

UNIVERZITET U BEOGRADU  
FILOLOŠKI FAKULTET

Sofija L. Pejić

**ASPEKTI IDENTITETA U ROMANIMA  
HANIFA KUREJŠIJA**

doktorska disertacija

Beograd, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE  
FACULTY OF PHILOLOGY

Sofija L. Pejić

**ASPECTS OF IDENTITY IN THE NOVELS  
OF HANIF KUREISHI**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ  
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

София Л. Пейич

**АСПЕКТЫ ИДЕНТИЧНОСТИ В  
РОМАНАХ ХАНИФА КУРЕЙШИ**

Докторская диссертация

Белград, 2026

## **PODACI O MENTORU I ČLANOVIMA KOMISIJE:**

### **Mentor:**

Prof. dr Zoran Paunović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

### **Članovi komisije:**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_

**Datum odbrane:** \_\_\_\_\_

## **IZJAVA ZAHVALNOSTI**

Zahvaljujem se profesoru dr Zoranu Paunoviću na znanju, strpljenju, razumevanju i motivaciji.

Zahvaljujem se Hanifu Kurejšiju na inspiraciji.

## ASPEKTI IDENTITETA U ROMANIMA HANIFA KUREJŠIJA

### Sažetak

Cilj ove disertacije je da pokaže u kolikoj meri i na koji način problemi poput dehumanizacije i stereotipizacije, frustracije, ekonomske nejednakosti, rasne i klasne netrpeljivosti, kao i nedostatak socijalne pravde, utiču na razvoj zdrave i slobodne individualnosti kod junaka osam romana Hanifa Kurejšija, mahom pripadnika prve i druge generacije imigranata iz bivših kolonija Velike Britanije.

Kroz analizu dela *Buda iz predgrađa*, *Crni album*, *Intimnost*, *Gabrijelov dar*, *Telo*, *Nešto da ti kažem*, *Ništarija* i *Poslednja reč*, ali i pod uticajem mislilaca poput Homija Babe, Franca Fenona, V. S. Najpola, Salmana Ruždija i Edvarda Saida, imaćemo priliku da procenimo koliko činioci poput rase, klase, obrazovanja, kulturnog nasleđa, političke klime, ključnih istorijskih promena i rađanja popularnih potkultura imaju uдела u oblikovanju različitih aspekata jedne ličnosti. Uz to, vođeni hipotezama da „hibridizacija identiteta“ i fenomen smeštanja sebe u poziciju „Drugog“, u odnosu na dominantnu kulturu, rezultiraju dodatnim usložnjavanjem osećanja sopstva i imaju trajne posledice na formiranje zrelog pojedinca, od ovog istraživanja očekujemo i da nam pokaže na koji način izolacija, nerazumevanje i sistematsko izostajanje adekvatnog obrazovanja i kolektivne svesti imaju veze sa radikalnim povratkom tradicionalizmu i verskom ili nacionalnom fundamentalizmu u postkolonijalnim društvima, ali i kako te probleme prevazići.

Konačno, glavni doprinos ovog rada se ogleda u potencijalnim rešenjima koja bi dovela do što boljeg razumevanja književnog, fenomenološkog, sociološkog i civilizacijskog doprinosa Kurejšijevog stvaralaštva, ali i pojašnjenja pojmova *globalizacije* i *multikulturalnosti*, njihovog razgraničenja i pronalaženja načina na koji bi gotovo utopistička vizija *multikulturalizma* mogla postati realna u nekoj doglednoj budućnosti.

**Ključne reči:** dehumanizacija, stereotipizacija, nejednakost, rasna i klasna netrpeljivost, individualnost, hibridizacija identiteta, Drugi, postkolonijalni, multikulturalizam.

**Naučna oblast:** filološke nauke, kulturološke nauke

**Uža naučna oblast:** anglistika, studije kulture

**UDK broj:**

## ASPECTS OF IDENTITY IN THE NOVELS OF HANIF KUREISHI

### Abstract

The aim of this dissertation is to show to what extent, and in what ways, the problems of dehumanisation, stereotypisation, frustration, economic inequality, racial and class intolerance, and the lack of social justice affect the development of a free and healthy individuality, as observed through the characters in Hanif Kureishi's eight novels, mostly first- and second-generation immigrants from former British colonies.

By analysing *The Buddha of Suburbia*, *The Black Album*, *Intimacy*, *Gabriel's Gift*, *The Body*, *Something to Tell You*, *The Nothing*, and *The Last Word*, and under the influence of thinkers such as Homi Bhabha, Frantz Fanon, V. S. Naipaul, Salman Rushdie, and Edward Said, we shall have the opportunity to assess the extent to which factors such as race, class, education, cultural heritage, political climate, key historical changes, and the emergence of popular subcultures contribute to shaping different aspects of one's personality. Furthermore, guided by the hypotheses that the "hybridisation of identity" and the phenomenon of placing oneself in the position of "the Other", in relation to the dominant culture, result in a further complication of the sense of self and have lasting consequences for the formation of a mature individual, this research also aims to demonstrate how isolation, misunderstanding, and the systematic absence of adequate education and collective consciousness are connected with the radical return to traditionalism and religious or national fundamentalism in postcolonial societies—and how these problems might be overcome.

Finally, the main contribution of this dissertation lies in the potential solutions that could lead to a better understanding of the literary, phenomenological, sociological, and civilisational significance of Kureishi's body of work, as well as clarifying concepts such as globalisation and multiculturalism, distinguishing between them, and finding ways in which the nearly utopian vision of multiculturalism might become realistic in the foreseeable future.

**Key words:** dehumanisation, stereotypisation, inequality, racial and class intolerance, individuality, hybridisation of identity, the Other, postcolonial, multiculturalism.

**Scientific field:** Philological studies, Cultural sciences

**Scientific subfield:** Anglistics, Cultural studies

**UDC number:**

## Sadržaj

|                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Uvod .....                                                                         | 1   |
| 1. Pitanje vere i rase.....                                                        | 7   |
| 1.1. <i>Buda iz pregrađa i Crni album</i> .....                                    | 7   |
| 1.2. <i>Poslednja reč, Nešto da ti kažem i Ništarija</i> .....                     | 13  |
| 1.3. Opšta zapažanja .....                                                         | 18  |
| 2. Pitanje klase .....                                                             | 22  |
| 2.1. <i>Poslednja reč</i> .....                                                    | 22  |
| 2.2. <i>Buda iz predgrađa</i> .....                                                | 26  |
| 2.3. <i>Crni album i Nešto da ti kažem</i> .....                                   | 31  |
| 2.4. <i>Gabrijelov da, Ništarija, Intimnost i Telo</i> .....                       | 37  |
| 3. Pitanje seksualnosti i emotivnog života.....                                    | 44  |
| 3.1. <i>Buda iz predgrađa</i> .....                                                | 44  |
| 3.2. <i>Crni album</i> .....                                                       | 49  |
| 3.3. <i>Nešto da ti kažem</i> .....                                                | 53  |
| 3.4. <i>Intimnost i Telo</i> .....                                                 | 58  |
| 3.5. <i>Poslednja reč i Ništarija</i> .....                                        | 64  |
| 4. Pitanje porodičnog života.....                                                  | 69  |
| 4.1. <i>Buda iz predgrađa, Poslednja reč, Crni album i Nešto da ti kažem</i> ..... | 69  |
| 4.2. <i>Intimnost, Ništarija, Poslednja reč i Telo</i> .....                       | 78  |
| 4.3. Opšta zapažanja .....                                                         | 82  |
| 5. Pitanje ličnog identiteta.....                                                  | 86  |
| 5.1. <i>Gabrijelov dar, Buda iz predgrađa i Crni album</i> .....                   | 86  |
| 5.2. <i>Nešto da ti kažem, Poslednja reč i Ništarija</i> .....                     | 89  |
| 5.3. Opšta zapažanja .....                                                         | 91  |
| Zaključak.....                                                                     | 96  |
| Literatura.....                                                                    | 107 |
| Biografija autorke.....                                                            | 114 |

## UVOD

*„Ime mi je Karim Amir. Po rođenju sam Englez, zamalo.  
Mnogi misle da sam neka posebna vrsta Engleza,  
nova vrsta nastala ukrštanjem dve drevne istorije.  
Ali meni to ne smeta – Englez jesam (mada se time ne ponosim),  
iz predgrađa na jugu Londona, i pred sobom imam budućnost.“ (Kurejši 2001a: 7)*

*„Ovo je bila njegova velika prilika. Gotovo mu se plakalo  
od olakšanja i uzbuđenja.“ (Kurejši 2014a: 8)*

Kada je 5. decembra 1954. godine Hanif Kurejši rođen u Londonu, mešoviti brakovi između Engleza i Pakistanaca bili su prava retkost. Dok je njegova majka, Odri, bila manje-više tipična domaćica iz predgrađa, Kurejšijev otac, Šanu, predstavljao je pravu društvenu anomaliju još otkako je, kao potomak bogate muslimanske porodice poreklom iz Madrasa, došao u Britaniju sedam godina ranije ne bi li stekao adekvatno pravno obrazovanje na samom izvoru imperijalističke moći<sup>1</sup>. Kao najmlađi sin vrlo konzervativnog, zastrašujućeg i, kako to obično biva, ozbiljno poroćnog, ali licemernog vojnog doktora i pukovnika indijske vojske, imao je prilike da uživa u svim pogodnostima koje po rođenju, u muslimanskim zemljama, stiču samo muški pripadnici više srednje klase. Međutim, uprkos najcenjenijim školama i najboljim namerama, Šanu je naviknut na poslugu, provođenje slobodnog vremena na terenima za tenis i kriket, i sveukupnu udobnost života u porodičnom domu, propustio priliku da na vreme stekne radne navike i prihvati odgovornost za svoje postupke, vrlo brzo ostao bez novca i fakultetske diplome. Primoran da se zadovolji poslom sitnog činovnika u pakistanskoj ambasadi, gotovo da nije ni primetio kada se od dečka koji obećava preobrazio u oca dvoje dece i neostvarenog pisca, osuđenog na celoživotno nezadovoljstvo, nerazumevanje, odbijanje, a neretko i psihofizičko zlostavljanje stanovnika malograđanskog i mržnjom zatrovanog Bromlija.

Istovremeno, tokom čitavog Kurejšijevog detinjstva, Šanuova mnogobrojna braća su često dolazila poslom u London. Za razliku od oca, koji je u jednom trenutku možda i pobeo u predgrađe od svoje raspuštene rodbine, Hanif Kurejši ih je prosto obožavao. Hteo je da bude baš kao oni<sup>2</sup>. Bili su to važni, pouzdani i glamurozni ljudi, izuzetno zanimljivi i zabavni, koji su dečaka vodili po restoranima i hotelima, vozili se taksijem, pisali o filmu, kriketu i skvošu za pakistanske i indijske časopise, pušili, pili, zbijali surove šale jedni sa drugima<sup>3</sup> i nimalo nisu nalikovali indijskim seljacima sa fotografija koje su engleski nastavnici pokazivali svojim učenicima. Iako tada još uvek nije imao najjasniju predstavu o tome kako tačno njegovi rođaci žive u Karačiju, bilo mu je jasno da stric Omar, poznati pakistanski novinar i menadžer tamošnjeg kriket tima, sigurno ne jaše kamilu u odelu, ne čuči polugo u pesku niti jede prstima kao Mogli<sup>4</sup>. Zapravo, osnovna škola koju je Hanif Kurejši pohađao u Bromliju i u kojoj je vladala gotovo dickensovska atmosfera, bila je u njegovom slučaju mesto gde je prvi put shvatio da se razlikuje i gde je na ličnom primeru naučio mnogo o rasizmu i surovosti ljudi

---

<sup>1</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 73.

<sup>2</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 21–90.  
<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>3</sup> Videti belešku 2.

<sup>4</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 73.

iz londonskog predgrađa, frustriranih ratom<sup>5</sup> i hendikepiranih nedostatkom radoznalosti i obrazovanja. Odrasli muškarci iz njegovog komšiluka su imali poslove, a ne karijere i profesije. Većinom su to bili moleri, mehaničari i prodavci. Malobrojni su bili nastavnici, pravnici ili službenici, i Šanu Kurejši je bio jedan od njih. Sa porodicom koju je izdržavao i bez mnogo izbora, svakog jutra je išao na posao koji je bio dosadan i naporan, i koji ga je možda na kraju i ubio<sup>6</sup>.

Ne smemo zaboraviti da je, izuzetno opasno i neprijateljski nastrojeno prema imigrantima, englesko predgrađe tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka bilo i epicentar patrijarhalnog modela vaspitanja, jasne podele uloga među polovima i istinske zainteresovanosti isključivo za nameštaj, tračeve i malograđanske banalnosti svake vrste<sup>7</sup>. Iako prirodno zaintrigiran očevom rodbinom i njihovim načinom života, mladi Kurejši je pod ovakvim pritiskom vrlo rano počeo da poriče svoje pakistansko poreklo i dugo ostao nesvestan mogućnosti koje mu ovakva, do tada nesvakidašnja, dvojnost identiteta pruža. Da neprijatnost bude još veća, Kurejšijeva majka je takođe dolazila iz tog društvenog miljea i bila je najdosadnija osoba koju je njen sin ikada upoznao. Iako ljubazna i dobronamerna, bila je krajnje nešarmanтна. Govorila je služeći se klišeima, bila je preplašena, letargična, često depresivna i ubijala je atmosferu svojim prisustvom, svodeći radost u domaćinstvu na minimum, a život oko sebe na potpunu inertnost. Kako Hanif Kurejši navodi, prisustvo drugih ljudi je sa sobom nosilo uzbuđenje i nepredvidive situacije, a njoj je i sama pomisao na to bila nepodnošljiva<sup>8</sup>. Istovremeno, njen muž je bio sasvim drugačiji. Topao i nežan otac, duhovit i načitan, obavljao je sve kućne poslove<sup>9</sup>, radio na svojim romanima svakog jutra pre odlaska od kuće i ohrabrivao sina da i sam postane pisac ili igrač kriketa. Pod njegovim uticajem, Kurejši je počeo da idealizuje Grejema Grina i provodio slobodno vreme zadivljeno posmatrajući fotografije Henrija Milera, Rejmonda Čandlera, Dašijela Hameta, Džin Ris, Anaïs Nin i Simon de Bovoar. Kriket ipak nije zavoleo. Naprotiv. Danas ga toliko prezire da ne može ni da ga gleda<sup>10</sup>.

Tokom tinejdžerskog perioda i u vreme kada se definitivno okrenuo književnost, pre svega kroz ruske, britanske i francuske klasike iz očeve biblioteke, Kurejši je razvio i interesovanje za pornografiju i psihoaktivne supstance, ali i pozeleo da piše o intimnim iskustvima koja bi neko mogao da prepozna i razume. Kroz Šanuove svakodnevne anegdote sa posla, priče o etničkoj i društvenoj transformaciji britanskog društva, ugovorenim brakovima, indijskim restoranima, vlasnicima prodavnica i mržnji koja je sve to okruživala, mladi Kurejši je u ovim slikama iz stvarnog života video priliku da se okrene temama o kojima niko do tada nije pisao niti javno govorio<sup>11</sup>. Naime, vreme njegovog odrastanja je u Engleskoj ostalo pre svega obeleženo imenom i delom strastvenog imperijaliste i sadiste Enoha Pauela, čiji su fašistički i ksenofobični stavovi svakodnevno ružili naslovne strane dnevnih novina, opijali neprosvećene mase, ohrabrivali podrugljiv ili nipodaštavajuć stav javnosti prema imigrantima i ulivali samopouzdanje sve većem broju rasista<sup>12</sup>. Kurejšijevi dotadašnji drugovi su, gotovo preko noći, postajali skinhedsi, koji su slobodno vreme provodili jureći „Pakije“ i prebijajući ih na mrtvo ime. To su bili ljudi sa kojima je odrastao. Živelu su u istom kraju i pripadali istoj, nižoj srednjoj klasi. Poznao je njihove roditelje, novostrašćene Paelove pristalice,

---

<sup>5</sup> Architecture Foundation. 2015. *Will Self in conversation with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 8. oktobar. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=HnpQdIntkFE> (pristupljeno 05.01.2026).

<sup>6</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 53–54.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>7</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 74–79.

<sup>8</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 37.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>9</sup> Videti belešku 8.

<sup>10</sup> Videti Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books, str. 47–59.

<sup>11</sup> Videti Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. Penguin Books, str. 54.

<sup>12</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 74–79.

i oni su znali njegovog oca<sup>13</sup>. Međutim, iako bespomoćan, ponižen i postidjen, bio je siguran u to da problem nije u njegovoj neprilagođenosti. Kurejšijevi su porodično prezirali kolonijalizam, ali voleli Britance i rado se sa njima družili<sup>14</sup>. Slušajući Pink Flojd, Bitlse i emisije Džona Pila, Hanif Kurejši je provodio dane zapisivajući izjave uticajnih javnih ličnosti, čija je zapaljiva retorika raspirivala međurasnu mržnju i neonacističke stavove, i čekao dan kada će poput Dejvida Bouvija, svog budućeg prijatelja i saradnika<sup>15</sup>, pobeći daleko od Bromlija, na mesto gde žive bolji ljudi. Zlonamerni stranci su mu dobacivali na ulici, a vršnjaci iz škole odbijali da sede za istim stolom. Međutim, iako razočaran i zbunjen, mladi Kurejši se sada već u potpunosti okrenuo onome što ga je oduvek najviše zanimalo. U periodu od 1964. do 1974. marljivo je vodio dnevnik čitanja, te po toj strogoj, sistematičnoj evidenciji danas jasno možemo da vidimo kako je već sa jedanaest godina čitao oko osamdeset šest knjiga godišnje<sup>16</sup>. Od dečije literature Inid Blajton, Artura Rensoma i autobiografija poznatih fudbalera ili igrača kriketa, preko ljubavi prema Nevilu Šutu, Nikolasu Monsaratu, Lenu Dejtonu i Erskinu Kaldvelu, pa sve konačnog rađanja strasti i, kasnije, celoživotnog divljenja prema delima Prusta, Dostojevskog i Ničea, ovaj budući pisac je depresivnu svakodnevicu južnog Londona zamenio, ne samo eskapističkim vizijama, već i odlučnim planovima koji su se ticali njegove blistave budućnosti i autentičnog umetničkog izraza<sup>17</sup>. Po samom Kurejšiju, možda pripovedanje i jeste pre svega vid zabave, ali i najsofisticiraniji način da se govori o patnji i seksualnosti kao kombinaciji straha i zadovoljstva, o traumama i uzbuđenjima, istrajnosti i prevazilaženju kao konačnoj pobiđi. Zato je svakog popodneva posle škole sedao za očevu pisaću mašinu i već tada radio na priči koja će decenijama kasnije postati njegov prvi roman, *Buda iz predgrađa*<sup>18</sup>.

Međutim, Kurejši je istovremeno verovao i da je na njega bačena kletva kojom mu je uskraćeno pravo na slobodnu i ispunjenu egzistenciju, i kada je u novinama pročitao reportažu o crnom dečaku koji se, očaran saznanjem da opekotine čine da tamna koža pobeli, bacio u kadu vrele vode, Kurejši je tačno znao o kakvom je osećanju reč<sup>19</sup>. Zamenio je plakate Rolingstonsa i Krime slikama Crnih pantera. Maštao je o osveti, ali se istovremeno i pitao da li mu je to zaista bilo u prirodi. Da li bi i sam mogao da izaziva nered ili svesno povređuje ljude i pali im imovinu? Pa, nije li i njegov uzor, Džejms Boldvin<sup>20</sup>, rekao da unižavanje jedne rase i veličanje druge neminovno vodi ubistvu? Iako ga je u tom trenutku još deset godina delilo od prve posete nekoj islamskoj zemlji, te nikako nije mogao da zamisli kako bi društvo po meri Ilajdže Muhameda<sup>21</sup> izgledalo u praksi, mladi Kurejši je

---

<sup>13</sup> Videti belešku 12.

<sup>14</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 53.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>15</sup> Kureishi, Hanif. 2017. "My Friend David Bowie." *The Guardian*, 12. avgust. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2017/aug/12/hanif-kureishi-david-bowie-starman-new-book> (pristupljeno 05.01.2026).

<sup>16</sup> Kureishi, Hanif. 2018. "Hanif Kureishi on Bromley: 'Words were my lifeline out of zombie boredom'." *The Guardian*, 11. avgust. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2018/aug/11/hanif-kureishi-on-bromley-words-were-my-lifeline-out-of-zombie-boredom-> (pristupljeno 05.01.2026).

<sup>17</sup> Videti belešku 16.

<sup>18</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 64–73.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>19</sup> Opširnije o ovome videti u Kureishi (1996).

<sup>20</sup> Baldwin, James. 1963. *The Fire Next Time* [Sledeći put – vatra]. New York: Dial Press, str. 18–24, deo *My Dungeon Shook: Letter to My Nephew on the One Hundredth Anniversary of the Emancipation*.

U pismu svom sinovcu, Boldvin ističe značaj autonomnog identiteta, zasnovanog na poznavanju porekla, racionalnog uvida i samovrednovanja na osnovu ličnog iskustva. Dok ukazuje na činjenicu da nejednakost i ponižavanje kroz sistematski rasizam neminovno vode nasilju i uništenju, Boldvin insistira na toleranciji i razumevanju, a ne na osvetničkoj filozofiji.

<sup>21</sup> Baldwin, James. 1963. *The Fire Next Time* [Sledeći put – vatra]. New York: Dial Press, str. 61–93, deo *Down at the Cross: Letter from a Region in My Mind*.

U ovom delu Džejms Boldvin opisuje svoje upoznavanje sa Ilajdžom Muhamedom. U trenutku susreta sa njim i njegovim pristalicama, Muhamed nije početnik, već dobro poznato lice Nacije islama, aktivno u svojoj misiji već tridesetak godina. Iako ne osporava njegovu iskrenost niti traumatičnost Muhamedovog životnog iskustva, pa čak i želi da ga voli i poštuje

već tada video fanatično okretanje islamu kao logičnu posledicu odbacivanja, simptom ekstremnog otuđenja, izolacije i nemogućnosti da se na bilo koji drugi način izazove osećaj jedinstva među pripadnicima različitih obespravljenih grupa. Malkolm Eks, jedan od najpoznatijih crnačkih glasova i, u to vreme, najupečatljivije lice Nacije islama, bio je agresivac i otvoreni antisemita, koji je u zatvoru pronašao potpunu opčinjenost Alahom kao odgovor na sva životna pitanja. Svesnom da rasizam podrazumeva iracionalnost i neznanje, Kurejšiju je ideja da borba za ličnu slobodu podrazumeva protivljenje crnačkoj integraciji u društvo kao celinu bila apsurdna i neprihvatljiva. Živeo je u londonskom predgrađu sa majkom Engleskinjom, i nije mogao da poveruje u ideju da su svi belci đavolja deca. Kako bi ikada mogao da prihvati da otpor zlostavljanju i zadrnosti neminovno ide ruku pod ruku sa odbacivanjem razuma, verskim fanatizmom ili ekstremnim ponašanjem bilo koje vrste? Već mu je bilo dosta isključivosti i nije mogao da zamisli sebe kao se doživotno vrti u krug<sup>22</sup>. Dosta je bilo mržnje. Multikulturalnost i socijalna mobilnost – to su bile njegove teme.

Kako sam navodi, Kurejši potiče iz porodice hvalisavaca i sanjara, te je možda i sam oduvek želeo da zavodi svoje čitaoce i predstavi se značajnijim nego što je zapravo bio. Jednostavno, to mu je bilo u krvi. Naime, iako i sam nezadovoljan sobom, njegov otac je do kraja života uporno odbijao da se promeni, prihvati prosečnost sopstvenih potencijala i odbaci infantilnu fantaziju o sebi kao priznatom i cenjenom umetniku, kojeg jednog dana neminovno čekaju slava i tretman kakve oduvek zaslužuje. Nije li upravo njemu Kurejši morao da bude najveća podrška, duhovni oslonac i najverniji obožavalac, pa makar i nevoljno? Nije li baš zbog tog čoveka, koji mu je usadio ljubav prema književnosti i na ličnom primeru pokazao koliki je uticaj politike na sudbinu pojedinca, oduvek bio i ostao svestan značaja razočaranja za razvoj ličnosti i razbijanja iluzija zarad očuvanja duševnog zdravlja? Nije li možda zbog toga postao i ostao fasciniran ljudskom požudom, najnižim strastima i slabostima, beskrupuloznom pronicljivošću hipnotizera, prevaranata, secikesa, obmanjivača, bigamista, prevaranata, bivših nacista, lažnih doktora, pilota i olimpijskih plivača<sup>23</sup>? I konačno, nisu li i njegove prve intelektualne ljubavi, filozofija, popularna kultura i pozorište, takođe ništa drugo do sredstava zavodjenja i obmane? Postoji li u njima išta stvarno autentično iza pažljivo osmišljene fasade, tendenciozno iskonstruisanih ličnosti i detinje želje za igrom<sup>24</sup>? Iako je znao da su želje za stvaranjem umetnosti i sticanjem novca samo ponekad kompatibilne, Hanif Kurejši je imao osećaj da će se nekako snaći. Naravno, nije hteo da bude ni kriminalac ni činovnik. Želeo je da se posveti pisanju, jer je za njega samo to podrazumevalo zadovoljavajući nivo istrajnosti i ozbiljnosti. Uostalom, bila je to 1968. godina, kada se u kreativnost verovalo mnogo više nego u profitabilnost određenog poziva<sup>25</sup> i stvarno nije mogao da zamisli svoje književne uzore kako lupaju glavu zbog banalnosti kao što je novac. „Ako imaju sreće, pisci su ludi i promiskuitetni“, mislio je. Oni zarađuju tako što čekaju poljubac muze<sup>26</sup>, grade druge ličnosti, stavljaju im reči u usta i opsedaju njihove umove dok im konačno ne unište živote, i ako je dobar deo onoga što predstavlja savremeni svet u stvari nematerijalnog karaktera, sačinjeno od snova, fantazija, paranoičnih projekcija i imaginacije,

---

kao saborca, Boldvin ocenjuje Muhamedove ideje kao neoriginalne i površne. Nažalost, zbog Muhamedove militantne politike i isključivosti, razumevanje među njima je nemoguće. Njih dvojica će zauvek ostati stranci, a možda će jednog dana čak postati i neprijatelji.

<sup>22</sup> Opširnije o ovome videti u Kureishi (1996).

Ovde je neophodno napomenuti i da je naslov Kurejšijevog esejja „Znak duge“ (original: Kureishi, Hanif. 1996. *“The Rainbow Sign.”* In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber) direktno inspirisan Boldvinovom knjigom *Sledeći put – vatra* (original: *The Fire Next Time*, 1963). Oba naslova su zapravo stihovi pesme „Meri, ne plači“ (original: *Mary, Don't You Weep*), dobro poznate u afroameričkoj duhovnoj tradiciji: *“God gave Noah the rainbow sign, no more water, the fire next time.”*

<sup>23</sup> Kureishi, Hanif. 2014b. *A Theft: My Con Man*. London: Faber & Faber, str. 8–41.

<sup>24</sup> Videti belešku 23.

<sup>25</sup> Kureishi, Hanif. 2011b. “Introduction: The Writer’s Time.” In *Collected Essays*, ed. Hanif Kureishi, str. ix–xiii. London: Faber & Faber.

<sup>26</sup> Kureishi, Hanif. 2018. “Hanif Kureishi on Bromley: ‘Words were my lifeline out of zombie boredom’.” *The Guardian*, 11. avgust. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2018/aug/11/hanif-kureishi-on-bromley-words-were-my-lifeline-out-of-zombie-boredom> (pristupljeno 05.01.2026).

onda je upravo književnost jedini vid umetnosti koji to može da nam dočara<sup>27</sup>. Mada danas tvrdi da ga pre svega zanima istraživanje oblasti u kojoj filozofija, književnost i psihoanaliza prave iskorak u svetsku misao<sup>28</sup>, Hanif Kurejši ne krije da je oduvek imao potrebu da govori o sebi, samospoznaji, procesu samoostvarivanja, rasi i seksualnosti, kao dominantnim pitanjima koja su obeležila njegovo detinjstvo i porodičnu atmosferu. Međutim, ubrzo je shvatio da nema na koga da se ugleda. Pitanja poput imigracije i društvenih promena su bila potpuno ignorisana od strane njegovih savremenika, nevoljnih da se uhvate u koštac sa temom prema kojoj nisu znali kako da se postave<sup>29</sup>, a oni poput Najpola i Ruždija nisu bili i njegovi sunarodnici. Svestan da mora da nađe sopstveni stil, kao i da nedostatak novih glasova kulturu osuđuje na propast, okrenuo se Džejmsu Boldvinu, američkom piscu i borcu za ljudska prava, koji je zbog artikulisanog intenziteta svog pisanja, kao i činjenice da je mnogo znao o životu u društvu gde je identitet pojedinca uvek na udaru ili pod znakom pitanja<sup>30</sup>, odneo pobedu nad Kafkom, Beketom, Keruakom i Henrijem Milerom kao Kurejšijevim neprikosnovenim idolima.

Mada je fatva, bačena na Ruždija nakon objavljivanja *Satanskih stihova*, igrala ključnu ulogu u Kurejšijevom interesovanju za posledice fundamentalizma i verskog fanatizma, to nije slučaj i sa *Decom ponoći*. Naime, ne samo da se roman pojavio isuviše kasno da bi uticao na odabir piščevih tema, već je i sam pojam *magijskog realizma* predstavljao nešto sa čime jednostavno nije mogao da se poistoveti. U Bromliju nije bilo ničeg magijskog<sup>31</sup>. Realnost je bila surova, a budućnost siva i neizvesna, i nešto je moralo da se promeni. Otac mu je predložio da promeni ime, ali to nije dolazilo u obzir. Sviđalo mu se kako se zove i ono što je moralo da se promeni nije bio on, već njegovo okruženje, a potom i društvo kao celina<sup>32</sup>. Napustio je Bromli, počeo da studira i dobio posao kao razvodnik u pozorištu Rojal kort<sup>33</sup>, za koje je kasnije i pisao, od 1979. do 1984. godine<sup>34</sup> i iznenadnog komercijalnog uspeha sa filmskim scenariom za *Moju lepu perionicu*, i nominacije za Oskara<sup>35</sup>. Međutim, iako je već tada, kroz lik mladog Omara Alija, uspeo da kaže uglavnom sve što je želeo, Kurejši nije bio zadovoljan. Oduvek je smatrao da bi mu pisanje romana pružilo jedinstvenu priliku da pronade svoj glas kao prozaista i sada je, afirmisan i finansijski nezavisan, rešio da se posveti delu koje je, na neki način, oduvek pisao. Kako su veze između mode, muzike i droge, turbulentne promene na polju odnosa među polovima i rigorozna rasna politika učinile doba njegovog detinjstva i adolescencije autentičnim i neponovljivim, tako i sedamnaestogodišnji protagonista *Bude iz predgrađa* i piščev alter ego, započinje svoju priču kao zatočenik života u predgrađu, proizvod mešovitog braka bez mesta u društvu koje ne prihvata multikulturalnost, i izuzetna jedinka u potrazi

<sup>27</sup> Videti belešku 26.

<sup>28</sup> McCrum, Robert. 2014. "Hanif Kureishi interview: 'Every 10 years you become someone else'." *The Guardian*, 19. januar. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2014/jan/19/hanif-kureishi-interview-last-word> (pristupljeno 06.01.2026)

<sup>29</sup> Kureishi, Hanif. 2011b. "Introduction: The Writer's Time." In *Collected Essays*, ed. Hanif Kureishi, str. vii–viii. London: Faber & Faber.

<sup>30</sup> Videti belešku 29.

<sup>31</sup> Ovde je važno napomenuti da je u razgovoru 2003, jedanaest godina ranije, Hanif Kurejši govorio o Londonu iz svoje književnosti kao o imaginarnom mestu, a ne o stvarnom gradu. Dakle, iako u njegovim opisima Bromlija nema magijskog realizma, to se sigurno ne može primeniti kada je reč o Londonu.

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 40. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na:

<https://www.scribd.com/document/919929618/2003-INTERVIEW-BY-COLIN-MAC-CABE> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>32</sup> McCrum, Robert. 2014. "Hanif Kureishi interview: 'Every 10 years you become someone else'." *The Guardian*, 19. januar. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2014/jan/19/hanif-kureishi-interview-last-word> (pristupljeno 06.01.2026)

<sup>33</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 79.

<sup>34</sup> Mullan, John. 2008. "Race Ahead, Hanif Kureishi Discusses the Social Influences on *The Buddha of Suburbia*." *The Guardian*, 26. januar. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2008/jan/26/4> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>35</sup> The Bagri Foundation. 2014. *Hanif Kureishi: "The Last Word"* [video-zapis]. YouTube, 8. maj. Dostupno na: [https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq\\_QZAY](https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq_QZAY) (pristupljeno 06.01.2026).

za osećanjem bilo kakve vrste pripadnosti<sup>36</sup>. Karim Amir jeste Hanif Kurejši - „neka posebna vrsta Engleza, nova vrsta nastala ukrštanjem dve drevne istorije“ (Kurejši 2001a: 7) i vrednuje postignuća samo ukoliko mu omogućavaju međuklasnu mobilnost, dok je istovremeno, zahvaljujući nedostatku predrasuda i lične nesigurnosti, potpuno lišen osećanja nelagode zbog seksualne neopredeljenosti. Izluđuje ga socijalno stanje u kom se zatekao, a koje ga je omaložavanjem uslovalo da sebe vidi kao „Drugog“ u odnosu na englesku kulturu – negaciju prvobitnog identiteta, njegove lingvističke, simboličke i istorijske realnosti, pa konačno i kao orijentalni stereotip suočen sa svojom suprotnošću<sup>37</sup>. Apsurdno, u trenutku kada se muzika i popularna kultura okreću Orijentu u potrazi za duhovnošću i inspiracijom, Karim je izopšten, a njegov otac istovremeno omražen kao „Paki“ i obožavan kao mistik i mudrac<sup>38</sup>.

Trideset šest godina nakon objavljivanja, *Buda iz predgrađa* važi za manifest tinejdžerskog života u Londonu iz vremena kada nije bilo skrivenih emocija u vezi sa imigrantima i njihovim statusom neprijatelja na britanskom tlu, a Hanif Kurejši stoji na čelu hipika koji su kao tinejdžeri slušali Džimija Hendriksa i istovremeno bili pripadnici manjine. On je prvi u nizu postkolonijalnih pisaca poteklih iz zemlje u kojoj pišu i koji su širu čitalačku publiku naveli da se pozabavi značajem pitanja rase<sup>39</sup> i problematikom „ljudskog nasleđa Imperije“<sup>40</sup>. Međutim, bilo da se sa autorom susrećemo kao sa rastrojenim psihoterapeutom u romanu *Nešto da ti kažem*, zbunjenim tinejdžerom u *Budi iz predgrađa*, rastrzanom studentom u *Crnom albumu*, zapostavljenim supružnikom u *Intimnosti*, propalom rok zvezdom u *Gabrijelovom daru*, zatočenikom u tuđoj koži u *Telu*, piscem na zalasku karijere u *Poslednjoj reči* ili režiserom na samrti u *Ništariji*, dinamika u odnosu između neprekidne transformacije, napuštanja i doslednosti sebi je ono što piščev celokupni rad i danas čini jednako svežim i uzbudljivim.

---

<sup>36</sup> Robb, Simon. 2009. “The Buddha of Suburbia by Hanif Kureishi.” *The Observer*, 4. oktobar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2009/oct/04/the-buddha-of-suburbia> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>37</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 75.

<sup>38</sup> Mullan, John. 2008. “Race Ahead, Hanif Kureishi Discusses the Social Influences on *The Buddha of Suburbia*.” *The Guardian*, 26. januar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2008/jan/26/4> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>39</sup> Videti belešku 38.

<sup>40</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 10.

## 1. PITANJE VERE I RASE

„Niko ne želi nešto što nema veze s mržnjom,  
žarom i strašću istinskog umetnika.“ (Kurejši 2014a: 8)

### 1.1 Buda iz predgrađa i Crni album

Kada su Harun i Anvar, likovi romana *Buda iz predgrađa*, stigli u London, „ulica Old Kent Roud bila je ledeni tuš za obojicu“ (Kurejši 2001a: 34). Aristokratski beskorisni i ohrabreni nadama svojih najbližih da će se, poput Gandija, vratiti u rodnu Indiju kao uglađena engleska gospoda, napustili su Bombaj nesluteći da ih roditeljske zablude vode na jedno „vlažno i maglovito mesto“ (Kurejši 2001a: 34). Dok su se kod kuće vozili kočijama u školu i hvalili brojem indijskih glumica koje su poljubili, nisu razumeli da je „britanstvo“ samo oruđe kojim je Imperija svoje kolonije održavala u potčinjenom položaju, ostavljajući tako razlike između dva sveta neizbrisivim<sup>41</sup>. Ipak, u posleratnoj Britaniji, gde su „tačkice još bile u upotrebi“ (Kurejši 2001a: 34), Englezi su jeli prstima, gurajući u usta tost sa pretopom umesto pečene govedine i jorkširskog pudinga, radili su kao „čistači, đubretari, prodavci i barmeni“ (Kurejši 2001a: 34), i nazivali doseljenike pogrdnim imenima. Bajron o tome nikad nije pisao, a Harunu niko nije rekao da se Englezi ne peru baš redovno i da nisu baš svi pismeni. Iako je na neki način bio ohrabren ovakvim stanjem, istovremeno je shvatio i „koliko svakodnevni život može biti komplikovan“ (Kurejši 2001a: 33). Godinama kasnije, slušajući očeve priče iz detinjstva, Karim Amir, protagonista Kurejšijevog prvog romana i piščev alter ego, često se pitao zašto bi neko rođene sinove osudio na „sumorno londonsko predgrađe za čije se stanovnike govorilo da im se na samrti ne odmotava život već samo ono što su mogli videti iza toliko željenih prozora sa dvostrukim oknima“ (Kurejši 2001a: 33).

Harun Amir nije bio religiozan, ali je bio konzervativan po pitanju braka i imao „vrlo jasnu predstavu o podeli posla između muškaraca i žena“ (Kurejši 2001a: 28). Iako su oboje bili zaposleni, njegova nezanimljiva i melanholična žena je obavljala sve kućne poslove, pripremala obroke, išla u kupovinu za vreme pauze za ručak i poslednje ostatke dnevne energije koristila da na svoje ukućane sruči „takvu količinu besa, samosažaljenja i frustracije da se niko nije usuđivao da joj protivreči“ (Kurejši 2001a: 28). Gledajući svoju majku kako sve te isprazne, izgubljene i tužne dane, bez uzbuđenja i strasti, završava opijena ukusom čokolade u ustima i hipnotisana jeftinim televizijskim serijama pred očima, pa i upoređujući je sa očevom novom, strastvenom, nekonvencionalnom i zanimljivom ljubavnicom Evom, Karim zaista doživljava pravo otkrovenje. „Vrata budućnosti su se otvorila“ (Kurejši 2001a: 22), navodi Kurejšijev dvojnik, svestan da želi da živi samo ukoliko svako novo iskustvo može biti i jednako intenzivno. „Misticizam, alkohol, obećanje seksa i droga“ (Kurejši 2001a: 22) – ništa od toga nije ranije video na taj način, a sada nije želeo ništa drugo.

Malo manje zbunjen sopstvenim položajem, ali podjednako uznemiren bio je i Šahid Hasan, glavni junak romana *Crni album*. Nekoliko godina stariji od Karima, tinejdžera sa samog početka *Bude iz predgrađa*, Šahid je vrlo dobro svestan roditeljskih napora da svojim potomcima obezbede, pre svega, udobniji život u zemlji stabilnijoj od rodnog Pakistana. Ipak, ni Šahid nikako ne može da se otrgne utisku da njegov identitet istovremeno obuhvata dve suprotstavljene krajnosti, što su članovi njegove porodice oduvek izbegavali da prihvate. Šahidova majka, čiji „otac beše lekar u čiju su kuću u Karačiju dolazili svi koji su nešto značili – političari, generali, novinari, šefovi policije“ (Kurejši 2001b: 88), je najviše na svetu mrzela „svaku priču o rasistima i rasizmu“ (Kurejši 2001b: 89).

---

<sup>41</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 10.

Najverovatnije je „i sama bivala predmet uvreda i prezira“ (Kurejši 2001b: 89), ali joj je čak i pomisao na to „da se neko može odnositi prema njoj s nipodaštavanjem“ (Kurejši 2001b: 89) bila toliko nepodnošljiva da je uspešno ignorisala „čak i kad je Šahid pred odlazak u školu povraćao i uneređivao se od straha, ili kad bi se vraćao kući s posekotinama, modricama i torbom razderanom nožem“ (Kurejši 2001b: 89). Štaviše, kada je konačno pronašla njegov literarni prvenac pod nazivom „Pakistanski cigojneru, mrš kući“<sup>42</sup>, naterala je muža da interveniše, a sinu uvređeno bacila „papire u lice kao da beše otkrila pismo u kome je o njoj pisao neoprostive stvari“ (Kurejši 2001b: 88) i zauvek se udaljila od njega. Naime, Šahidova autobiografska priča, koju je kucao „poput pevača soula koji vrišti u mikrofon“ (Kurejši 2001b: 88), „pretačući svoj očajnički strah i bes u neujednačenu, sirovu prozu koja mu je najbolje odgovarala“ (Kurejši 2001b: 88), prikazivala je „šest dečaka iz njegovog razreda koji su sedeli u zadnjem redu i koji su jednog dana, kada je nastavnica u očaju izašla na hodnik, u horu počeli da skandiraju: 'Cigo, cigo, cigo! Mrš, Mrš, mrš!'“ (Kurejši 2001b: 88). Očigledno je da Šahidova majka „nije mogla da podnese ono što je toliko jasno videla“ (Kurejši 2001b: 89).

Poput Najpola<sup>43</sup>, koji detinjstvo na Trinidadu pamti po kombinaciji konfuzije i jednostavnosti, mračnoj predstavi o svetu u kojem su se mnogi obreli i naizgled udobnoj izolaciji pridošlica naviknutih na kastijski sistem, i Šahid Hasan i Karim Amir delimično žive u bledom sećanju na otadžbine svojih predaka, istovremeno potpuno rastrzani potrebom da se stope sa atmosferom urbane sredine u kojoj su rođeni, a koja sporo prihvata promene. Kako Homi Baba ističe u svom delu *Smeštanje kulture*<sup>44</sup>, Franz Fenon je, baveći se ovim uobičajenim problemom potomaka emigranata iz potčinjenih zemalja, prepoznao koliko je za te ljude značajno da žive u skladu sa sopstvenim kulturnim nasleđem, ali nedozvoljavajući da ih idealizacija istog udalji od života u realnom svetu. Iako je njihovo bivstvovanje praćeno doživotnim osećanjem dislociranosti i otuđenosti, Fenon naglašava da je takav položaj mnogo komplikovaniji od pukog beskućništva, jer predstavlja svakodnevnu, doživotnu borbu, podjednako neprijatnu i neophodnu, a čini suštinu „hibridnog identiteta“ – delom poslušnog, delom buntovnog prema autoritetu kolonizatora, ali uvek podjednako nepoverljivog. Ovde je jako važno i da se osvrnemo na promišljanja Edvarda Saida, američkog književnog teoretičara palestinskog porekla i, kako se danas ispostavlja, pionira postkolonijalne misli, koji podržava zapažanja Babe, Najpola i Fenona, ali i dodaje da se na tvrdoglavo i nasilno uklapanje u hermetičnost određenih struktura ne sme gledati sa razumevanjem, jer ono nije ni prirodno, a ni moguće. Naime, kako Said nije mnogo vrednovao ideju o superiornim vrlinama postojanog i nepromenljivog ličnog identiteta, već je pre svega sebe često doživljavao kao biće koje se konstantno menja i čije transformacije ne zahtevaju pomirenje ili harmonizaciju u okviru nekog šireg, stabilnijeg društvenog konteksta<sup>45</sup>, on ističe da nijedno ljudsko iskustvo ne može biti svedeno na anonimni kaos i glupi egoizam<sup>46</sup>, osuđuje slabosti samougađanja u vidu mitologizacije i idealizacije porekla, i insistira na racionalnom stavu da su kulturni identiteti, baš kao i individualni, podložni stalnim promenama, te da ne predstavljaju konstante, već neprekidne procese<sup>47</sup>.

Dakle, ako polazimo od ideje da svaka fiksacija ili fetišizacija porekla predstavlja čistu zabludu, lako nam je da Rijaza, licemernog, fanatičnog i militantnog islamskog glasnogovornika iz romana *Crni album*, prepoznamo kao neprilagođenu, zadržtu i opasnu figuru. U prvom trenutku, personifikacija Šahidove ideje o tome kako „rad, učenje i žeđ za znanjem idu ruku pod ruku sa dobrotom“ (Kurejši 2001b: 22), ovaj sumnjivi stranac se u čitaočevim očima ubrzo pretvara u sadističkog moralistu, koji naizgled nesebičnim pomaganjem sunarodnicima i borbom za bolji položaj

<sup>42</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 88.

<sup>43</sup> Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 2004. „Postscript: Two Worlds (The Nobel Lecture).“ In *Literary Occasions: Essays*, ed. Mishra, Pankaj, 181–196. New York: Vintage, str. 183–188.

<sup>44</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 9–33.

<sup>45</sup> Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge, str. 25–26.

<sup>46</sup> Videti belešku 45.

<sup>47</sup> Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge, str. 5.

muslimana u društvu, zapravo forsira bespogovornu pokornost i versku isključivost. Onog trenutka kada nam Kurejši saopšti da je Rijaz, koji veruje da „ateizam neće opstati“ (Kurejši 2001b: 43) jer bez vere nema ni moralnosti, izbačen „iz roditeljske kuće zato što je svog oca prijavljivao da pije“ (Kurejši 2001b: 129), prekorevao ga „što se moli u fotelji, a ne na kolenima“ (Kurejši 2001b: 129) i govorio svojim prijateljima da „ako njihovi roditelji čine zlo, moraju biti bačeni u najdublje kotlove pakla“ (Kurejši 2001b: 129), jasno nam je kako izgleda prepustiti se liniji manjeg otpora i konačno izgubiti sposobnost kritičkog mišljenja u realnim okolnostima. Iako je voleo „svoj narod“, Rijaz se sa njim uvek osećao nekako neprijatno. Uvek, izuzev onda kada je delio pomoć (Kurejši 2001b: 201). Nije imao „ni ženu, ni decu, ni karijeru, ni hobi, ni kuću, niti kakvu drugu imovinu“ (Kurejši 2001b: 201), a jedini „smisao njegovog života bila je njegova vera i ubeđenje da zna kako ljudi treba da žive“ (Kurejši 2001b: 201). Šahid ga je zbog toga žalio.

Površno gledano potpuno drugačiji, ali podjednako neintrospektivan i nefleksibilan je i Šahidov rođeni brat. Povremeno simpatičan zbog svoje nekonvencionalnosti, Čili je očevoj ljubimac, površni mladić preke naravi, narcisoidne ličnosti i imena koje mu „sasvim odgovara“ (Kurejši 2001b: 12). Oduvek je imao „nepresušnu strast prema odeći, devojkama, automobilima i novcu koji je sve to pribavljao“ (Kurejši 2001b: 53). Zračio je „samopouzdanjem osobe naviknute da ide preko reda i neraspoloženjem nekoga ko ne voli guranje“ (Kurejši 2001b: 49), pio je isključivo čist „Džek Denijels“, nosio „Bosova“ odela i veš „Kalvin Klajn“, i uvek kod sebe imao ključeve od kola, rejbanke i „marlboro“<sup>48</sup>. „Njegov brica zdravio se s njim, knjigovođa ga je izvodio na večere, tip koji ga je snabdevao drogom dolazio mu je u svako doba i primao čekove“ (Kurejši 2001b: 49). Ipak, Čili nije imao prijatelje, nego samo poznanike i ortake sumnjivog morala. Zbog surovog odnosa prema devojkama sa kojima se zabavljao i poštovanja koje je od njih zahtevao, ostao je usamljen i optužen da „samo traži izgovore za svoj vampirizam“ (Kurejši 2001b: 147). Od mržnje i besa rasističkih pripadnika radničke klase se branio samoljubljem, skupim odelima i novcem koji mu je početkom osamdesetih godina prošlog veka lako padao u krilo. Mislio je da veruje u progres, prezirao je one koje je smatrao lenjima i nesposobnima, podsmevao se Šahidovoj ljubavi prema književnosti i gnušao se namrgođenih, nezainteresovanih lica drugih Pakistanaca. Ali, kada je nezadovoljstvo počelo da raste, a zavisnost od narkotika da uzima maha, Čili se pretvorio u „onog koji nestaje“ (Kurejši 2001b: 49). Shvatio je da nije ništa bolji od fanatičnih vernika kojima se rugao, već da je samo jednu opsesiju zamenio drugom, pa je tako umesto Alaha obožavao svoju kolekciju firmiranih naočara. Zapravo, upravo je trenutak kada Čili priznaje da njegovoj ženi Zulmi i njemu „nešto fali“ (Kurejši 2001b: 286) i da bi bili daleko srećniji da su u nešto u životu verovali, onaj koji bi Fenon podvukao kao momenat oslobođanja, kada sukobljeni identitet prihvata sopstvenu kulturnu neodređenost, odričući se time postojanosti, karakteristike koja rigidnošću i nepromenljivošću poretka vodi u svoju suprotnost: haos, unazađivanje i demonsko ponavljanje<sup>49</sup>.

Na prvi pogled, junak sličan Čiliju nam je predstavljen i u *Budi iz predgrađa*. U poređenju sa sumornim londonskim predgrađem, Karimov mlađi brat Amar je baletan koji takođe deluje vrlo glamurno, ekscentrično i površno. Lišavajući nas u početku bilo kakvih detaljnijih informacija u vezi sa njim, Kurejši navodi čitaocu da ga ishitreno dožive samo kao komičnu pojavu u crvenoj pidžami, koja sebe naziva Ali „da bi izbegao rasne probleme“ (Kurejši 2001a: 28), sa mrežicom za kosu i gomilom modnih časopisa u naručju (Kurejši 2001a: 28). Ipak, njegova izrazita individualnost istovremeno šokira i Karima i nas skoro na samom kraju romana. Iako nesumnjivo zadovoljan zbog toga što mu koža nije bela, Ali nema razumevanja za samosažaljenje i mrzi ljude „koji pričaju samo o tome kako je teško biti obojen i kako su ih maltretirali u školi i kako ih je neko jednom pljunuo“ (Kurejši 2001a: 339), ne želi da razgovara o rasističkim primedbama upućenim Karimu i svoj položaj smatra privilegovanim, jer ljude poput njih „niko nije terao u logore“ (Kurejši 2001a: 339). Dakle, ako polazimo od pretpostavke da u savremenoj umetnosti nema autoritativnog naratora, a ni potrebe

<sup>48</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 49.

<sup>49</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 35–66.

za skromnošću u kulturnoj hijerarhiji baziranoj na etničkoj pripadnosti, onda su istovremeni prkos i prihvatanje specifičnosti karakteristike razvojne prirode postkolonijalnog identiteta<sup>50</sup>, a hibridnost junaka poput braće Amir, privilegija. I još nešto: U tipično engleskom domu njihove majke, Alijeve besprekorne cipele na tepihu izgledaju kao „drago kamenje položeno na toalet-papir“ (Kurejši 2001a: 338), što takođe nesumnjivo simboliše prevaziđenost imperijalističkog poretka i uspon multikulturalnosti.

Dakle, za razliku od Šahidovog brata Čilija, možemo reći da je Ali Amir nerastrzan tenzijom između očekivanja i želja, nije ispunjen uobičajenim osvetničkim besom niti „dvostrukom narcisoidnošću“, uobičajenom posledicom depersonalizacije kolonizovanog čoveka<sup>51</sup>. Međutim, ta vrsta samospoznaje je dragocena baš upravo zato što nije ni nužna ni relativno česta u literaturi, pa ni u životu. U slučaju Čada iz *Crnog Albuma*, nekada Trevora Basa, još jednog Šahidovog fanatičnog poznanika, Rijazovog sledbenika, Pakistanca i usvojenog sina belackog para sa tvrdim, ksenofobičnim stavovima, srećno razrešenje izostaje, jer nikad nije ni bilo potrebe za građenjem ličnih stavova i vrednosti. Ono što je u vezi sa ovim likom najupadljivije je potreba da, umesto kao individua, deluje isključivo pod okriljem ideologije ili u masi. Uslovljen majčinim zahtevima da se uklopi po svaku cenu, Čad se još u najranijem detinjstvu osetio dvostruko odbačenim, jer je i potreba da se identifikuje sa onim što je smatrao ličnim korenima takođe ostala frustrirana. Nije znao ništa o Pakistanu, njegov pokušaj da savlada urdu je dočekan na nož, a ni sam nije baš iskreno verovao da želi da se „uklopi u neku teokratsku državu trećeg sveta“ (Kurejši 2001b: 126). Zanimljivo je da Čadova pojava toliko odiše agresijom, da Šahid zazire od njegove snage i potisnutog nasilništva<sup>52</sup>, ali da on ni u jednom trenutku ne izlazi iz uloge slepog poslušnika. Čad čvrsto veruje da njegovi istomišljenici i on nikako ne smeju da se asimiluju, da treba da ostanu ponosni i poslušni i da ne treba oni da se menjaju, već svet oko njih (Kurejši 2001b: 98). U adolescenciji dosledno prati modne trendove, nekontrolisano konzumira alkohol, stalno je pod dejstvom psihoaktivnih supstanci, te je čak i ljubav prema muzici uspeveo da pretvori u opsesiju i umisli kako ona „gospodari njegovom dušom“ (Kurejši 2001b: 95). Budući da je suštinski neobrazovan, ubeđen je da neke knjige same po sebi mogu biti uvredljive (Kurejši 2001b: 83), da romani nisu „slike života“ (Kurejši 2001b: 29–30), već priče za malu decu (Kurejši 2001b: 29–30), ne želi da prihvati činjenicu da „intelektualci ipak misle više od običnih ljudi“ (Kurejši 2001b: 30–31) i jednostavno nije u stanju da shvati koliko „najneverovatniji likovi – Raskolnjikov, Jozef K, Bul d Sif, Alibaba, ovekovečeni mastilom da žive za sva vremena“ (Kurejši 2001b: 29–30) i koji „behu uhvaćeni u najdubljim životnim dilemama“ (Kurejši 2001b: 29–30), mogu nama, običnim smrtnicima, da olakšaju stvari. Nažalost, pošto ne dozvoljava istinskoj duhovnosti da se razvije, zadovoljenje njegove želje za pripadanjem dolazi jedino uz fanatično prepuštanje religiji. Kako Dejv Ganing<sup>53</sup> primećuje, koristeći islam da bi konačno odbacio ulogu žrtve, Čad samo potvrđuje da rasizam i verski radikalizam povlače jedno drugo. Imajući u vidu njegovu tragičnu sudbinu koju nam autor romana otkriva na kraju *Crnog albuma*, ne preostaje nam ništa osim da, po ko zna koji put, konstatujemo kako hronična tenzija, neznanje i potisnuto nasilništvo vode jedino u destrukciju i samouništenje.

Polazeći od stanovišta da je, zbog nezadovoljene potrebe pokorenog subjekta da povрати prvobitni identitet<sup>54</sup>, postkolonijalizam utemeljen u nužnosti za konstruisanjem novog, postaje nam jasnije u čemu je suštinska razlika između pripadnika prve i druge generacije emigranata u Kurejšijevim romanima. Iako bi se oči Šahidovog i Čilijevog oca „punile suzama, kao u dečaka koji putuje u internat“ (Kurejši 2001b: 127) svaki put kad bi napuštao Karači, rodni grad ga je dovodio do

<sup>50</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 220–222.

<sup>51</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 33–61.

<sup>52</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 94.

<sup>53</sup> Gunning, Dave. 2010. *Race and Antiracism in Black British and British Asian Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, str. 70.

<sup>54</sup> Childs, Peter, and R. J. P. Williams. 1997. *An Introduction to Post-Colonial Theory*. London: Prentice Hall, str. 14.

ludila: „vera je gurana svakome niz gušu, banditi, korupcija, cenzura, lenjost, glupost štampe, rupe na putevima, nepostojanje puteva, putevi u plamenu“ (Kurejši 2001b: 127). Šahid primećuje da za njegovog oca tamo „nikad ništa nije bilo kako treba“ (Kurejši 2001b: 127), ali da je u Engleskoj, kada je reč o kućnoj atmosferi, bilo „kao da su živeli u Karačiju“ (Kurejši 2001b: 64). „Njihova kuća beše besprekorna zgrada podignuta šezdesetih godina, odmah izvan grada, pravi karavan seraj većito ispunjen ljudima“ (Kurejši 2001b: 51), gde je otac stalno nešto renovirao i menjao nameštaj svakih pet godina (Kurejši 2001b: 51). Šahidu se činilo „kao da je kuhinja uvek na ulici, gde je demontirana, čekala da je odnesu mada nova nije izgledala ni malo bolje“ (Kurejši 2001b: 51). I dok je majka obično boravila u jednom delu kuće, okružena svojim prijateljima, sestrama i njihovom decom, otac je provodio sve svoje slobodno vreme slušajući ploče Glena Milera, otpijajući viski sa sodom<sup>55</sup> i ležeći „kao paša“ (Kurejši 2001b: 64) „na krevetu u sredini sobe u svetlucavoj, smeđoj kućnoj haljini (ispod koje je uvek nosio plavu svetlucavu pidžamu)“ (Kurejši 2001b: 64) i „sa gomilom stripova pored uzglavlja“ (Kurejši 2001b: 64). „Zvao je taj prostor 'operativnim centrom'“ (Kurejši 2001b: 64), gde je mogao nesmetano da se naslađuje pričama o Čilijevim divljim seksualnim pohodima ili se podsmeva Šahidu, nazivajući ga „budalom evnuškom“ (Kurejši 2001b: 65), zato što piše i devojkama čita Kitsa i Šelija, umesto da ih dodiruje po grudima. Mada „uvek svestan svojih nedostataka“ (Kurejši 2001b: 91), on nije voleo da svojim sinovima bilo šta prebacuje, ali je u slučaju ovog mlađeg imao utisak da je na to prosto primoran. Govorio mu je kako su njegovi bratanci advokati, bankari, lekari i proizvođači šešira i da bi mu bolje bilo da se baci na učenje<sup>56</sup> i okane umetnosti, da ne bi jednog dana završio na ulici. „Šahid je obožavao i poštovao oca. I on i Čili, svaki na svoj način, hteli su da budu kao on“. (Kurejši 2001b: 92) „Ali, ovo je bilo nešto novo. Šahid je morao da prizna sebi da tata greši i da on sam mora pronaći svoj put, kakav god bio.“ (Kurejši 2001b: 92)

Iz prve ruke iskusivši mane sistema koji su napustili, Šahidovi roditelji vode porodičan život na jedini način koji im je blizak. Ujedno, lišeni su osećaja dislociranosti i griže savesti. Njegov otac „je mrzeo sve što je bilo 'staromodno' osim ako se nije dopadalo turistima. Rušio je sve staro: voleo je 'progres'“ (Kurejši 2001b: 51). Bilo to delimično zbog rapidnog širenja predgrađa i izrazito problematičnog odnosa između „ruralnog“ i „urbanog“<sup>57</sup>, u periodu kojim se autor bavi u svojim romanima, ili ne, Šahidov otac je potrebu za dokazivanjem na nacionalnom nivou preneo na polje klasne borbe. U *Budi iz predgrađa*, Harun i Anvar su se s godinama, u sebi, sve više vraćali Indiji ili pružali otpor Englezima, ali „nijedan od njih dvojice nije pokazivao naročitu želju da još jednom vidi zemlju iz koje su došli“ (Kurejši 2001a: 85). Čak i u trenutku kada prefrigano zloupotrebljava tobožnju, obnovljenu religioznost da bi naterao ćerku Džamilu da se povinuje njegovim željama i uda za Čangeza, jednog krajnje komičnog čoveka i potpunog stranca „koji je voleo Artura Konana Dojla“ (Kurejši 2001a: 84), Anvarovi motivi su nam patetični i očigledni, a njegov stav da je „Indija jedna propala zemlja“ (Kurejši 2001a: 85), gde je prljavo, vruće i gde „treba da se oteliš dok obaviš bilo kakav posao“ (Kurejši 2001a: 85) doživljavamo kao iskreniji od kasnijeg štrajka glada. Naime, Karim nam u više navrata naglašava koliko je ponašanje najboljeg prijatelja njegovog oca bizarno<sup>58</sup>, te koliko je zgađen činjenicom da je neko ko do juče nije verovao apsolutno ni u šta, i ko bi najradije otišao na Floridu ili u Las Vegas da se kocka<sup>59</sup>, odjednom spreman „da položi i sopstveni život u odbranu načela apsolutnog patrijarhalnog autoriteta“ (Kurejši 2001a: 84). „Anvar je postao sentimentaln, kao što su bezosećajni ljudi skloni da čine“ (Kurejši 2001a: 104), zaključuje Karim. Čovek koji sada nije prihvatao „ni najmanji kompromis, ni zalogajčić keksa, ni gutljaj vode, ni jednu jedinu cigaretu“ (Kurejši 2001a: 94) i bio spreman da umre u najgorim mukama „dok ga organi budu izdavali, jedan po jedan“ (Kurejši 2001a: 94) ako porodica ne popusti, je do nedavno bio toliko ravnodušan prema događajima u životu svoje ćerke, da je Džamili „polazilo za rukom mnogo stvari o kojima njene bele

<sup>55</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 64.

<sup>56</sup> Videti u Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 91.

<sup>57</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 10.

<sup>58</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 84–85.

<sup>59</sup> Videti belešku 58.

vršnjakinje nisu smele ni da sanjaju“ (Kurejši 2001a: 84), pa je tu bilo „godina i godina pušenja, pića, seksa i plesa“ (Kurejši 2001a: 84–85). Međutim sada, identifikovani sa predstavom o sebi koja im se nameće kroz fizičko i psihičko zlostavljanje, i karakterno izmenjeni od dehumanizovanog života u nasilnom Južnom Londonu, Anvar i njegova žena Džita, bivša princeza čija su braća jahala konje i nosila puške, neminovno gube Karimovo poštovanje i moraju biti izbačeni sa njegove „liste normalnih“ (Kurejši 2001a: 84).

Jednako koliko i Čad iz *Crnog Albuma*, Anvar dozvoljava da ga neodlučnost, ravnodušnost i osećaj bespomoćnosti nad sopstvenom sudbinom pretvore u stereotip i samo još jednom potvrđuje u kolikoj meri je istina da „postoje prilike u kojima se osećaš toliko otuđeno i udaljeno od vlastitih želja da potpuno izgubiš sposobnost življenja“ (Kurejši 2001a: 127). Istovremeno, ispod Harunove samouverene i privlačne fasade, koja je obarala s nogu obične žene, sekretarice, službenice i asistentkinje, krile su se duboka nesigurnost, emotivna i profesionalna neostvarenost, „usamljenost i želja da oseti neki unutrašnji razvoj“ (Kurejši 2001a: 38).

Možda je bilo nekih sličnosti između onoga što se dešavalo s ocem, njegovog otkrića istočnjačke filozofije, i Anvarovog poslednjeg uporišta. Godinama su obojica bili sasvim zadovoljni životom Engleza. Anvar je čak jeo svinjetinu kada Džita ne bi gledala. (Moj otac nikad nije dotakao svinjetinu, mada sam ja bio siguran da je to iz navike više nego zbog religijskih skrupula, da bih ga testirao, podmetnuo sam mu komadić hrskave dimljene slanine, i dok je on pohlepno žvakao, prokomentrisao: 'Nisam znao da voliš dimljenu slaninu', na šta je on odjurio u kupatilo da ispere usta sapunom, vrišteći skupljenih usana da će goreti u paklu.) (Kurejši 2001a: 85)

Naime, ovaj bivši musliman i samo povremeno pritajeni tradicionalista, „koji se lažno predstavljao kao budista“ (Kurejši 2001a: 23) i dozvoljavao rođenim sinovima da izlaze sa bilo kim<sup>60</sup>, „pod uslovom da to nisu dečaci ili Indijke“ (Kurejši 2001a: 97), je sada želeo „da razgovara o sticanju duhovnog mira, o tome kako ostati veran sebi, o samospoznaji“ (Kurejši 2001a: 39), pa je u vozu čitao mističke knjige i svugde sa sobom nosio minijturni plavi rečnik iz kojeg bi svakog dana naučio jednu novu reč poput onih kao „*analepsija*, *frikasirati*, *policefalan* i *organozoizam*“ (Kurejši 2001a: 39), ne bi li fascinirao Engleze<sup>61</sup>. Bez obzira na to, Karimovi otac i majka su se u sopstvenom okruženju „uvek osećali kao da su zalutali i da se na njih gleda sa visine“ (Kurejši 2001a: 56), da nikome nisu od koristi i da uvek nose „pogrešnu odeću i deluju pomalo pohabano“ (Kurejši 2001a: 56). Da stanje bude još gore, Harun bi posle prvog popijenog galona piva na „grandioznim skupovima, gde su se životi merili novcem“ (Kurejši 2001a: 56), a gde je on bez izuzetka „štrčao kao klovn na sahrani“ (Kurejši 2001a: 56), obično pokušavao da povede „razgovor o pravom značenju imperijalizma i o tvrdnjama da živimo u materijalističko doba“ (Kurejši 2001a: 56). Na samom kraju *Bude iz predgrađa*, on nam otvoreno govori o ličnim nesigurnostima i položaju, ali i dubljim kulturološkim i istorijskim frustracijama svojih sunarodnika:

---

<sup>60</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 97.

Ovo je svakako još jedna paradoksalna situacija u kojoj Harun Amir ponovo otkriva dualnu prirodu svog odnosa prema kulturi i zemlji porekla:

„Zašto izlaziš s tim muslimankama?“ pitao me je jednom kada sam doveo kući jednu Džamilinu prijateljicu. „Zašto ne?“ pitao sam. „Previše problema“, rekao je s visine. „Kakvih problema?“ Nije bio naročito vešt u preciznom izražavanju. Samo je odmahnuo glavom kao da hoće da kaže da problema ima toliko da ne zna odakle bi počeo. Ali, dodao je, argumenta radi: „Miraz i sve to.“ (Kurejši 2001a: 97)

<sup>61</sup> U svom eseju, Suzane Rajhl preispituje razmere tendencioznog konstruisanja hibridnih identiteta u romanu *Buda iz predgrađa*, pri čemu Harunove napore da uvežba sopstveni „nastup“ i prenaglašeni indijski naglasak tumači kao vid oportunističkog prilagođavanja pomodarskim očekivanjima malograđanske sredine (Reichl 2012: 145).

Reichl, Susanne. 2012. „Hanif Kureishi, *The Buddha of Suburbia*: Performing Identity in Postcolonial London.” In *A History of Postcolonial Literature in 12½ Books*, ed. T. Döring, 139–154. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.

Proveo sam na Zapadu veći deo svog života. Ovde ću i umreti. Ali ipak, u svakom smislu i pogledu ostao sam Indus. Nikad neću biti ništa drugo. Kad sam bio mlad posmatrali smo Engleze kao viša bića. (Kurejši 2001a: 334)

Smejali smo im se u lice zbog toga. Ali mogli smo videti da njihova postignuća nisu mala. Ovo društvo koje ste stvorili na Zapadu, najbogatije je društvo u istoriji sveta. Imate puno novca, da, bide u svakom kupatilu. Gospodarite prirodom i Trećim svetom. Sve je dominacija. I nauka vam je najnaprednija. Imate bombe uz koje se osećate bezbednim. A ipak, nešto nedostaje. (Kurejši 2001a: 334)

[...] nema produbljivanja u kulturi, nema uvećanja mudrosti, nema napretka u stvarima duha. Postoje telo i um, shvatate. To znamo zasigurno. Ali, postoji i duša. (Kurejši 2001a: 334)

## 1.2 Poslednja reč, Nešto da ti kažem i Ništarija

Za razliku od Haruna i Anvara iz romana *Buda iz predgrađa* i *Crni album*, jedan od glavnih aktera romana *Poslednja reč*, Mamun Azam, je primetno borbenije naravi. Naime, ovaj već pomalo zaboravljeni, ali svakako priznati romanopisac, esejista i dramaturg rođen u Indiji, je sada u ranim sedamdesetim i, čini se, na samom zalasku književne karijere. Iako je u trenutku kada ga upoznajemo već doživeo i uradio mnogo toga, on po prvi put biva prinuđen da svoju burnu i kontroverznu životnu priču poveri na pripovedanje nekom drugom, dok tvrdoglavo insistira na tome da poslednja reč bude upravo njegova. Tokom čitavog svog rada, Mamun je bio veoma cenjen u književnim krugovima i desničarski orijentisanoj štampi, kao jedini pisac s indijskog potkontinenta kojeg su mogli da prihvate u Engleskoj i koji je zagovarao „sopstvene radikalne stavove, trudio se da ismeje i izvrzne ruglu političku korektnost, bunio se protiv pomodnih kontraša svog vremena, hipika, feministkinja, antirasista, revolucionara, svakog pristojnog, dobronamernog ili blagonaklonog prema jednakosti i ljudskim pravima“ (Kurejši 2014a: 34). Odrastajući sa dominantnim ocem, ambicioznim nastavnikom, koji ga je istovremeno neprekidno omalovažavao, emotivno ucenjivao i nemilosrdno pripremao za dobijanje stipendije i kasniji odlazak na Oksford<sup>62</sup>, život je proveo žudeći za velikim dostignućima, rastrzan između mržnje prema Britancima i žarke želje da postane jedan od njih, u tinjajućem besu, rastućem cinizmu i uverenju da je „vladavina obrazovanih, dobro obaveštenih i inteligentnih ljudi – neobično sličnih njemu samom – mnogo bolja od sveopšte gluposti ili čak demokratije“ (Kurejši 2014a: 9). Iako je već znao da su Mamunov „sarkazam, oholost, sitničavost i neumoljiva tvrdoglavost slomili mnoge snažne muškarce, a pogotovo – to mu je bila specijalnost – brojne dobrodušne i obrazovane žene“ (Kurejši 2014a: 16), njegov biograf Hari nije mogao sebi da oprosti što, još prilikom ponovnog čitanja piščevih dela, nije uočio da je upravo omalovažavanje ono što ga je stvorilo, pričinjavalo mu najveće zadovoljstvo i predstavljalo osnovnu crtu njegove ličnosti. Obožavao je tračeve i, dok je potpuno ignorisao pažnju i nežnosti svoje žene, „bio je potpuno opčinjen bilo kakvim nedoličnim odnosom između drugih ljudi“ (Kurejši 2014a: 37); halapljivo je gutao priče „o neverstvima, plagijatima, književnim rivalstvima i prevarama, travestiji, podlostima i homoseksualnosti, a naročito o lezbejstvu“ (Kurejši 2014a: 38), i ženama koje su potpuno neočekivano prešle na „drugu stranu“.

<sup>62</sup> Kureishi, Hanif. 2018. "Travelling to Find Out." *LRB Blog*, 30. avgust. Dostupno na: <https://www.lrb.co.uk/blog/2018/august/travelling-to-find-out> (pristupljeno: 06.01.2026).

U ovom tekstu, Kurejši navodi da je protagonista romana *Kuća za gospodina Bisvasa* (original: *A House for Mr. Biswas*, 1961) zapravo Najpolov otac — pisac koji je isuviše inteligentan za svoje okruženje i koji pod pritiskom kolonijalnog ugnjetavanja internalizuje taj prezir i upada u zamku mučeništva. Anand, Bisvasov najdarovitiji sin je, naravno, Najpol. On uspeva da postane ugledan novinar i pisac, ali nikako ne uspeva da prevaziđe svoju prošlost.

Sa druge strane, već pomenuti piščev biograf, četrdesetak godina mlađi Hari Džonson, je poreklom iz porodice dobrostojećih intelektualaca iz Zapadnog Londona i oduvek je bio „spreman za naporan rad i odolevanje obilnim količinama neizbežne dosade“ (Kurejši 2014a: 26). Divio se Mamunu „još od mladalačke zaludenosti knjigama i budalaste ljubavi prema pisanoj reči, kao dečak kome su pisci bili bogovi, junaci i rok zvezde“ (Kurejši 2014a: 8) i nije se dao oterati tako lako, uprkos Azamovoj zastrašujućoj reputaciji. Naime, Hari je već nekoliko godina ranije objavio Nehruovu biografiju, solidno zabiberenu međurasnim intimnim odnosima, alkoholizmom i anoreksijom, ali i sa mnogo novih podataka, pa je knjiga naišla na stvarno dobar prijem. „Dopala se čak i Indijcima“ (Kurejši 2014a: 8), zaključuje Hari, i sada je, „nakon godina učenja i povijanja glave“ (Kurejši 2014a: 8), imao utisak da mu je konačno krenulo, „baš kao što su mu profesori i predviđali bude li naučio da se usredsredi i da drži jezik za zubima“ (Kurejši 2014a: 8). Međutim, Mamun nije bio Nehru, a Hari nije bio siguran na koji način treba početi i završiti priču koja još uvek traje. Naime, iz svakodnevnih verbalnih natezanja Mamuna i Harija, ove dvojice sujetnih, takmičarski nastrojenih i potpuno različitih muškaraca, saznajemo mnogo o ostarelom piscu: on nam pripoveda o kontrastu između majčine ekstremne religioznosti i očeve potisnute homoseksualnosti, ljubavi prema isključivo francuskim i engleskim piscima, otporu prema islamu i hinduizmu, kao i jednakom osećanju otuđenosti u Britaniji i na potkontinentu<sup>63</sup>. Iako je po samom dolasku u negostoljubivi London bio polulud od usamljenosti, užasa i stalnog ismevanja, mladi imigrant je po svaku cenu hteo da se razvije u originalnog pisca i uključi u „veću ili celovitiju civilizaciju“ (Kurejši 2014a: 136), pa i razume „neophodnost postojanja diktatora, proroka i kraljeva, kao i našu ljubav prema njima“ (Kurejši 2014a: 32). Jednostavno rečeno, Mamun se često poistovećuje sa kulturom imperijaliste i govori iz ugla kolonizovane nacije sa divljenjem. Zbog njegovog stava, ogorčenosti prema uzurpatoru, ali i poznate prakse potlačenih i frustriranih da preziru uspešnije od sebe, vesti o piščevom uspehu su u Indiji primljene sa izdašnom dozom zlobe i okaljane optužbama da je izdao pretke, osramotio porodicu i „postao 'beo'“ (Kurejši 2014a: 136).

Iako Kurejši navodi da mu to nije bila svesna namera, dobar deo čitalačke publike i kritike je nedugo po objavljivanju romana pretpostavio da se njegova radnja umnogome oslanja na autentično iskustvo Najpolovog biografa, Patrika Frenča<sup>64</sup> i njihovu burnu saradnju. Slično Kurejšijevom Mamunu Azamu, legendarni pisac pamti svoje detinjstvo na Trinidadu po prvobitnom taktiziranju između dva paralelna univerzuma, negativnoj predstavi koju je imao o spoljnom svetu i udobnoj izolaciji konzervativnog indijskog doma. Prema sopstvenim rečima, Najpol je, pod uticajem širenja engleskog jezika i kulture, još u detinjstvu počeo da gubi dodir sa svojim nasleđem, naročito kada je o religiji reč. Dugački, pa čak i višednevni verski rituali su mu kasnije bili neshvatljivi i potpuno neprimenljivi u svakodnevnom životu, a njegov unutrašnji svet se menjao, postajao bogatiji i ispunjeniji od očevih priča koje je pripisivao prošlosti i zaostalosti. U suštini, i Mamun i Najpol su u stanju da nađu utočište jedino u svom unutrašnjem životu, jednako zavise od naklonosti čitalaca koji ih suštinski ne razumeju<sup>65</sup> i ličnim primerom potvrđuju Prustovo mišljenje da je vredno književno delo proizvod osobe potpuno različite od one koju otkrivamo svojim navikama, porocima ili u društvenom životu<sup>66</sup>. Uz sve navedeno, ne treba zanemariti ni činjenicu da je geografska transformacija za sve posleratne pisce predstavljala nov izazov, jer je procvat gradova stvorio uslove za nove distopijske ideje, što je za posledicu imalo i mnogo veći uticaj pastoralnog na tradicionalno urbano iskustvo<sup>67</sup>. Tako u *Enigmi dolaska*, romanu objavljenom 1987. godine, Najpol pokušava da pomiri svoj identitet sa engleskim pastoralnim motivom, njemu dobro poznatim iz školskih udžbenika

<sup>63</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 135.

<sup>64</sup> The Bagri Foundation. 2014. *Hanif Kureishi: "The Last Word"*. [video-zapis]. YouTube, 8. maj. Dostupno na: [https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq\\_QZAY](https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq_QZAY) (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>65</sup> Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 2004. "Postscript: Two Worlds (The Nobel Lecture)." In *Literary Occasions: Essays*, ed Mishra, Pankaj, 181-196. New York: Vintage, str. 183-188.

<sup>66</sup> Videti belešku 65.

<sup>67</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 10.

i klasične književnosti ili, tačnije, da se oslobodi poimanja sebe kao kolonizovanog, dok se istovremeno drži nostalgичnih sećanja na već izbledele uspomene iz detinjstva. Paradoksalna kakva jeste, ova situacija spašava pisca, pa tako i Mamuna Azama, jer njihov osećaj sopstva zavisi od Engleske koje nikad nije ni bilo, a koju je Najpol još dvadeset godina ranije analizirao u *Mimičarima*, romanu o imperijalističkim fantazijama i stidu kolonizatora, nemoćnom da više poveruje ni u šta o sebi, ali ni u sebe samog<sup>68</sup>.

Hari je želeo da Mamunu stavi do znanja da ga poštuje jer voli njegova dela. Možda je Mamun povremeno umeo da bude zlobna, pijana prostačina, baš kao i svi, ali najznačajnije je to što svi ti prostakluci nisu odvojili ni njega ni njegove čitaoce od bitne pouke, a to je da su nam potrebna velika dela — prave reči dobre rečenice — i da su nam sve potrebnije u ovom og lupelom, osuđujućem svetu, svetu u kome je zahvaljujući religiji strast prema zatucanosti doživela procvat. Reči su most ka stvarnosti, bez njih bi postojao jedino kaos. Mamun je jednom rekao da pogrešne reči mogu da zatroju čoveka i upropaste mu život, dok prave mogu da pruže novi uvid u stvarnost. Stvaralačko ludilo je protivotrov za pravo ludilo. (Kurejši 2014a: 36–37)

Za razliku od protagoniste *Poslednje reči*, koji koliko-toliko uspešno balansira između ličnog i kolektivnog ili racionalnog i tradicionalnog, mnogi junaci Kurejšijevog romana *Nešto da ti kažem* nikako ne mogu da se prilagode. Mada živopisna i prepoznatljiva dinamika porodičnog doma iz kojeg je psihoterapeut Džamal Kan, glavni junak ovog romana potekao, umnogome podseća na detinjstvo samog autora, ali i njegovog najpoznatijeg književnog dvojnika, Karima Amira, ova Kurejšijeva verzija već na samom početku odiše znatno mračnijom atmosferom. Džamalo vi roditelji su seksualno zbunjena Engleskinja i nesrećni, kulturološki rastrzani Pakistanac, koji mu ne pružaju nikakav osećaj porodične topline, zaštite ili oslonca. Ona je hladna i sebična majka, a on netrpeljivi, narcisoidni otac, koji je povratak u domovinu video kao priliku za novu karijeru, svež početak, mlađu ženu i delimičan prekid odnosa sa svojom novozasnovanom porodicom ili, tačnije rečeno „njegovo dvoje polutana“ (Kurejši 2008: 33).

Kada bi otac dolazio u London - posećivao bi nas najmanje dvaput godišnje i ostajao nekoliko nedelja - retko kad bi se nasamo sretao sa mnom i Mirijam. Njegovi brojni prijatelji, njegove 'čamče' u odelima ili u šalvarama i drugim tunikama, koji bi pili i pričali političke viceve na urdu ili pendžapskom jeziku, uvek bi ga okruživali u stanovima koje bi tata za tu priliku iznajmio u blizini Marbl arča ili Bejsvotera.

Ponekad bi nas izveo na ručak i pričao o politici. Bio je levičar, verovatno komunista, svakako antiimperijalista, a takođe i simpatizer Moa, Vijetkonga i studenata. (Kurejši 2008: 62)

Lišeni emotivne podrške, zdravog odnosa sa majkom i zarobljeni u idealizaciji očeve ličnosti, Džamal i njegova dve godine starija sestra Mirijam, pred našim očima i svako na svoj način, ponovo prolaze kroz niz adolescentskih epizoda koje, gotovo bez izuzetka, ostavljaju ozbiljne posledice po njihove kasnije živote. U trenutku kada po prvi put čujemo za nju, Mirijam je najblaže rečeno jako komplikovana osoba. Iako poštovana, a neretko čak i voljena od strane komšija, ona prosto obožava fizičke obračune i najbolje se oseća kad je besna<sup>69</sup>; nismo baš sigurni ima li „petoro dece od tri različita oca, ili će pre biti troje dece od pet očeva“ (Kurejši 2008: 24) i živi u zaista opasnom kraju, nakrcanom rasistima i ksenofobima<sup>70</sup>:

<sup>68</sup> Videti u Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 2004. "Postscript: Two Worlds (The Nobel Lecture)." In *Literary Occasions: Essays*, ed Mishra, Pankaj, 181–196. New York: Vintage, str. 183–188.

<sup>69</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 25.

<sup>70</sup> Videti belešku 69.

Njenim krajem su harale ulične bande i desničari su uživali punu podršku. Meta su im bili muslimani, koje su često napadali na ulicama i čija je dobra ili loša sreća varirala već prema aktuelnim dešavanjima. Međutim, kad bi neko od tih desničarskih kandidata pokušao da organizuje kampanju iole blizu njene kuće; Mirijam bi skočila sa stolice pravo na ulicu, urlajući [...] (Kurejši 2008: 25).

Naime, iako u detinjstvu inteligentna, hitra i duhovita curica, koja je brže shvatala komplikovane pojmove od Džamala i „bila mnogo manje nervozna i ćudljiva“ (Kurejši 2008: 37), ona je još tada „bila nemoguća: pravila je cirkus, galamila i bila nedokazana. Devojčica, koja je tvrdila da je zapostavljena, a koja je uvek bila u centru pažnje“ (Kurejši 2008: 36), je sada izrasla u osobu koju Džamal skoro nikada ne bi zaticao samu:

Neretko bi jedno od njene dece stajalo i čekalo priliku da dođe do reči, ili bi se tu našla makar jedna komšinica, obično s bebom, kojoj bi Mirijam delila savete, obično zdravstvene, pravne, verske ili vidovnjačke prirode. Sto je služio kao neka vrsta prijemnog pulta. (Kurejši 2008: 30)

Naravno, Mirijam se kao tinejdžerka neprekidno svađala sa majkom, a nešto kasnije se čak i pridružila Anđelima pakla i napustila ih posle samo mesec dana, kada je „shvatila da su ti gegavi momci iz Kenta previše pitomi za nju“ (Kurejši 2008: 25). Poročna, glasna, prekrivena tetovažama i metalnim alkama od glave do pete, „umela da se pomaklja u lokalnim pabovima, kako sa muškarcima, tako i sa ženama“ (Kurejši 2008: 25), pa je i Džamal često priželjkivao „da je neko dobro izmlati“ (Kurejši 2008: 25), ne bi li se potom makar delimično pretvorila u osobu koja bi mu bila simpatična<sup>71</sup>. „Polu – Indijka, poluidiot, tako su je zvali. Avlijanerka“ (Kurejši 2008: 25), koja je još dugo nakon očeve smrti čekala da joj se upokojeni roditelj „obradi i kaže kako se njome ponosi“ (Kurejši 2008: 62).

Površno gledano, *Nešto da ti kažem* sigurno jeste izuzetno zabavna i inteligentno sročena priča o ubistvu iz nehata, krivici, nostalgiji i čežnjama, bile one seksualne ili duhovne prirode. Sa druge strane, to je i roman koji nam pripoveda o tome „kako su mrtvi – mrtvi očevi, zapravo živi mrtvaci - isto tako moćni, čak i moćniji od živih“ (Kurejši 2008: 15). To je ispovest koju prati neizvesno isceljenje jednog poljuljanog braka, narušenog odnosa između brata i sestre, ali i najintimnije borbe svih Kurejšijevih junaka sa ličnim frustracijama, neurozama i njihovim istinskim prirodam<sup>72</sup>. Psihoanalitičar Džamal Kan, narator romana i njegov protagonista, je nekada bio zanemarivan sin i ostavljen ljubavnik, a kasnije postao nesrećan muž i zabrinut otac jednog buntovnog tinejdžera, koji u obrascima sopstvenog ponašanja traži formulu koja će mu pomoći da ponovo izgradi poverenje i ojača odnose sa svojom otuđenom ženom, ličnom istorijom, disfunkcionalnom porodicom, ekscentričnim i problematičnim prijateljima i zahtevnim pacijentima. Sada, suočen sa krizom srednjih godina, on oživljava ključne događaje i najznačajnije veze iz sopstvene prošlosti ne bi li obnovio i odnos sa samim sobom, životnim prioritetima i potisnutim željama. Nekada mladić koji se ugledao se na pop zvezde, oduvek znao da ima dara, mada ne i za šta tačno, i iz petnih žila se upinjao da bude „što manje štreber, a što više faca“ (Kurejši 2008: 33), Džamal Kan ni kao odrastao čovek nije mogao da se otrgne utisku da njegov identitet istovremeno obuhvata dve suprotstavljene krajnosti, da je „čudna mešavina muslimana i hrišćanke“ (Kurejši 2008: 34) i da mu za uspešnu egzistenciju ne preostaje ništa drugo osim praktične potvrde Babinog<sup>73</sup> stava da je najproduktivnija potraga za osećanjem sopstva upravo ona koja se odvija u društvenom i kulturološkom međuprostoru, gde

<sup>71</sup> Videti u Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 25.

<sup>72</sup> Tonkin, B. 2008. "Something To Tell You, by Hanif Kureishi: The Interpreter of Dreams." *The Independent*, 14. mart. Dostupno na:

<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/something-to-tell-you-by-hanif-kureishi-795442.html> (pristupljeno: 06.01.2026).

<sup>73</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 1–9.

granice ne izgledaju preteće, već služe kao most koji povezuje dva sveta i otvara nove mogućnosti. Naravno, iako na prvi pogled samo jedan vrlo ugledan i pristojan psihoterapeut, Kan je mnogo više od predusretljivog, ali dosadnjikavog stručnjaka koji „tako ljubazno sluša sve te ljude koje bi, zapravo trebalo strpati u ludnicu i lancima ih vezati“ (Kurejši 2008: 14). Po prirodi romantičan i bez očeve podrške, on je kao mladić bio nežan knjiški tip sa željom da jednog dana „živi raskošno u najsiriromašnijem i najmešovitijem delu grada“ (Kurejši 2008: 19), gde bi ga svakodnevna šetnja kvartom uvek razveselila:

Zabradene žene s Bliskog istoka pazare na pijaci, gde se mogu kupiti debele bale živopisnih tkanina, cipele od krokodilske kože, drečavo donje rublje i nakit, piratski CD i DVD diskovi, papagaji i putne torbe, kao i svetleće 3-D slike Meke i Isusa. (Jednom su me u Makarešu pitali jesam li ikada video išta slično ovom drevnom gradu. Nisam mogao a da ne odgovorim kako sam izgleda toliki put prešao samo da bih se podsetio pijace na Šepards bušu.) (Kurejši 2008: 19)

Naime, još od kada se odselio od roditeljske kuće, Džamal živi između Hamersmita i Šepards buša, delu grada koji bi, kako sam navodi, pre nekog vremena mogao bez problema da se pobrati sa Bogotom<sup>74</sup>, jer se ovo „veliko bliskoistočno naselje“ (Kurejši 2008: 18) smatralo ni manje ni više nego pravim „kružnim tokom jada i bede“ (Kurejši 2008: 18) gde je „oduvek bilo čupavo“ (Kurejši 2008: 18). Međutim, Džamal sada primećuje da mesto poput ovog nikako više ne bi moglo da bude geto, već „pravi svetski grad“<sup>75</sup>. Naselje puno agresivnih alkoholičara, prosjaka i dilera droge na svakom uglu, je vremenom mutiralo u mešavinu „prilično bogatog sveta i sirotinje, uglavnom nedavno pridošlih emigranata iz Poljske i islamskih zemalja Afrike“ (Kurejši 2008: 18), koji „s čitavom svojom imovinom u plastičnim kesama, često spavaju u parku; noću zajedno s lisicama kopaju po kantama u potrazi za hranom“ (Kurejši 2008: 18).

Proslavljeni i cenjeni, ali ostareli i teško bolesni Voldo, režiser i glavni junak Kurejšijevog romana *Ništarija*, i njegova dvadeset dve godine mlađa žena Zenab, ili Zi kako je on zove, takođe stanuju u sličnom kraju, gde je njihov javni, ali i privatni život obeležen svakodnevnim sudarima dve ekstremne krajnosti. On je liberal, „senzualac sa sklonošću ka moralnim smernicama Markiza de Sada“ (Kurejši 2017: 19), koji je kroz razgovor o veri i milosrđu sa konzervativnom majkom svoje žene shvatio da će „svuda biti disident, čak i u sopstvenom kupatilu“ (Kurejši 2017: 12). Kao neko ko je bio mladić šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, kada su „zabrane bile zabranjene“ (Kurejši 2017: 19), odavno je naučio da je „mudro kloniti se normalnog i da je poštenje izmišljotina“ (Kurejši 2017: 19), čestitost „patološko nasilje a dobrotu prepreka“ (Kurejši 2017: 19), pa se nikada i nije nešto „zamajavao načelima vernosti ili okovima tradicionalnog“ (Kurejši 2017: 19). Međutim, kako „ništa ne osnažuje normu kao odstupanje od nje“ (Kurejši 2017: 19), Voldo se po prvi put u životu zaljubio i to baš u ženu čija je majka izgledala kao nekakva srednjovekovna utvara<sup>76</sup>, koja je čitala horoskop, verovala da je na nju bačena kletva i da u sebi ima demona<sup>77</sup>, i koja se više od svega plašila da će joj ćerke u Londonu „završiti kao mlade Engleskinje – pijane, bestidne, vulgarne, polugole“ (Kurejši 2017: 19). Voldo, veliki ljubitelj okultnog, pank muzike i raritetnih pornografskih knjiga<sup>78</sup>, sa ponosom primećuje kako prisustvuje tek prvom neverstvu svoje žene nakon dvadeset godina braka i koliko mu je njegova istinoljubiva Zenab uvek bila odana. „Zgražava se i na pomen neiskrenosti. Obično je prilično strogih nazora“ (Kurejši 2017: 19) i ako se zanemari činjenica da je kao devojčica u Indiji ostala bez oca koji se „nalazio u duševnoj bolnici jer je zadavio svoju majku, što je sasvim razumljiv poriv kojem većina ljudi ipak uspe da odoli“ (Kurejši 2017: 105), „vaspitava je da bude čestita.“ (Kurejši 2017: 7). Zbog njega je odbila da se preseli u Islamabad, „najdosadniji

<sup>74</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 18.

<sup>75</sup> Videti belešku 74.

<sup>76</sup> Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka, str. 12.

<sup>77</sup> Videti u Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka, str. 12.

<sup>78</sup> Videti belešku 77.

grad na svetu“ (Kurejši 2017: 7), napustila domovinu, rodbinu i prvog muža, „dobrodušnog, prijemčivog lekara“ (Kurejši 2017: 7), privrženog majci. Neko sa strane bi rekao da se u potpunosti oslobodila stega tradicionalizma. Međutim, dvadeset godina kasnije, suočena sa sve izvesnijim gubitkom svog drugog muža kojeg je prethodno idealizovala, kao i razočaranjem u novog ljubavnika Edija, Zi počinje da traži oslonac i tvrdi kako se „odrodila od istine i da ima mnogo materijalizma, mentalnih bolesti i perverzija“ (Kurejši 2017: 135). Ona, koja nikada pre toga ne bi išla ulicama Londona pokrivene glave, a kamoli ćerkama dozvoljavala tako nešto, se sada s hidžabom osećala snažno, pustila je kosu i „često sedi s Kuranom prebirajući brojanicu“ (Kurejši 2017: 135). Naravno, Voldo, koji je takođe jedna od inkarnacija samog Hanifa Kurejšija, na ovo gleda sa neodobravanjem i zabrinuto primećuje koliko je lako okrenuti se bogu, jer „on em spava, em je naivan.“ (Kurejši 2017: 135) i pita se „nije li civilizovanost kad umete da se obuzdate čak kad za to nemate ama baš nijedan razlog“ (Kurejši 2017: 135).

### 1.3 Opšta zapažanja

Kada je početkom osamdesetih godina prošlog veka po prvi put otišao u Pakistan da poseti svog ujaka Omara, Kurejši je poneo Najpolovu knjigu *Među vernicima: islamsko putovanje*<sup>79</sup> kao priručnik i pun entuzijazma pošao u posetu rodbini<sup>80</sup>. Baš kao i piščev otac, Omar Kurejši je bio rođen u Indiji, ali se za razliku od njega, školovao u Sjedinjenim Američkim Državama, pre nego što se pedesetih godina prošlog veka preselio u Pakistan. S verom u vitalnost mladog društva, Omar je u svojim memoarima<sup>81</sup> opisao koliko ga nezavisnost Pakistana u početku podsećala na priče o prvim američkim hodočasnicima, doseljenicima u potrazi za ličnim i verskim slobodama. Naravno, to se kasnije promenilo. Zulfikar Ali Buto, Omarov školski drug, pogubljen je 1979. godine i Kurejšijeva rodbina u Karačiju je bila toliko zabrinuta zbog radikalne islamizacije zemlje i gubitka vere u nastanak otvorenog i demokratskog društva, da im je čak i socijalna politika Margaret Tačer delovala kao slobodarska. Ta poseta je na Kurejšija ostavila snažan utisak. Počeo je da radi na scenariju za *Moju lepu perionicu*, a mnogi događaji iz tog perioda će mu kasnije poslužiti kao inspiracija za Šahidov put u *Crnom albumu*, kao i Džamalov odlazak u Karači, u romanu *Nešto da ti kažem*.

Optužen da je u *Crnom albumu* prikazao samo jednu stranu ličnosti fanatičnih vernika<sup>82</sup>, Hanif Kurejši navodi da je svestan da to može delovati pristrasno njegovim čitaocima. Međutim, kako on ne voli fundamentaliste jednako kao što oni ne vole pisce, Kurejši insistira na tome da muslimanski vernici u Britaniji mogu naći svoje mesto jedino ako prihvate da svaka religija mora da funkcioniše u duhu vremena i u skladu sa vrednostima liberalnog društva. U suprotnom, neprijatna, rigidna i zastarela pravila starih moralnih vrednosti i ideologija, mogu odvesti svoje pristalice jedino u neofašizam. Kao što je već ranije spomenuto, Hanif Kurejši ne vidi sebe kao predstavnika *magijskog realizma*, ali zato često govori o Salmanu Ruždiju kao bliskom prijatelju i značajnom kreativnom uticaju, pre svega zato što ga smatra jednim od najhrabrijih ljudi koje poznaje (Kureishi 2024: 18), a njihov prvi susret<sup>83</sup> 1981. godine jednim od najznačajnijih događaja u svojoj spisateljskoj karijeri

<sup>79</sup> Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 1981. *Among the Believers: An Islamic Journey*. London: A. Deutsch.

Tekst opisuje šestomesečno putovanje muslimanskim zemljama nakon Iranske revolucije i tenzije u društvima u kojima je verski fundamentalizam bio u usponu.

<sup>80</sup> Kureishi, Hanif. 2018. “Travelling to Find Out.” *LRB Blog*, 30. avgust. Dostupno na: <https://www.lrb.co.uk/blog/2018/august/travelling-to-find-out> (pristupljeno: 06.01.2026).

<sup>81</sup> Kureishi, Omar. 2003. *Home to Pakistan*. Lahore: Ferozsons.

<sup>82</sup> MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. “Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 47–49. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-INTERVIEW-BY-COLIN-MAC-CABE> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>83</sup> Opširnije o ovome videti u Kureishi (2024).

U svojim memoarima, Hanif Kurejši se detaljno priseća događaja tokom kojeg mu je Salman Ruždi poklonio kopiju *Dece ponoći*. Kurejši je roman iste večeri pročitao. Nakon što je popio flašu vina, pročitao je knjigu još jednom.

(Kureishi 2024: 22–23). Naime, Ruždijeva radoznalost i šarolika interesovanja, navela su Kurejšija da shvati da je kultura subverzivna, autentičnost opasna<sup>84</sup> i da mora da počne ispočetka i kao osoba, ali i kao književnik. Zbog njega je pozeleo da piše duhovite i uzbudljive priče, ali i počeo sebe da shvata ozbiljno. Ruždi ga je motivisao da konačno završi svoj prvi roman<sup>85</sup>, *Buda iz predgrađa*, i stavi fatvu u centar dešavanja drugog. Naime, sve do februara 1989. godine, Kurejši je verovao u privid kreativne slobode. Želeo je da piše o problemima rase i mešovitosti porekla<sup>86</sup>. Fatva je bila prekretnica i reakcije javnosti na *Satanske stihove* je na njega ostavila snažan utisak. Počeo je da odlazi u džamije i razgovara sa ljudima koje je tamo sretao. Kao i mnogi njihovi vršnjaci, pripadnici iste kulture, i Ruždi i on su bili ateisti<sup>87</sup>, pa Kurejši nikako nije mogao da razume zašto bi mladi ljudi sebi uskraćivali ovozemaljska zadovoljstva u ime religije, i tražili oslonac i podršku u rigidnim kolektivističkim sistemima. Za njega, takva vrsta privrženosti neminovno isključuje ljubav, jer propagira samoubedenost i zabranjuje radoznalost. A šta je ljubav ako ne interesovanje za drugo biće?

Osvrnuvši se na pitanje vere, prisutno u svim pomenutim romanima, a posebno na ekstremističke bombaške napade iz 2005. godine<sup>88</sup> prikazane u romanu *Nešto da ti kažem*, možemo jasno da vidimo da nas Hanif Kurejši uvek podseća da je „novi islam“ ideja stara koliko i postmodernizam, i naglašava da se uzroci za pojavu verskog radikalizma kriju u potezima na svetskoj političkoj i intelektualnoj sceni. On nam skreće pažnju na to da je fundamentalizam nastao u epicentru zapadnjačke kulture, kao odgovor na rušenje nekadašnjeg poretka, slabljenje državnog autoriteta, jačanje potrošačkog društva i ekspanziju medija. Ruku pod ruku sa osećanjem obespravljenosti zbog viševjekovnog zlostavljanja i diskriminacije, kriza nekadašnje hijerarhije je stvorila uslove za jačanje religije kao nove, rigidnije strukture, koja ne ostavlja prostora za proizvoljnost i nesigurnost<sup>89</sup>, ali zato raspiruje strasti i ohrabruje otvorenu i neobuzdanu razmenu nasilja pod parolom pravedništva. U svakom od ranije navedenih književnih osvrtu, prepoznavamo isti rušilački nagon, kao posledicu onoga što Najpol naziva mistifikovanim, „ritualizovanim životom“, bez uslova za samoprocenu ili sticanje životne mudrosti<sup>90</sup>, gde statičnost, pasivnost i uskogrudost isključuju mogućnost samospoznaje i ispunjene egzistencije. Istovremeno, Hanif Kurejši redovno koristi priliku da naglasi da je „preterana posvećenost veri jedan oblik narcisoidnosti, zapravo prepreka između pojedinca i ostatka sveta, zgodan način da se pojedinac zanemari, odnosno zameni s Bogom“ (Kurejši 2011: 99).

U autobiografskom delu, *Dok mu osluškujem srce*, Kurejši se priseća jedne od svojih prvih poseta džamiji i trenutka kada je prvobitno oduševljenje zbog „toliko različitih rasa i tipova zajedno na jednom mestu“ (Kurejši 2011: 140), zasenila svest o tome da takozvano jedinstvo krije bes,

<sup>84</sup> Kureishi, Hanif. 2015. “A Very Serious Business”: Hanif Kureishi in conversation with Susan Alice Fischer. In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 132–144. London: Bloomsbury, str. 134.

<sup>85</sup> U razgovoru iz 2003. godine, Hanif Kurejši priznaje koliko ga je povredilo kada mu je Ruždi rekao da ga poštuje kao pisca iako samo piše scenarije. Kako do tog trenutka to i jeste bilo tačno, Kurejši je bio isprovociran ovom opaskom i rešio je da to pod hitno promeni.

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. “Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 43. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>86</sup> Kurejšiju je oduvek bilo najzanimljivije da Englesku posmatra „sa dna“. Hteo je da piše iz pozicije svog oca, koji je došao u London verujući da se preselio u kulturnu prestonicu sveta. Za njega, taj grad je bio „tip-top“, ali on je u njemu bio „Paki“.

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. “Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 44. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>87</sup> Fischer, Susan Alice. 2015. “Hanif Kureishi’s ‘Better Philosophy’: From *The Black Album* and *My Son the Fanatic* to *The Word and the Bomb*.” In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 69–84. London: Bloomsbury, str. 72.

<sup>88</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 423.

<sup>89</sup> Gunning, Dave. 2010. *Race and Antiracism in Black British and British Asian Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, str. 70.

<sup>90</sup> Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 1973. “London.” In *The Overcrowded Barracoon and Other Articles*, ed. Vidiadhar Surajprasad Naipaul, 9–16. New York: Knopf.

prikriveno osećanje bezvrednosti, nihilizam, obilje mržnje, „ideologiju i fundamentalizam, mlade s ekstremnim, nerazumnim i nasilnim stajalištima“ (Kurejši 2011: 140). U *Crnom albumu*, Kurejši posebno naglašava scenu spaljivanja knjige kao obred izopačenog ujedinjenja obespravljenih pripadnika više naroda u destruktivnom činu. Vrlo slično samom piscu, Šahid je u Karačiju, na nagovor rođaka, nekoliko puta otišao u džamiju<sup>91</sup>. „Dok su njihovi roditelji pili krijumčareni viski i gledali video trake poslate iz Engleske, Šahidovi mladi rođaci i njihovi prijatelji okupljali bi se u kući petkom, pre odlaska na molitvu“ (Kurejši 2001b: 109). Jedan od njih je čak odbijao da govori engleski, „mada je on u toj kući bio prvi i uobičajni jezik“ (Kurejši 2001b: 109) i tvrdio da generacija njegovog oca u Pakistanu „sa svojim engleskim akcentom, stranim diplomama i britanskim snobizmom, smatra sopstveni narod inferiornim“ (Kurejši 2001b: 109), te da bi ih zbog toga trebalo „naterati da idu na selo i žive među seljacima, kao što je činio Gandi“ (Kurejši 2001b: 109). Zbog svega toga, u trenutku kada su svi insistirali na identitetu, „mašući svojim specifičnostima kao da su deklaracije na novokupljenoj robi“ (Kurejši 2001b: 109), „Šahid se plašio da će ga neznanje ostaviti na ničijoj zemlji“ (Kurejši 2001b: 109) i „često bi zapadao u nespokojsvo zbog nedostatka vere“ (Kurejši 2001b: 114), jer im otac kod kuće nikada nije govorio o verskim stvarima. Iako nije mogao da se složi sa tvrdim stavovima svoje snaje Zulme, da je „religija za dobrobit masa, a ne za pametne“ (Kurejši 2001b: 216), da „ti jadničci moraju imati čvrsta pravila, inače bi i dan danas mislili da zemlja stoji na tri ribe“ (Kurejši 2001b: 216) i „da njima treba sujeverje, inače bi živeli kao životinje“ (Kurejši 2001b: 216), Šahid bi prilikom odlaska u džamiju osećao samo prazninu. Ujedno, „plašio se da bi ga pitanja izložila sumnjičenju“ (Kurejši 2001b: 114) i želeo da veruje „da se vera, kao ljubav ili kreativnost, ne može prizvati voljom“ (Kurejši 2001b: 114), da je to „avantura u saznavanju“ (Kurejši 2001b: 114), na čijem kraju će biti blagosloven.

Bez obzira na to koliko ga je frustriralo i poražavalo stanje engleskog društva, Hanif Kurejši je ostao siguran da je uživljavanje u ulogu žrtve najpredvidiviji i najpatetičniji model ponašanja, te zbog toga ni u jednom trenutku ne pristaje da sopstveni život pretvori u kliše, ali ni sudbine svojih junaka. On veruje da je „sreća moguća jedino ako čovek prati svoja osećanja, svoju intuiciju, svoje stvarne želje“ (Kurejši 2001a: 100), tera nas da se što pre suočimo sa činjenicom da „ponašanje koje se rukovodi dužnostima ili obavezama ili osećanjem krivice ili željom da se ugodi drugima donosi samo nesreću“ (Kurejši 2001a: 100), i insistira na tome da svako ponaosob „mora prihvatiti sreću kada mu se ukaže prilika, ali ne sebično već držeći na umu da je deo sveta, da nije odvojen od drugih“ (Kurejši 2001a: 100). „Dakle, onaj ko kažnjava sebe samoporicanjem na puritanski način, na engleski hrišćanski način, biće samo još ogorčeniji i još nesrećniji.“ (Kurejši 2001a: 100). Posmatrajući svoju seksualno i duhovno oslobođenu prijateljicu i srodnu dušu Džamilu, Karim Amir je pomislio kako „na svetu postoje tri vrste ljudi: oni koji već znaju šta žele, oni (najnesrećniji) koji nikad neće saznati šta im je cilj u životu, i oni koji će to tek otkriti“ (Kurejši 2001a: 124), te je i verovao kako on lično pripada poslednjoj kategoriji, ali ipak pomalo žali što nije rođen u prvoj (Kurejši 2001a: 124). Stoga, izdigavši se iznad rodni, rasni i seksualni stega, Džamila i Karim iz *Bude iz predgrađa*, Šahid i Didi Ozgud iz *Crnog albuma*, Mamun iz *Poslednje reči*, Mirijam i Džamal Kan iz romana *Nešto da ti kažem*, Voldo i, samo do određene mere, Zenab iz *Ništarije* koriste priliku da odbace klasifikovanje i standardno samovrednovanje kroz institucionalne simbole. Zato snaga pripovedanja Hanifa Kurejšija leži upravo u tome što nam ne dozvoljava da njegove likove uzmemo zdravo za gotovo, čak i kada je teško naći opravdanje za njihove postupke.

Svakako, Hanif Kurejši u svojim delima sukobljava kulturu postmodernizma sa isključivošću islamskog fundamentalizma ili engleskog nacionalizma, ali nikako ne smatra da samo određene tipove ili grupe treba optuživati za površnost i netoleranciju. On polazi od stanovišta da je postkolonijalizam utemeljen u nužnosti za konstruisanjem novog bića i oslanja se na tezu Homija Babe<sup>92</sup>, po kojoj se individualizacija ličnosti budi iz svesti o dislociranosti i potrebe da se takvo stanje promeni. Shodno

<sup>91</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 109.

<sup>92</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 72–185.

tome, možemo da se složimo sa stavom da je razmere višegeneracijskih trauma nemoguće odrediti bez saznanja o ravnodušnosti prema vezi između moći i znanja, kao i da je teško proceniti do koje mere moć produktivno funkcioniše kao sistem podsticanja i zabrana. Sigurno je da pitanje vere i rase stoga ne remeti samo društvenu ravnotežu i klasni poredak, već uslovljava i seksualni i rodni aspekt jedne ličnosti, te perspektiva postkolonijalnog diskursa od nas zahteva da preispitamo granice zvaničnog i trivijalizovanog, insistirajući na različitosti kao nezamenjivom faktoru prilikom vrednovanja kulturnog i politizovanog identiteta<sup>93</sup>. Konačno, „ono što ljudi rade, stvari koje prave, sve je to mnogo interesantnije od onog što Bog navodno čini“ (Kurejši 2001b: 309).

---

<sup>93</sup> Videti belešku 92.

## 2. PITANJE KLASJE

„Pogledaj samo, vidi tu kaljugu punu tetoviranih bizgova, kalaštura i bolida koji duvaju lepak.“ (Kurejši 2014a: 14)

### 2.1 Poslednja reč

Danas je osećaj britanskog nacionalnog ponosa težak i pun kontradiktornosti<sup>94</sup>, jer je u posleratnom periodu pitanje klasne i rasne pripadnosti postalo vrlo kompleksno zahvaljujući nagloj promeni demografske slike jednog društva koje nije bilo spremno da prihvati da je svaka idealizacija porekla čista zabluda. Naime, kako Hed<sup>95</sup> navodi, istoričar Artur Marvik se poziva na podatke iz perioda od 1945. pa sve do 1989. godine, kada tvrdi da su opšte predrasude o razlikama između radničke i srednje klase ostale nepromenjene, dok je tenzija između ideološke pripadnosti i ekonomskih pokazatelja vremenom postajala sve upadljivija, naročito u vreme kada je pitanje demokratskog prava na jednake uslove života i mogućnosti za kvalitetno obrazovanje ostalo skrajnuto<sup>96</sup>. Novac i status se danas uzimaju zdravo za gotovo, a samo njihovo pominjanje postaje sve vulgarnije što su socijalne razlike drastičnije. Ta situacija ne govori samo o žilavosti javnih predrasuda, već i o posledicama jasne socijalne hijerarhije i moći frustracije. Naime, još u najranijoj mladosti, Hanif Kurejši je primetio da su ljudi iz radničke klase koristili za Pakistance istu terminologiju koju su pripadnici srednjeg staleža upotrebljavali kada su govorili o njima. Optužujući imigrante za lenjost, neznanje i aljkavost, Englezi su podlegli ksenofobiji i potpuno ostali slepi za sličnosti između ova dva modela ponašanja<sup>97</sup>. Naravno da sada znamo da je rasizam karakterističan za društva sa izraženom klasnom nejednakošću, te nastaje iz nezadovoljstva, snobovske želje da sebe doživimo kao superiornije i potrebe da tu navodnu nadmoć aktivno osetimo kroz neprijateljstvo i psihofizičko nasilje. To je groteskna mešavina najprimitivnijeg vida bunta protiv obespravljenosti i intelektualne zapuštenosti, ali posledice te mržnje ne leže samo u ugrožavanju dostojanstva žrtve, već i u uništavanju ljudskosti samog nasilnika. Zato, pre nego što vam zapali kuću, rasista vas neće pitati da li imate vozača ili diplomu prestižne škole, jer nemogućnost da se sa nekim identifikujemo podrazumeva nesposobnost da osetimo empatiju, razumemo prirodu čovečnosti i spoznamo samu suštinu života.

*Poslednja reč*, Kurejšijev roman o životu u unutrašnjosti i ljudima koji, izludeli od dosade i izolacije, nemaju šta pametnije da rade osim da se neprekidno svađaju, svakako jeste pre svega izuzetno zanimljiva i duhovito napisana priča o svakodnevnim verbalnim natezanjima dvojice sujetnih, takmičarski nastrojenih i potpuno različitih muškaraca. Međutim, na prvi pogled usmerena samo na lične doživljaje glavnih junaka i njihove pronicljive opaske o vezama, romantičnim, porodičnim ili prijateljskim, ovo je zapravo vrlo ozbiljna studija karaktera i kritika društva, u kojoj Hanif Kurejši, na autentičan i sebi svojstven način, obrađuje kompleksne, kontroverzne i izuzetno nezahvalne teme, poput seksualnosti, ljubavi, strasti i pisanja kao ključnog oruđa u otkrivanju životnih

<sup>94</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 57–124.

<sup>95</sup> Opširnije o ovome videti u Head (2002).

<sup>96</sup> Videti belešku 95.

<sup>97</sup> U razgovoru iz 2017. godine, Hanif Kurejši je zabrinuto konstatovao da se njegova prvobitna zapažanja više ne odnose samo na radničku, već i na srednju klasu, čiji su pripadnici danas skloniji rasističkim stavovima nego ikada ranije.

Izvor: Clark, Alex. 2017. "Hanif Kureishi: 'Britain's middle class is more racist now than ever'." *The Guardian*, 21. april. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2017/apr/21/hanif-kureishi-interview-britain-middle-class-more-racist>

(pristupljeno: 12.01.2026).

istina<sup>98</sup> i borbi za ličnu slobodu. Tako, suprotno predmetu svoje preokupacije i običajima više srednje klase, Hari Džonson sebe smatra kosmopolitom i prezire selo. Ne bi tamo „ostavio ni auto, a kamoli porodicu“ (Kurejši 2014a: 64). Ovo, svakako, nije slučajno i potpuno je u skladu sa Harijevom ličnošću i vaspitanjem. Kako Rajan Trim<sup>99</sup> navodi, britanska multikulturalna književnost se vezuje za velike gradske sredine, naročito London. Zbog pomeranja fokusa sa tradicionalnog, stabilnog poimanja identiteta i društvenog poretka na subjektivne doživljaje ličnosti pojedinca, stvorio se utisak stalne mobilnosti i fluidnosti, ali se otkrila i tenzija između promenjive i nepredvidive slike etničke i kulturološke mešovitosti urbanih centara i jednoličnosti ili nepromenljivosti engleske unutrašnjosti. Pošto se kosmopolitska otvorenost pripisuje prvima, osećanje nacionalnog ponosa i identiteta vezuje se za one krajeve u kojima nema većih promena. Naravno, ono što je možda najočiglednije u *Budi iz predgrađa* i *Crnom albumu*, predgrađe predstavlja neku vrstu međuprostora. Dakle, kao dete, Hari je sa roditeljima i braćom vikende provodio na izložbama, u galerijama, pozorištima ili na zabavama za sve one koje su njegova braća i on podrugljivo nazivali „intelektualcima“, pa je vrlo rano internalizovao očev stav da su „podbuli, usporeni, zapušteni, istovremeno dremaljivi i preteći“ (Kurejši 2014a: 64) ljudi sa sela „goveda isto koliko i životinje koje uzgajaju“ (Kurejši 2014a: 39). Međutim, danas, pored već učvršćenih verovanja, on primećuje još nešto:

Nema više one posleratne sigurnosti u kojoj su Hari i njegova porodica odrasli. Međutim, sada je imao utisak da vlada namerno ubrizgava veliku dozu nespokoja u glasačko telo jer je sve što je u tom trenutku mogao da vidi bila zelena i prijatna Engleska: zdrava stoka, uredna polja, orezano drveće, žuboravi potoci i blistavo, ranoprolećno nebo. Čovek bi pomislio kako kilometrima unaokolo nema karija. (Kurejši 2014a: 7–8).

Naizgled imun na mnoge formalnosti, od rođenja privilegovani Hari je u poslednje vreme često razmišljao o tome kako bi trebalo da se obogati, posveti sportu, postane kvalitetan sagovornik i generalno stekne što više obeležja svojih sposobnosti, društvenog položaja i povlastica. Mada je u Kurejšijevim romanima pitanje staleža izuzetno važno, ne treba gubiti iz vida da se on u stvari vrlo retko bavi aristokratijom ili pripadnicima radničke klase, te nam zapravo ni ne daje širu sliku klasnog društva. Međutim, dok je ovo odsustvo socijalnog šarenila bilo mnogo upadljivije u piščevim ranijim delima, u *Poslednjoj reči* sama atmosfera romana zahteva i drugačiji sastav, pa su Mamunova i Lijanina kućna pomoćnica Rut, njena ćerka Džulija, sin Skinhed Skot, a posebno Harijeva devojka, u tom smislu pravo osveženje. Kao suštinski neobrazovana ćerka šizofreničara i sestra dilerke droge, Alis je na prvi pogled otelotvorenje svih onih duhovnih nedostataka koje pripadnici više srednje klase pripisuju nižoj. Na početku njihove veze, zavarano Alisinom jednostavnošću, Hari je ubrzo morao da se pomiri sa činjenicom da jednostavno „nije poznao nikoga ko nije lud“ (Kurejši 2014a: 80), pa tako ni njegova devojka nije mogla da bude izuzetak. Potpuno imuna na bilo kakav intelektualni napor i nematerijalne izvore zadovoljstva, Alis je u stanju da po ceo dan sedi u svom sirotinjskom stanu, čita časopise i isprobava odeću zbog koje je bukvalno zapala u dužničko ropstvo. „Ne samo da nije pokazivala ni nagoveštaj stida zbog duga, nego je razborite i štedljive ljude smatrala glupim paćenicima.“ (Kurejši 2014a: 109) „Njen Dante je Valentino, a njen Bodler je Aleksander Mekvin.“ (Kurejši 2014a: 80) Ipak, bez obzira na to, i u skladu sa piščevom praksom da ljubav prema umetnosti ili neki naročiti dar učini ključem socijalne mobilnosti i simbolom inicijacije u urbanu kulturu, Alisina gotovo autodestruktivna opsesija modom, ljubav prema lepom i dar za fotografiju će je učiniti Mamunovom inspiracijom, a njihov susret sudbonosnim. To naravno nije slučajno. Iako podmlađen njenom pojavom, prostodušnošću i potpunom dezinhibiranošću, džangrizavi pisac će postati ozbiljno zaintrigiran devojkom tek kada shvati koliko je njihova pozicija u britanskom društvu slična.

<sup>98</sup> Faber & Faber. 2013. *Hanif Kureishi on his new novel, The Last Word* [video-zapis]. YouTube, 8. april. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xAjhpNmA0Uo&list=FLoksy10rYTsLn0JFRrIRwggw&index=8> (pristupljeno: 10.01.2026).

<sup>99</sup> Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury, str. 50–54.

Sa druge strane, tu je i Rob Devero, Harijev prijatelj i izdavač. Poput svog ljubimca i štićenika, on takođe smatra da se odlaskom na selo Hari „oprašta od civilizacije na nekoliko meseci“ (Kurejši 2014a: 19), odiše sigurnošću i verom u sebe karakterističnom za pripadnike više srednje klase i mnogo više podseća na Normana Mejlera nego dostojanstveni i uzdržani Mamun<sup>100</sup>. Kao „neuredan, neobrijan i neodoljiv galamdžija“ (Kurejši 2014a: 10), Rob uglavnom zaudara na piće i voli restorane u kojima možete da sretnete samo bankare, mafijaše i ruske prostitutke<sup>101</sup>. Kao „blagosloveno slobodan i samovoljan, visoko iznad kaljuge stvarnosti“ (Kurejši 2014a: 16), on je već postao i naširoko poznat po svom „sociopatskom ponašanju“ (Kurejši 2014a: 10):

U kancelariji se nikad nije pojavljivao pre pet posle podne, ali je ostajao tamo čitavu noć, iščitavajući, telefonirajući i radeći, povremeno skoknuvši do Sohoa. Nedavno se bio oženio, ali kao da je zaboravio da je bračni zavet trajno stanje, a ne nešto za jednokratnu upotrebu. Spavao je gde stigne, ponekad na vrlo neudobnim mestima, s knjigom preko lica, kao da živi u nekakvoj razglavljenoj vremenskoj zoni koja se ne upravlja po časovniku – što je smatrao fašističkom pojavom – nego prema potrebama. Ako mu neko dosadi, prosto bi mu okrenuo leđa ili ga čak ošamario. Nemilice je kasapio radove svojih pisaca, a ponekad čak i menjao naslov a da im to uopšte ne javi. (Kurejši 2014a: 10–11)

„Kod Roba posle poljupca obično sledi šamar.“ (Kurejši 2014a: 13)

Ono što možemo da primetimo je da slična sklonost samouništenju karakteriše i Mamunovu prvu ženu Pegi. Dok je čitao njene stare dnevnike, „Hari je uvideo da je Pegi uobličila Mamuna isto koliko i njegovi roditelji, i da je njegov prezir prema totalitarnim, uglavnom marksističkim, političkim i religijskim sistemima, potekao od njenih slobodarskih uverenja iz šezdesetih, ostao nepromenjen.“ (Kurejši 2014a: 43). U mladosti pametna i privlačna, „odmerena i fakultetski obrazovana ćerka dobrostojećih roditelja alkoholičara, koji su predavali francuski u privatnim školama“ (Kurejši 2014a: 41), Pegi je, po Mamunovim rečima vremenom počela da „tone sve dublje u ludilo“ (Kurejši 2014a: 51), pije i postaje nasilna, mada „uglavnom prema sebi“ (Kurejši 2014a: 51).

Međutim, mnogo ranije, dok su još uvek provodili mnogo vremena zajedno i dok je Mamunu bila potrebna njena podrška, Pegi je bila ta koja ga je optuživala da je „lenj, bonvivanski mozak“ (Kurejši 2014a: 42) i terala ga da čita, otkrila mu D. H. Lorensa, Majlsa Dejvisa i Joneska<sup>102</sup> i ohrabrila ga da odbaci „opšteprihvaćene suvoparne i dogmatske stavove o književnosti“ (Kurejši 2014a: 43). Ona je takođe bila i osoba koja ga je ubedila da se otrgne očevom uticaju<sup>103</sup>, ostane u Engleskoj i započne karijeru kao pisac<sup>104</sup>, što nije bilo nimalo lako:

---

<sup>100</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 135.

<sup>101</sup> Videti Kurejši (2014a).

<sup>102</sup> Videti belešku 101.

<sup>103</sup> The Literary Consultancy. 2021. *Why I Write: Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 31. avgust. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=pp-H8pYxLOE&t=7s> (pristupljeno: 12.01.2026).

Bitno je napomenuti da pisac često ističe značaj podrške okruženja kada je reč o ličnom razvoju ili uspinjanju na društvenoj lestevici. Kao što su Karim i Džamila u *Budi iz predgrađa* bili motivisani Evinim bodrenjem i ohrabrenjima gospođice Katmor, Mamun tu vrstu oslonca nalazi u Pegi. Slično tome, kada govori o svojim prvim spisateljskim naporima, Hanif Kurejši spominje koliko su vera izdavača Antonija Blonda, ali i podrška urednika i pisca Džeremja Traforda imali uticaja na petnaestogodišnjeg dečaka. Iako ga je Traford posećivao svake nedelje ne bi li pregledao njegove radove i naučio ga da dobre knjige zavise od ubedljivih likova, Kurejšiju je ipak najznačajnije bilo to što ga je neko shvatao ozbiljno.

<sup>104</sup> Manzoor, Sarfraz. 2010. *Sarfraz Manzoor talks to Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 6. maj. Dostupno na: [https://www.youtube.com/watch?v=IKq77Ov70\\_Y](https://www.youtube.com/watch?v=IKq77Ov70_Y) (pristupljeno: 12.01.2026).

Kako je za ljude iz svog okruženja predstavljao generičku anomaliju u homogenom, belaćkom društvu, Hanif Kurejši je odlučio da postane pisac, na taj način napusti konzervativni sistem klasifikacija i suprotstavi se ideji o urođenim identitetima. To je upravo ono što i Mamun čini u romanu objavljenom četiri godine nakon ovog razgovora.

U hladnom, čađavom Londonu, gradu punom ljudi uverenih da su Indijci zaostali i manje vredni, gde su se seksi mladi momci oblačili kao Sid Baret, Pegi je pomagala Mamunu da se izbori sa vladajućom klasom Belgrevije, za koju je on bio tek neuspeo pokušaj belog čoveka s tek nejasnom predstavom o priboru za jelo. Ubedila ga je da upozna njene prijatelje iz sveta književnosti. Polovinu je osvojio - bio im je dopadljiv, smatrali su da ima stila i fini smisao za humor. Drugu polovinu je vređala njegova nadmenost. (Kurejši 2014a: 42)

Iako nam Mamun priznaje da je Pegi bila njegova jedina prava muza (Kurejši 2014a: 52), da ju je dugo voleo i da ništa značajno nije uradio nakon njene smrti, kako je vreme prolazilo, Mamuna je Pegino prisustvo i mazohističko, opsesivno–kompulsivno ponašanje činilo sve bolesnijim<sup>105</sup>:

Utroba mu se prevrtala od njenog glasa; ustuknuo bi kad god se ona grčevito uhvati za njega. Najstrašnije je bilo to što nikako da umre. Ubijala ga je ta mešavina mržnje i dužnosti. (Kurejši 2014a: 166)

U sličnoj bračnoj situaciji bio je i Harijev otac, ugledni psihijatar, koji je svojoj situaciji prilazio dosta smirenije i, može se reći, poslovnije – često je pozivao svoje bivše pacijente kući i čak podstrekivao dečake da učestvuju „u njihovim deluzijama, koje je nazivao njihovim pričama, pripovestima koje ih drže da se ne raspadnu“ (Kurejši 2014a: 31). Verovao je da su to bili njihovi romani, te je gajio i natprosečno lično i profesionalno razumevanje za ponašanje svoje žene, koja je imala tendenciju da „svaku priliku za seks vidi kao vrhunac političkog oslobođenja“ (Kurejši 2014a: 44), „oduševljavala se, možda čak i previše, svakim kretenom koji ume da sastavi dve unakrst“ (Kurejši 2014a: 68), bila sklona tome da propoveda kako „ludilo rađa mudrost“, pa je i sinovima govorila kako je njen muž jedan najobičniji „policajac duše“, koji samo hoće da je otupi (Kurejši 2014a: 44). U luksuznoj kući u Zapadnom Londonu, nalik onima koje sada vrede milione i u kojima žive filmske zvezde<sup>106</sup>, Hari je odrastao okružen samoćom i toplim sećanjima na idealizovanu sliku majke, koja je „svakog jutra ustajala rano kako bi mu spremila doručak i odvela ga u školu“ (Kurejši 2014a: 44), prezirala dosadu i pričala mu o „filmovima, politici, muškarcima, kućnim duhovima, komšijama, feminizmu, snovima“ (Kurejši 2014a: 44). Obeležen neopisivim osećanjem praznine nakon njenog samoubista, ali i čvrsto rešen da više nikad ne bude okružen avetima, već živim ljudima, Hari je tek kasnije od braće čuo „da je imao sreće da je ne vidi u najgorim stanjima, mada joj je pomagao kada je po kući tražila prisluškivače i navlačila zavese zbog špijuna“ (Kurejši 2014a: 67). „Smejala se ludački, ponekad zastrašujuće“ (Kurejši 2014a: 67), priznaje nešto kasnije. „Često ga je ljubila, ili bi iznenada briznula u plač“ (Kurejši 2014a: 44), sve dok jednog dana konačno nije doživela težak slom živaca, stavila „sinove u automobil i odvezla ih u Škotsku – sve vreme pevajući i držeći bocu votke jer je voda zatrovana – ne bi li tako utekli od napasnika“ (Kurejši 2014a: 67).

Kroz literarni portret gotovo svakog od likova romana *Poslednja reč*, Hanif Kurejši nam poručuje da je stvaralačko ludilo „protivotrov za pravo ludilo“ (Kurejši 2014a: 37). On je istovremeno Hari Džonson, smeteni i nesigurni razvratnik koji je od oca i majke naučio da se ne oseća neprijatno u društvu ludaka, izdavač Rob Devero, ekscentrična ličnost posvećena pisanju kao „vidu ekstremne

---

<sup>105</sup> Naravno, u romanu *Poslednja reč*, dekadencija pripadnika više srednje klase nije slučajno suprotstavljena Mamunovom cinizmu. U tekstu iz 2018. godine, Kurejši piše o privilegovanim belcima, izdavačima i ostalim radnicima u kulturi „sa Oksforda“ koji smatraju da novi književni glasovi mogu da „razvodne“ britansku kulturu i naškode njenoj autentičnosti, a zapravo ne vide koliko je uskraćivanje javnog prostora pripadnicima manjina sebično, štetno i nepatriotsko. Oni smatraju da je svet njihovo vlasništvo, a da pisci poput Kurejšija ili Rudždija treba da budu zahvalni na prilici koju su dobili. Međutim, vreme netalentovanih konzervativaca je prošlo, jer su sveži britanski glasovi uporni, bučni i talentovani. Oni imaju mašte i dara, ali i hrabrosti da budu subverzivni u svom delovanju, za razliku od pripadnika srednje klase.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2018. „Diversity in publishing is under attack. I hear the sound of knuckles dragging.” *The Guardian*, 15. jun. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/15/diversity-publishing-culture-minority-writers-penguin> (pristupljeno: 12.01.2026).

<sup>106</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 31.

borilačke veštine, spasu obraza čovečanstva“ (Kurejši 2014a: 35), i Mamun Azam, mrgud u sukobu sa celim svetom zbog kontroverznog književnog rada, „pokvareno đubre, preljubnik, lažov, bitanga, a možda čak i ubica“ (Kurejši 2014a: 12) ili samo još jedna u nizu inkarnacija oca Šanua Kurejšija. Još od perioda kada je pisao pornografske sadržaje<sup>107</sup> pod pseudonimom Antonija Frenč<sup>108</sup> ili možda čak od najranijeg detinjstva, pedestih godina prošlog veka, kada je bilo više ljubavi, ali definitivno manje požude nego danas, Hanif Kurejši je ostao oduševljen međuljudskim odnosima<sup>109</sup>, strastima i emocijama koje ih pokreću. Međutim, to nije sve i značaj njegovog pisanja leži u stalnom preispitivanju dublje veze između filozofije, književnosti kao studije ljudskog ponašanja, psihoanalize i tačke njihovog spajanja kao mesta gde ljudski život stvarno počinje.

## 2.2 Buda iz predgrađa

Krajnje neambiciozan i nezainteresovan za prestiž u društvu, Harun Amir iz romana *Buda iz predgrađa* je zaista ili „običan folirant“ (Kurejši 2001a: 95) ili usamljen čovek koji samo želi „da razgovara o sticanju duhovnog mira, o tome kako ostati veran sebi, o samospoznaji“ (Kurejši 2001a: 39), i nezadovoljan je jer je u novoj domovini zarobljen u sistemu vrednosti koji slavi „pohlepu i status, a ne biće i teksturu samih stvari“ (Kurejši 2001a: 56). Svakako, radnja romana smeštena je u period ubrzane „buržoazifikacije“, kada je skok u kvalitetu života na materijalnom nivou maskirao činjenicu da se u samom odnosu društvenih klasa i njihovoj hijerarhiji ništa značajno nije promenilo<sup>110</sup>. To nije bilo slučajno, pa je i samo kreiranje ideje izobilja i kolektivnog pomeranja ka vrednostima i željama srednje klase u posleratnom periodu služilo tome da stvori iluziju novog, obnovljenog društva, skrene pažnju sa očiglednih pokazatelja socijalnih nejednakosti, ali i navede radničku klasu da prećutno pristane na društveni mit, pa stoga ne ustane protiv pravila već ustaljenog poretka<sup>111</sup>. Kako nam Harunov sin Karim prenosi, u njihovom kraju je već odavno suvereno vladala „engleska strast – ne strast samodokazivanja, strast prema stvarima kulture i duha, već strast prema 'uradi sam' filozofiji, većim i boljim kućama, sa više komfora i, time, više statusa – strast nedvosmislenog pokazivanja stečenog novca“ (Kurejši 2001a: 98).

Kasnije, u Britaniji krajem sedamdesetih godina prošlog veka, kada su mnogi već zaboravili posleratnu oskudicu i okrenuli se potrošačkoj filozofiji, i u trenutku kada je fascinacija istočnjačkim misticizmom bila najnoviji hir pomodaraca, Harun postaje svedok apsurdnih okolnosti i promena u opštem raspoloženju među ljudima. Oduvek potencijalna žrtva razularenih srednjoškolaca i huligana iz radničke klase, naoružanih kamenjem i kesama punim mokraće, predstavljen je kao sušta

<sup>107</sup> U razgovoru sa Belom Frojd, Kurejši navodi da je počeo da piše za ovakve časopise 1976. ili 1977. godine, pre svega iz finansijskih razloga, ali je ubrzo prestao jer je žanr smatrao neinspirativnim.

Izvor: Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco | Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=pyR3l5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

<sup>108</sup> McCrum, Robert. 2014. “Hanif Kureishi interview: ‘Every 10 years you become someone else’.” *The Guardian*, 19. januar. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2014/jan/19/hanif-kureishi-interview-last-word> (pristupljeno 06. 01. 2026).

<sup>109</sup> NEWSROCKING SREE. 2013. *Hanif Kureishi Five Minutes live show* [video-zapis]. YouTube, 10. novembar.

Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=uoFe25FOefc&t=2s> (pristupljeno: 11.01.2026).

U istom razgovoru, Kurejši je govorio o ljubavi kao plemenitijem osećanju od seksualnog zadovoljstva, ali i o tome koliko ga fasciniraju ljudske strasti kao i sve ono što iz njih može da proistekne. Suočen sa izborom između ta dva, pisac je siguran da bi u svakom trenutku dao prednost ljubavi.

<sup>110</sup> Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 14.

<sup>111</sup> Videti u Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 28.

suprotnost klasičnom shvatanju muške pojave, ili u konkretnom slučaju, ocu Karimove drage, ali budalaste devojke Helen, društvenim normama zauzdanom agresivcu, tradicionalnom prototipu alfa mužjaka i fosilu čija vrsta propada rapidno kao i velelepno zdanje u kojem živi, a koje je sada tavorilo potpuno zapušteno i nije bilo krečeno „eonima“<sup>112</sup>. Prilikom prvog i jedinog susreta sa njim, Karim se, pored straha i ogromne količine rasističke mržnje usmerene prema sebi, priseća i sledećeg:

Bio je krupan čovek sa crnom bradom i debelim rukama. Pomislio sam da sigurno ima dlakava ramena i, najgore od svega, dlakava leđa, kao Piter Selters i Šon Koneri. (Imao sam listu glumaca sa dlakavim leđima koju sam stalno dopunjavao.) I onda sam prebledeo, ali očigledno ne dovoljno, jer je Dlakavi pustio psa kojeg je držao na lancu [...] (Kurejši 2001a: 54–55)

Ohrabren svojom novom ulogom i, za razliku od svog sina, sada makar delimično prihvaćen, Karimov elegantni otac je naprasno evoluirao<sup>113</sup> u obožavanog mudraca i poznavao životnih tajni, te svojom nežnom pojavom i detinjom nesposobnošću da brine o sebi, budi simpatije mnogih, naročito zaštitnički nastrojenih žena – nekada tradicionalnih, a nekad emancipovanih i borbenih. Kako Mur-Gilbert<sup>114</sup> primećuje, u ovom romanu se i promene u odnosima među polovima i te kako osećaju. Harun, uprkos vrlo jasnoj ideji o ženinom mestu u kući, deluje nemoćno i feminizirano čak i u domaćinstvu sa melanholičnom Margaret, a naročito kasnije u vezi sa otresitom Evom Kej, otvorenom, direktnom i drskom ženom, koja je želela da po svaku cenu sa sebe zbaci „stigma predgrađa“ (Kurejši 2001a: 173), ali „nije znala da je to u krvi, a ne na koži. Nije shvatala da nema ničeg provincijalnijeg od provincijalca koji se odriče sebe“ (Kurejši 2001a: 173). Sa druge strane, Džin i Ted, Karimovi tetka i teča, „dvoje normalno nesrećnih alkoholičara“ (Kurejši 2001a: 45) se ne bi odrekli svojih malograđanskih načela ni za šta na svetu i bili su na to ponosni. Prezirali su ljude iz svog komšiluka koji su „sa svojim knjigama i pločama i putovanjima u Indiju, sa svom tom 'kulturom', bili prava pošast“ (Kurejši 2001a: 46), jer ono što je njih zanimalo nije bilo ništa drugo do moći i novca. „Sve drugo smatrali su pokušajem da se neko napravi važan ili da se neko namagarči.“ (Kurejši 2001a: 46)

U periodu kada su bili na svom vrhuncu, Karim se seća kako su njih dvoje bili „mali kralj i kraljica – bogati, moćni, uticajni“ (Kurejši 2001a: 57).

Džin se isticala u veštini povezivanja ljudi, poslovno i romantično. Bila je lokalni savetnik za ljubavna pitanja, posredovala je u mnogim vezama, upozoravala je i savetovala. Uspela je da isposluje nekoliko brakova, dok je nepodobne veze cepala na sitne komadiće. Uvek je znala šta se dešava, u poslovnim knjigama i u krevetima. (Kurejši 2001a: 57):

Veštački blistava, „sa licem izražajnim poput kokošijeg jajeta“ (Kurejši 2001a: 118), opterećena čistoćom i preterano pedantna u rukovanju svim novim stvarima, Džin je uvek bila savršeno sređena i gotovo dehumanizovana:

---

<sup>112</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 59.

<sup>113</sup> U već ranije pomenutom eseju, gde Suzane Rajhl preispituje Harunove napore i tumači ih kao vid oportunističkog prilagođavanja, autorka takođe naglašava da samovoljno kreiranje identiteta u *Budi iz predgrađa* nije svojstveno samo pripadnicima određenih manjinskih grupa, već svim likovima podjednako (Reichl 2012: 145). Na primer, Čarli će tokom romana promeniti ne samo nekoliko odevnih stilova već i način govora. Nakon preseljenja u London, zameniće svoj standardni engleski izgovor kokni naglaskom, ne bi li se uklopio u tamošnju pank scenu. Po odlasku u Njujork, to će ponovo svesno promeniti, u želji da deluje jedinstveno i ponudi sebe američkoj muzičkoj sceni kao engleski proizvod. Njegova majka, Eva Kej, odlukom da se posveti uređenju enterijera u Londonu, želi da ostavi predašnji život iza sebe, a Amirova majka, Margaret, potpuno menja životni stil i lični narativ onog trenutka kada u njen život uđe mlađi ljubavnik. Reichl, Susanne. 2012. "Hanif Kureishi, *The Buddha of Suburbia*: Performing Identity in Postcolonial London." In *A History of Postcolonial Literature in 12½ Books*, ed. T. Döring, 139–154. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.

<sup>114</sup> Moore-Gilbert, Bart J. 2001. *Hanif Kureishi* (Contemporary World Writers). Manchester: Manchester University Press, str. 113.

Činilo se da je Džin neranjiva, sve dok nije ušla u vezu sa bledunjavim dvadesetomogodišnjim torijevcem iz stare i ugledne familije Sevenouks. On je praktično bio nevin, beskrajno naivan i neiskusn, sa lošim tenom, ali je bio za nekoliko klasa iznad nje. Naravno, njegovi roditelji su ovu vezu rasturili za manje od šest meseci i oni se više nikad nisu videli. Tugovala je za njim dve godine. Ted je iz dana u dan izgledao sve jadnije, čak i u poređenju s njenim davno nestalim mlađanim torijevcem. Zabave su prestale i ljudi su se razišli. (Kurejši 2001a: 57)

Ted<sup>115</sup>, tetka Džinin muž i vlasnik male firme za centralno grejanje, bio je slabija polovina bračnog tandema „Džin i Tonik“ (Kurejši 2001a: 44) „rođena kukavica, nervozan kao đavo. Užasavao se svakog sukoba ili svađe bilo koje vrste“ (Kurejši 2001a: 57). Ipak, iako su se njegova žena i on klonili svega nepoznatog i nikada nisu Haruna zvali pravim imenom, jer su mislili da je „dovoljno loše već to što je bio Indus, i bez tog nakaradnog imena“ (Kurejši 2001a: 45), Ted je osećao da „njihov Hari“ razume život i da bi sa njim mogao da razgovara „o Džin i njenom neumerenom piću ili o njenoj vezi sa mladim lokalnim funkcionerom ili o tome kako mu je život izgledao besmisleno ili kako se osećao nezadovoljnim“ (Kurejši 2001a: 47). Zbog svega navedenog i uprkos njegovim manama i očiglednim, jasnim ograničenjima, Karim ne krije koliko ga je i zašto oduvek obožavao:

Ted i ja smo bili sjajni drugari. Ponekad me je vodio sa sobom da instaliramo centralno grejanje. Plaćao me je za fizičke poslove. Jeli smo sendviče sa mesnim nareskom i pili čaj iz termos. Davao mi je savete za kladionicu i vodio na trke pasa u Ketford i Epsom Dauns. Razgovarao je sa mnom o trkama golubova. Obožavao sam ga od najmanjih nogu, jer je znao sve one stvari koje su znali očevi drugih dečaka, a o kojima moj otac, na moj užas, nije imao pojma: pecanje, vazdušne puške, avioni i kako se jedu morski puževi. (Kurejši 2001a: 45–46)

I sam izložen surovoj torturi svoje hladne žene, kojoj je maltretiranje drugih bilo jedino zadovoljstvo, uglavnom dobroćudni i pasivni, ali izuzetno nesrećni, Ted je nalazio oduška samo u povremenim odlascima na fudbalske utakmice i vandalskom ponašanju sa drugim navijačima. Tada bi, na Karimovo ogromno iznenađenje, u povratku sa stadiona, obično vitlao nožem u vozu, parao sedišta i vadio sundere iz njih, razbijao sijalice, izbacivao ogledala kroz prozore vagona ili dobacivao strancima i slučajnim prolaznicima rasističke parole<sup>116</sup>. Međutim, nešto kasnije, poveden Harunovim ličnim primerom i nakon jednog od razgovora sa njim, Ted biva oslobođen „obaveze da se normalno ponaša“ (Kurejši 2001a: 66), prelazi u „Ted-budizam“ (Kurejši 2001a: 132), kreće na put potrage za osećanjem lične vrednosti i u misiju spašavanja drugih ljudi „od vođenja lažnih života“ (Kurejši 2001a: 336), ne želi više da laže sebe i, makar na tom svom banalnom nivou, počinje da uviđa da put ka duhovnoj slobodi nije moguć bez odbacivanja moći koju frustracija, gorčina i bes imaju nad nama.

„Sklanaj mi taj svet s očiju!“ (Kurejši 2001a: 27), pozeleo je da vikne Karim svojoj umornoj majci Margaret, čija ga je pojava podsećala jedino na oporu realnost, ogorčenost i hronično nezadovoljstvo, na činjenicu da u školi ima nastavnika koji ga tera da mu sedi u krilu i vršnjake koji su hteli da ga žigošu „usijanim parčetom gvožđa“ (Kurejši 2001a: 83) – na učmalost života u predgrađu i činjenicu da mnogi ljudi, baš poput Margaret, i dalje žive jedino u sećanju na Drugi svetski rat, teže stabilnosti u samosažaljenju, rutini i izvesnosti, retko sanjaju „o pokušajima da pronađu sreću“ (Kurejši 2001a: 14) i veruju da je život u osnovi pakao. „Oslepiš, siluju te, zaborave ti rođendan, Nikson pobeđi na izborima, muž ti pobegne sa plavušom iz Bekenhama, i onda ostariš, više ne možeš da se krećeš i umreš.“ (Kurejši 2001a: 135) Prezir prema svemu što ga je okruživalo, stvorilo

<sup>115</sup> U romanu *Buda iz predgrađa*, Ted je tipičan predstavnik „imućnih radnika“ i nosilac novih društvenih dogovora i vrednosti; okrenut je kući, porodici, udobnosti i potrošačkoj kulturi.

Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 14.

<sup>116</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 59.

je u Karimu paničnu potrebu da iskoreni u sebi i oko sebe sve što ga je podsećalo na predgrađe<sup>117</sup>, malograđanštinu, obespravljenost i prikovanost „za mračne čoškove sveta“ (Kurejši 2001a: 135), gde su njegovi vršnjaci napuštali školu sa šesnaest godina da bi postali „automehaničari ili šefovi (radio i TV odeljenja)“ (Kurejši 2001a: 227), gde se obrazovanje „nije smatralo naročitom prednošću, a samo po sebi svakako nije imalo nikakvu vrednost“ (Kurejši 2001a: 227) i gde su mladi generalno verovali da su neznanjem bili „superiorni u odnosu na decu iz skupih škola, sa njihovim ogavnim uniformama i kožnim torbama, i mamama i tatama koji su ih čekali napolju u kolima da ih odvezu kući“ (Kurejši 2001a: 227–228).

U *Budi iz predgrađa*, centralni lik doživljava sebe na osnovu pozicije u društvu i, kroz Kurejšijevu ideju stalnog napuštanja i neprekidnog razvoja, briše jasne granice između ličnog i javnog, autentičnog i podrazumevanog, stvarnog i lažnog<sup>118</sup>. Ovde je bitno naglasiti da Karim nije samo pripadnik niže srednje klase, već i kulture mladih koja je izuzetno važna jer redefiniše odnose u okviru socijalnog poretka, ali i način na koji se te veze doživljavaju, razumeju i tumače. Naime, kao i svako društveno biće, Karim Amir rođenjem već ulazi u formiran sistem odnosa, institucija i rodni uloga iz svog okruženja, koji mu dozvoljava da sa tim elementima komunicira u određenoj meri i po već ustaljenim principima, oblikuje njegov sistem vrednosti, pa stoga i životno iskustvo. Kako taj princip ograničava, jer reprodukuje kulturne obrasce i teži rigidnosti, Karim i na ovom planu ima želju da te šablone prilagodi ličnim potrebama i razvije autentičnu kulturnu građu, ne bi li izašao iz uobičajenih okvira društvenih normi. Kako kultura mladih, po pravilu iz radničke i niže srednje klase, uzima godine starosti kao vodeći kriterijum za inicijaciju, ona time postaje i društveni sloj za sebe. Kroz sistem raspoznavanja putem muzike, mode, popularne kulture i jezika, ona je nosilac aktivnosti na polju nastanka potkultura, pa tako i odgovora mladih ljudi na ograničen izbor mogućnosti koje im klasa pruža, na društvenu realnost određenog vremena i hegemoniju dominantnih struktura<sup>119</sup>. Zato, isprovociran naklapanjem ljudi koji ne razumeju da su komplikovane reči i sofisticirane ideje „valuta kojom se moglo kupiti ono najbolje što ovaj svet može da ponudi“ (Kurejši 2001a: 228), koji su površni i „samo polovično u pravu“ (Kurejši 2001a: 307), Hanif Kurejši je odlučio da glavnog junaka obdari urođenim buntom prema stereotipima bilo koje vrste<sup>120</sup>. „Zato što je ispod teških reči bio ponor neznanja i nepoznavanja stvari; i na neki način, želje da se ne zna“ (Kurejši 2001a: 307), Karim je poražen optužbama da mrzi svoj narod i sebe kada odbija da mu povlađuje posmatrajući ga nekritički ili kada osuđuje Anvarovo sebično, iracionalno ponašanje. Zgranut je nad Trejsinom cenzurom<sup>121</sup> njegovog prikaza Anvarovog lika pred ostalim članovima pozorišne trupe, ali i naprasno potpuno svestan da istina, kao vrlina iznad političke korektnosti, nikad neće moći da naiđe na onoliko

<sup>117</sup> Predgrađe bez izuzetka predstavlja svojevrsnu kaznu i krajnju destinaciju za one koji su izgubili šansu da se ostvare ili su se povukli u sebe.

Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury, str. 59.

<sup>118</sup> Reichl, Susanne. 2012. "Hanif Kureishi, *The Buddha of Suburbia*: Performing Identity in Postcolonial London." In *A History of Postcolonial Literature in 12½ Books*, ed. T. Döring, 139–154. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, str. 145.

<sup>119</sup> Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 4–8.

<sup>120</sup> Baš kao što je i Kurejši bio, Karim Amir je hipik u okruženju u kojem mlad čovek po inerciji postaje skinhead. Ovo svakako predstavlja svojevrsni paradoks, jer su se roditelji te iste omladine deceniju ranije borili protiv Hitlera i fašizma. Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 46. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-INTERVIEW-BY-COLIN-MAC-CABE> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>121</sup> Iako Trejsini stavovi deluju politički zrelije i osvešćenije, Karimova promišljanja nas navode da njene poglede vidimo kao jednodimenzionalne. Njegovo shvatanje pitanja predstavljanja manjinskih grupa vidimo kao težnju ka istini, višoj vrednosti: svaka osoba je entitet za sebe i može biti jednako dobra ili loša, bez obzira na poreklo, religiju ili boju kože, te ne može biti predmet generalizacija bilo to u pozitivnom ili negativnom kontekstu. Ovo je svakako i Kurejšijev stav. Reichl, Susanne. 2012. "Hanif Kureishi, *The Buddha of Suburbia*: Performing Identity in Postcolonial London." In *A History of Postcolonial Literature in 12½ Books*, ed. T. Döring, 139–154. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, str. 146–147.

razumevanja koliko prizor njene majke, loše plaćene fizičke radnice, „kako kleči ispred kuće pripadnika srednje klase sa kofom i korpom u rukama“ (Kurejši 2001a: 231) može da izazove sažaljenja. On možda jeste rođen u Južnom Londonu, gde su „kuće izgledale kao privremeni smeštaj u koncentracionom logoru“ (Kurejši 2001a: 286), psi lutalice i razbacano đubre bili na ulicama, a sve „izgledalo jeftino i pohabano, naročito ono što je trebalo da izgleda sjajno i novo“ (Kurejši 2001a: 286). Uprkos tome, Karim je siguran da „ima budućnost“ (Kurejši 2001a: 7), da je prepuštanje ulozi žrtve jednostavno neprihvatljivo i ne pristaje da sopstveni život stavi u tuđe ruke. On nije Džin, tragični junak potlačenih, žrtva rasizma ili svega „što je dozvolio da mu se dogodi“ (Kurejši 2001a: 258), pokojni momak Karimove melanholične devojke Elenor, talentovani ali diskriminirani glumac sa Kariba, kojeg je nepravda odvela u samoubistvo. Karim je anomalija britanskog sistema, neko ko nije tašt i opsednut sobom, a ipak ume da brine o sebi. On je kulturni anarhista koji jasno vidi da „vladajuća klasa nije vredna naše mržnje“ (Kurejši 2001a: 288), ali opet ne razume kako neko poput Elenor može da se stidi svog finog porekla i obrazovanja, i toliko prezire sebe. Za razliku od nje, on je ponosan i dostojanstven, ali i „spreman na bilo šta“ (Kurejši 2001a: 7).

Inspirisan drugom androgenom figurom iz niže srednje klase, Dejvidom Bouvijem, pred čijom su se slikom svi dečaci iz škole „molili na kolenima da postanu pop zvezde i spasu se života automehaničara, službenika u osiguravajućem društvu ili tehničkog crtača“ (Kurejši 2001a: 90), Karim shvata da bi i sam mogao da menja svoj alter ego, pretvori dvojakost porekla u privilegiju i time se oslobodi obaveza prema rigidnom hijerarhijskom poretku u društvu. Sa podsmehom primećuje nedostatak kulture među ljudima iz svog okruženja, skraćene verzije romana na njihovim policama i opsesiju materijalnim stvarima, istovremeno neopterećen osećanjem griže savesti, karakterističnim za pomodne pripadnike višeg staleža. Iako i njih kasnije odbacuje kao površne, monotone i predvidive, u prvo vreme otvoreno uživa u druženju sa Eleonorinim privilegovanim prijateljima, podjednako snažno kao što prezire svog poznanika Hitera i njegov status simbola radničke klase ili se ograđuje od radikalnih i isključivih pogleda na svet svog prijatelja Terija<sup>122</sup>. Naime, iako simpatičan zato što ne dozvoljava da ga glumački uspeh i popularnost promene, misli „da ljude oblikuju bezlične istorijske sile, a ne pohlepa, zloba i požuda“ (Kurejši 2001a: 308) i nikada „nije prepričavao tračeve“ (Kurejši 2001a: 308), ovaj Karimov kolega i predmet njegove seksualne radoznalosti, ipak ne uspeva da izađe iz razočaravajućih okvira stereotipnog predstavnika klase kojoj pripada. „On je verovao da će radnička klasa – o kojoj je govorio kao da je to živo biće sa jedinstvenom voljom – učiniti neke malo verovatne stvari“ (Kurejši 2001a: 190), ali zato „nije verovao u socijalne radnike, političare sa leve, radikalne advokate, liberalne ili postepeni napredak“ (Kurejši 2001a: 190) i nije video koliko je društveni sloj za čija se prava zalagao znao da bude zloban, „ispunjen mržnjom i agresivan prema svim slojevima ispod sebe“ (Kurejši 2001a: 192). Međutim, iako su podjednako mrzeli autoritete i često razgovarali o „nejednakosti, imperijalizmu, beloj supremaciji, o tome da li su seksualni eksperimenti samo buržujaska zabava ili doprinos rušenju etabliranog društva“ (Kurejši 2001a: 190), u trenutku kada je Karimu potrebna pomoć, svaka konkretna podrška od Terija izostaje.

Oslonivši se još jednom na tezu Homija Baha<sup>123</sup>, po kojoj se autentičnost budi iz osećanja neprihvaćenosti i izmeštenosti, lakše nam je da uočimo značaj Kurejšijevog stava da statičnost, pasivnost i uskogrudost života u predgrađu isključuju mogućnost samospoznaje i ispunjene egzistencije, pa kao kontrast tome vidimo dečakovo preseljenje u London, gde je sloboda bila na svakom koraku i gde su „psiholozi govorili da svako mora živeti na svoj način, inače će poludeti“ (Kurejši 2001a: 83). Karim ne podnosi učmalost besadržajnih rituala, u Harunovim poredenjima Čehovljevih drama sa svakodnevicom u Indiji prepoznaje „neupotrebljivost, inertnost i čeznutljivost“ (Kurejši 2001a: 147) ljudi koje je njegov otac poznao u detinjstvu, brak svojih roditelja doživljava samo kao rutinu i beskrajnu patnju, a kada želi da povredi svog prijatelja Čarlija, prebacuje mu da „ne ide nikuda – ni sa bandom, ni kao čovek“ (Kurejši 2001a: 156); dobro je svestan provincijalske

---

<sup>122</sup> Videti u Kurejši (2001a).

<sup>123</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str: 185.

nabeđenosti kojom odišu poznanici njegove maćehe Eve i ne da se zbuniti Šadvelovim gnusnim provokacijama, degradirajućom ulogom u grotesknoj postavci *Knjige o džungli* ili rasističkim izjavama kolega glumaca, da „u Engleskoj sedamdesetih uspevaju samo hendikepirani“ (Kurejši 2001a: 211). U trenutku kada je imigrant postao „Evrimen dvadesetog veka“ (Kurejši 2001a: 184), Toni Morrison<sup>124</sup> primećuje da se zbog evrocentrične prirode vrednovanja umetnosti, položaj drugih civilizacija i dalje ne menja, te da se superiornost zapadnjačke kulture još uvek smatra neprikosnovenom. U takvim okolnostima, Karimu ne preostaje ništa drugo osim da se kao predstavnik „nove vrste“ (Kurejši 2001a: 7) Engleza afirmiše ulogom u sapunskoj operi o buntovnom sinu trgovca doseljenika, tako se lansira u mejnstrim i doprinese proboju multikulturalnosti, ali opet nikako bez kompromisa i ustupaka.

### 2.3 Crni album i Nešto da ti kažem

U *Crnom albumu*, još jednom Kurejšijevom bildungsromanu, Šahid Hasan na svoj način takođe teži samoostvarenju. Baveći se problemom saznanja kao uslova za prihvatanje sebe, glavni junak je paralisan strahom da će ga „neznanje ostaviti na ničijoj zemlji“ (Kurejši 2001b: 109). Mada materijalno obezbeđen, Šahid ne uspeva da se saživi sa udobnošću lagodnog života u društvu koje toleriše vršnjačko nasilje i podstrekuje rasnu netrpeljivost, pa frustracije prvobitno leči mržnjom prema drugim manjinama, prži ih svojim „otrovnim dahom“ (Kurejši 2001b: 18), opsednut mišlju da je rasizam privilegija koja je njemu nepravedno uskraćena. Međutim, iako takođe proizvodi „buržoazifikacije“<sup>125</sup>, Šahid i njegov brat Čili jednako se razlikuju jedan od drugoga, kao i od svojih roditelja. Tako Šahid nije poput Čilija, ubeđenog tačeriste koji se vodi pojednostavljenim životnim načelima, veruje da su „ljudi slabi i lenji“ (Kurejši 2001b: 63), vidi koliko se „opiru promenama, čak i ako one mogu popraviti njihov život“ (Kurejši 2001b: 63), dok opet ignoriše svoje lične probleme. Šahid vrlo dobro zna da nešto nije u redu i na dobrom je putu da otkrije šta.

U porodičnim posetama Karačiju on ne uspeva da shvati raskol između tačerističkih pogleda pripadnika starije generacije i njihovih potomaka sa politički obojenim, radikalnim muslimanskim stavovima, koji su ga istovremeno uzbuđivali i poražavali jer braća Hasan nisu imala nikakav dodir sa verskim stvarima. „Kada bi se Tipu klanjao u kući, tata je gundao i prigovarao što pravi galamu dok on gleda svoju omiljenu seriju 'Svet u ratu'.“ (Kurejši 2001b: 109) Deo tradicije im je ostao nepoznat, ali ih je opet obeležavao kao nepoželjne u Britaniji, bez obzira na privilegovani materijalni položaj u društvu. Po Fenonu, stereotipizacija pojedinca kroz legende, priče, anegdote i istorijske događaje neminovno stavlja kolonizovanog u poziciju „Drugog“, ograničavajući njegove osobenosti na telo ili boju kože kao simbol ideologije, rasne i kulturološke dominacije ili inferiornosti<sup>126</sup>. U vremenu kada su svi insistirali na nekakvom identitetu bez kojeg „ne bi imali pravo da se zovu ljudima“ (Kurejši 2001b: 109), Šahid se divio Prinsu, koji je „pola belac, pola crnac, pola muško, pola žensko, mekušan, ali i mačo“ (Kurejši 2001b: 35). Nije znao gde je njegovo mesto, a uplašilo ga je<sup>127</sup>

<sup>124</sup> Morrison, Toni. 2000. „Unspeakable Things Unspoken: The Afro-American Presence in American Literature.” In *A Turbulent Voyage: Readings in African American Studies* (3rd edition), ed. Floyd Windom Hayes, 246–267. San Diego: Collegiate Press, str. 247–249.

<sup>125</sup> Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.” In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 14.

<sup>126</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 75.

<sup>127</sup> U razgovoru iz 2003. godine, Kurejši govori o opasnostima internalizovanog rasizma. Nemogućnost da žive sa mržnjom usmerenom prema sebi, kao i objektivizacijom kojoj su zbog predrasuda izloženi, mnoge ljude lišava stabilnog osećanja sopstva i samovrednovanja, i odvodi ih u fundamentalizam.

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. „Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 47–48. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na:

<https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

i kad je čuo da se jedna studentkinja njegove fakultetske profesorke i ljubavnice Didi Ozgud ubila, jer „tako to biva kad neko ne zna ko je“ (Kurejši 2001b: 262).

Prvobitno zadovoljan u krugu Rijazovih fanatično religioznih pristalica, kasnije je često zapadao u „nezadovoljstvo zbog nedostatka vere“ (Kurejši 2001b: 114). Mučilo ga je što je umesto posvećenosti Alahu, koju je prepoznavao na drugim licima, osećao samo prazninu, i opterećivalo ga je što je u džamiji video jedino materijalno i svetovno. „Negde u njegovom umu vrebalo je očajanje: stvari koje je obično voleo behu nestale. Ne samo da nije mogao da ih pronađe, već nije mogao da se seti ni koje su. Morao je da nađe olovku i pribeleži razloge zbog kojih hoće da živi.“ (Kurejši 2001b: 78–79) Ali „kada se opustio, shvatio je da se vera, kao ljubav ili kreativnost, ne može prizvati voljom“ (Kurejši 2001b: 114), da ne želi da ga „iko ograničava, kad ima toliko toga što bi se moglo naučiti i pročitati i otkriti“ (Kurejši 2001b: 309) – da život obuhvata malo više od bespogovornog prihvatanja neke ideologije i učenja „jedne stare knjige“ (Kurejši 2001b: 309) i zaključio da „religija, kao ni pornografija, nije priznavala komično“ (Kurejši 2001b: 175).

U porodici ambicioznih turističkih agenata, Šahid se osećao jednako bezvrednim koliko i u svojoj engleskoj svakodnevici obojenoj nasilnim incidentima. Njegovi očajni vršnjaci iz radničke klase su preturali po otpadima, krali, prodavali drogu i bili zastrašujući za sve pripadnike manjina. „Nosili su noževe, vežbali su, znali su da moraju biti nemilosrdni.“ (Kurejši 2001b: 160) Više zainteresovan za „Malkolma Ikse i Maju Angelou i *Duše crne braće*“ (Kurejši 2001b: 16) nego za porodični posao i prodaju paket aranžmana, Šahid je pre dolaska u dodir sa svojom fanatičnom islamskom „braćom“, Rijazom, Čadom i Hetom, i sam već prošao kroz rasističku i ksenofobičnu fazu, pa i ozbiljno nameravao da pride Britanskoj nacionalnoj stranci čim bude saznao gde treba da „popuni pristupnicu – ako imaju pristupnice“ (Kurejši 2001b: 19). Naravno, suštinski razlog njegove nesreće i prijemčivosti je činjenica da se, do tog trenutka, uvek osećao nekako suvišnim i nevidljivim:

Do tada je, čekajući da njegov studentski život doista počne, samo pisao i čitao, išao na predavanja i lutao naokolo. Odlazio je u bioskop i kupovao najjeftinija mesta u pozorištu, a jedne večeri našao se i na sastanku socijalista. Išao je na Pikadili i po čitav sat sedeo na stepeništu Erosa, nadajući se da će naići na neku ženu. (Kurejši 2001b: 12)

Međutim, iako sada rešen da bude manje isključiv i da se u potpunosti otvori za nova iskustva, Šahid je već prilikom prvog susreta sa Rijazom bio „ispunjen mešavinom zadovoljstva što se neko uopšte interesuje za njega i neprijatnog osećaja da je sasvim izložen“ (Kurejši 2001b: 8) tom nasilnom moralisanju i napetoj pažnji. „Njegov osmeh je uvek bio otrovan i zajedljiv“ (Kurejši 2001b: 175), a „mržnja tako hladna, tako sigurna“ (Kurejši 2001b: 41). Nimalo fizički impresivan, Rijaz se lako mogao zamisliti „u školskom dvorištu, kako, s rukama preko lica, pokušava da se zaštiti od udaraca siledžije“ (Kurejši 2001b: 200). Međutim, snaga njegove samouverenosti, sposobnost da se nametne i lakoća kojom je koristio svoj „precizan i relativno školovan“ (Kurejši 2001b: 13) engleski, nikako nisu nailazili na mlak prijem u javnosti. Uznemiren da bi liberalnim stavovima mogao da odbije svoje nove prijatelje, ljude koji su mu verovali, nazivali ga bratom i sa kojima se osećao komotnije nego sa članovima vlastite porodice, Šahid dugo nije želeo sebi da prizna ono što mu je možda oduvek bilo sasvim jasno: da su potlačeni uglavnom licemerni, a da su upravo takvi kao Rijaz mnogo gori od većine. Nakon ovog saznanja, Šahid otkriva da ne želi da bude pripadnik bilo kakve grupe, verske ili društvene. Baš kao i sam pisac, on sebe smatra skeptikom. Šahid sumnja i kritikuje, umesto da zagovara bilo kakvu ideologiju ili politički program. On se bavi istim moralnim pitanjima koja nam Hanif Kurejši postavlja u svojim romanima: Kako želimo da živimo i kakva osoba želimo da budemo? Iako se konstantno menjamo i ta pitanja mogu da poprime različite oblike, ona u suštini ostaju ista<sup>128</sup>.

<sup>128</sup> NEWSROCKING SREE. 2013. *Hanif Kureishi Five Minutes live show* [video-zapis]. YouTube, 10. novembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=uoFe25FOefc&t=2s> (pristupljeno: 11.01.2026).

Za razliku od Šahida, Rijaz je u suštini verovao da su ljudi koji poseduju osećaj lične sigurnosti i svrhe izgubili sebe, jer njima vladaju „pohlepa, nihilizam, hedonizam“ (Kurejši 2001b: 43–44), da su hrišćani slabi i neozbiljni jer okreću „drugi obraz“ (Kurejši 2001b: 99) i da je ideja komunizma simpatična, ali da je ateizam praktično neodrživ, jer je društvo bez vere isto što i društvo bez moralnosti<sup>129</sup>. Njegovi ostrašćeni govori, prave paklene, maratonski duge tirade, koje su „stvarale pogrdno raspoloženje u publici“ (Kurejši 2001b: 98), bez izuzetka bi se završavale prividnim pokajništvom i tendenciozno mršavim zagovaranjem ljubavi prema pripadnicima drugih vera. Rijaz je verovao da „u svakom belom čoveku čuči Hitler“ (Kurejši 2001b: 19), ponosio se svojom bednom, „malom knjigom“ poezije (Kurejši 2001b: 83) pod imenom *Mašta mučenika*, prezirao Šahidovu ljubav prema Ruždiji i *Deci ponoći*, i ne samo da nije razumeo šta je pisac hteo da kaže, već je tvrdio da čoveka koji je tako nešto napisao treba ubiti<sup>130</sup>.

Sudeći po prvim utiscima koje je Šahid stekao na osnovu Hetovog, Čadovog i Rijazovog odobravajućeg, ali podrugljivog i neukog tumačenja lika i dela muža Didi Ozgud, Endru Braunlou je „marksista–komunista–lenjinista“ (Kurejši 2001b: 42); jako teško podnosi propadanje zemalja Istočne Evrope i „mnogo mrzi rasizam“ (Kurejši 2001b: 42), „imperijalistički fašizam i belu dominaciju“ (Kurejši 2001b: 42). Iako poreklom „iz viših klasa“ (Kurejši 2001b: 42), gde je „mog'o šta je hteo“ (Kurejši 2001b: 42), Braunlou je prezreo svoje poreklo, roditelje i društveni položaj, te je odlučio da svu snagu i uticaj posveti borbi za prava potlačenih grupa, ili kako bi to Het elokventno sročio, ne bi li li pomogao „obespravljenim crnjama, žutaćima i ostalim marginalcima“ (Kurejši 2001b: 42). Međutim, kroz njegove razgovore sa Rijazom, kojeg želi da podrži, ali ga suštinski ne razume i pomalo prezire, postaje nam očigledno da Endru zapravo ne zna sa čime se uhvatio u koštac. Kao ubeđeni ateista i racionalista, on ne razume smisao samoodricanja ili osećaj narcisodnog zadovoljstva koje potiče iz svesti o sopstvenom mučeništvu, ne može da se pomiri sa tim da postoje ljudi koji se ne smatraju lično odgovornima za svoje postupke, ne uviđaju da je koncept raja „pronalazak do kojeg je čovek svakako najlakše došao“ (Kurejši 2001b: 115) i žele da provedu čitav život kao „robovi sujeverja“ (Kurejši 2001b: 115).

Didi Ozgud, žena od koje se Endru Braunlou potpuno otuđio, je njegova sušta suprotnost. Dok Endrua zanima jedino politika, Didi sada nakon godina razočaranja u politički aktivizam i nedostatka praktičnog pomaka po pitanju ženskih prava, smatra da svako dalje bavljenje takvim stvarima samo navodi čoveka da se oseća krivim. Uz to, porodične i društvene okolnosti iz kojih ovo dvoje supružnika potiču nemaju apsolutno nikakve veze. Naime, Didina prošlost nije nimalo glamurozna. Ova ćerka sekretarice i vlasnika radnje za popravku radio aparata, je kao tinejdžerka bila toliko problematična i svađalački nastrojena da je napustila i kuću i školu kada je imala samo šesnaest godina. Radila je gomilu sumnjivih poslova sa raznoraznim besprizornim ljudima i dobro upoznala tamnu stranu života u Londonu, pre nego što je konačno shvatila da pobuna nije ni u bezvlašću ni u beznađu, već u nezavisnosti i sticanju znanja. Nešto kasnije, kao studentkinja, „mrzela je to što je starija od ostalih i slabija po prethodnim akademskim rezultatima. Jedva da je u životu napisala ijedan rad; biblioteke su joj izazivale spavaću bolest.“ (Kurejši 2001b: 135), ali je zato njena prednost ležala u iskrenom entuzijazmu i odsustvu svih slabosti srednje klase: sumnje u sebe, preziru prema učenju i nezainteresovanosti (Kurejši 2001b: 135). U trenutku kada je Šahid upoznaje, ona je okrenuta jedino „izletima u zadovoljstvo“ (Kurejši 2001b: 70), što nije izazivalo kod njega samo intelektualno divljenje, seksualnu radoznalost i nervnu napetost, već i duboku uznemirenost „jer je govorila o onom što je njegova majka nazivala 'lošim stvarima' – pop muzici i drogama – onako kako odrasli govore o vinu i književnosti“ (Kurejši 2001b: 71). Ipak, Šahid je povremeno imao i utisak da je Didi<sup>131</sup>, uprkost

<sup>129</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 43.

<sup>130</sup> Videti u Kurejši (2001b).

<sup>131</sup> Ličnost Didi Ozgud oblikovana je šezdesetim godinama, kada su čak i mladi iz srednje klase otvoreno pokazivali svoje nezadovoljstvo kroz potragu za zadovoljstvima i ličnom gratifikacijom na uštrb društvene stabilnosti, što se pre svega videlo na polju seksualnosti, liberalnih stavova i odnosa prema slobodnoj upotrebi narkotika.

tome što joj je glas podrhtavao od emocija dok je govorila o „živoj, opipljivoj istoriji borbe“ (Kurejši 2001b: 37), feminizmu, „Kingu, Malkomu, Kliveru, Dejvisovoj i osvajanju slobode“ (Kurejši 2001b: 37), zapravo dosta jednostavna, jer „izgleda da je bila od onih što umišljaju da imaju silne probleme o kojima stalno moraju da razgovaraju sa svojim prijateljima i terapeutima, mada je bilo očigledno da joj život nije nimalo težak i da je prilično površna“ (Kurejši 2001b: 72):

Bila je vrlo pažljiva i volela je razgovor o knjigama, naročito ako su ih pisale žene. Ali bilo je u njoj i nečeg neobuzdanog, kao da bi joj pristojno ponašanje povremeno dozlogrdilo. Bilo je važnijih stvari od toga. Pitao se nije li nekad bila hipik<sup>132</sup> – oni su bili tako romantični i nisu marili za društvene konvencije – jer pušila je i podsmevala se sebi. Povremeno bi se prosto protegnula i zevnula – bila je tako strašno umorna; on joj je bio dosadan. Njena osećanja bila su jaka i oprečna, s njom su stvari mogle krenuti u nepredviđenom smeru. (Kurejši 2001b: 39)

Svakako, Didi za Šahida predstavlja London iz Kurejšijeve mašte, njegovo igralište i mesto koje se, za razliku od predgrađa<sup>133</sup>, stalno menja i ostaje simbol svega uzbudljivog što bi moglo da se dogodi<sup>134</sup>. To je centar zavodljivih, prosvetljujućih iskustava, kao i kulturnih i društvenih sudaranja<sup>135</sup>; kaos nastao od zadovoljstava i ludila<sup>136</sup>. Međutim, taj London zapravo ima i drugu stranu, pa i svoju personifikaciju. U *Crnom Albumu*, Didina suprotnost je svakako Rijaz, ali će ta dvojna priroda samog grada i složenih ličnosti glavnih likova biti prisutna i u romanu *Nešto da ti kažem*, gde će nosioci ovog polarizovanog identiteta biti Vulf i Valentin, Džamalovi prijatelji prikladnih imena, čije zemlje porekla neće predstavljati samo udaljene geografske lokacije, već i oprečnosti u biti protagoniste romana<sup>137</sup>.

Za razliku od odnosa između Endrua i Didi u *Crnom albumu*, raspodela bogatstva, uticaja i moći između Henrija i Valeri u romanu *Nešto da ti kažem*, potpuno je drugačija. U pitanju su Džamalov najbolji prijatelj i njegova bivša, ali i dalje bliska žena. Kako Kurejši navodi, iako oduvek „vrlo bliska s najužim članovima brojnih grupa i krugova, klanova, porodica i dinastija poluboemskog zapadnog Londona koji su se međusobno preklapali i ženili između sebe“ (Kurejši 2008: 156), „Valeri se sama progurala u životu dokazavši se kao filmski producent, okupljajući 'dovoljno zanimljive'

---

Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 58.

<sup>132</sup> Iako je radnja romana smeštena u osamdesete godine prošlog veka, Kurejši se ovde očigledno osvrće na čitav niz istorijskih i političkih okolnosti koje su dovele do tada nezamislivih društvenih promena. Kao što je već spomenuto, pedesete godine su bile vreme kada je ideologija izobilja jačala, ne bi li se tako omekšao otpor radničke klase i obezbedila njena spontana saradnja u postojećem društvenom poretku. Suprotno tome, šezdesete i sedamdesete godine već predstavljaju vreme polarizovanog društva, podriivenog autoriteta i krize vladavine dominantnih struja, te stoga i Didi Ozgud ostaje tipična predstavnica omladine tog vremena.

Videti u Clarke, Hall, Jefferson & Roberts (2006), str. 30.

<sup>133</sup> Kao što Rajan Trim navodi, i ovde kao i u ostalim Kurejšijevim romanima, predgrađe predstavlja englesku stranu hibridnog identiteta, pa je samim tim i predmet inicijalnog napuštanja i odvajanja.

Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury, str. 66.

<sup>134</sup> MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 45. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-INTERVIEW-BY-COLIN-MAC-CABE> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>135</sup> Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury, str. 65.

<sup>136</sup> MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 40. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-INTERVIEW-BY-COLIN-MAC-CABE> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>137</sup> Boucher, Geoff. 2015. "The Other Kureishi: A Psychoanalytic Reading of *Something to Tell You*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 99–113. London: Bloomsbury, str. 106.

romane koje je onda prosleđivala rediteljima i prikupljala novac za njihovo snimanje“ (Kurejši 2008: 160). Bila je bogata, uspešna i apsolutno ravnodušna prema svemu od čega nije imala neke praktične koristi.

Istina je da se i Džamal, uprkos bliskom i iskrenom prijateljstvu sa Henrijem, uzdigao na višu društvenu poziciju tek onda kada je, zahvaljujući ogromnom komercijalnom uspehu svoje knjige, osvojio Valerino poštovanje i odobravanje. Srećom, Henri nije bio tako racionalan, hladan i pragmatičan kao ona. Živahan, drag i pomalo naivan, možda je bio egoista, ali nikako narcis, pa nikada nije očekivao od Džamala da mu bude sličniji nego što po prirodi jeste<sup>138</sup>. Za razliku od svog najboljeg prijatelja, koji je gradio profesionalni ugled zahvaljujući mukotrpnom radu praćenom brojnim frustracijama i potpuno svestan toga da „penjanje društvenom lestvicom može u Londonu da bude vrlo sporo, bolno i bezuspešno“ (Kurejši 2008: 157), Henri je počeo da radi u pozorištu odmah nakon studija na Kembridžu, nikada se nije suočio sa ozbiljnim omalovažavanjem niti razumeo zašto je „londonsko društvo gruba verzija igre zmije i merdevine“ (Kurejši 2008: 158). Kao neko ko je u mladosti obožavao revolucionare „i sve koji su imali hrabrosti da budu autentični“ (Kurejši 2008: 424), Henri ni danas ne razume Čehovljevu ideju o uzvišenosti rada, prezire vulgarnost i aroganciju savremenog Londona, ali podržava njegovu multikulturalnost i multietničnost, jer veruje da se cena kolonijalizma mora platiti i da je jedino tako pravedno (Kurejši 2008: 374). Za idealiste poput njega, koji su prezirali „rugobe, čistunce, pohotljivce, glupake i ljude poput Blera koji govore kako ne razumeju savremenu umetnost“ (Kurejši 2008: 14), i koji su mislili da je „moguće kulturom spojiti prost i uzvišen svet“ (Kurejši 2008: 14), „život je predstavljao samo niz doručaka, zakuski, ručkova, užina, večera i ponoćnih obroka u sve brojnijim restoranima koji su nicali po Londonu“ (Kurejši 2008: 155). On je tvrdio da je levičar, a njegova ćerka Liza, sa kojom nije baš bio u najboljim odnosima, da je „folirant“ (Kurejši 2008: 163). Jedina stvar oko koje se Henri i Valeri natežu je naklonost njihovog površnog i nezrelog sina Sema. Dok je Liza<sup>139</sup> „virtuozi čistunstva“ (Kurejši 2008: 16) kojeg je „ambicija oduvek vukla ka dnu“ (Kurejši 2008: 163), neko ko živi na „mahunarkama i filtriranoj vodi“ (Kurejši 2008: 16) i gadi se roditelja koji žive elitistički kao u „romanima Ivline Voa“ (Kurejši 2008: 157), Sem misli da je „doba uzvišene umetnosti prošlo“ (Kurejši 2008: 16), obožava kič i „treš televiziju“ (Kurejši 2008: 15), i svesno koristi to što se roditelji oko njega otimaju, a sestru smatraju „perverznom i nedokazanom“ (Kurejši 2008: 162).

Liza ih je prezirala zbog bogatstva, društvenih privilegija i lagodnog života, prebacujući im da poznaju samo bogataše, ako se izuzme armija direktno zaposlenih: čistačica, majstora, baštovana, dadilja i bebisiterki. Pošto je bila socijalna radnica, Liza je uvidela kako žive niži slojevi i identifikovala se sa njima: odbijala je da prima novac od majke i retko kad se viđala sa njom. Jednom prilikom se čak i odrekla svog posla socijalne radnice kako bi radila kao čistačica u pansionima i malim hotelima u kojima su živeli korisnici socijalne pomoći, ali su je otpustili kad je počela da se žali na uslove i platu i da organizuje sindikat. (Kurejši 2008: 162–163)

---

<sup>138</sup> Videti u Kurejši (2008).

<sup>139</sup> U razgovoru iz 2007. godine, Hanif Kurejši komentariše primedbu Suzi Tomas da u romanu *Nešto da ti kažem* podrugljivo prikazuje feministkinje iz sedamdesetih godina prošlog veka i objašnjava kako se nije slagao sa puritanističkom, pa i konzervativnom prirodom pokreta. Smatrajući ga isuviše restriktivnim, uporedio ga je sa ostalim samoograničavajućim praksama i zaključio da se takve pojave javljaju kada ljudi počnu da se identifikuju sa sistemom, umesto sa svojim saborcima, te da se ponašaju poput dece koja se, u želji da ugone roditelju preke naravi, pretvaraju u objekat i rade sve što se od njih zahteva.

Izvor: Thomas, Susie. 2007. "Something to Ask You: A Conversation with Hanif Kureishi." *Changing English: Studies in Culture and Education* 14(1): 3–16. London: Routledge, str. 7–8. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13586840701234910>.

Međutim sada, ranije potpuno nepredvidiva i gotovo incestuozna veza<sup>140</sup> između Henrija i Džamalove sestre Mirijam, svojom nezamislivošću potresa živote svih ljudi iz njihovog okruženja, i to ne samo zbog klasnih razlika. Kao što već znamo, „on je pozorišni i televizijski reditelj, britki intelektualac koji gaji strast prema govorništvu, idejama i novotarijama“ (Kurejši 2008: 11). Ona je jedna „tetovirana žena“ (Kurejši 2008: 160), sa kojom Henri radi „neke gadosti“ (Kurejši 2008: 160), a koja „ne može biti neotesanija, premda su je uvek smatrali 'bistrom'“ (Kurejši 2008: 11).

Odrastajući sa već pomenutom Mirijam i histeričnom majkom koja je više „volela smrt nego seks“ (Kurejši 2008: 122), Džamal Kan je rano postao svestan koliko je važno da pobegne iz takvog okruženja i, ponovo, jednom za svagda okrene leđa životu u predgrađu. U početku je našao sobu u kući u kojoj su živeli „neki bedni aktivisti“ (Kurejši 2008: 81). „Bilo je među njima stolara, nastavnika, socijalnih radnika, feministkinja, i radikalno nastrojenih advokata“ (Kurejši 2008: 81), poreklom iz srednje klase, od kojih su mnogi kasnije postali poslanici u parlamentu i sledbenici Blerove politike, pa ih je Džamal često mogao videti na televiziji kako brane rat u Iraku<sup>141</sup>. Tu su bili i „mladi napredni advokati, urbanistički službenici, radikali s provincijskih fakulteta“ (Kurejši 2008: 82), trockisti ili komunisti, koji su bili spremni na sve, samo da dođu do istinske moći. Ubrzo iznenađen ogorčenošću, surovošću i zlobom sitne politike, ali i time što je politički idealizam „kao i uvek, bio izgovor za vrlo izrazitu agresiju“ (Kurejši 2008: 83), Džamal je bio student u jedinstveno vreme, pre nego što su pripadnike radničke klase „počeli da smatraju potrošački nastrojenim smećem u jeftinoj odeći s natpisima, kada je ona još uvek čuvala svoje dostojanstvo obavljajući neprijatne poslove od suštinske važnosti“ (Kurejši 2008: 83):

Štrajkovi rudara nailazili su, recimo, na razumevanje među homoseksualcima; žene iz Grinama, koje su u Londonu prikupljale donacije, uživale su simpatije lezbejki, iako im je, očigledno, nedostajalo jedno dobro kupanje; mi, ostali, imali smo Nikaragvance. (Nekolicina iz ovog našeg kruga čak je otišla u Managvu da im pomogne; i ja sam o tome razmišljao, ali sam čuo da ima mnogo da se kopa.) (Kurejši 2008: 83)

U vreme svojih studentskih lutanja, Džamalu su nedostajali pravi, živi uzori. Budući da je odrastao bez očeve zaštite i majčinske topline, tu podršku je našao u pet godina starijem Valentinu i deset godina starijem Vulfu, deci komunizma i nacizma, Bugarinu i Nemcu, romantičaru i pragmatičaru, depresivcu i psihotičaru, dvojici otpadnika kojima je jedina zajednička osobina bila predodređenost na neuspeh uslovljena poreklom. „Val je bio iz Istočne Evrope, školovan da bude komunist; imao je fine manire i izgledao svetski, mnogo više nego zapadni hipici u ritama“ (Kurejši 2008: 61). „Služio je vojsku i bio u olimpijskom biciklističkom timu.“ (Kurejši 2008: 61) Bio je mačevalac i bokser, privlačan i elegantan, ali „kjerkegorski mračan. Ranjene duše, nije imao Volfovu simpatičnu samouverenost, hvalisavost niti žestinu“ (Kurejši 2008: 61). U Englesku je pobegao nakon što je, posle godinu dana rada kao stjuard nacionalne avio-kompanije jednog dana prosto istrčao sa londonskog aerodroma „kao bez duše“ (Kurejši 2008: 50). Međutim, kako nikada više nije smeo da se vrati u Sofiju niti vidi svoju porodicu i prijatelje, Valentin je izgubio svaku želju za uspehom, „za koji je inače imao sasvim dobre izgleda“ (Kurejši 2008: 51). „U Engleskoj, gde je navodno studirao, zapravo je samo gluvario.“ (Kurejši 2008: 51) Sprečen da ode u Ameriku, kako je oduvek i želeo, ostao je zarobljen u Londonu, do smrti opterećen urođenim kompleksom niže vrednosti i nametnutim osećanjem krivice. Sa druge strane, „Volf, koji niti je radio niti studirao, iznajmljivao je sobu u istoj kući kao i Valentin“ (Kurejši 2008: 59), „nosio je kišni mantil u Bogartovom stilu, crne džombaste cipele i crne kožne rukavice“ (Kurejši 2008: 59), i bio neustrašiv, pun zabavnih i neverovatnih doživljaja:

<sup>140</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 10.

<sup>141</sup> Videti u Kurejši (2008).

Divio sam se njegovom tipično muškom stilu: krijumčario je dijamante iz Južne Afrike u dupetu, video je Idi Amina i Kima Filbija – zajedno – u Tripoliju, pre nego što će ga uhapsiti sumnjajući da je Amerikanac. Krijumčario je drogu u Meksiku, dobio trovanje od prljave igle nakon posete lekaru, komentarisao kvalitet bordela u Ipanemi, u Brazilu. Bio je to čovek za kog su često sumnjali ne da je kriminalac već drot! (Kurejši 2008: 61)

Međutim, „kao i mnoge gangstere, krasila ga je mala – to jest ne mala nego ozbiljna – psihoza.“ (Kurejši 2008: 61). Šarmantan i ubedljiv, bez sitnih neuroza koje bi ga odale, već „supernormalan, racionalan, upečatljiv, ubedljiv, sjajan lažov“ (Kurejši 2008: 61), bio je „ekstraorganizovan: obožavao je da pravi planove i uključuje u njih sve redom“ (Kurejši 2008: 61). „Znao je da ustane rano ujutru i svima napravi doručak. Ili bismo ga zatekli kako radi sklekov e i diže tegove.“ (Kurejši 2008: 61) Deset godina stariji od Džamala, Volf je nesumnjivo rođen za vreme Drugog svetskog rata ili nedugo potom, te se i njegova ličnost očigledno razvila pod jakim uticajem nacističkog nasleđa. Kao prava slika i prilika nerehabilitovanog omladinca iz Hitlerjugenda, on vremenom gubi svaki ljudski potencijal i postaje čisto otelotvorenje destruktivne energije – pravi mali Hitler<sup>142</sup>, „čovek koji neće da prestane“ (Kurejši 2008: 154), i „kome ni 'sve' nije dovoljno“ (Kurejši 2008: 154), jer „surove momke ne pogađaju suptilni detalji, ne muči ih i ne proganja krivica“ (Kurejši 2008: 52).

Kao i u ostalim Kurejšijevim romanima, Džamalova sklonost introspekciji i intelektualna radoznalost neminovno rezultiraju psihološkom, emotivnom i seksualnom oslobađanju glavnog lika, ne samo u smislu stega rasističkih stereotipa i mirenja sa traumama iz prošlosti, već i duboko usađenog osećaja nelagodnosti, karakterističnog za pripadnike potomaka imigranata<sup>143</sup>. Međutim, kod Kanovih najboljih prijatelja iz mladosti, Valentina i Volfa, srećno razrešenje neminovno izostaje iz očiglednih razloga. U trenutku kada čitamo njegovu ispovest, ovaj uspešni psihoterapeut je već izgradio ime kao pravi stručnjak i ugledni pisac. Nekada frustrirani početnik, koji je imao „samo dva–tri pacijenta, pritom vrlo nezahvalna“ (Kurejši 2008: 157) i tvrdoglava u svojoj nameri da nikada ne budu izlečeni, sada je gostovao u radio–emisijama i na televiziji, gde se od njega očekivalo da opiše svoje delo u „jednom 'dubokoumnom' pasusu“ (Kurejši 2008: 159). Plaćali su mu da odlazi u inostranstvo ne bi li na raznim konferencijama i književnim festivalima, u „nekim polupraznim promajnim šatorima“ (Kurejši 2008: 159) držao govore. Potpisivao je primerke svoje knjige i morao da nosi „preuske sakoe, mlitave kravate“ (Kurejši 2008: 159), da glanca cipele i prisustvuje „groznim večerama“ (Kurejši 2008: 159). U doba kada su Frojda „ponovo pljuvali kao belu buržoasku patrijarhalnu svinju“ (Kurejši 2008: 88), psihoanalizu smatrali „teorijom na izdisaju“ (Kurejši 2008: 89), mozak „samo još jednim mišićem, a „svoje lične neuroze s bogatom istorijom samo mentalnim disfunkcijama koje se lako daju rešiti“ (Kurejši 2008: 159), Džamala su laici i puritanci izazivali na rasprave o „Frojdovom 'folirantizmu'“ (Kurejši 2008: 159) i on je nalazio zadovoljstvo u tome „što čovek još uvek uspeva da izazove nečiji bes“ (Kurejši 2008: 159).

## 2.4 *Gabrijelov dar, Ništarija, Intimnost i Telo*

Ako revolt prema društvu i njegovim konvencijama pretvara određeni stil u sredstvo za pružanje otpora, onda se destruktivni ili čak vandalski čin koji je iz njega proistekao pretvara u svojevrstan oblik umetničnog izražavanja<sup>144</sup>. Naravno, pod uslovom da je autentičan ili makar autentično neautentičan. Tako je i popularna muzika, čiji je zadatak bio da odagna posleratnu

<sup>142</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 154.

<sup>143</sup> Mishra, Pankaj. 2008. "Listen without prejudice, *Something to Tell You* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 7. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2008/mar/08/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>144</sup> Hebdige, Dick. 2002. *Subculture: The Meaning of Style*. London and New York: Routledge, str. 2.

depresiju i revitalizuje slomljeni duh izmrcvarenih Britanaca, ustupala mesto glasovima nove generacije, oblikovane kolektivnim osećajem krivice i frustracijama zbog rođenja u određenoj klasi, sopstvene seksualnosti ili raskoraka u odnosu na obrazovne institucije i roditeljska očekivanja<sup>145</sup>. Istina, već neko vreme su mladi maštali o tome da svoje pretke i njihovu veličanstvenu tradiciju ostave za sobom.

Uticaji muzike crnih izvođača i njihove kulture nisu bili novina za poslovično tradicionalne Britance. Još i pre ekspanzije rokenrola, koji je konačno ublažio razlike između afroameričkih elemenata i nasleđa beličke radničke klase, u Americi su već četrdesetih godina dvadesetog veka, hipsteri usvojili zvuk i manire tamošnje zajednice, odbijajući istovremeno rodne i klasne stereotipe, dok su bitnici oko deceniju kasnije, naglašenim stanjem nezadovoljstva i osećanjem potpune kulturne i emocionalne dislociranosti, dodatno inspirisali mladalačke supkulturne pokrete u Evropi. Na elementima dandijevskog edvardijanskog stila, egzotično uparenim sa tinejdžerskim sanjarijama o američkim gangsterima, glamuru i luksuznim automobilima, nastali su tediji, nova generacija koja je poricala oskudicu posleratnog perioda. Do ranih šezdesetih, broj imigranata u Britaniji je bio sve veći, a samim tim jačao je i uticaj različitih tradicija na pripadnike radničke klase. Duhovni sledbenici tedija, rokeri i modovi, pripadali su prvoj generaciji koja je odrastala u ovoj osetno drugačijoj atmosferi. Dok su jedni ostali dosledni mačo idealima i poistovećivanju sa Džejsmom Dinom ili Marlonom Brandom, drugi su dodatno podstaknuti delimičnim ekonomskim boljitkom i jačom potrošačkom moći, uspeli da kreiraju do apsurdna pedantan i rigorozan imidž, koji im je omogućavao da uspešno žongliraju između prave i supkulturne realnosti<sup>146</sup>. Ne treba smetnuti s uma da je spontanost i težnju mladih za nezavisnošću dodatno ohrabrilo to što je britanska javnost obilovala različitim, najčešće kontradiktornim signalima, otkrivajući nedostatak zajedničkog konsenzusa među odraslima kada su u pitanju odnos prema autoritetu ili generalna očekivanja od novih generacija<sup>147</sup>. Naravno, nije slučajno ni to što je ova žudnja za eskapizmom eskalirala baš u godinama posle Drugog svetskog rata i što je do tada propagiranoj, ali naravno samo načelnoj, nevinosti došao kraj. Međutim, šta se desilo kada su pripadnici ovih generacija kročili u svet odraslih? Da li se sama ta činjenica kosila sa njihovim životnim načelima i u kojoj meri su oni bili u stanju da joj se prilagode?

*Gabrijelov dar* je još jedan Kurejšijev roman koji se na duhovit način bavi mukama usamljenog tinejdžera čiji svakodnevni život trpi zbog nepromišljenih postupaka i odluka nezrelih odraslih ljudi iz njegovog najužeg okruženja. Gabrijel, protagonista ovog romana i duhovni brat Omara Alija iz *Moje lepe perionice*, Karima Amira iz *Bude iz predgrađa* i Šahida Hasana iz *Crnog albuma*, je zanimljivi tinejdžer koji poseduje snagu volje toliko jaku, da doslovno uspeva da materijalizuje predmete iz svoje mašte. Ipak, osuđen da bespomoćno posmatra propadanje braka između Kristin i Rekse, majke i oca, konobarice i razočarane, malodušne bivše zvezde glem rok scene, čiji se vrtoglavi uspeh naglo zaustavio padom sa bine u čizmama sa visokom platformom, petnaestogodišnji Gabrijel se oseća toliko frustriranim da ima utisak da su fiktivni razgovori sa njegovim pokojnim bratom Arčijem, blizancem kojeg je izgubio u najranijem detinjstvu, najiskreniji i najproduktivniji vid komunikacije koji može da zamisli.

Mnogo godina ranije, dok siromaštvo i nerazumevanje nisu počeli da nagrízaju ovaj supružnički odnos, Kristin je želela da bude modna kreatorka poput Vivijen Vestvud i zamalo je to i postigla. Međutim, iako je bila okružena glamuroznim ljudima, muzičarima, njihovim menadžerima i obožavateljima, za koje je šila fantastične odevene komade, ona je to činila iz najiskrenije potrebe da ugađa drugima i bez ikakve novčane naknade. Kako ni ranije nije imala nikakvu materijalnu korist od toga, rešila je da stavi tačku na tu profesiju i celokupan stil života, koji ju je samo vukao u ogorčenost i nezadovoljstvo. Bila je spremna da se ratosilja samosažaljivog muža, ne samo zato što

<sup>145</sup> Townshend, Pete. 2012. *Who I Am*. London: HarperCollins Publishers, str. 3–4.

<sup>146</sup> Hebdige, Dick. 2002. *Subculture: The Meaning of Style*. London and New York: Routledge, str. 52.

<sup>147</sup> Hall, Stuart, and Whannel, Paddy. 1990. "The Young Audience." In *On Record: Rock, Pop and the Written Word*, eds. Frith, Simon and Goodwin, Andrew, 22–30. London and New York: Routledge, str. 22.

je imao isuviše slobodnog vremena, već zato što je i sam bio manje–više suvišan<sup>148</sup> (Kureishi 2001c: 6) i potom krene u potragu za nečim drugim. Zapravo, kako Gabrijel zaključuje, njen čitav život se već odavno sveo na potragu za „nečim drugim“ (Kureishi 2001c: 5). Naime, i pre čitavog niza nemilih događaja i lavina teških reči, Gabrijel je primetio, ne samo kod svojih, već i kod roditelja svojih drugova, da se ludilo kod muškaraca i žena manifestuje na potpuno različite načine. Dok bi žene postajale nervozne, gotovo naelektrisane, sklone opsesivnom ponašanju, pune strepnji i samoprezira, muškarci bi po pravilu glasno psovali, obično u javnosti, krivili ili napadili druge, opijali se po lokalnim pabovima i, konačno, završavali po zatvorima<sup>149</sup>. Iako je i njegov otac, poput nemalog broja drugih roditelja, voleo da posmatra život kroz dno pivske čaše (Kureishi 2001c: 2) i bio na dobrom putu da takvu rutinu vidi kao noseću strukturu svog postojanja, dečaku je ipak bilo milo što ima makar jednog roditelja koji je mislio da se čovek tek nakon učenja u školi oseća kao neznalica (Kureishi 2001c: 1), kao i da su zvanične institucije poslednja mesta na svetu gde se može steći suštinsko obrazovanje (Kureishi 2001c: 2). Za razliku od Reksa, koji je podržavao i sinovljevu strast prema filmu, Ketrin je verovala da je škola važna. Već je poznavala dovoljno propalih muzičara, tekstopisaca, producenata i modnih kreatora, i videla svojim očima kako ogromna većina njih ne okončava svoju karijeru leškareći u raskošnim palatama okruženim ribnjacima, već kao primaoci socijalne pomoći ili beskućnici na podu lokalnog bircuza, šireći oko sebe težak vonj razočaranja i potpunog životnog promašaja (Kureishi 2001c: 12). Ketrin je verovala da iz takvih ljudi glupost jednostavno kulja na sve strane, poput loše harizme (Kureishi 2001c: 13), pa zato nije bila samo u akciji slamanja Gabrijelovog umetničkog duha, već njegovog potpunog uništenja. Njena želja je bila da joj sin bude lekar ili advokat, i pomaže joj kada za to dođe vreme. Sa druge strane, Reks je bio taj koji je istinski verovao u sina i ohrabrivao ga, pa su sa njegovim odlaskom nestali i Gabrijelova motivacija i ambicija (Kureishi 2001c: 14).

Pored toga što je već sa četrnaest godina počeo da svira i, za razliku od mnogih drugih muzičara, znao da čita note i posedovao različite instrumente, Reks je mislio da mu je nedostatak očeve podrške uskratio osećaj sigurnosti i vere u sebe, te sigurno nije želeo da njegovog sina zadesi ista sudbina (Kureishi 2001c: 15). Iako je sada bio u godinama kada bi svaki čovek, u slučaju neuspeha, već trebalo da odustane od svojih bezuspešnih namera da se proslavi i pokuša nešto drugo, on je znao da bi to u njegovom slučaju značilo jedino kraj. U trenutku kada prvi put čujemo za njega, Reks uglavnom ili nema šta da radi ili svira sa muzičarima koji su bili u toliko lošem stanju da su jedva mogli da podignu svoje instrumente, i to na događajima gde muzika uopšte nije ni važna (Kureishi 2001c: 27). Međutim, dvadeset pet godina ranije, Reksova karijera je bila u usponu. Kao bas gitarista u pratećoj grupi Lestera Džonsa, glamurozne i svetski poznate zvezde čiji je lik očigledno inspirisan Dejvidom Bouvijem, Reks je doživeo gotovo identičnu sudbinu kao Mik Ronson, još jedan talentovani muzičar iz realnog života i Bouvijev nerazdvojni saradnik iz vremena planetarne popularnosti pevačevog najpoznatijeg alter ega – Zigija Stardasta. Mladić koji je bio očigledno talentovan, koji je obožavao muziku, tremu pred nastup i iščekivanje pred uzlazak na binu je nakon jedne ozbiljne povrede i propuštene turneje sa Lesterovim bendom bio prinuđen da se suoči sa saznanjem da ga je vreme pregazilo i da nije posedovao ni urođeni šarm niti magnetsku privlačnost rok zvezde.

Upozoren roditeljskim primerima, očajan zbog sadašnjosti i zabrinut zbog svoje budućnosti, Gabrijel se često pitao da li mu snovi<sup>150</sup> mogu ikada doneti bilo kakvu konkretnu korist. Čak je i

<sup>148</sup> Za razliku od većine Kurejšijevih junaka, Reks ne želi da napusti svoj život. On je iz njega izbačen, te pokušava da mu se vrati.

Izvor: Clark, Alex. 2001. "Mood Swings, *Gabriel's Gift* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>149</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 6.

<sup>150</sup> Nadrealističke slike u romanima *Gabrijelov dar* i *Telo* zaista predstavljaju izuzetak u Kurejšijevom književnom radu. Istovremeno, može se reći da je *Gabrijelov dar*, pored *Intimnosti*, jedini roman koji se ne bavi pitanjima rase i vere, pa je i zbog toga specifičan.

njegova razočarana majka često govorila kako i najkonzervativniji pojedinci noću postaju avangardne ličnosti. Međutim, Gabrielu to nije bilo dovoljno – on je htio da bude takav stalno<sup>151</sup>. Kao što je već ranije navedeno, upravo je magnetska privlačnost, ovakva rešenost, kao i talenat ili potencijal za izgradnju autentične ličnosti ono što omogućava prosperitet i klasnu mobilnost. Imajući to u vidu, jasno nam je zašto je budućnost likova poput Gabrielja i Lestera Džonsa iz ovog romana toliko blistava. Da bi nas podsetio na tu pravilnost, Hanif Kurejši nam u ovom romanu daje naknadni uvid i u sudbine nekih od njegovih najpoznatijih junaka, Karima Amira i Čarlija Hiroa<sup>152</sup> iz *Bude iz predgrađa* i Didi Ozgud iz *Crnog albuma*<sup>153</sup>, ali i podseća da ne smemo da zanemarimo koliko je nedostatak izuzetnosti poguban, i to bez obzira na poreklo, rasu ili klasu. Dok je sudbina Valentina iz romana *Nešto da ti kažem* dosta mračna i teška, lik Hane iz *Gabrijelovog dara* nam je dočaran mnogo vedrijim tonom. Naime, u trenutku kada se Gabrijelovi roditelji razilaze, njegova majka dolazi na katastrofalnu ideju da staranje o dečaku poveri ozloglašenoj Hani, izbeglici iz jedne od bivših komunističkih zemalja Istočne Evrope. Kako sam dečak svedoči, ova napeta, nedopadljiva i tragikomična žena, bez ikakvih kvalifikacija za staranje o deci osim nepobitne činjenice da je sigurno jednom i sama bila dete (Kureishi 2001c: 9), najverovatnije dolazi iz grada pod imenom Bronhitis, kroz koji protiče reka Influenca. Preporučena od strane prijatelja ili, pre će biti, prikrivenog neprijatelja (Kureishi 2001c: 9), kročila je na prag njihove kuće sa kartonskim koferom u ruci i nezajažljivom ljubavlju prema hrani i jeftinim australijskim televizijskim serijama. Nakon trodnevnog puta, tokom kojeg je vreme uglavnom provodila diveći se autoputevima Zapadne Evrope (Kureishi 2001c: 9) i prepuštala se sanjarenju o pohodima na nepregledno, i još uvek neosvojeno, carstvo londonskih supermarketa, konačno je završila na kauču njihove dnevne sobe i sa rukama u frižideru Gabrijelove majke. Krupna i okrugla, kao poštansko sanduče sa nogama (Kureishi 2001c: 9), razroka i uvek isključivo u crnom, Hana je imala lice koje je izgledalo kao vreća čekića (Kureishi 2001c: 114), ali je uprkos tome mnogo volela kada bi Gabrijel pokazao dobro raspoloženje i pristajao da je fotografiše „u Londonu“ (Kureishi 2001c: 10). Uz to, bila je dosadna i obučena kao „neka lokalna ludača“ (Kureishi 2001c: 11), kuvala mu je samo jela koja su imala ukus prljavih krpa, prelevenih sosom od noktiju, krvi i urina (Kureishi 2001c: 12), svugde ga pratila pogledom kopca, izlagala zadirkivanju vršnjaka i svih onih koji su mislili da su pripadnici srednje klase manjina koju treba proganjati (Kureishi 2001c: 10). Generalno gledano, Hana se ponašala prema Gabrijelu kao da je biti dete dovoljan zločin samo po sebi.

Želja Kurejšijevih junaka da raskrste sa tradicijom, razruše sve oko sebe i, bilo to svesno ili ne, potpuno samostalno zakorače prema životu koji stvarno zaslužuju, uvek je bila glavno obeležje Kurejšijeve stvaralačke filozofije<sup>154</sup>. Naravno, u slučaju nekih nesrećnih okolnosti i tragičnih ličnosti, to može da ima i dosta neprijatan ishod, a profil Edija iz romana *Ništarija* nam je dočaran upravo u tom maniru, uprkos obilatoj dozi humora. Naime, što ga bolje upoznajemo to i jasnije uviđamo da lik Zenabinog ljubavnika i čoveka koji je Voldu već „preko trideset godina više od poznanika i manje od prijatelja“ (Kurejši 2017: 14), prosto odiše depresijom i osećanjem potpune promašenosti. Međutim, uprkos tome što je po pitanju ličnog života „uvek bio uzdržan i neodređen, čak neiskren“ (Kurejši

---

Perfect, Michael. 2015. “The enigma of abandonment: Rethinking Hanif Kureishi’s importance for multiculturalism.” In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 7–20. London: Bloomsbury, str. 12.

<sup>151</sup> Videti belešku 150.

<sup>152</sup> U intervjuu iz 2016. godine Hanif Kurejši govori o tome kako su ulaskom u sedamdesete godine prošlog veka Karim i Čarli postali razočarani. Ovo je svakako upadljivo upravo u *Gabrijelovom daru*, romanu koji se uopšteno bavi razočaranošću i nesnađenošću odraslih koji su bili mladi šezdesetih godina, a u kojem se ova dvojica junaka pojavljuju nakratko.

Izvor: British Library. 2016. *Interview with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 24. maj. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BFoqBnI5XNw> (pristupljeno: 17.01.2026).

<sup>153</sup> Clark, Alex. 2001. “Mood Swings, *Gabriel’s Gift* by Hanif Kureishi.” *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>154</sup> Jays, David. 2001. “Never Trust a Man in Platform Heels.” *The Guardian*, 25. februar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/feb/25/fiction.hanifkureishi1> (pristupljeno: 11.01.2026).

2017: 14), Edi je generalno bio zabavan ljudima, jer je uvek bio „pun sočnih tračeva“ (Kurejši 2017: 14) i svesrdno se trudio da udovolji drugima:

Edi je jedan od onih tipova iz Sohoa kakvi se mogu videti na projekcijama, otvaranjima festivala, prijemima i večerama. Laska mu da bude viđen sa slavnima i uvek je bio prvi tamo gde su piće i kanapei. Otmen, uglađen, predusretljiv, taj ume da vas obrlati kad vam je okrenut leđima i da očijuka žmureći. (Kurejši 2017: 26)

Tako je i u Voldovim očima on dugo bio samo jedan bezazleni „momak na mestu, šeret i spadalo, vazda gotov da proba nešto novo“ (Kurejši 2017: 14). O njemu znamo i da jede „kao provaljen i voli masno“ (Kurejši 2017, 9), te „tiska u gubicu kao da je boga pitaj kad poslednji put jeo i nije siguran kad će mu se ponovo ukazati prilika“ (Kurejši 2017: 9).

Obično se znoji od nervoze i oseća na piće, na pabove, taj omatoreli školarac s jeftinim satom, proređene kose kroz koju prosijava čela. I obavezno mu se na putu ka vama desi neka nesreća u vezi s novčanikom, nešto u vozu, pogrešne pantalone, možda čak i neka žena. (Kurejši 2017: 27)

Iako sve ovo zvuči manje–više komično i bezazleno, od dana kada mu je bilo povereno da organizuje retrospektivu režiserovog rada i predavanja na Berlinskom filmskom festivalu<sup>155</sup>, Edi počinje da pokazuje onu tendenciozniju, mračniju stranu svoje ličnosti i čini se da jednostavno više ne izbija iz njihovih života. Iako je besprekorno govorio francuski „onim svojim glasom koji odiše iskvarenošću državnih škola i budoarskom dekadencijom“ (Kurejši 2017: 28), snimio tri dokumentarca, bio urednik nekoliko knjiga, pisao za filmske časopise i povremeno držao neka predavanja<sup>156</sup>, Edi je zapravo zarađivao neverovatno malo i morao da se izdržava tako što je pevao u barovima, „u belom sakou, što je takođe neoprostivo“ (Kurejši 2017: 28). Zbog svega toga i gotovo preko noći, Voldov stan mu je „postao pribežište, mesto gde može do mile volje da telefonira, da se izuje i digne noge na kauč dok neumorno sluša onaj izbezumljuće veseo džez koji obožava“ (Kurejši 2017: 9). Uz to, Edi je počeo i da troši ogromne sume Voldovog novca, nosi njegove cipele i šiša se kod njegovog frizera. Međutim, iako lukav i prefrigan, on je za ostale pripadnike svoje klase samo „najobičniji oportunist“ (Kurejši 2017: 48), koji preživljava zahvaljući tome što nesrećnim ženama „prodaje budućnost“ (Kurejši 2017: 84). Kao obrazovani muškarac iz više srednje klase, „čiji su roditelji bičevali urođenike u prekomorskim zemljama kako bi im uterali zapadni sistem vrednosti“ (Kurejši 2017: 48) i bili „poput likova iz knjiga Somerseta Moma“ (Kurejši 2017: 49), „glupaci kakvi samo torijevci iz engleske više srednje klase mogu da budu“ (Kurejši 2017: 97), Edi je postao gubitnik uprkos tome što je „imao više mogućnosti izbora nego iko na planeti“ (Kurejši 2017: 48). Za nekoga poput Volda, ko se podsmeva svakome ko svoje „ljubavne poduhvate štiklira“ (Kurejši 2017: 74), prezire slabiće i sve one koji suviše često idu kod lekara, ali i generalno ne podnosi „ružne ljude kad ih ne sažaljeva“ (Kurejši 2017: 27), jer „nikad ne znaju gde im je mesto“ (Kurejši 2017: 27), Edi je najobičnija budala i šljam<sup>157</sup>. Čista „glupost, sebičnost i hedonizam.“ (Kurejši 2017: 97)

Za razliku od onih koji bezuspešno kaskaju za pripadnicima svoje klase, sve dok ih oni konačno i ne ostave za sobom, u Džeju iz romana *Intimnost* se istinski mešaju potpuno oprečna osećanja, ali ne samo zbog odluke o napuštanju porodice zarad uzbudljivijeg života sa mladom ljubavnicom, već i svesti o neminovnoj promeni položaja u društvu, koja bi posle tako nečega usledila. Rođen kao „pripadnik niže srednje klase, gde se stapaju siromaštvo i ambicija“ (Kurejši 2005: 28), Kurejšijev glavni junak i narator romana, suprotno ranije pomenutom Ediju, zaista ume da ceni sve što je do tog trenutka stekao i odlično zna „koliko je dobro srednjoj klasi i kakav zaseban, zapečaćen

<sup>155</sup> Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka, str. 15.

<sup>156</sup> Videti u Kurejši (2017).

<sup>157</sup> Videti belešku 156.

svet ona nastanjuje“ (Kurejši 2005: 28). Prisećajući se mladosti, kada su njegovi vršnjaci postajali stolari ili baštovani, jer su hteli da podele „iskustvo radničke klase“ (Kurejši 2005: 66), „išli na godišnji odmor u Albaniju“ (Kurejši 2005: 66) i pripadali poslednjoj generaciji koja je branila komunizam<sup>158</sup>, sada se iskreno divi svemu što ga okružuje i na materijalnu udobnost gleda bez cinizma, lažne ravnodušnosti ili prenaduvane hrabrosti. Uprkos tome, on menja dotadašnju partnerku, decu, „kuću i baštu punu biljaka marihuane i rascvetalih trešanja“ (Kurejši 2005: 8) za kutak u jeftinom i memljivom stanu svog prijatelja Viktora „u kojem će biti promaje i prašine na podu“ (Kurejši 2005: 8) i odlazi, zato što je svestan da je alternativa vrhunskoj slobodi jedino smrt „bez umiranja“ (Kurejši 2005: 15). To je upravo ono što ga navodi da se, umesto za udobnost poznatog, ipak odluči za „više života“ (Kurejši 2005: 18).

Slično Džeju iz *Intimnosti*, narator romana *Telo* istovremeno i jeste i nije Hanif Kurejši<sup>159</sup>. Adam je belac iz srednje klase, pisac, profesionalno i porodično ostvareni čovek u srednjim šezdesetim godinama, koji lamentira nad mladošću i žalosnim postojanjem svog ostarelog tela, ali i duboko strahuje pred izvesnošću i blizinom duboke starosti i smrti. Iako priznaje da se ne oseća preterano bolesnim, on nam sa gotovo mazohističkim uživanjem govori o svojim mnogobrojnim zdravstvenim tegobama i opštim neprijatnostima telesnog postojanja: detaljno opisuje bolove koje oseća u kolenima i kičmi, probleme sa hemoroidima, čirima na želucu, sluhom i kataraktom, otkriva nam kako ima prijatelje koji su i u još gore stanju od njega, priznaje da više ne voli da ide na zabave na kojima mora da se stoji i da je počeo toliko loše da podnosi piće da već posle nekoliko čašica može da razume Lakana<sup>160</sup>. Iako za sebe kaže da poseduje izvesne vrline, poput saosećajnosti i ljubaznosti, hvali se kako teži toleranciji i ponosno ističe da nikada nije izgubio interesovanje za svoj stvaralački rad, druge ljude, politiku, kulturu i razmene ideja, Adam ipak mora da primeti i da nema te samoanalize, kreativne terapije ili psihoterapije koja ga može izlečiti od sebe samog ili hroničnog nezadovoljstva koje ga muči. Dobro je znao da nikada nije uspeo da dostigne neki značajniji nivo budističke smirenosti i uzvišenosti duha<sup>161</sup>, pa je i nekoliko puta naćuo kako se o njemu priča da je nestabilan, opsednut sobom, zavidan, nesiguran i zlopamtilo. Čak je i Margo, njegova žena za koju je jako vezan i čijem bi se prisustvu i dalje obradovao svaki put kada kroči u njegovu radnu sobu, počela da ga zadirkuje kako sve više nalikuje onim zahtevnim, napornim, dramatičnim i sebičnim muškarcima koji s godinama postaju sve gori. Zbog svega toga, ovaj Kurejšijev junak dopušta sebi da prisvoji telo tamnopotog mladića i tretira ga na isti način na koji bi tretirao bilo koju novu materijalnu stvar, koju kasnije može da odbaci bez posledica i vrati se svom pređašnjem životu. Naravno, on sklapa faustovski pakt<sup>162</sup>. Ono što će Adam saznati na teži način jeste činjenica da telo ne postoji samo po sebi, već u okviru šireg socijalnog i kulturološkog konteksta, u kojem su godine starosti, boja kože i društveni status od ključne važnosti za kvalitet života i sudbinu pojedinca.

Iako ponosan na svoje dvoje odrasle i samostalne dece, zdrav odnos koji je sa njima izgradio, kao i srećan brak sa Margo, Adam je jako zabrinut da će mu upravo bračni krevet biti čamac kojim se polako plovi prema konačnom odredištu<sup>163</sup>. Ne želeći da poveruje da se svako ljudsko biće sastoji iz jedinstvenog i autentičnog odnosa tela i duše, i insistirajući na tome da ih posmatra kao dva potpuno nezavisna entiteta<sup>164</sup>, Adam brzopleto i lakoverno pristaje na jedan neverovatno uzbudljiv, ali i opasan poduhvat. Nakon mučne smrti svog najboljeg prijatelja, nesrećnog alkoholičara, koji je i na samrti žalio za svim propuštenim uživanjima u sebi i drugima, Kurejšijev narator definitivno shvata da mu

<sup>158</sup> Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 66.

<sup>159</sup> Linklater, Alexander. 2002. "Death of the Ego." *The Guardian*, 16. novembar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2002/nov/16/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>160</sup> Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 3-4.

<sup>161</sup> Videti u Kureishi (2003).

<sup>162</sup> Morrison, Jago. 2015. "The parallax of aging: Hanif Kureishi's *The Body*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 85–97. London: Bloomsbury, str. 96.

<sup>163</sup> Videti belešku 162.

<sup>164</sup> Cowley, Jason. 2002. "You're as young as you feel..." *The Guardian*, 3. novembar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2002/nov/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

je vreme mnogo važnije u životu od ljubavi i novca<sup>165</sup>, te mu se i susret sa Ralfom, starim poznanikom koji se odlučio na transplantaciju mozga u telo nepoznatog mladića, činio sudbonosnim. Samo na trenutak zabrinut zbog mogućnosti da njegova taština i strah od fizičkog propadanja budu zloupotrebljeni<sup>166</sup>, ostareli pisac se odlučuje za šestomesečno odsustvovanje od kuće, tokom kojeg će, u novom telu, istražiti sva zadovoljstva koja su mu već neko vreme bila nedostupna, a na koja bi se kasnije rado osvrtao u svojim fatalističkim predviđanjima.

Nažalost, nakon kratkotrajnog oduševljenja, Adamova lažna mladost će ubrzo prerasti u pravi košmar ispunjen usamljenošću, veštačkim i jeftinim senzacijama pod uticajem droga, lošim poslovima, intelektualnim potcenjivanjima i seksualnom zloupotrebom. Kako se od mladih očekuju lepota i povodljivost, ali ne i mudrost, Kurejšijev junak je, pored svog identiteta, prinuđen da krije i široko znanje koje je stekao životnim iskustvom. Uz to, njegovo novo, mlado i atraktivno telo ubrzo postaje predmet nekontrolisane želje i nekih drugih, izuzetno loših ljudi koji, svesni mogućnosti koje im ova kontroverzna grana hirurgije pruža, ne biraju sredstva kako da do njega i dođu. Naime, nakon saznanja da je klinika zatvorena, a njegovo staro telo najverovatnije uništeno, Adam je prinuđen da se krije kao da na sebi nosi Mona Lizu. Suočen sa paničnim strahom da će biti otkriven, on završava svoju ispovest svestan da više nema nikakve verovatnoće da će se ikada vratiti ženi i deci, obratiti se za pomoć starim prijateljima<sup>167</sup> ili na bilo koji drugi način povratiti svoj nekadašnji identitet. Neizvesnim i sve tužnijim raspletom njegove sudbine, ne samo da je pobijena stara kartezijanska teorija o razvojenosti duše i tela, uprkos svesti o razmerama njihove nezavisnosti i nepobitnoj dualnosti ljudskog postojanja<sup>168</sup>, već je i skrenuta pažnja na važnost fizičkog faktora u očuvanju porodičnog i društvenog položaja svakog autentičnog pojedinca.

---

<sup>165</sup> Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 13–16.

<sup>166</sup> Videti u Kureishi (2003).

<sup>167</sup> Videti belešku 166.

<sup>168</sup> Cowley, Jason. 2002. "You're as young as you feel..." *The Guardian*, 3. novembar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2002/nov/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

### 3. PITANJE SEKSUALNOSTI I EMOTIVNOG ŽIVOTA

*„Možda je ta neobična mešavina kontinenta i krvi, stvari odavde i odande, ono što me čini tako nemirnim, ono zbog čega mi svaka stvar brzo dosadi. Ili možda to što sam odrastao u predgrađu. U svakom slučaju, zašto ići u detalje ako je dovoljno reći da sam tražio nevolju, bilo kakav pokret, jurio za svakim događajem i seksualnim interesovanjem koje sam mogao otkriti, jer su stvari u našoj porodici bile tako mučne, tako spore i teške, ne znam zašto.“ (Kurejši 2001a: 7)*

#### 3.1 Buda iz predgrađa

Glavni junak romana *Buda iz predgrađa*, Karim Amir je vrlo rano razvio „nepogrešiv metod za otkrivanje želje“ (Kurejši 2001a: 43), koji bi podrazumevao da fizička privlačnost nikada nije obostrana, već upravo obrnuto proporcionalna našim simpatijama prema drugima. Zapravo, često je imao utisak da bi se „perverzni zakoni ovog univerzuma“ (Kurejši 2001a: 43) svakog puta revnosno pobrinuli za to da bude ili krajnje „odbojan ili bar nedovoljno visok“ (Kurejši 2001a: 43), svakoj osobi za koju bi se makar iole zainteresovao. Istina, koliko je Karim hteo da se približi Čarliju i, kasnije, Elenor, toliko je Helen želela da bude sa njim. Shvativši da je svojom maćehom Evom bio opčinjen gotovo isto koliko i njegov otac, počeo je i da uviđa koliko mogu da nam budu dopadljivi čak i „ljudi koji su bili okrutni ili iskvareni, samo ako su zanimljivi“ (Kurejši 2001a: 13), da prepozna razliku između dobronamernih i zanimljivih ljudi, kao i da razume da „to nisu uvek isti ljudi“ (Kurejši 2001a: 121). „Interesantni ljudi su oni sa kojima želite da provodite vreme – njihovi umovi su neobični, sa njima stvari vidite na nov način, a ne samo kao mrtvilo i ponavljanje.“ (Kurejši 2001a: 121) „A postoje dobri ljudi koji nisu interesantni i ne zanimaju vas njihova mišljenja ni o čemu. Kao i majka, oni su dobri i blagi i zaslužuju više ljubavi. Ali, oni interesantni, kao Eva, sa svojom čvrstom rešenošću da uzimaju, na kraju dobijaju sve.“ (Kurejši 2001a: 121) Uz to, Karim nema apsolutno nikakav problem ni sa tim što mu se podjednako dopadaju i momci i devojke, otvoreno priznaje da bi mu se „srce slomilo“ (Kurejši 2001a: 74) kada bi morao da bira i da bi to bilo jednako nepravedno kao naterati nekoga da se odluči za Rolingstone ili Bitlse:

Nisam voleo previše da razmišljam o ovoj stvari da ne bih zaključio da sam perverz i da ću morati da idem na neku terapiju, da primam hormone ili elektrošokove u mozak. Ako bih nešto i razmišljao, zadovoljio bih se zaključkom da imam sreće što mogu otići na žurku i dovesti kući bilo koga, bilo kog pola. (Kurejši 2001a: 74)

Kao što već znamo, Karimova veza sa Elenor je bila veliko olakšanje za Haruna, koji je toliko strahovao za sinovljevu seksualnost „da se nije usuđivao to ni da spomene“ (Kurejši 2001a: 223). „U njegovom muslimanskom umu već je bilo loše što je neko žena. A ako muškarac poriče svoj muški pol, to je već izopačeno i autodestruktivno.“ (Kurejši 2001a: 223) Međutim, ljubav je za Karima bila previše, jer je „ulazila u telo, u zaliske, mišiće i krvotok“ (Kurejši 2001a: 241) i često bi sa Elenor, poražen snagom svojih osećanja prema njoj, bio toliko uznemiren da ne bi mogao ni da je pogleda, već bi okrenuo glavu na drugu stranu. Nije želeo „tako duboka osećanja: strepnju, posedovanje“ (Kurejši 2001a: 241) i hteo je nekako da zaprlja tu ljubav ili je iščupa iz svog tela<sup>169</sup>. Nikada u životu nije bio sa tako lepom i zreloom ženom, što ga je istovremeno ispunjavalo oduševljenjem i osećanjem nelagode. Takođe, po prvi put je osetio strah od gubitka i stalno „imao osećaj da se sprema nešto strašno“ (Kurejši 2001a: 265). Imao je utisak da će mu Elenor svakog časa reći da joj je dosadio i

<sup>169</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 241.

tako je njegova ljubav počinjala da se kvari, a strah mu se uvukao u život. Vrlo ubrzo, nakon incidenta sa čuvenim režiserom Pajkom i njegovom ženom, Karim ipak shvata da mu ta ljubav nikada nije ni bila uzvraćena, jer je njegova devojka bila osoba koja prvenstveno nije volela sebe. „Da, Elenor je prezirala samu sebe, a opet tražila je pohvale, kojima nikada nije verovala.“ (Kurejši 2001a: 225), priznaje nam Karim i pomirljivo dodaje: „Želeo sam je, ali nisam želeo nju“ (Kurejši 2001a: 309). „Bilo je gotovo, moja prva velika ljubav. Biće ih još. Više joj se dopadao Pajk.“ (Kurejši 2001a: 290)

Za razliku od introspektivnog i pronicljivog Karima, Evin sin Čarli je više od svega želeo da bude upečatljiv i karakteran poput Dejvida Bouvija, Dejva Vanijana, Džonija Rotena ili Bilija Ajdola<sup>170</sup>. Bio je to izuzetno hladan, ravnodušan ako ne i otvoreno surov i proračunat momak, ali i „dečak kojem je priroda udahnula takvu lepotu – nos mu je bio tako pravilan, obrazi tako savršeni, usne kao pupoljci – da se ljudi nisu usuđivali da mu priđu, pa je zato često bio sam“ (Kurejši 2001a: 15). „Žene su uzdisale u njegovom prisustvu, nastavnici se ježili“ (Kurejši 2001a: 15), a Karim ga je na momente voleo i više nego što je voleo sebe. Možda je upravo zbog toga njegova naklonjenost Čarliju bila „prilično komplikovana: nije bila darežljiva“ (Kurejši 2001a: 22), već puna srdžbe i ljubomore. Divio mu se, ali mu nije želeo dobro<sup>171</sup>, zavideo mu na talentu, licu i stilu, i žarko želeo da sve što je Čarlijevo postane njegovo. Međutim, nakon tog početnog oduševljenja, Kurejšijev protagonista počinje da uviđa koliko je apsurdno to što neke ljude čak i neuspeh može učiniti arogantnim, ali i koliko je Evina bezuslovna podrška uticala na to da se njen sin stalno oseća kao „Orson Vels – u najmanju ruku“ (Kurejši 2001a: 153). Relativno netalentovan, ali izuzetno šarmantan, Čarli je rano postao pravi virtuoz manipulacije, koji je kao od šale navodio ljude da njegovu slatkorečivost i zavodljivost protumače kao darovitost ili dobronamernost.

Ali njegova najjača strana bila je to što vas je mogao navesti da se divite sebi. Kada je nekome poklanjao pažnju, ona je bila apsolutna. Umeo je da gleda u vas kao da ste jedina osoba koja ga je ikada zanimala. Pitao vas je o stvarima koje vam se dešavaju u životu i činilo se da guta svaki trenutak razgovora. Bio je sjajan kao slušalac i slušao je bez cinizma. Problem je bio samo u tome što su ga neurotičari zbog toga opsedali u čoporima. Niko drugi nije želeo da ih sasluša. Čarli bi to učinio, recimo, jednom u životu, i oni to nikada ne bi zaboravili. (Kurejši 2001a: 153–154)

Pošto u njegovom ponašanju nikada nije bilo „ničega bezazlenog“ (Kurejši 2001a: 154), Karimu je vrlo brzo postalo jasno da je Čarli „najsurovija i najsmrtonosnija vrsta zavodnika“ (Kurejši 2001a: 154), kojeg je krasila „snažna volja i silovita želja da uzme sve što mu se dopadne“ (Kurejši 2001a: 154). Svojim prefinjenim tehnikama obmane, „iznuđivao je od drugih ne samo seks, nego i ljubav, odanost, nežnost i ohrabrenje, da bi onda jednostavno otišao dalje“ (Kurejši 2001a: 154). Ipak, kako to obično biva, sa kasnijim porastom Čarlijeve slave rasli su i njegovo nezadovoljstvo i osećaj emotivne praznine, pa je Karimov nešto pozitivniji utisak o tome kako se njegov stari prijatelj oslobodio zahvaljujući uspehu, bio potpuno pogrešan. Zapravo, „Čarli je bio mračan, nesrećan i besan“ (Kurejši 2001a: 319), a takav je i ostao uprkos činjenici da je konačno postao slavan u Americi, na mestu gde se njegovo koketiranje uspehom nije smatralo vulgarnim, već je predstavljalo apsolutnu vrednost i bilo čak iznad novca, jedine stvari koju je on istinski voleo i kojoj je ostao potpuno veran. Ipak, kako je vremenom postajao sve neumereniji i pohlepniji, tako je i njegova zavisnost od Karimove podrške sve više rasla. „Sa drugim ljudima je bio uzdržan, zagonetan, lakonski se izražavao; bio je besprekoran, kao da je izašao iz nekog magazina, i uz to je nosio džins koji mu je

<sup>170</sup> U razgovoru sa Belom Frojd, Kurejši nas još jednom podseća na dvojicu prijatelja koji su mu poslužili kao inspiracija za lik Čarlija iz romana *Buda iz predgrađa*. Jedan od njih je svakako Bili Idol, dok je drugi Kurejšijev najbolji prijatelj iz detinjstva, Dejvid Goutli, u kojeg je tada bio zaljubljen i sa kojim je i danas u kontaktu.

Izvor: Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco* | *Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=pyR3l5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

<sup>171</sup> Videti u Kurejši (2001a).

dobro stajao.“ (Kurejši 2001a: 318). Sa njim je i dalje „mogao da dozvoli sebi da bude opčinjen ljudima koje sreće, mestima na koja odlazi, poklonima kojima su ga obasipali“ (Kurejši 2001a: 318) i bude opušten, mada to nikako nije značilo i ljubazan. Suočen sa Karimovim prećutnim neodobravanjem svog potpuno mazohističkog životnog stila, lišenog bilo kakvih toplih i iskrenih osećanja, Čarli se brani tako što nezrelo optužuje sve oko sebe za licemerje i englesku ograničenost, lažnu čednost i moralnost, kao i nesposobnost da se emotivno ostvare.

Na zgražavanje njihovog oca, Haruna Amira, Karim je biseksualac, a Ali baletan, strastveni poznavalac modnih trendova i čvrst karakter, koji ne želi da viđa oca, jer nema mnogo vremena „za ljude koji ostavljaju ženu i decu“ (Kurejši 2001a: 341). Iako zabrinut za emotivni i polni život svoja dva sina, upravo je Harun bio taj koji je Karima naučio da flertuje sa svakim koga bi sreo, „jednako sa devojkama i dečacima“ (Kurejši 2017: 13) i otkrio mu da je „šarm, pre nego uljudnost, čast ili ugled, najvažnija društvena vrlina“ (Kurejši 2017: 13). Pored toga, Harun je „bio plećat i snažan: u mladosti se bavio boksom i fanatičnim uvećavanjem obima grudnog koša“ (Kurejši 2001a: 8). „Ponosio se svojim grudima onoliko koliko su se naše komšije ponosile novim kuhinjskim elementima“ (Kurejši 2001a: 8). „Kao i mnogi drugi Indusi bio je niskog rasta, ali u isto vreme je bio elegantan i zgodan i imao je prefinjene ruke i manire“ (Kurejši 2001a: 8). Iako je Harun oduvek bio nežan, osećajan i u svakom trenutku rad da se oduševi, njegovo novootkriveno zadovoljstvo u vezi sa egzotičnom i nekonvencionalnom Evom Kej predstavljalo je ushićenje osobe koju Karim do tada nije poznao. Bio je „prepun sebe, prepun pohlepnog zadovoljstva“ (Kurejši 2001a: 24), ali i zastrašen ženom koju je zavoleo i koja ni po čemu nije mogla da se uporedi sa dobroćudnom i pomirljivom Margaret. Naime, Eva je bila u stanju da iskreno uživa u životu i veruje da zaslužuje da bude srećna.

Za razliku od majke, koja je oskudicu prihvatala kao nešto što se podrazumeva, Eva je kupovala sve što bi poželela. Ako bi joj nešto privuklo pogled kada uđe u prodavnicu – knjiga Matisovih crteža, ploča, mindiše sa jin i jang simbolom, kineski šešir – ona bi to odmah i kupila. Kod nje u trošenju novca nije bilo ničega od one agonije i krivice od kojih svi patimo. (Kurejši 2001a: 147)

Uz sve to, Eva je bila „pametnija i osećajnija“ (Kurejši 2001a: 113) od svog novog partnera. Njena zaslepljujuća privlačnost i nesputana seksualnost kao da su još više ojačale nakon teške bolesti, i Harunu je bilo jasno da nikada ranije nije „naišao na toliko strasti u jednoj ženi“ (Kurejši 2001a: 113), čije mu je angažovanje po prvi put podiglo moral, jer je pre njihovog susreta već „počinjao da posmatra sebe kao gubitnika, a svoj život kao promašaj“ (Kurejši 2001a: 149). Sve ovo „ga je delom i navelo da poželi i zavoli Evu“ (Kurejši 2001a: 113). „A ipak, uprkos svemu, ova ljubav, tako ubedljiva, tako fascinantna, samim svojim rastom vodila je u propast“ (Kurejši 2001a: 113), koliko zbog svoje nekontrolisane jačine, toliko i zbog osećaja krivice, koja se „skupljala u njemu kao voda na limenom krovu, koji je rđao i raspadao se i korodirao, iz dana u dan“ (Kurejši 2001a: 150). „Pošteno govoreći, ta nesreća ga je proganjala“ (Kurejši 2001a: 150), što je izazivalo brojne, žučne rasprave sa Evom. „Otac nije razgovarao sa majkom telefonom i nisu se viđali, pošto je znao da je na duže staze za nju to najbolje. Ipak, imao je njene fotografije u džepu svakog sakoa, fotografije koje su u pogrešnim trenucima ispadale iz knjiga i uznemiravale Evu.“ (Kurejši 2001a: 151)

Za razliku od svog odbeglog muža, Karimova i Alijeva „majka je bila punačka žena sa nerazvijenim osećajem za telesno, bledim oblim licem i blagim smeđim očima“ (Kurejši 2001a: 9), koja je telo najverovatnije zamišljala kao „neku neugodnu stvar kojom je okružena, kao da je zarobljena na neistraženom pustom ostrvu“ (Kurejši 2001a: 9) i od života generalno imala vrlo niska očekivanja. Uglavnom premorena, tiha i popustljiva, ali kada bi je isprovocirali i „nervozno agresivna“ (Kurejši 2001a: 9), mislila je da je život u celini jedna užasna stvar, a život sa dvoje dece već isuviše komplikovan za bilo šta više, pa je za hronično nezadovoljstvo krivila svoje muške ukućane. Televizor je bio „u sferi njenog apsolutnog autoriteta“ (Kurejši 2001a: 28). „Bila je spremna da umre za seriju 'Steptou i sin', 'Skrivenu kameru' i 'Begunca'.“ (Kurejši 2001a: 28) „Govorila je da

nikada nije volela muškarce jer su oni mučitelji“ (Kurejši 2001a: 29), ali je ipak sa setom prepričavala kako su se Harun i ona upoznali na jednoj igranci dvadeset godina ranije, dok je još uvek bila zgodna devojka iz predgrađa, iz radničke klase. Međutim, ta bolno obična „žena koja se nekada kupala jednom nedeljno“ (Kurejši 2001a: 342) i mesecima nakon Harunovog odlaska ležala nepomična u krevetu i očajavala, je ubrzo posle razvoda počela da se ponaša potpuno drugačije. Počela je da sluša operu, nosi pantlone, pušta kosu, drži dijetu i sa zdravim interesovanjem uređuje kuću i to „jedno funkcionalno i dečijim rukama zamazano mesto za stanovanje“ (Kurejši 2001a: 185), pretvara u svoj dom. Da iznenađenje bude još veće, ubrzo je otpočela i vezu sa jednim bledolikim muškarcem, ovog puta Englezom, dosta mlađim od sebe:

Džimi je bio u poznim tridesetim godinama, dobronameran, odeven u jednostavno sivo odelo. Pripadao je nižoj srednjoj klasi, kao i mi, ali je bio zgodan i izgledao mi je pametno: jedan od onih likova koji znaju imena svih glumaca iz filmova Vinsenta Minelija i pojavljuju se u TV kvizovima da to i dokažu. (Kurejši 2001a: 342)

Iako se čini da tradicionalni model patrijarhalne porodice uspešno preživljava samo u depresivnom domaćinstvu Anvara i Džite, i to je najobičnija iluzija koja iščezava pri samo jednom pogledu na njihovu ćerku čiji je identitet podjednako hibridizovan kao i u slučaju braće Amir. Kako nam Karim otkriva, „ideja uživanja u životu potpuno je zaobišla Džitu i Anvara“ (Kurejši 2001a: 69). „Ponašali su se kao da će živeti beskonačno dugo: ovaj život nije imao nikakvog značaja, bio je samo prvi od stotine budućih života u kojima će slaviti svoje postojanje.“ (Kurejši 2001a: 69) Džamila, njihova ćerka i jedino dete, bila je predmet Karimovog iskrenog divljenja i ljubavi, uprkos činjenici da se u odnosu na nju osećao inferiornim, kao „Mogli koji preti Šir Kanu“ (Kurejši 2001a: 69). „Bila je vitka i sitna, sa ogromnim smeđim očima i malim naočarima sa metalnim okvirom“ (Kurejši 2001a: 69), „energična i puna entuzijazma“ (Kurejši 2001a: 69). Izrazito muškobanjasta, sa tamnim brkovima koji su dugo bili impresivniji od Karimovih, ona je u početku, pod mentorstvom jedne bibliotekarke iz komšiluka, gospođice Katmor, „bez prestanka čitala Bodlera, Kolet i ostale besprizornike“ (Kurejši 2001a: 70), slušala ploče Bili Holidej, nosila sliku Anđele Dejvis u novčaniku, „dobila obrazovanje najviše klase“ (Kurejši 2001a: 71), i „zauvek bila izmenjena samom činjenicom da je godine provela s nekim ko je voleo knjige, kafu i subverzivne ideje i stalno joj ponavljao koliko je sjajna“ (Kurejši 2001a: 71). Iz inicijalnog interesovanja za politički aktivizam, vremenom je počela da trenira karate i džudo, „pripremala se za gerilski rat za koji je znala da će biti neizbežan kada se belci konačno okrenu protiv crnih i žutih i poteraju ih u gasne komore ili na splavove“ (Kurejši 2001a: 75). Kasnije je čak i prezrela svoju nekadašnju prijateljicu kao kolonizatoriku i optužila je da je zanemarivala njeno indijsko poreklo. „Razgovarala je sa mojim roditeljima kao da su seljaci.“ (Kurejši 2001a: 71), komentarisala bi kasnije ogorčena Džamila i time potpuno izluđivala Karima, koji ne samo da nikada nije voleo nezahvalne ljude, već je dobro znao kolika je snaga njenog karaktera i da „Džamilu niko nije mogao kolonizovati“ (Kurejši 2001a: 71), pa i verovao da bez intelektualnog vođstva gospođice Katmor, ona nikada ne bi ni saznala šta je to „kolonizacija“ (Kurejši 2001a: 71).

Budući da je puna nacionalnog ponosa, Džamila više ne dozvoljava da kultura iz koje potiče bude predstavljena kao smešna, a njen narod „kao gomila staromodnih i zaslepljenih ekstremista“ (Kurejši 2001a: 94). Sa druge strane, ona se odlučno opire i bilo kakvim strogim konvencijama, zna da „porodica nije svetinja, naročito indijskim muškarcima, koji stalno govore o porodici, a sve rade suprotno“ (Kurejši 2001a: 73) i odlučuje da se po svaku cenu suprotstavi teritorijalnom ocu, jer želi da je primora na ugovoreni brak. Naime, suočen sa promenama u ćerkinom ponašanju koje nije u stanju da kontroliše ili makar razume, „Anvar je uveo telefon i počeo svakog dana da se zatvara sa njim u dnevnu sobu i provodi tamo po nekoliko sati“ (Kurejši 2001a: 76).

U ovim razgovorima utanačeno je da Anvarov brat u Bombaju pronađe Džamili mladoženju koji bi želeo da dođe u London i bude Džamilin muž. Ali ovaj mladoženja nije bio baš mladunac. Imao je trideset godina. Kao miraz ostareli momak je tražio topao zimski kaput

firme „Mos Bros“, televizor u boji i, prilično neobično, sabrana dela Konana Dojla. (Kurejši 2001a: 76)

Anvarov štrajk gladu koji je odmah potom usledio kao odgovor na Džamilin otpor, nije, naravno, ni za Karima ni za nju stvar fanatizma, već „hladnokrvna i proračunata ucena“ (Kurejši 2001a: 231), kojom otac primorava ćerku da se uda ne bi li održavao iluziju da mu je sopstveno dete sličnije nego što jeste, uprkos činjenici da je rođeno u drugačijem vremenu, pod drugačijim okolnostima i na drugom mestu<sup>172</sup>. Postavši surov i beskompromisan, on se u čitaočevim očima pretvara u klasičan primer frustriranog doseljenika, nemoćnog da razume svet u kojem živi, te pokušava da ga obuzda kontrolisanjem sopstvenog deteta, a pogotovo njegovog polnog života<sup>173</sup>. Rešen da po svaku cenu istera ono što je naumio, Anvar ne bira sredstva i ne preza ni od čega, podvrgava se „gandijevskoj dijeti“ (Kurejši 2001a: 125), koja će ga, pored teškog razočaranja zedom od kojeg je prethodno mnogo očekivao, koštati zdravlja, a kasnije i života. Međutim, još pre čitavog tog spleta nesrećnih okolnosti, možemo da vidimo da ovaj pomahnitali čovek predstavlja jedan krajnje tužan prizor. „Anvar je sedeo na krevetu u dnevnoj sobi, što nije bio njegov uobičajeni krevet niti njegovo uobičajeno mesto. Imao je na sebi pogužvanu pidžamu koja je izgledala prilično buđavo.“ (Kurejši 2001a: 78) „Bio je neobrijan i mršaviji nego ikada. Usne su mu se sušile i ljuštile. Koža mu je bila žuta, a upale oči su izgledale kao da su usađene u dve velike modrice. Pored kreveta je stajala prljava noša puna mokraće.“ (Kurejši 2001a: 78–79)

Pod takvim pritiskom očevog emotivno ucenjivačkog ponašanja, Džamilina odluka da popusti i ipak se uda za Čangeza je neminovna, ali sam čin venčavanja postaje neupotrebljiv kao dokaz povinovnja patrijarhalnom autoritetu. „Sve će u njenom životu biti raskinuto, izloženo eksperimentu“ (Kurejši 2001a: 107–108), uloge u domaćinstvu supružnika će biti zamenjene, Čangezov lik demaskulinizovan, a brak u komuni, gde muž brine o detetu koje nije njegovo dok se žena neometano prepušta seksualnom eksperimentisanju, podjednako sa devojkama koliko i mladićima, će biti samo još jedan oblik bunta, „pobuna protiv pobune, sam uzlet kreativne novine“ (Kurejši 2001a: 107). Međutim, prave nevolje nastaju u momentu kada Čangez otkriva koliko su i na koji način dela Harolda Robinsa drugačija od tradicionalnih romana Konana Dojla, a sveopšta društvena klima drugačija u samom epicentru liberalne kulture.

Ako mislite da knjige ne mogu menjati ljude, pogledajte Čangeza, kojem je odjednom puklo pred očima nepregledno more mogućnosti koje seks pruža – čoveku koji je živio u potpunom celibatu, iako se nedavno oženio, a Englesku video onako kako Englezi vide Švedsku, kao zlatni rudnik besplatnog seksa. (Kurejši 2001a: 124)

Nažalost, ovaj Džamilin mladoženja nije bio nikakav lepotan. Bio je izrazito nizak, imao „prosede brkove, dvostruki podvaljak i ne previše kose na glavi“ (Kurejši 2001a: 102), ali i „trbuh koji je svuda išao ispred njega i preko koga je bio razvučen tamnocrveni mrežasti džemper“ (Kurejši 2001a: 102). „Kosa koju mu je bog ostavio bila je retka, suva i nakostrešena, kao da je četkao uvis svakog jutra. Zdravom rukom gurao je kolica i na njima dva kofera u raspadanju koja su na okupu držala samo jedna pantljika i jedan ućkur.“ (Kurejši 2001a: 102) Zbog toga su mu i šanse za bilo kakve, besplatne i stvarne romantične uspehe bile prilično svedene, a bračna prava oduzeta. Naročito uznemiren posle „krevetskog incidenta“ (Kurejši 2001a: 173) između Karima i Džamile, Čangez, „koji je u duši bio tradicionalista i musliman“ (Kurejši 2001a: 174), je prvo zasuo svoju ženu „optužbama za preljubu, incest, izdaju, kurvanje, prevaru, lezbejstvo, mržnju prema supruhu, frigidnost, laganje i surovost“ (Kurejši 2001a: 173), pa potom pokušao potanko da joj objasni „šta o tome kaže *Kuran* i onda, shvativši da reči neće biti dovoljne, pokušao da je ćušne“ (Kurejši 2001a: 174).

<sup>172</sup> Kureishi, Hanif. 2011a. *Dok mu osluškujem srce*. Zagreb: VBZ, str. 97.

<sup>173</sup> Videti belešku 172.

Ali Džamila nije bila od onih koji primaju ćuške. Vratila mu je iz zaleta nadlanicom preko pihtijastih obraza i tako mu zapušila usta na čitave dve nedelje, koliko je Čangez proveo ojađeno smeštajući svoju modru vilicu na poljski krevet – njegov mali splav u oluji – uporno odbijajući da progovori. (Kurejši 2001a: 174)

I pored toga, izuzetno je zanimljivo, ali i žalosno to što će Čangezova posvećenost Džamili, iako nesrećna, nekonzumirana i neuzvradena, postati i ostati njegov neprikosnoveni prioritet.

U njegovoj ljubavi nije bilo kolebanja. Bila je ona prava, apsolutna, znao je šta oseća. Činilo mi se i da je i Džamila zadovoljna time što je voljena na ovaj način. Mogla je raditi sve što poželi, a Čangez bi je uvek stavio na prvo mesto. Nju je voleo više nego sebe. (Kurejši 2001a: 349)

### 3.2 Crni album

Iako znamo koliko bi insistiranje na patrijarhalnim vrednostima u svakom kontekstu, pa tako i ovom, bilo uskogrudno i krajnje neprimenjivo prilikom tumačenja Kurejšijeve proze, nikako ne uspevamo da se iznenadimo konzervativnim stavovima o kojima nam pisac pripoveda u svom autobiografskom delu *Dok mu osluškujem srce*<sup>174</sup>, a koji se tiču načina na koji se njegov otac, Šanu Kurejši, odnosio prema pitanjima vere i tradicije, viđenim očima glavnog junaka svog neproslavljenog romana *Suvišni čovek*. Dakle, Jusef je neko ko se „bogati da bi izbegao poseban položaj što doseljenik zauzima u srcima domaćinske zajednice, položaj u kojem ga mrze zbog njegove neobičnosti, bespomoćnosti i ovisnosti o drugima“ (Kurejši 2011a: 98). Međutim, iako u tome uspeva i izbegava nipodaštavanje ili čak prezir okoline, on zapada „u krajnje stanje prezira prema samom sebi“ (Kurejši 2011a: 98). Zanimljivo je da je Šanuova knjiga do apsurdna i mazohizma natopljena „verskim osećajem krivice i straha, užasavanjem od užitka i nedostatka kontrole“ (Kurejši 2011a: 99) iako nam Kurejši potvrđuje da ni njegov otac, ni stric Omar, ali ni ostala njihova braća nisu bili religiozni.

Ubrzo je postalo naporno iščitavati čak i mržnju prema alkoholu te bilo kojem obliku fizičkog života, uključujući i prezir prema jedinoj ženi u knjizi koja ga želi zadovoljiti. Jusefa proždire krivica zbog novca što ga je zaradio. Ono što Jusef i njegova supruga žele jeste isto ono što je moj otac želeo, biti dobro dete i doimati se nevino. No, budući da od nevinosti ništa ne dobijaju, ne razumeju zašto ih je Alah izneverio. (Kurejši 2011a: 99)

Otkud sad to? Kako je moguće da su tradicionalističke stege usvojene u najranijem detinjstvu toliko jake i zašto nam je baš tako lako ili čak privlačno da se njima uvek vraćamo? Zašto u kriznim životnim situacijama većina nas podleže konzervativizmu i isključivosti? Ako su u slučaju hibridnih identiteta, svi ostali aspekti ličnosti izloženi fluidnosti, neodređenosti i stalnim promenama, zašto bismo uopšte očekivali da emotivni život i seksualnost predstavljaju izuzetak? Da li bi tako nešto uopšte bilo moguće, pogotovo u relativno nekontrolisanom okruženju, koje život u realnosti neminovno podrazumeva? I konačno, zašto su neosvešćene zablude tog, pa i svakog drugog tipa, toliko pogubne po samoafirmaciju, a u mnogim slučajevima, i po psihičko zdravlje kulturno neodređenog pojedinca?

<sup>174</sup> U ovom radu se koristi prevod Kurejšijevih memoara na hrvatski jezik.

Kureishi, Hanif. 2011a. *Dok mu osluškujem srce*. Zagreb: VBZ. (Original: Kureishi, Hanif. *My Ear at His Heart*. 2005. London: Faber & Faber)

U romanu *Crni album* imamo priliku da se upoznamo sa krajnje harizmatičnom, ali i prilično nesrećnom ličnošću Šahidovog brata Čilija Hasana. Kao i u svemu ostalom, ovaj mladić se u odnosu prema suprotnom polu u potpunosti ugledao na oca i strica Asifa, te je pasivno i bez ikakvog preispitivanja prisvojio njihov nadmeni i tradicionalistički pristup dinamici u muško–ženskim odnosima<sup>175</sup>, sebe je nazivao „grabljivcem“ (Kurejši 2001b: 63), a muškarce koji se „plaše da ne ispadnu budale sa ženama, pa se suzdržavaju onda kada je potrebno da idu napred“ (Kurejši 2001b: 63) otvoreno prezirao. Još kao tinejdžer, Čili bi se obično smeštao „na Šahidov krevet i pričao o svojim poduhvatima od prethodne noći: Čili skida nečiji šorc iza teniskog kluba. Čili beži kroz prozor ženske spavaonice“ (Kurejši 2001b: 64), i ovakvim pripovestima neizmerno zabavljao njihovog oca, koji je „silno uživao u sinovljevim avanturama“ (Kurejši 2001b: 64), čak i onda kada mu se činilo da je dečko „baš zabasao“ (Kurejši 2001b: 64).

Šahidov stariji brat Čili usvojio je ovaj princip čim je zašao u petnaestu – šesnaestu, pre nego što je oženio Zulmu i pre nego što je snimak njihove svadbe, duži od *Kuma I i II* zajedno, postao najgledaniji video-snimak u celom Karačiju i dobrom delu Pešavara. Ulazeći u kuhinju na doručak, sav nabubreo od još jedne pobeđe, govorio bi: „Ovde mi moramo sve da radimo, nego! To je naš teret, ali meni ne pada teško!“ (Kurejši 2001b: 13–14)

Ipak, „njegov ljubavni život bio je neselektivan zato što je bio ubeđen da je u svakoj ženi mogao pronaći nešto posebno i dragoceno“ (Kurejši 2001b: 147). U stvarnosti, Čili je prosto zračio očajanjem i usamljenošću. Nekoliko godina kasnije, on se kao dvadesetogodišnjak oženio rođakom Zulmom „i odselio se, po zapadnjačkom običaju, u poseban stan u Brajtonu“ (Kurejši 2001b: 51), gde je par dobio ćerku Safire i pokušao da nastavi život na „visokoj nozi na koji Zulma beše navikla u Karačiju“ (Kurejši 2001b: 51), a koji sada nisu mogli sami da finansiraju, te su se nedugo nakon smrti Čilijevog i Šahidovog oca opet vratili u porodičnu kuću, gde su supružnici počeli sve manje da se viđaju. Čili, koji je često govorio „da je preokupiran velikim poslovnim planovima“ (Kurejši 2001b: 52), i koji je posao u agenciji vodio „samo da bi zadovoljio tatu i zbog velike plate“ (Kurejši 2001b: 52), „je sada tvrdio da porodični posao treba proširiti – na London“ (Kurejši 2001b: 52). „Time je opravdavao gotovo stalno odsustvo od kuće.“ (Kurejši 2001b: 52) Naravno, uprkos vešto osmišljenom imidžu, samouverenom nastupu i uspešno razrađenoj tehnici laskanja, „koja jednako pali i kod muškaraca i kod žena“ (Kurejši 2001b: 131), istina leži u tome da je Zulmina samostalnost i otresitost ugrožavala Čilija, koji je svog mlađeg brata, zbog izražene emotivne inteligencije i ljubavi prema književnosti, smatrao krajnje nemuževnim, slabićem i „tupavim malim bezveznjakovićem“ (Kurejši 2001b: 51). Uzevši sve to u obzir, nije li krajnje ironično to što je neko, ko je Šahida često „kinjio i tukao“ (Kurejši 2001b: 51) i čak ga jednom „pred svojim pijanim prijateljima, naterao da izađe iz sobe na drugom spratu – kroz prozor“ (Kurejši 2001b: 51), sada morao da prizna sopstvenu inferiornost i to, ni manje ni više, nego u odnosu na jednu ženu?

Zulma je poticala iz ugledne zemljoposledničke porodice iz Karačija i, kao većina njoj sličnih ljudi, nekoliko meseci godišnje bila je u rodnom gradu, dok je ostatak vremena provodila u Engleskoj. U Karačiju je crvenim, uvoznim fijatom uno vozila slalom između kola koje su vukle kamile i rupa na putu, glave umotane u skupi šal. U Londonu je posećivala prijatelje i bavila se kupovinom, ogovaranjem i zadavanjem nevolja tuđim porodicama, u čemu je posebno uživala. Bila je svetle puti, lepa, Zulma; ali nikad dovoljno lepa. (Kurejši 2001b: 102)

Međutim, na Čilijevu žalost, to nije bilo sve. Iako se „inteligencija od takvih žena nije tražila“ (Kurejši 2001b: 102), ona je odbijala da ostaje „dugo u krevetu ili vežba aerobik“ (Kurejši 2001b: 102), „odlazila je s mužem na posao gde je naučila sve što se moglo naučiti“ (Kurejši 2001b: 102): znala da pilotira i toliko se dopadala Čilijevom i Šahidovom ocu da je uskoro postala njegova

---

<sup>175</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 13.

minjenica, ali i jedina ženska osoba kojoj je pošlo za rukom da se potpuno infiltrira u njegovo muško društvo.

Ispočetka ih je samo dočekivala, donosila led, nudila grickalicama ili vodila u video klub. Ali, ubrzo je postalo jasno da se njena uloga neće završiti samo na posluživanju. Muškarci su je podsticali da kaže šta misli. Tako je ona, usred dima gustog kao u baru, polako počela da secira zajedničke ili odsutne poznanike, dajući im nadimke i pričajući o njihovim nesrećama tako nemilosrdno da su užasnuti pajtaši istovremeno bleđeli i gušili se od smeha, naježeni i od same pomisli da i oni mogu postati njene žrtve – to su i bivali. Tata je obožavao taj zlobni dar. Prikazivao je Zulmu kao gipkog tigra koji svakog časa može smaći svoj dijamantima okovan povodac. (Kurejši 2001b: 103)

Naravno, niko se nikada ne bi usudio da ospori činjenicu da je Zulma bila najbolja žena koju je Čili ikada mogao i da zamisli. Kao i on, bila je ubeđeni tačerista, podržavala je njegova druženja sa političarima, bankarima, poslovnim ljudima, filmskim producentima i glumcima<sup>176</sup> i generalno doprinosila Čilijevom opštem ugledu. „Deo njega, međutim, bio je ljubomoran ne samo na pažnju koju su joj ukazivali drugi muškarci, već i na njene lične sposobnosti. Osećao se manje vrednim od nje. Trebalo je da bude bolji od nje, a nije bio.“ (Kurejši 2001b: 103)

Dakle, kako se Čilijev model ponašanja pokazao potpuno neprimenjivim i prevaziđenim u naizgled progresivnom Londonu 1989. godine, njegove neosvešćene duhovne i lične potrebe neminovno ostaju frustrirane. Stoga se on ubrzo vraća svom starom načinu života, uprkos tome što je Zulmi zaista „retko pokazivao nepoštovanje i nikada je nije udario“ (Kurejši 2001b: 104). Načelno nezainteresovan za pitanja vere i tradicije, Čili je čovek koji na svesnom nivou iskreno prezire pasivne i statične ljude, dok je istovremeno suviše intelektualno lenj da bi se aktivno pozabavio svojim položajem i potisnutim aspiracijama. Nažalost, on je kao takav osuđen da do kraja života tavori negde između neostvarenih ambicija, nesrećnog braka sa svojom ženom Zulmom i pomešanih, a često i kontradiktornih, osećanja prema mlađem bratu.

Kao i tata, ali sa znatno više zlobe, Šahid je uživao u Čilijevim avanturama kao u pričama o gladi i ludosti, a naročito ako je u njima Čili ispadao budala. Kao onda kada je Čili kupio u nekom klubu jednu posebno očaravajuću ženu i probudio se, posle savršene noći, u kući zatrpanoj plakatima i časopisima pro-fašističkog Nacionalnog fronta, u čijem su se holu njena dva kratko podšišana brata igrala svojim hozentregerima. Čili je smesta podlegao španskom akcentu i, pretvarajući se da slabo poznaje engleski, zbrisao što je brže mogao. (Kurejši 2001b: 65)

„Nevolja je bila u tome što je tata hteo da Šahid krene Čilijevim stopama“ (Kurejši 2001b: 65) i bude mačo. Međutim, za razliku od starijeg sina kojeg su pametne, samouverene i slobodne žene oduvek ugrožavale, Šahidovo iskustvo je bilo potpuno drugačije. U periodu nakon očeve smrti, turbulentnog prekida veze sa bivšom devojkom i teškog emotivnog odnosa prema sopstvenom kulturnom nasleđu, Šahida nije bilo strah da pokaže koliko su mu potrebni moralni oslonac i podrška, kao i koliko je u stanju da se divi nekome čije samopouzdanje „ne beše ni malo uzdrmano“ (Kurejši 2001b: 37), čak i kada je direktno izloženo netoleranciji i moralnoj zadrčnosti. Naime, Didi Ozgud je posedovala strast i usmerenje nekoga ko tačno zna šta i zašto radi to što radi, a to je bilo baš ono što je Šahidu nedostajalo. Iz tog razloga, „njena predavanja iščekivao je željnije nego bilo koja druga“ (Kurejši 2001b: 33).

Pričala je bez beležaka, kao da se obraća svakom studentu pojedinačno, kako negde u Prislijevo vreme crncima nije bilo dozvoljeno čak ni da pogledaju neki film u centru

---

<sup>176</sup> Videti u Kurejši (2001b).

Vašingtona, njihove prestonice. Mešanje rasa bilo je zakonom zabranjeno gotovo u polovini zemlje. Petnaestogodišnji Emet Til linčovan je 1955. godine samo zato što je zviznuo za belom ženom. Njen glas je podrhtavao od emocija dok je govorila o Kingu, Malkomu, Kliveru, Dejvisovoj i osvajanju slobode. (Kurejši 2001b: 37)

Istina je da je pre toga Šahidova seksualnost dugo bila opterećena rasističkom mržnjom koju je osećao prema sebi, da bi je kasnije, u samoodbrani, usmerio prema drugima. Kako sam svedoči, dugo mu je pripadala muka „pri samoj pomisli“ (Kurejši 2001b: 18) da spava sa nekom od devojaka poreklom iz Azije, nije mogao da ih podnese ni kad bi mu samo prišle i nije pomišljao ni da ih pipne „osim gvožđem za žigosanje“ (Kurejši 2001b: 18). Nasuprot tome, Didi Ozgud ga je inspirisala da uloži određeni napor ne bi li se oslobodio predrasuda, mada to u njegovom slučaju nikako nije bilo moguće bez stalnih iscrpljujućih preispitivanja sopstvenih odluka i hroničnog samonametnutog osećaja verske i moralne dužnosti. „Želeo je da bude neutralan, ali je znao da to nije moguće. Nije mogao a da ne oseća ništa, kao veliki broj prisutnih. Ako je nešto osećao, to je, pre svega, bio stid. Bio je onaj koji nije mogao ni da se pridruži, ni da ode.“ (Kurejši 2001b: 257)

Istovremeno, Šahid je hteo da živi punim plućima i stekne što više iskustva iz prve ruke, „pripremao se za čas iz kolonijalizma i književnosti rešen da napiše veliki rad, sa puno citata i fusnota, sa fantastičnom argumentacijom, koji će zahtevati detaljnu raspravu u njenoj kancelariji“ (Kurejši 2001b: 40). Iako preokupiran željom da impresionira Didi, Šahidova fascinacija njome je ujedno praćena i stravičnim teretom krivice, ne samo zbog navodne izdaje tradicionalnih vrednosti koje je usvojio pod majčinim uticajem, već i sumnje u verska ubeđenja i životnu filozofiju svojih novih drugova, sa čijom situacijom je u načelu mogao da se poistoveti pre nego sa bilo čime što je saznao od Didi<sup>177</sup>. „Rijaz, Čad i Het behu prvi ljudi nalik njemu, svet kome se nije morao objašnjavati. Čad mu je verovao. Het ga je nazvao bratom. Bio je bliži njima nego sopstvenoj porodici.“ (Kurejši 2001b: 72) Međutim, „bilo mu je teško da pomiri ono što se zbivalo u džamiji sa bučnom stvarnošću grada“ (Kurejši 2001b: 156). Sve u šta su ti momci verovali bi ostavljalo utisak na Šahida samo dok je bio u njihovom društvu. Sa druge strane, katkad se i sa Didi osećao jednako obezličeni, jer „ga je krivila za razočaranja koja su joj priređivali drugi muškarci pre njega, i za nadu koju je u njoj podstakao“ (Kurejši 2001b: 119). Ovo, naravno, pre svega ima veze sa njenim nesrećnim brakom, tokom kojeg je shvatila koliko je tužno kada si prvo „strasno zaljubljen, a onda odjednom, ne mnogo kasnije, ne možeš da veruješ kako si uopšte mogao da imaš tako snažna osećanja“ (Kurejši 2001b: 62). Naime, kada je na jednoj zabavi, nekoliko godina ranije, Braunlou poljubio neku ženu, najverovatnije iz „političkih razloga“ (Kurejši 2001b: 62), Didi je bila toliko iznenađena i uzrujana da „dve noći nije oka sklopila“ (Kurejši 2001b: 62). Uz to, nikada se ranije nije osećala tako napuštenom. Sa druge strane, u trenutku kada Šahidu prepričava pomenuti događaj, ona sa određene distance zaključuje da uopšte ne može da razume kako je ikada mogla tako da se postavi u odnosu na svog muža, i da bi svaki čovek normalno „očekivao da će intimnost ostaviti više traga, da će više toga ostati živo“ (Kurejši 2001b: 62).

Za razliku od Didi, čija su predavanja svojom slobodom ponekad „zbunjivala i frustrirala“ (Kurejši 2001b: 36) Šahida, koja veruje da „svako ograničenje je zatvor“ (Kurejši 2001b: 34), ne želi da joj se nameće bilo kakav osećaj lažnog morala ili griže savesti i često ističe koliko obožava Prinsa<sup>178</sup>, Braunlou je čovek koji je, pre svega iz osećaja krivice, dao prednost politici u odnosu na

<sup>177</sup> Naravno, Šahid se na kraju romana ipak odriče ideologije zarad zadovoljstva i ljubavi.

Izvor: British Library. 2016. *Interview with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 24. maj. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BFoqBn15XNw> (pristupljeno: 17.01.2026).

<sup>178</sup> Iako se *Gabrijelov dar* ne bavi pitanjem seksualnosti direktno, ovde je važno povući paralelu između Prinsa i lika Lestera Džonsa iz tog romana. Naime, kako su obojica opisani kao istovremeno nežni i agresivni, muževni i ženstveni, te skloni stalnim promenama, njihova autentičnost je ono što inspiriše i oslobađa Šahida i Gabrijela.

Izvor: Clark, Alex. 2001. "Mood Swings, *Gabriel's Gift* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

druga intelektualna i čulna zadovoljstva, i time svoju ženu zauvek izgubio. Zapravo, ona je bila ta koja je sve oko sebe uvek podsticala na razmišljanje i traženje zadovoljstva uprkos tabuima ili malograđanskim ustezanjima:

Čitala je krišom pornografske priče, onako kako su drugi jeli čokoladu u krevetu, da bi se obavestila o detaljima vezanim za odeću, sam seks i mesta na kojima se odigravao. Više ju je bilo stid, međutim, zbog mnoštva knjiga–priručnika koje je pročitala. Čitale su ih i druge žene, rekla je, koje su pokušavale da shvate kako nisu srećnije i zašto se njihova očekivanja nisu ispunila. Razmišljala je kako te knjige zapravo zadovoljavaju potrebe ljudi a da ih, za razliku od književnosti, ne uznemiravaju. (Kurejši 2001b: 158)

Istini za volju, koliko god da ga je uzbuđivala i intrigirala, ovakva vrsta dezinhibiranosti nije baš uvek prijala Šahidu. Uz to, Didi ga je uporno podstrekivala da Rijazu i njegovim sledbenicima, ali pre svega sebi samom, naiskrenije prizna kako i on jednako misli da „je pornografija bila kao svet iz dečjih knjiga“ (Kurejši 2001b: 174), da je „ateista, bogohulitelj i perverznjak“ (Kurejši 2001b: 186) kojem je „omiljeno štivo bila ironično opscena *Hiljadu i jedna noć*“ (Kurejši 2001b: 174), kao i da više nego bilo šta drugo voli da posmatra ljudsku prirodu „na najnižem nivou“ (Kurejši 2001b: 175).

### 3.3 *Nešto da ti kažem*

Iako se može reći da *Nešto da ti kažem* ne obrađuje temu seksualnosti na neki dublji ili kontroverzniji način od ostalih Kurejšijevih dela, očigledno je da atmosfera čitavog romana mora biti znatno izmenjena samom činjenicom da je Džamal Kan psihoterapeut koji zna mnogo toga skrivenog o ljudskoj prirodi.

Duboko u sebi, ljudi su luđi no što bi to sebi ikada priznali. Saznate kako se plaše da će ih neko pojesti ili ih zabrinjava žudnja da pojedu druge. Takođe, u jednostavnijim slučajevima, zamišljaju kako će eksplodirati, implodirati, raspasti se ili biti zaposednuti duhovima. (Kurejši 2008: 10)

U trenutku kada ga upoznajemo, ovaj Kurejšijev junak je suočen sa višemesečnom razdvojenosti od svoje hipohondrične žene Džozefine, kojom se oženio zbog strasti, njene mladalačke lepote, zajedničke ljubavi prema detetu, straha da će provesti „starost s tanjirom ispred TV ekrana“ (Kurejši 2008: 22), i zato što su „ponekad s apetitom mučili jedno drugo“ (Kurejši 2008: 22). Naime, kada su se Džamal i Džozefina upoznali, ona je imala svega dvadeset tri godine, „bila je gotovo tinejdžerka, a to je i ostala, nezainteresovana za strku i frku ovoga sveta, kao da ju je prozrela, kao da je sve prozrela i na kraju joj nije ostalo ništa što bi radila i u šta bi verovala“ (Kurejši 2008: 23).

Jedino čime se stalno bavila bile su njene „bolesti“ – karcinomi, tumori, infekcije. Telo joj je bilo u stanju stalne krize i sloma. Obožavala je lekare. Za nju svaki magarac sa doktorskom diplomom je bio plemeniti ajgir. No, strast je pronalazila u tome da ih zbunjuje, čak izluđuje, što sam na svojoj koži osetio. Posvetila se uzaludnom traganju za isceljenjem. (Kurejši 2008: 23)

U trenutku kada je ostao prinuđen da se suoči sa urođenim cinizmom, problematičnošću sopstvenog doživljaja ljubavi i požude, kao i ličnom ulogom u izgradnji nezdravih međuljudskih odnosa oko sebe, Džamal nam rado govori o Džozefininom mesečarenju i njenim neurozama. Istovremeno, on preispituje i sopstvenu potrebu da tretira suprugu kao pacijenta, da voli nekoga ko

boluje, kao i svesnu želju da ulogu muža i ljubavnika u njihovom odnosu zameni onom iscelitelja<sup>179</sup>. Zbog burne i neravnopravne porodične dinamike između Kurejšijevog naratora i njegove starije sestre Mirijam, koja ga je u adolescenciji neretko psihički i fizički maltretirala, Džamal je oduvek sebe posmatrao kao nekoga ko ima više ženskih nego muških osobina. „Mršav i sitan, širokih kukova“ (Kurejši 2008: 53), bio je to mladić sklon napadima histerije i ostalim ekstremnim emotivnim stanjima, koji se na silu trudio da se poistoveti sa gangsterima i svima onima koji su neumoljivo „sledili svoje želje i zauzimali svoje mesto u svetu“ (Kurejši 2008: 53). Prestravljen da bi, poput mišelinovog čovečuljka, jednog dana „mogao i odleteti, bez sidra muškosti da ga zadrži na zemlji“ (Kurejši 2008: 53), Džamal se osećao više kao „naduvan vazduhom nego snažan i stabilan“ (Kurejši 2008: 53), te je čak i u zrelim godinama još uvek zamerao majci što mu je kao tinejdžeru govorila da je „lep“ umesto „zgodan“<sup>180</sup>, verovao je da ima „stas slabašne pretpubertetlije“ (Kurejši 2008: 53) i da mu se telo nije baš podudaralo sa polom<sup>181</sup>, te je i u braku sa Džozefinom imao utisak da je on „žensko, a ona muško“ (Kurejši 2008: 53).

Ubeđen da je njegova žena jedna predvidiva, konzervativna i seksualno inhibirana osoba koja je „insistirala na svojoj nedužnosti, ili bolje, uporno je se držala“ (Kurejši 2008: 45), Džamal ne koristi dugačak period njihove razdvojenosti samo da bi maštario o Ađiti, idealizovanoj, ali izgubljenoj mladalačkoj ljubavi, sa kojom je navodno ostvario pun lični potencijal kao muškarac i ljubavnik, već i da bi promišljao o intrigantnoj i složenoj prirodi ljudske seksualnosti. Iako nespreman da prizna Džozefini svoje kontroverzne poglede na intiman život ljudskog roda, Džamal veruje da je celibat, „želja da se potre svaka žudnja i mrzi svaka žudnja“ (Kurejši 2008: 45), najčudnija od svih perversija, jer se požuda stalno vraća sve „dok ne postane potpuno nesvarljiva“ (Kurejši 2008: 46), da „ljubav i zaljubljenost nikome ni najmanje nisu uvećali seksualno zadovoljstvo“ (Kurejši 2008: 44) i da antipatija, pa čak i mržnja „može u čoveku da oslobodi neverovatno užitak“ (Kurejši 2008: 44). Još je kao student preko Ničea, Frojda i Šopenhauera došao do zaključka da je telesna strast „najsavršenija manifestacija želje za životom“ (Kurejši 2008: 97), istovremeno je želeo da bude „Platon i provalnik“ (Kurejši 2008: 68) i vapio za intenzivnim seksualnim zadovoljstvima. Uz sve to, Džamal brine i za svog sina Rafija, koji će uskoro i sam otkriti „koliko je seks problematičan i koliko ga ljudi mrze, i kakav stid i bes izaziva u nama“ (Kurejši 2008: 45) i svestan je da će naša tela, uprkos načelnoj oslobođenosti „okova verskog morala“ (Kurejši 2008: 45), „uvek patiti zbog svojih neobičnih žudnji i perversnih odbijanja“ (Kurejši 2008: 45). Takođe, Džamal najiskrenije veruje da Džozefina nikada nije shvatala „da nedužni dobijaju sve – integritet, poštovanje, moralnu ispravnost – osim uživanja“ (Kurejši 2008: 46).

Užitak: vrtlog i ambis – ono što istovremeno prizivamo i čega se plašimo. Uživati znači isprljati ruke i misli i stajati ogoljen; to je strah, gađenje, samoprezir i moralni pad. Uživati znači dobro se pomučiti: dosezanje užitka ne mogu podneti svi, čak možda ni većina nas. (Kurejši 2008: 46)

Tek nakon upoznavanja sa Eliotom, novim momkom svoje žene, psihologom koji je pio iz njegove šolje i strogo „gledao istovremeno u najmanje dva pravca“ (Kurejši 2008: 436), koji je ispravljao domaće zadatke njegovog sina, ali je suštinski bio jedna „razbarušena, loše preslikana kopija“ (Kurejši 2008: 436) svog prethodnika, kao i slučajnog susreta sa Džozefinom u opskurnom svingerskom klubu, Džamal ne otkriva samo novu stranu svoje lažno suzdržane supruge, već istovremeno oslobađa i lične, potisnute želje za stabilnom emotivnom vezom i osećanjem porodične sigurnosti. Naime, iako nam otvoreno govori o svojim simpatijama prema striptizetama i seksualnim radnicama, kaže kako se više niko „ne ženi u dvadeset petoj i ne ostaje u braku do sedamdesete, osim ako uopšte nema mašte“ (Kurejši 2008: 330), i nije siguran u to „šta znači voleti odraslu osobu“

<sup>179</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 23.

<sup>180</sup> Videti u Kurejši (2008).

<sup>181</sup> Videti belešku 180.

(Kurejši 2008: 380), Džamal je znao da još uvek nije „završio s ljubavlju, bilo u njenom dobroćudnom ili razornom obliku“ (Kurejši 2008: 465) i „da bi radije voleo nju nego ikog drugog“ (Kurejši 2008: 380). Uz to, bio je i iskreno uplašen da će doći neki muškarac bolji od njega, pokupiti je i odneti na „neko čistije mesto“ (Kurejši 2008: 380).

Istina je da se u odnosu sa Ađitom Džamal po prvi i jedini put u životu osećao istinski poželjnim i potrebnim. Dok su ga majka i sestra samo „doživljavale kao upadicu“ (Kurejši 2008: 99) i levo smetalo, njegova studentska ljubav, devojka „niska i sitna, čvrstog, dečakog tela“ (Kurejši 2008: 55), koja nije bila nikakva „divlja cura, feministkinja, hipi niti šminkerka“ (Kurejši 2008: 55), je na predavanjima iz filozofije izgledala toliko izgubljeno i bespomoćno da mu nije trebalo dugo da zaključi kako s metafizikom, epistemologijom, hermeneutikom, metodologijom i logikom „ne stoji baš najbolje“ (Kurejši 2008: 55). „Kosa joj je bila duga i tamna, i nosila je skupu odeću, nakit, torbe i visoke potpetice. Mogli su je smatrati Indijkom, da se nije oblačila kao Italijanka nakićena zlatom.“ (Kurejši 2008: 55) Ubeđen da bi mogao da joj pomogne u praktičnom smislu, ali ni upola onoliko koliko je mislio da bi ona mogla da pomogne njemu u emotivnom i psihološkom, Džamal je u taj mladalački romantični odnos sa Ađitom učitao sve svoje idealizovane predstave o partnerskoj i seksualnoj kompatibilnosti. Međutim, još mnogo pre nego što je svesno shvatao u kojoj meri su njegove zrele fantazije i aspiracije smatrane vulgarnim, u vremenu kada je politička korektnost ulazila čak i u najintimnije sfere čovekovog života, Džamal Kan je kao mladić zarađivao pišući pornografske priče<sup>182</sup>, naslućivao da je „u duši promiskuitetna osoba“ (Kurejši 2008: 304) i uviđao koliko su njegova očekivanja od odnosa sa seksualnim radnicama i partnerkama zapravo obrnuta. Istina je da su ga, budući da je odrastao u krajnje specifičnom okruženju, čudili „raznovrsnost i značaj čovekove žudnje i koliko ona može biti destruktivna ili blagorodna, pri čemu nas često baš destruktivnost dovodi do cilja“ (Kurejši 2008: 304). Naime, u domu gde „nije bilo mesta za dva nesnosna deteta“ (Kurejši 2008: 33) i gde je verovao da će mu život biti lakši ukoliko bude ostajao miran i rešen da mnogo ne talasa, Džamal je postao usmeren isključivo na majku i sestru, koje je vezivao „neki iskonski sukob, kao da su bračni par“ (Kurejši 2008: 34). Ova prva se, nedugo nakon muževljevog odlaska, „preselila u prizemlje, jedan sobičak bez prozora“ (Kurejši 2008: 36), gde je godinama tavorila kao živi mrtvac i potajno prezirala svoju decu, kojoj je jasno stavljala do znanja kako je čitav život žrtvovala radi njih:

Da nije ponela taj teret, dipala bi po pariskim klubovima, kako je znala da kaže. Kao svaki pravi histerik, više je volela smrt nego seks i često je insistirala kako „samo čeka da umre“. Zapravo, dodala bi uz mnogo uzdisanja i patetičnih pogleda, kako „žudi“ za smrću i kako je „spremna“. (Kurejši 2008: 122)

Kako Džamal dalje navodi, ovde je reč o ženi koja je „malo vremena i pažnje pridavala seksualnoj nasladi“ (Kurejši 2008: 122) i posle rastanka sa odbeglim mužem „više nije imala nijednog muškarca“ (Kurejši 2008: 122), već je samo nekoliko puta „otišla u celovečernji provod pretvarajući se da izlazi s nekom prijateljicom“ (Kurejši 2008: 122) i „godinama nastavila da živi po starom“ (Kurejši 2008: 122), čak i kada su joj se deca odselila:

Starački odlasci do prodavnice s cegerom na točkiće, gledanje TV sapunica *Coronation Street* i *Emmerdale*, šetnja do parkića ako ne duva mnogo vetar, poneki zabrinjavajući odlazak kod lekara, posete prijateljica koje pričaju isključivo o pokojnim muževima, smrt najbližih prijatelja i komšija umesto kojih se useljavaju neke nove bučne mlade porodice. (Kurejši 2008: 122)

---

<sup>182</sup> Baš kao i sam Hanif Kurejši.

Izvor: Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco | Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=pyR3l5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

Međutim, njen sin primećuje da je ova čudna žena, „umesto da juri u grob nadajući se onome što joj je na ovom svetu uskraćeno“ (Kurejši 2008: 122), odjednom napravila neobjašnjiv zaokret u svom ponašanju i počela da živi sa Bili, „ženom njenih godina koju poznaje od svoje osme“ (Kurejši 2008: 122) i koja joj je oduvek bila bliska, ali je tek odnedavno počela da je prati u stopu. Iako ostaje nejasno da li su njih dve zaista ljubavnice u tradicionalnom smislu ili ne, Džamal primećuje da se njegova majka uopšte ne buni kada Bili nazivaju njenom družbenicom i da je s njom „ostvarila najlepší odnos u čitavom svom životu“ (Kurejši 2008: 124). „Bili se uopšte nije obazirala na njeno samosažaljevanje, nervozu i stalne strahove, niti žudnju za statičnim životom.“ (Kurejši 2008: 124)

Sa druge strane, Džamaloova sestra Mirijam je osoba koja je jako davno „emigrirala u krajnju ekscentričnost“ (Kurejši 2008: 37). Pored toga što bi, za razliku od brata i majke, uglavnom provodila vreme „s ljudima, šutirajući ih u cevanice i praveći tešku dramu“ (Kurejši 2008: 38), trgovala „TV aparatima, kompjuterima, aj–podovima, telefonima, cigaretama, pornićima, alkoholom i drogom, kao i kožnim jaknama i diskovima koje je nabavljala i prodavala po kraju“ (Kurejši 2008: 32). Bila je dovtljiviji i maštovitiji prestupnik čak i od Džamalovih prijatelja Volfganga i Valentina, agresivan i naporan sagovornik, čije su reči mogle da se uporede sa „plastičnom kesom koja se čoveku polako steže preko lica“ (Kurejši 2008: 26) i, kao neskriveni egzibicionista, uvek bila „voljna da se pojavi u svakoj emisiji koja se bavila problemima gojaznosti, zavisnosti, nasilja u porodici, tetoviranjem, tinejdžerima, silovanjem, agresijom, rasizmom i lezbejstvom – ili pak bilo kojom kombinacijom gore navedenog“ (Kurejši 2008: 31). „Bezgranična anarhija interneta bila je idealna za lujke poput nje. Izmišljala je brojne različite identitete promenljivog pola. Nakon tumanaranja po sajberspejsu razmenjivala bi sa strancima fotografije nepoznatih vlasnika.“ (Kurejši 2008: 29)

Njen ljubavnik Henri dolazi iz okruženja koje mu se u jednom trenutku života učinilo isuviše sterilnim da bi u njemu mogao da oстане. Pre nego što je ušao vezu sa Mirijam, tom opsesivnom ženom, koja ga je istovremeno želela za sebe, ali ga nije shvatala preterano ozbiljno, Henri je bio u neprekidnom kontaktu sa Valeri, svojom bivšom suprugom i osobom iz sasvim drugačijeg društvenog miljea od onog kojem je pripadala porodica Kan.

Ti su se krugovi neprestano širili i večno sretali na istim mestima gde su provodili godišnje odmоре, vikende, odlazili na zabave, dodele nagrada, i učestvovali u istim skandalima i aferama sa samoubistvima. Njihova deca su, isto tako, zajedno pohađala školu, lečila se od zavisnosti, međusobno se ženila i udavala; ostali su jedni druge zapošljavali, pa su se onda i *njihova* deca igrala zajedno. (Kurejši 2008: 156)

Nezadovoljan time što rođeni sin i ćerka deca žele da ga „vide kao nekog dobroćudnog dedicu: impotentnog, koji ima rutinu, ništa ne traži, sedi u ćošku i nema šta pametnije da radi sem da utrljava viski u bezube vilice“ (Kurejši 2008: 136), Henri odlučuje da pruži otpor lažnoj moralnosti i nadoknadi sve što je propustio u svojim najboljim danima, a što mu je tada bilo nedostupno<sup>183</sup> jer su tada „žene bile ne samo maljave već i nosile gumene čizme“ (Kurejši 2008: 132). „Oblačile su radničke kombinezone. Imale su kratko podšišane kose i velike alke u ušima. Radile su kao čistači ulica i na građevini.“ (Kurejši 2008: 132) Međutim u poslednje vreme, od kada multikulturni London jednostavno vrvi od „divnih nedostupnih žena“ (Kurejši 2008: 132), Henri donosi odluku da se spusti tačno onoliko koliko mu se dopada i pretvori nedoličnost u nešto čime može da se ponosi<sup>184</sup>. Svestan da je mnoge pripadnike njegove generacije „isfrustrirao onaj period maljavosti, mislim, kao švalere“ (Kurejši 2008: 133), Henri je rešio da zaboravi na licemerje i gađenje koje je osećao prema tuđim

<sup>183</sup> Kurejšijevo mišljenje o puritanističkoj i konzervativnoj prirodi feminističkog pokreta sedamdesetih godina prošlog veka je već ranije pomenuto na strani 35.

Izvor: Thomas, Susie. 2007. „Something to Ask You: A Conversation with Hanif Kureishi.” *Changing English: Studies in Culture and Education* 14(1): 3–16. London: Routledge, str. 7–8. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13586840701234910>.

<sup>184</sup> Videti u Kurejši (2008).

telima, pa i prestane da se ubeđuje kako je i njegovo telo drugima odvratno“ (Kurejši 2008: 133). Tako, polazeći od pretpostavke da je intimnost „privilegija romana i drame“ (Kurejši 2008: 385), njegova ljubavnica i on odlučuju da najprivatniji aspekt svoje veze prenesu u javnu sferu ili tačnije – swingerski klub. Na mestu gde je takođe u prilici da vidi posledice „sukoba između puritanaca i liberala, između onih koji mrze maštarije i onih koji ih vole“ (Kurejši 2008: 373), ali i oseti najveću pripadnost zajednici „još od vremena kada je pristupio socijalistima“ (Kurejši 2008: 141), Henri prepoznaje ljudsku potrebu za promiskuitetom kao želju za poništenjem individualnosti i postizanjem slobode u njenom najradikalnijem obliku:

Dolaze frizeri, bankarski službenici, vlasnici prodavnica, vozači kamioneta, ljudi koji žive u jeftinim kućama na periferiji. S jedne strane, sve je to apsurdno i banalno. A s druge, svi znamo da će i najviši i najniži slojevi rizikovati razum, svojinu, brak, dobar glas, samo da zadovolje svoje žudnje. Takođe znamo da i našu decu čeka ovaj isti ludi svet želja. Kako je čudno kad pomisliš da ta ludnica čini samu srž ljudskog života. (Kurejši 2008: 164)

Međutim, iako iskreno ushićen time koliko „nas sopstveno telo opčinjava i uzmemirava“ (Kurejši 2008: 375), Henri ne dozvoljava da ga bilo kakve trenutne fascinacije udalje od svega što on po prirodi jeste ili promene nešto u samoj suštini njegovog bića. U slučaju Karen, njegove poslovne saradnice i Džamalove nekadašnje ljubavnice, tako nešto se nikako ne bi moglo reći, pre svega zbog upadljive nezainteresovanosti za duhovnu nadgradnju i hronične intelektualne lenjosti. Duhovita i drska, ova televizijska voditeljka u pokušaju i vatrena pobornica politike Margaret Tačer, je zaintrigirala Džamala „drčnošću i otvorenom vulgarnošću“ (Kurejši 2008: 238) nekoga ko nije imao razumevanja za bilo kakve misaone komplikacije. Karen se sastojala od čiste, brutalne materijalističke ambicije i verovala da treba osluškiivati želje „naroda“, „pod kojim je, izgleda, podrazumevala neobrazovan svet i neopevane sirovine“ (Kurejši 2008: 247). „Ukoliko nije šetala naokolo i pričala telefonom, gledala je sapunice i lakirala nokte, s gomilom časopisa *Kosmopoliten* ispred sebe.“ (Kurejši 2008: 238) „Po njoj, svako je snosio krivicu za svoje patnje; čak i ako ste progonjeni crnac iz Južnoafričke Republike, lišen svih ljudskih prava, sigurno ste sami nekako navukli zlo na sebe.“ (Kurejši 2008: 245) Međutim, za mladića koji je tek nešto pre toga izgubio ljubavni odnos koji mu se činio sudbonosnim i još uvek nije bio u prilici da uvidi koliko će mu njegov krah i okajavanje greha zbog ubistva iz nehata poslužiti „kao mamuza“ (Kurejši 2008: 99) u izgradnji profesionalnih odnosa i redefinisaju patološke porodične dinamike sa majkom i sestrom, ovo se činilo kao prilika da ostvari jedan mnogo ležerniji, manje–više platonski, odnos, lišen strasti i „seksualne ljubomore“ (Kurejši 2008: 240). Naravno, kako to obično biva, iza Karenine hladne i rezervisane fasade, krila se labilna i nesigurna osoba kojoj je surovost zapravo bila način da se izbori sa nepodnošljivim saznanjem o tome koliko su ljudi u stanju da povređuju jedni druge. Kao neko ko nije u stanju da artikulise svoje emocije ili ih adekvatno ispolji u pravom trenutku, Karen nije postala samo osoba koja svom mladiću uliva fobiju „od svake romantike i bliskosti“ (Kurejši 2008: 252), već i sama biva osuđena na niz razočaravajućih i traumatičnih emotivnih epizoda – od abortusa i kraha veze sa Džamalom, pa sve do nesrećnog braka, burnog razvoda, čitavog niza ljubavnih neuspeha i teškog odnosa sa ćerkama tinejdžerkama.

Čini se da sve Džamalove ljubavnice žive u prošlosti i vrte se u krugu prinudnih radnji. Dok Karen ne može da se pomiri sa ličnom odgovornošću, protokom vremena i starenjem kao neminovnošću, Adita prolazi kroz ekstremna duševna stanja i nalazi utehu u kratkotrajnim izletima u različite hirovite epizode, od konzumerističkog konformizma do verskog konzervativizma, ali uporno izbegava da se odrekne slike oca kao zaštitnika i suoči se sa roditeljevom patološkom prirodom, homofobijom koja bi neminovno uništila život njenog brata Mustaka i realnim posledicama seksualnog zlostavljanja. Čak je i Džozefina, koja je rasla u senci dominantne majke, čitavog života pokušavala da ostane nevidljiva u javnosti, ali je zato u mužu umesto partnera tražila terapeuta. Istina je da ono što Džamala Kana sputava, uprkos razvijenoj samosvesti, britkom intelektu i profesionalnoj ostvarenosti, jeste osećaj krivice zbog ubistva iz nehata, ali i idealizacija izgubljenih emotivnih veza.

Momačka prijateljstva sa Volfom i Valentinom, kao i mladalačka ljubav prema Ađiti, nestala su istovremeno iz njegovog života pod krajnje morbidnim i traumatičnim okolnostima, ostavivši ga ne samo emotivno povređenim, već i trajno razočaranim u prirodu ljudske seksualnosti. Slučajnim ubistvom Ađitinog oca i zlostavljača, Džamal nije izgubio samo dragoceni osećaj dečake nevinosti, već i kontakt sa svim osećanjima i odnosima koji su ga činili onim što je do tada bio. Srećom, prilika za potpuno isceljenje u njegovom slučaju ne izostaje. Ona se pojavljuje u liku Tahira Huseina, psihoterapeuta Pakistanca i vrlo kompleksne ličnosti, koja već svojom jedinstvenom pojavom ukazuje na mogućnost postizanja sklada između tradicionalnog i individualnog u okviru hibridnog identiteta. Naime, proživljavanje unutrašnjih sukoba i analiza kao „vežba razbijanja iluzija“ (Kurejši 2008: 73), je upravo ono što spašava sve Kurejšijeve protagoniste, pa tako i Džamala Kana.

### 3.4 *Intimnost i Telo*

Pre nego što je napisao *Intimnost*, Hanif Kurejši je široj publici uglavnom bio poznat kao autor *Moje lepe perionice*, *Bude iz predgrađa* i *Crnog albuma*. Iako je ovde reč o bitno različitim delima, koja nikako ne smeju biti stavljena u isti koš, činjenica je da nam pisac u svakom od njih pripoveda pre svega o značaju individualnosti, hrabrosti i mladalačkog poleta. Za razliku od njih, *Intimnost* je možda najbliže tome da zaista bude Kurejšijev autobiografski roman, tužna priča o nezadovoljstvu odraslih ljudi i tragičnoj sudbini šest godina duge veze kojoj više nema spasa<sup>185</sup>, a koja za naratora već neko vreme predstavlja samo „rasipanje vremena i osećanja“ (Kurejši 2005: 6).

Ako otkrivanje svežije i iskrenije seksualnosti u braku daje novu šansu odnosu između likova romana *Nešto da ti kažem*, Džamala Kana i njegove žene Džozefine, to je upravo ono što nedostaje Džeju i Suzan u *Intimnosti*. Po rečima samog Kurejšija, *Intimnost* istražuje moć obezličene seksualnosti, mogućnost postojanja strasti izvan ljubavne veze u tradicionalnom smislu, narcisoidnu fasciniranost tuđim telima, opsesiju ličnim zadovoljstvima i egoističnim sklonostima, ali i univerzalnu potrebu ljudi da se zaštite od isuviše jakih osećanja i komplikovanih emotivnih stanja. Polazeći od pretpostavke da seksualnost sputava jednako koliko i oslobađa, Kurejši nam ukazuje na to koliko sama imaginacija, bez jake i svesne volje za odbacivanjem ega, nije dovoljna kada govorimo o međuljudskim odnosima. Odustati od sebe i usmeriti se na potrebe drugih je izuzetno teško, naročito ako smo već svesni prethodnih neuspeha<sup>186</sup>. Međutim, istina je da nemamo izbora i da seksualnost, iako možda poprima drugačije forme u različitim istorijskim i životnim kontekstima, nikada ne nestaje niti napušta ljudski um<sup>187</sup>. Od samog rođenja smo učeni da očekujemo ljubav. Pošto smo tada obično

---

<sup>185</sup> Mendelsohn, Jane. 1999. "But Enough About You..." *The New York Times*, 28. mart. Dostupno na: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/99/03/28/reviews/990328.28mendel.html> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>186</sup> U svojim memoarima, Kurejši navodi da seksualnost uvek sa sobom nosi rizik, mogućnost neuspeha, strah od odbijanja i poniženja. Međutim, on naglašava da ljudi ne smeju da dozvole da ih to saznanje obeshrabri ili parališe. Suština je u prihvatanju zadovoljstava i ljubavi prema njima, uprkos tome što se čini da moderno društvo ponovo mora da osvaja iste slobode za koje su se ljudi navodno izborili šezdesetih godina prošlog veka; da je vreme liberalnih vrednosti prošlo, a došlo doba uvredljivosti, cenzure i autocenzure. Mnogo toga je danas nemoguće reći, a tehnologija je u nama stvorila ne samo strah od gubitka kontrole, već nas i navela da zaboravimo da je neukrotiva priroda seksualnosti od suštinskog značaja za autentično ljudsko iskustvo.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 66.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>187</sup> Posvećenost, sa druge strane, traje onoliko koliko traje i naklonost. Kada ona nestane, naša vernost počne da pripada nekom drugom. Za Hanifa Kurejšija, to je prava autentičnost. Sposobnost da odaberemo između dužnosti prema drugima i obaveze prema sebi. Iako su takve odluke izuzetno teške i imaju svoje posledice, hrabrost da ih donesemo govori o tome kakva smo osoba i kako smo spremni da živimo.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2015. "A Very Serious Business": Hanif Kureishi in conversation with Susan Alice Fischer. In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 132–144. London: Bloomsbury, str. 140.

bili voljeni, maženi i paženi, to je reakcija koju očekujemo i kasnije u životu. Sposobnost drugih da nas povrede uvek šokira. Iako kroz životno iskustvo naučimo da budemo oprezniji, bojažljiviji, pa možda i ciničniji, potreba da budemo voljeni nikada ne nestaje<sup>188</sup>. Možda želja zaista nikada ne prestaje da liči na potpuno ludilo<sup>189</sup>.

„Ovo je najtužnija noć, jer odlazim i neću se vratiti“ (Kurejši 2005: 5), saopštava nam glavni lik, scenarista Džej, već na prvoj stranici romana. „Neću se vraćati ovom životu. Ne mogu.“ (Kurejši 2005: 5) „Kod kuće se ne osećam kao kod kuće. Ujutru odlazim odavde. Zauvek. Zbogom.“ (Kurejši 2005: 12) Dok nam predočava svoje razloge za odlazak, Kurejšijev protagonista nam otkriva i promišljanja o strasti prema drugoj, mnogo mlađoj ženi, monogamiji, roditeljskoj ljubavi prema petogodišnjem i trogodišnjem sinu, nesreći i teškom zadatku postizanja i očuvanja pravog, intimnog odnosa između dvoje ljudi pod težinom izazova monotone svakodnevice<sup>190</sup>. Suočen sa najsudbonosnijom životnom prekretnicom do tada, Džej ima utisak kako iz prikrajka posmatra stvari naopačke<sup>191</sup>, dok istovremeno pokušava da ubedi sebe kako „napustiti nekoga nije nešto najgore što toj osobi možeš da učiniš“ (Kurejši 2005: 7).

Može biti neveselo, ali ne mora baš da bude tragedija. Ako nikada ništa ili nikoga ne ostaviš, neće biti prostora ni za šta novo. Naravno, nastaviti sa životom je nevernost – prema drugima, prema prošlosti, prema starim shvatanjima o sebi. Možda bi u svakom danu trebalo da se desi neko pravo neverstvo ili neophodna izdaja. Bio bi to čin optimizma, nade, koji jemči veru u budućnost – potvrda da stvari ne samo što mogu da budu drugačije, nego i bolje. (Kurejši 2005: 7)

Kako stvari trenutno stoje, Suzan je istovremeno i majka njegove dece i njegov najveći neprijatelj. Predmet strepnji, nesigurnosti i prezira. Osoba koja „misli da je feministkinja, u stvari samo ima lošu narav“ (Kurejši 2005: 96), prema kojoj nikada nije gajio preterano jake emocije, već samo delio strast prema uživanjima i bolne porodične priče iz sopstvenog detinjstva. Žena koja ga nije opčinila svojom oštroumnosću ili lepotom, već odlučnošću i istrajnošću, jedino biće pored njegove majke s kojim praktično ništa nije mogao da radi<sup>192</sup>. Bila je ambiciozna i stabilna, „direktna i čvrsta; znala je kako da obavi stvari“ (Kurejši 2005: 28), pa je možda zato i ostala potpuno lišena spontanosti i imaginacije<sup>193</sup>. „Ali, u njenoj aktivnosti ima nečeg očajničkog, kao da je njen rad drži u jednom komadu“ (Kurejši 2005: 51), primećuje Džej. „Ona je promišljena u svojim prijateljstvima, kao i u svemu drugom“ (Kurejši 2005: 27), i „gaji naklonost prema svakome ko ima bilo kakvu titulu, kao što neke devojke radije izlaze sa bubnjarima nego, recimo, basistima“ (Kurejši 2005: 30). Istovremeno, Suzan je toliko emotivno škrt da svog partnera uopšte više ni ne dodiruje, već mu „prinosi obraz na nekoliko centimetara“ (Kurejši 2005: 9) razdaljine, ponižavajući na taj način i njega i sebe<sup>194</sup>; neko čiji bes nikako nije u stanju da zaustavi, sa kojom se obično oseća kao da ga je „saterala uza zid i obasula udarcima“ (Kurejši 2005: 10), i u čijem društvu uglavnom ćuti, osim onda kada uspe da pripremi „dve–tri moguće teme“ (Kurejši 2005: 9) unapred, kao da su njihovi razgovori „nekakav ispit“ (Kurejši 2005: 9).

<sup>188</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 70–71.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>189</sup> Kureishi, Hanif. 2001. „Our Beautiful Project.” *The Guardian*, 31. januar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/film/2001/jan/31/artsfeatures.fiction> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>190</sup> Videti belešku 189.

<sup>191</sup> Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 7.

<sup>192</sup> Videti u Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 20.

<sup>193</sup> Suzan predstavlja suprotnost Kurejšijevom shvatanju seksualnosti kao nečega što treba slaviti, istraživati i negovati; nečega što u nama budi kreativnost i zainteresovanost za druge.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 149.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>194</sup> Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 9.

Za razliku od Džeja koji dosta kritički govori o sebi, tek uči kako da očekuje da se ljudi prema njemu „ophode ljubazno“ (Kurejši 2005: 136) i nije „spreman za mudrost patnje“ (Kurejši 2005: 92), već želi „strast, bezobrazluke, detinjasta zadovoljstva“ (Kurejši 2005: 92), Suzan teži umerenom nezadovoljstvu u učmalosti<sup>195</sup>, „ne mozga neprekidno o dubinama svog uma“ (Kurejši 2005: 29) i „zbog toga što se nikada nije razočarala ili izgubila iluzije – nikada se nije zgrozila nad sopstvenim životom, nikada ne bi zapala u unutrašnji haos – nije se promenila“ (Kurejši 2005: 29). „Ali, da bi održala poredak stvari ona može da bude džangrizava i striktna, s tvrdim oklopom bez imalo ljupkosti. S njom morate da pripazite: retko će zaplakati, ali će padati u vatru.“ (Kurejši 2005: 30) Međutim, iako je sklona emotivnom učenjivanju i besnim tiradama, „raspon njenih osećanja je uzak: nju bi bilo sramota da se prepusti svojim raspoloženjima“ (Kurejši 2005: 29). „Zato većinu najličnijih stvari čuva za sebe, iz straha šta bi drugi, a naročito ona sama mogli da pomisle.“ (Kurejši 2005: 29) Sa druge strane, on se trenutno oseća kao da je „postao jedan od odraslih iz *Lovca u žitu*“ (Kurejši 2005: 134), sa setom se priseća svoje mlake, poluplatonske studentske veze sa ženom koja je bila jednako tužna kao i on, „ako ne i tužnija“ (Kurejši 2005: 23) i pita se nije li to zapravo bila njegova „neoplakana prava ljubav“ (Kurejši 2005: 23). Džej još uvek želi da veruje u individualizam, senzualizam i u „kreativnu lenjost“ (Kurejši 2005: 122), i voli ljudsku imaginaciju „njenu istančanost, njenu brutalnu agresivnu energiju, njenu dubinu, njenu moć da transformiše materijalni svet u umetnost“ (Kurejši 2005: 123), jer to je jedino što stoji, pored ljubavi i strasti, u „središtu svega zbog čega vredi živeti“ (Kurejši 2005: 123). Međutim, iako za svoja osećanja kaže da su „snažna“ (Kurejši 2005: 76), a želje „nametljive“ (Kurejši 2005: 76), on nam iskreno priznaje i razmere sopstvenog kukavičluka i samoživosti u ljubavnim odnosima, kaže da nikada nije bio svetac, da mu ovo nije prvo neverstvo i da bi ga Suzan najverovatnije pljunula u lice kada bi ga stvarno poznavala<sup>196</sup>. Dakle, kao neko ko po pravilu nikada nije hteo ono što je želeo, ko je smatrao strast svojih ljubavnica odbojnom ili smešnom i gubio interesovanje za njih onog trenutka kada bi ih osvojio, Džej sada pre svega prezire samog sebe zbog siline emocija koje oseća prema drugoj ženi, a koje ne može da kontroliše, ali i parališuće nesposobnosti da konačno počne da živi onako kako želi, ili tačnije, da umesto „slobode prema obavezama“ (Kurejši 2005: 14) odabere „vrhovnu slobodu“ (Kurejši 2005: 14). Naime, iako svesno zna da je bolje „plašiti se nečega nego se dosađivati, a život bez ljubavi je kao dugotrajna dosada“ (Kurejši 2005: 14–15), on oseća kako je „izgubio apetit za uživanjem u životu“ (Kurejši 2005: 74) i ne može da se odupre najnižim ljudskim slabostima i strepnjama.

Iako mu Suzan trenutno izgleda i deluje kao sušta suprotnost njegovoj mladoj, uzbudljivoj i nezahtevnoj ljubavnici Nini, a Džeu je ta sveža ljubav sada zaista „važnija od svega“ (Kurejši 2005: 103), on tvrdi da ljubomora ostaje i onda kada drugih emocija više nema, jer povrediti nekoga predstavlja „čin nevoljne prisnosti“ (Kurejši 2005: 94) koja traje zauvek. Kao neko ko hoće da živi svoj život, ali ne može da podnese pomisao da njegova uskoro bivša partnerka učini isto, Džej daje sve od sebe da potpuno objektivno i racionalno promisli o tome zašto su i koliko nečija uživanja drugima neprijatna<sup>197</sup>:

<sup>195</sup> Kako sam Kurejši navodi, priroda zadovoljstva je opasna zbog svoje dualnosti. Ako ga imamo premalo, život deluje težak, spor i besadržajan. Depresija je cena koju plaćamo za celoživotnu potragu za uživanjima, kao i za pokušaje da otkrijemo koja je prava mera hedonističkih prepuštanja. Danas se većina knjiga o samopomoći bavi nesrećom, srećom ili kreativnim pisanjem. Čini se da zadovoljstva više nisu vodeća tema, osim ako to nije u negativnom kontekstu. Možda zato što je previše opasno misliti na nešto što se u osnovi smatra pogrešnim. Sreća se zaslužuje, dok se zadovoljstvo krade i grešno je, pa zato ljudi češće zavide jedni drugima na zadovoljstvu nego na sreći.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2011c. „It’s a Sin: the Kama Sutra and the Search for Pleasure.” *Critical Quarterly* 53 (1): 1–5. PDF, str. 3. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8705.2011.01984.x> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>196</sup> Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 126.

<sup>197</sup> Nažalost, za razliku od Džeja, koji samo povremeno promišlja o ovakvim stvarima, neke ljude, umesto ljubavi i zadovoljstava, uzbuđuje želja da kontrolišu druge, njihovo ponašanje i slobodu govora. Dostojevski, Boldvin, Barouz, Džin Ris i Silvija Plat, pisci i spisateljice koje je Kurejši najviše voleo tokom svog odrastanja i kojima se najviše divio, bili su upravo oni koji su stvarali bez strahova i inhibicija i koji, za njega, ali i za likove njegovih romana, predstavljaju uzore. Naravno, mnogi od njih su platili cenu svoje borbe za slobodu.

Ljudi ne vole da previše uživaš; smatraju da to ne valja za tebe. Možeš da počneš da priželjkuješ to sve vreme. Kako je nemirna želja! Taj đavo nikad ne spava i nema mira. Želja je bezobrazna i nije u skladu sa našim idealima, zbog čega su nam upravo toliko i potrebni. Želja se ruga svim ljudskim težnjama i čini ih vrednim. Želja je prvobitni anarhista i tajni agent – nije čudo što ljudi žele da je zarobe i drže na sigurnom. I baš kad pomislimo da smo podjarmili želju, ona nas izneveri ili nas ispuni nadom. Želja me zasmehava, zato što pravi budalu od svih nas. Pa ipak, bolje je biti budala nego fašista. (Kurejši 2005: 42)

Zamišljen nad periodom koji je „protraćio na svoje brojne depresije“ (Kurejši 2005: 15), kao i saznanjem da to sigurno mora biti duže od njegovog „celokupnog seksualnog užitka sabranog zajedno“ (Kurejši 2005: 15), Džej ovog puta ne može da se pomiri sa tim da je danas „previše želeći da spavaš u naručju nekoga ko te želi“ (Kurejši 2005: 72) i da ga verovatno čeka sudbina svih onih ljudi „koji su celog života očigledno potišteni, a prihvatili su svoju relativnu nesreću kao da im je suđena“ (Kurejši 2005: 15). U žurbi da što pametnije i bezbolnije razreši dilemu koju zapravo uopšte ni nema, on upoređuje ključne odluke Viktora i Asifa, svoja dva najbliža prijatelja, koji zagovaraju, pa i žive dve potpuno različite životne filozofije<sup>198</sup>.

Kako saznajemo, „većinu večeri Viktor obično sam gleda TV, s poslužavnikom sa safaladom i pomfritom na kolenima, uz još poneki marinirani crni luk. Još jedan prijatelj: zaobljeni, sredovečan alkoholičar, inače računovođa“ (Kurejši 2005: 16), kojem Džej zavidi na „entuzijazmu dok priča o životu od kojeg ga, trenutno, razdvaja brak“ (Kurejši 2005: 16). „Usrdno se potrudio da se po prvi put nauživa tinejdžerske slobode. Ostavlja ženu, kupuje donji veš, losion za posle brijanja, dugmiće za manžetne, narukvicu i boju za kosu“ (Kurejši 2005: 16). Međutim, za razliku od Džēja, kome je od detinjstva porodica „delovala kao puka mašina za tlačenje i izobličavanje slobodnih jedinki“ (Kurejši 2005: 68), ali koji se dugo isticao u odricanju od stvari koje je voleo, Viktor je decenijama idealizovao taj čitav koncept i gledao na njega sa religioznom odanošću najiskrenijeg vernika, da bi sada, razočaran, usamljen i pomalo ogorčen, otvoreno tvrdio kako „trpeljivost može da postane i rđava navika“ (Kurejši 2005: 63). Naime, suočen sa protokom vremena i osrednjošću svog porodičnog života, on je rešio da se otrgne „slepoj, glupavoj poslušnosti i pokoravanju“ (Kurejši 2005: 60) jednog ispošćenog, besmislenog i dosadnog braka, i sada živi u modernom, boemskom delu grada gde predano traga za jedinom stvari koju je oduvek želeo, a koja mu je uvek nekako izmicala:

Da dobije još jednu šansu za idealnu ljubav, da se oženi pravom ženom, pre nego što mu bude prekasno da ispolji svoj novopronađeni entuzijazam, i prekasno da se igra na podu sa rođenom decom – decom koja ga, ovog puta, neće zasuti kletvama i izbaciti odeću kroz prozor za njim. (Kurejši 2005: 95)

Međutim, uprkos znatnim naporima i dobroj volji, čini se da Viktor nikako ne može da ostvari ono što je naumio i što mu u teoriji deluje odlično. Nakon burnog odvajanja od porodice, trogodišnje veze sa udatom ženom kojoj je sopstvena nesreća bila draža od njega i temeljne potrage za „onom pravom“, u kojoj su učestvovali gotovo svi njegovi rođaci i prijatelji, čini se da se Viktor donekle predao okolnostima i sopstvenom cinizmu. „Bilo mu je previše“ (Kurejši 2005: 96), jer sve te, neprijatne i mučne, ljubavne strepnje i neizvesnosti, ta „čežnja, nedostajanje, strahovanje, nadanje“ (Kurejši 2005: 96) nisu baš za svakoga.

---

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 86.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>198</sup> Na sličan način kao što Rijaz i Didi predstavljaju dve strane Šahidove ličnosti, a Volf i Valentin Džamalove, tako i Viktor i Asif predstavljaju krajnosti Džejevog karaktera. O ovoj dinamici je već bilo reči na strani 34.

Izvor: Boucher, Geoff. 2015. “The Other Kureishi: A Psychoanalytic Reading of *Something to Tell You*.” In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 99–113. London: Bloomsbury, str. 106.

Ali, on drži većinu svojih stvari u koferima, a rublje za pranje na gomili u ćošku, s vlažnim peškirom na vrhu. Jedina hrana u kuhinji su vekna hleba, parče užeglog putera i nekoliko teglica sa džemom, pokradenih iz hotela. Da bi funkcionisao, Viktor guta vitaminske pilule uz pivo.

Viktor ima povremena pomračenja uma. Glava mu se rasprskava kao prastara pećina puna strahovitih stvorenja. (Kurejši 2005: 71)

Dok je prvi Džejev prijatelj razveden i vodi život sličan onome koji u najskorijoj budućnosti čeka i samog naratora, već ranije pomenuti Asif obožava svoju ženu i decu. On poseduje „integritet i principe“ (Kurejši 2005: 39). „Bez preteranog razmetanja, on se ne stidi da kaže u šta veruje. Odbacio je sav onaj cinizam iz osamdesetih. Njegova verovanja daju mu stabilnost, smisao i središte. On zna gde je: svet mu je uvek prepoznatljiv.“ (Kurejši 2005: 39) To je jedan „redak čovek, ne plaši se da prizna koliko se raduje“ (Kurejši 2005: 38), „uživa u vikendima“ (Kurejši 2005: 36), drago mu je što je postao nastavnik, iako ga svi ostali smatraju mučenikom i „kada žudi – a nije budala – on žudi za onim što već ima“ (Kurejši 2005: 37).

Ali, on nikada nije želeo ništa drugo. Ubrzo nakon diplomskog ispita on i Nadžma su se venčali. Jedno od njihove dece provelo je mesece u bolnici i imalo je sreće da preživi. Asif je zbog toga skoro sišao s uma. Dete se očigledno oporavilo, ali on nikada nije zaboravio šta je zamalo izgubio. (Kurejši 2005: 36)

Međutim, iako Viktorovu sudbinu povremeno opisuje kao mračnu i neprijatnu, a budućnost neizvesnu, sama neinventivna stabilnost Asifovog života, njegov integritet i čvrsti principi čine da se Džej oseća ne samo neprijatno i skućeno, već i ubeđeno da su svi oni arogantni i samozadovoljni porodični ljudi, koji uspešno plivaju bračnim vodama, zapravo samo loši u promiskuitetu<sup>199</sup>.

Uprkos različitim temperamentima, porodičnim okolnostima i partnerskim odnosima, slična dilema muči i protagonistu Kurejšijevog romana *Telo*. Od prvog dana braka sa Margo, majkom njegove dece, ženom do koje mu je još uvek iskreno stalo i sa kojom se zaista oseća voljenim, sada ostareli Adam bio je rešen da nikada ne poklekne pred iskušenjima strasti i neverstva, nemajući pritom ni najmanju predstavu koliko teški, frustrirajući i jalovi mogu biti pokušaji svih onih koji svesno nameravaju da ubiju želju, a borave u neposrednom okruženju predmeta svojih žudnji. Upoređujući ovakav, nametnuti celibat sa samim paklom, on dodaje da upravo takva vrsta svestremenog, seksualnog ispunjenja koje nikada ne jenjava i intimnog blaženstva koje sebi uskraćujemo kroz tradicionalizam i društvene konvencije, u realnosti može biti tek jedna od onih hipnotišućih i naivnih fantazija kojima se ljudski rod zaluduje, neostvariva jednako kao i nada da ćemo sve što nam je potrebno naći u toj jednoj idealnoj osobi. Međutim, smatrajući nešto uzbudljivije alternative svom krajnje ispravnom stilu života suviše destruktivnim i nepredvidivim<sup>200</sup>, Adam zaključuje da mu se pronalaženja lične sreće uprkos izazovima koje život nosi, preokupacija materijalnim stvarima, decom, bolestima i poslom, kao i filozofsko prevazilaženje ogorčenosti, oćajanja, ljubomore i seksualne zavisti, ipak više isplati od kratkotrajnih čulnih užitaka na uštrb pouzdane stabilnosti i trajne sigurnosti, pa makar ga sve to zajedno odvelo u različite neuroze i fobije<sup>201</sup>.

<sup>199</sup> Mendelsohn, Jane. 1999. „But Enough About You...“ *The New York Times*, 28. mart. Dostupno na: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/99/03/28/reviews/990328.28mendelt.html> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>200</sup> Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 48.

<sup>201</sup> Videti belešku 200.

Budući da je i sam sve više preokupiran sopstvenim telom, što će nešto kasnije u romanu dovesti do čitavog niza katastrofalnih posledica<sup>202</sup>, Adam primećuje koliko su naša bića uslovljena postojanjem seksualne dimenzije ili odsustvom iste. Čak i sada, kada se moderno društvo naročito diči svojom liberalnošću, on poraženo primećuje da ljudi jako teško dižu ruke od želje da se što više fizički dopadnu ili budu voljeni, naročito kada šanse za to postaju sve neizvesnije. Naime, za Adamovu ženu i njene prijateljice, koje kao da veruju da unutrašnji život nose na površini svoje kože<sup>203</sup>, dani su se uglavnom vrteli oko razgovora o obliku i težini tela, različitim vežbama, ličnim trenerima, nutricionistima, instruktorima joge, maserima, kozmetičarima i savetnicima, i sve to sa takvom predanošću, kao da se tegobe naših teških duševnih stanja, neuroze i strahovi mogu otkloniti brigom o telu. Suprotno tome, Adam, koji je postao svestan smrtnosti gotovo istog trenutka kada i svoje seksualnosti, se s godinama sve više bezuspešno trudio da prevaziđe narcizam sredovečnog čoveka ili se čak i potpuno distancira od sopstvenog tela, kao nekog neprijatnog poznanika sa kojim više nije želeo da ima nikakve veze<sup>204</sup>. Kako sam navodi, iako želja sa godinama ne slabi, njegov ponos, identitet i osećaj sopstva, posmatrani kroz vizuru seksualnosti, nisu s godinama nestali, već emigrirali<sup>205</sup> u apstraktna promišljanja o funkciji tela u određivanju ličnog identiteta<sup>206</sup>. Prisećajući se koliko je njegovo odrastanje nakon Drugog svetskog rata bilo obeleženo autoritativnim pojavama nastavnika koji su svoja ranjena, privremeno ili trajno oštećena tela dostojanstveno krili u senci intelektualne preokupiranosti, Adam razmišlja o tome do koje mere nam je celokupni pristup ovozemaljskim uživanjima omogućen ili ograničen u zavisnosti od fizičke privlačnosti i želje drugih da nas dodirnu ili udovolje našim voajerskim sklonostima, i koliko je ta želja ponekad apsurdna, sramotna, iracionalna ili čak nasilna. U trenutku kada, u svom novom telu, i sam postaje predmet seksualnog uznemiravanja i iskorišćavanja, Adam počinje da uviđa koliko ljudska požuda može da bude surova i obezličena, bez obzira na vaspitanje, lična ubeđenja i pol.

<sup>202</sup> Katastrofalne posledice Adamovih odluka i postupaka svakako imaju veze sa neumerenošću njegove želje. Kako Hanif Kurejši tvrdi, previše ljubavi ili mržnje može dovesti do ludila, nasilja, razočaranja, žrtvovanja ili samožrtvovanja. Potraga za zadovoljstvom može da vodi uništenju. Zbog takvih stvari ljudi mogu da ubiju sebe ili druge, i to se stalno dešava. Dok je sreća tiha i nenametljiva, strasti imaju posledice. Težnja zadovoljstvima je zarazna, subverzivna i teška – emotivno, ali i politički. Baš zbog toga, naše strasti, kao i naše slobode, moraju se svakodnevno braniti.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2011c. "It's a Sin: the Kama Sutra and the Search for Pleasure." *Critical Quarterly* 53 (1): 1–5. PDF, str. 3–4. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8705.2011.01984.x> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>203</sup> Videti u Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 29.

<sup>204</sup> U razgovoru sa Belom Frojd, Kurejši posle više od dve godine nakon nesreće govori o novom odnosu prema telu. Naime, dok je bio mlađi, mnogo je vodio računa o tome kako izgleda i kako se oblači. U to vreme London je za njega bio fantastična parada prelepih ljudi u božanstvenoj odeći. Danas izbegava da gleda svoje telo, ne želi da ga drugi gledaju i trudi se da o njemu uopšte ne razmišlja. Međutim, kako je pisanje ono što ga održava u životu i pomaže mu da se oseća dostojanstvenim i korisnim, pisac dodaje da ovo izuzetno traumatično iskustvo za njega predstavlja i novu priliku da piše o stvarima i situacijama o kojima ranije nije bio u prilici da razmišlja. Svakako, predmet njegovog interesovanja je i sada nešto što pripada univerzalnim ljudskim iskustvima. Pisanje o tragedijama, nesreći, propadanju tela i smrtnosti je nešto sa čime svako može da se poistoveti.

Izvor: Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco | Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=pyR3l5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

<sup>205</sup> Videti u Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 30.

<sup>206</sup> Adamovo novo telo ne postoji samo po sebi, niti on postaje mlađić željan novih iskustava. Ono je sredstvo za ispunjenje želja, ali želja koje potiču iz svesti koja odgovara Adamovim pravim godinama i pruža mu dvostruki uvid u sopstvenu seksualnost, iz pozicije aktivnog učesnika, ali i posmatrača. Uprkos inicijalnom oduševljenju novim mogućnostima, kasnija razočaranja su neminovna, jer Adam teži uživanjima bez posledica.

Izvor: Morrison, Jago. 2015. "The parallax of aging: Hanif Kureishi's *The Body*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 85–97. London: Bloomsbury, str. 90–95.

### 3.5 Poslednja reč i Ništarija

Neposredno pre prve kreativne posete domaćinstvu porodice Azam, Hari Džonson je svog književnog idola, sedamdesetogodišnjeg legendarnog pisca Mamuna, doživljavao kao izuzetno misterioznu i intrigantnu figuru, čija je toksična zavodljivost upropastila živote mnogih muškaraca i žena, a njegovu prvu suprugu Pegi čak i oterala u smrt. Naime, kada je o piscima reč, protagonista Kurejšijevog romana *Poslednja reč* je generalno znao da se tu obično radi o problematičnim, nepredvidivim i nedokučivim tipovima ličnosti:

Kao dugogodišnji ljubitelj gotovo svih vrsta umetnosti, Hari je znao da se umetnicima moraju oprostiti kaprici koji bi inače izazvali osudu okoline. Umetnik je predstavnik, lučonoša, onaj koji govori, kome zahvaljuju i koji mora da plati cenu. Umetnicima se dozvoljava – čak ih i podstiču – da žive raskalašnije u ime onih koji su prinuđeni da svoje životne radosti ostave pred vratima dok traje radno vreme. (Kurejši 2014a: 36)

Razmišljajući o tome kako da priđe svom komplikovanom zadatku i šarmira namćorastog pisca, Hari se prisećao priča o Larkinovom paranoičnom rasizmu, Prustovom i Hjuzovom sadizmu i Sartrove ljubomore prema Kamiju, i sa zadovoljstvom se spremao da piše o Mamunovom životu, naročito imajući u vidu to da se biografije „sad pišu po ugledu na tabloide, svode se na razotkivanje prljavštine i razbijanje iluzija“ (Kurejši 2014a: 35), jer „poenta je u ogoljavanju, sve dok ne ostanu samo kosti“ (Kurejši 2014a: 35).

Ko danas može da pomisli na Larkina a da se ne seti njegove sklonosti ka šiparničkim guzicama i paranoične mržnje prema crncima – „Čujem debelu urođeničku gamad kako trčkara za mnom u metrou“? A Erik Gil, koji je kopulirao s takoreći svim članovima porodice, uključujući i psa? Prust se izživljavao nad pacovima i poklanjao porodični nameštaj kuplerajima; Dickens je svoju ženu držao kao zatočenicu i nije joj dao da viđa decu; Lilijan Helman je bila lažljivica. Dok je Sartr živeo, Simon de Bovoar mu je podvodila cice; zavideo je Kamiju pre nego što ga je popljuvao. Džon Čiver je raširenih nozdrva obigravao po klozetima pre nego što se vrati ženi. Vudhaus je pravio radio emisije za naciste; Mejler je izbo svoju drugu ženu. Dve ljubavnice Teda Hjuza izvršile su samoubistvo. A tek Stajron, Selindžer, Sarojan...Književnost je stratište. Niko iole pristojan nikad se ne bi latio pera. Džek Nikolson je u *Isijavanju* dao prilično veran prikaz pisca. Kad bi Hari opisao čestitog čoveka a ne običnog gramzivca, niko mu ne bi verovao. (Kurejši 2014a: 36)

Znajući da „i najstameniji čovek zadrhti pred mogućnošću da neko strgne pokrov s njegove prošlosti, izuzev u slučaju da mu je prošlost bez ijedne mrlje“ (Kurejši 2014a: 22), pomalo naivni Džonson je svoju još nenapisanu knjigu o Mamunu zamišljao kao svojevrsnu odu velikom piscu.

[...] dopunjenu poglavljem o književnikovim poslednjim avanturicama, bolesti, smrti, počastima, nepriznatoj deci i, naravno, ljubavnicama koje su se sjatile na sahrani da bi se kasnije potukle oko toga koja će se pre obratiti novinarima, čupajući kosu i busajući se u grudi, a potom objaviti i memoare. (Kurejši 2014a: 13)

Uostalom, nije li baš Mamunova bivša ljubavnica Marion, ta „bejkonovski groteskna žena“ (Kurejši 2014a: 12), koja je nekada važila za jedinu osobu „koja istinski ume da utaži njegove ponovo razbuđene potrebe“ (Kurejši 2014a: 27) sada odbačena, zaboravljena i u svakom trenutku spremna da svoju priču podeli sa svetom? Nije li istina da ona i „dan–danas kipti od ogorčenosti i mržnje“ (Kurejši 2014a: 12)?

Kao što upravo od nje i saznajemo, Mamun je kao tinejdžer bio „prelep momčić, crnokos, s telom filmske zvezde“ (Kurejši 2014a: 148), a „njegove klinačke avanturice“ (Kurejši 2014a: 148) možda jednako brojne i živopisne kao Harijeve. Međutim, iako je to još uvek bio onaj isti „sićušan, mada još uvek držeći i reklo bi se snažan muškarac, širokih ramena i crnih očiju, sa španskom bradicom, odeven u englesku odeću za selo, od tvida u zelenim i smeđim tonovima“ (Kurejši 2014a: 15), Hari biva poražen saznanjem da se neko ko je toliko dugo važio za ozloglašenog preljubnika i beskompromisnog seksualnog egomanijaka, potpuno preobrazio i to u najprosečnijeg čoveka koji teži jedino miru i udobnosti, želi ono što nazivamo „svakodnevnom, građanskim i dosadnim“ (Kurejši 2014a: 75) životom i definitivno diže ruke od samoljubive potrebe da ga drugi smatraju posebnim. Naime, ovaj pravi stariji gospodin, koji po ceo dan samo zanoveta i to uglavnom zbog najbanalnijih stvari poput „jaja, temperature tosta, teškog bremena pisca koji više nema šta da kaže i kome budućnost nosi jedino slepilo, inkontinenciju, impotenciju, loše kritike, smrt i slične gadarije“ (Kurejši 2014a: 24), sada biva potpuno preobražen i veruje da u životu „ne treba žudeti za vatrometom“ (Kurejši 2014a: 91) niti očekivati previše od drugih:

Mnogo bolji model zajednice i konačna svrha ljubavi zapravo je čamotinja skladnog braka, duhovna ljubav, topao razgovor. Blaga, oplemenjujuća, mlaka ljubav lišena strasti – takva da stvara udobno okruženje u kome čovek može komotno da razmišlja. Pored toga, večera je na stolu kad god je poželj. (Kurejši 2014a: 91–92)

Njegova sadašnja žena, ekstravagantna Lijana Lučioni, koja „kao da je sva bila obavijena krznom, repovi mrtvih životinja visili su joj niz grudi“ (Kurejši 2014a: 15), nije imala razumevanja za činjenicu da je „prljav veš suština biografije“ (Kurejši 2014a: 40) niti razmišljala o tome kako nikoga nije briga za nečiji svetački život, dok je istovremeno vatreno želela da „sastavi roman“ (Kurejši 2014a: 30), bude upamćena kao prelepa Italijanka koja se zaljubljuje u genija<sup>207</sup>, „velika dama, domaćica mondenskih okupljanja, u čiji salon navraćaju Somerset Mom i Arnold Benet, a ponekad i Tomas Hardi, da popiju čaj i raspitaju se ima li šta novo u pozorištu“ (Kurejši 2014a: 99).

Bilo je jasno da je Lijana uvirtela sebi u glavu kako bi rešenje problema bilo da se od Mamuna napravi, kako je sama rekla, „brend“. Hari se iznenadio kad je video da Mamun, koji je tokom večere malo govorio i naizgled ostavio mozak na nekom prijatnijem mestu, ne zna šta tačno znači napraviti brend od nekoga. (Kurejši 2014a: 30)

Međutim, „ako ništa drugo, Lijana se stvarno trudila“ (Kurejši 2014a: 30). „Pokušavala je da proda filmska prava na muževljeve knjige, iskoristi njegove veze kako bi dobila sopstvenu kulinarsku emisiju i ubedi ga da prihvati primamljivu ponudu za niz predavanja širom SAD“ (Kurejši 2014a: 30). Naime, iako je na momente bio polulud od njihovog omalovažavanja, nipodaštavanja i ruganja, i sto posto siguran da je Lijana u biti takvo zlo da su joj i makarone crne<sup>208</sup>, a sam pisac „zlobna, pijana prostačina“ (Kurejši 2014a: 37), Hari je ipak voleo Azama i potpuno razumeo zašto „niko ne želi nešto što nema veze s mržnjom, žarom i strašću istinskog umetnika“ (Kurejši 2014a: 36). Čak i ako zanemarimo sve ostalo, Mamun je bio taj koji mu je otkrio „da se moramo zahvalno klanjati fundamentalistima jer nas podsećaju koliko su knjige i seks opasni“ (Kurejši 2014a: 75), da „svaki vid seksa, kao i sva ostala zadovoljstva, mora da sadrži otrovnu kap nastranosti, poganog kršenja pravila, pa čak i zla, da bi uopšte bio vredan truda“ (Kurejši 2014a: 75) i da je u današnja, banalna vremena, „preljuba – mešavina zadovoljstva i izdaje – jedini vid zabave koji nam je preostao“ (Kurejši 2014a: 75).

I pored toga što je Hari shvatio da Mamun zapravo ne voli žene „kao stvarne osobe“ (Kurejši 2014a: 92), već ih pretvara u izmišljene likove, ne postoji nikakva sumnja u to da Azam vrlo dobro

<sup>207</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 31.

<sup>208</sup> Videti u Kurejši (2014a).

zna šta može da očekuje od emotivnih veza i svog odnosa prema njima. On nam iskreno govori o tome kako „brak ograničava seks ali oslobađa ljubav“ (Kurejši 2014a: 75), iako možda ne predstavlja najsrećnije, već najbezbolnije rešenje. Uveren da pisac mora da bude površan, „lažov, opsenar, prevarant, sve što poželiš“ (Kurejši 2014a: 38), on ima dovoljno iskustva da zna kako „većina ljudi ne ume da uveća svoje zadovoljstvo, nego samo seksualizuje svoju bol“ (Kurejši 2014a: 77) i da „veza koja se ne razvija postaje sadistička“ (Kurejši 2014a: 78), patološka zajednica dvoje ljudi koje spaja jedino „nasilje onih koji hoće da puknu od muke“ (Kurejši 2014a: 78). Dok Hari misli da bi ga bračna obaveza izvukla iz kruga pohote i promiskuiteta, Mamun zaista zna koliko su ljubavi o kojima mladi pisac priča zapravo najobičnija „površna poznanstva“ (Kurejši 2014a: 77), „navike, antiveze“ (Kurejši 2014a: 77), bez ikakvog suštinskog značaja; da su njegovi naponi besmisleni jer „ne možeš svoju seksualnost prosto da uzmeš s police u nekakvoj izmaštanoj radnji za svačije potrebe“ (Kurejši 2014a: 78), već moraš sam da je stvaraš i oblikuješ od onoga što ti je dato. Mamun zna da „svako treba da živi onako kako hoće sve dok ne pronade nekoga kome će poželeti da bude veran“ (Kurejši 2014a: 78), jer se prave „uzajamne promene dešavaju retko, kao i sve što je dobro“ (Kurejši 2014a: 78) i da je sve mimo toga najobičnija „malograđanska budalaština, robovski moral“ (Kurejši 2014a: 78).

Naime, bez obzira na šarm i svoje zavodničke veštine, upadljivo je koliko je Hari bespomoćan pred ženama čak i onda kada su njegove namere potpuno nevine. Nakon verbalnih duela sa surovom Lijanom, koja mu se nametljivo poverava i nabacuje, ali ipak više od svega ostalog uživa u tome da ga naziva „nekreativnim mediokritetom“ (Kurejši 2014a: 106), koji je „čitav život projezdio na čarobnom čilimu za odabrane“ (Kurejši 2014a: 53), on se trese od besa i plače kad ostane sam. Uprkos izuzetno burnom seksualnom životu i brojnim, paralelnim, razvratnim ljubavnim vezama, istina je da su njegovu nežnost mnogi oduvek pripisivali tome što je Hari mnogo ličio na majku, koju je izgubio kada je imao dvanaest godina i za koju je bio izuzetno vezan. Upravo je na nju bio tako inteligentan, mogao je sve da razume, ali i toliko ranjiv da ga može slomiti i „najslabiji udarac, briga ili strah od neuspeha“ (Kurejši 2014a: 45). Suočen sa gubitkom najvažnije ženske osobe u svom životu, posle čije smrti mu je trebalo deset godina da se makar delimično oporavi, njemu se činilo da će čitavu adolescenciju provesti „čitajući u svojoj sobi, slušajući ploče i kasete starije braće i razgovarajući u mislima s majkom“ (Kurejši 2014a: 45), sve dok nije uvideo koliko može da profitira samo od toga što je „od samog početka bio predmet mnogo sažaljenja i pažnje ženskog dela društva“ (Kurejši 2014a: 46) svoje starije braće i „da su mnoge devojke podložne molbama da mu poklone malo pažnje“ (Kurejši 2014a: 46).

Morao je da jednu ženu zameni hordom drugih. Već sa četrnaest godina zavodio je više devojaka nego oni paceri od njegove braće. Otac bi se uvek obradovao kad se vrati s posla i zatekne kuću načičkanu raspupelim curicama. Zvao je to „Sent Trinijan“ ili „Kraljevstvo Šiparica“. Nije propustio da upozori Harija da će, kad odraste, zbog svojih darova, šarma i lakoće u ophođenju biti predmet zavisti – hteo je da kaže mržnje – i da stoga treba prikrivati svoje umeće, ali ne i da ga potiskuje. Hari tada nije razumeo šta on zapravo time hoće da kaže. (Kurejši 2014a: 46–47)

Počevši da živi sa svojom verenicom Alis i budući da je po pitanju seksualnog avanturizma na „vrlo ozbiljnoj detoksikaciji“ (Kurejši 2014a: 72), Hari se sada iz sve snage napreže da veru u monogamiju prenese iz teorije u praksu, pokušava da racionalizuje svoju potrebu da se dokaže svakoj ženi na koju naleti i prestane da se ponaša kao „pušten s lanca“ (Kurejši 2014a: 73). Svestan toga koliko su ženama zanimljivi svi „moćni i ranjivi“ (Kurejši 2014a: 68) tipovi muškaraca, bili oni umetnici, lekari ili osuđenici na smrt<sup>209</sup>, i koliko njihova nezajažljiva strast može ponekad da bude slepa i fatalna, on se nakon svoje poslednje, po život opasne ljubavne epizode sa jednom dosta nestabilnom, nepouzdanom ženom i njenom jednako problematičnom cimerkom, svesno trudio da

---

<sup>209</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 68.

potisne moć koju ima nad ženama i, uprkos vezi sa Džulijom, Mamunovom kućnom pomoćnicom, barem „malo primiri“ (Kurejši 2014a: 72). Međutim, prava istina je da se Hari, uprkos svim tim svesnim naporima, i dalje potajno plaši neprijatnosti zaljublјivanja, odljublјivanja ili bilo kakvog suočavanja sa stvarnošću, i slaže se sa Mamunom jedino kada tvrdi da „muškarac koji za sobom nije ostavio niz unesrećenih žena takoreći nije ni živeo“ (Kurejši 2014a: 74), zna koliko se plaši braka, običnog, građanskog života, histeričnog majčinskog nezadovolјstva svoje verenice i „ograničenja svakodnevice“ (Kurejši 2014a: 75), ali zato voli kad mu „krv udari u glavu“ (Kurejši 2014a: 75) i misli da „obezvredniti sopstveno delo i žensku ljubav zarad besmislenog tavorenja ili penzije, nije ništa drugo nego destruktivna izdaja sebe“ (Kurejši 2014a: 122). Međutim, u svakom od Kurejšijevih romana, pisac nam otvoreno poručuje da seksualnost, bez obzira na svoju samoživu, prevrtlјivu i predatorsku prirodu, ne funkcioniše na duže staze bez iskrene ljubavi i zdravog emotivnog života. Zato se može se reći i da je u slučaju oba pisca, Harija i Mamuna, *Poslednja reč* takođe i roman o emotivnom odrastanju, prevazilaženju ega i psiholoških trauma iz detinjstva, kao i pronalaženju porodičnih prioriteta na uštrb površnih i kratkotrajnih čulnih užitaka.

„Istina nas uvek iznenadi“ (Kurejši 2017: 6), pa tako nakon višegodišnjeg prinudnog celibata, i Voldova dvadeset dve godine mlađa žena koristi priliku da nadoknadi propušteno. Sa druge strane, njenom starom i bolesnom mužu, protagonistu i naratoru romana *Ništarija*, koji je još uvek, uprkos teškom zdravstvenom stanju „i te kako“ (Kurejši 2017: 8) seksualno biće, ne preostaje ništa drugo osim da, „preneražen i uzbuđen“ (Kurejši 2017: 8) zauzme mesto posmatrača u intimnom životu svoje bračne partnerke i najveće životne ljubavi. Iako već tri godine nepokretan, ali „s godinama sve uporniji“ (Kurejši 2014a: 11), Voldo ne odustaje od čulnih uživanja<sup>210</sup>. I dalje ga omamljuje „miris njene kose i tela“ (Kurejši 2014a: 11), a oči, „poslednji organi s imalo žara u sebi“ (Kurejši 2014a: 11) mu još uvek poigravaju dok je posmatra kako se presvlači i „pravi one prijatne ženske zvuke“ (Kurejši 2017: 11). Za razliku od njega i iako nadomak šezdesete, Zi je još uvek vitka kao vrba (Kurejši 2017: 12), „redovno ide na bazen, diže tegove i kupuje više odeće nego inače“ (Kurejši 2017: 12). Mada zna za apsurdnu pravilnost da s godinama ne odustajemo od takmičarskog duha, već sve više „žudimo za dokazivanjem“ (Kurejši 2017: 12), Voldo je u poslednje vreme „gotovo ošamućen od ovog sunovrata u puteni mazohizam“ (Kurejši 2017: 17), prinuđen da se suoči sa fizičkim propadanjem i seksualnom nemoći, pa i prevaziđe religioznu zaljublјenost u sebe<sup>211</sup> na kojoj je temelјio osećaj lične vrednosti još od vremena kada je, šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, bio mladić, takoreći „muškarčina u zvoncarama, s ogrlicom od perlica, plećat, crne kose do ramena“ (Kurejši 2017: 17):

Ako ste ikada u životu bili privlačni, poželјni i harizmatični, zgodnog tela, to nikada ne zaboravljate. Inteligencija i trud ne mogu da kompenzuju ružnoću. Samo je lepota bitna, ona se ne može kupiti, a lepi ljudi su istinski povlašćeni. Ma kako na kraju završili, čitavog života živite kao član ekskluzivnog kluba. I nikada ne prestanete da sažalјevate one koji nisu toliko srećni. Šljam poput Edija. (Kurejši 2017: 18–19)

Upravo zbog svega toga, Voldo donosi odluku da ne postane moralni čistunac pod stare dane, stvori makar delimično razumevanja za izlete svoje usamlјene žene sa čovekom koji je za sebe, ali i za sve ostale, oduvek bio i ostao ništa drugo do najobičnija „ništarija“ (Kurejši 2017: 53) i lepo „pusti

---

<sup>210</sup> U svojim beleškama iz bolnice, Hanif Kurejši naglašava sterilnu prirodu života na takvim mestima i primećuje kako se seksualnost tamo nikada ne spominje. Bez šala, sugestivnih primedbi sa dvostrukim značenjem i razmenјivanja pogleda, izostanak seksualne želје mu se učinio kao gubitak jednog od osnovnih čula, ali i nestanak glavnog životnog pokretača još od adolescentskog doba. Za razliku od Volda kod kojeg je želја i dalje jaka, Kurejši priznaje da sada gleda na seksualnost i fantazije te vrste iz pozicije nezainteresovanog, ali zbunjenog posmatrača kojem je seksualnost strana i daleka.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 115.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>211</sup> Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka, str. 17.

ljude da uživaju“ (Kurejši 2017: 19). Međutim, kao što je već ranije navedeno, „istina nas uvek iznenadi“ (Kurejši 2017: 6), pa tako i on najednom shvata da ga u suštini uopšte ne zanima da li je i koliko Zi srećna sa njim, već samo da li će ostati uz njega čak i po cenu sopstvene nesreće. Iako svestan da su ljubavnici „spremni na poniženja koja bi robovi odlučno odbili“ (Kurejši 2017: 90), ubrzo se ispostavlja da je pitanje same, ogoljene i obezličene seksualnosti u Voldovom slučaju potpuno irelevantno u odnosu na otkrovenje da je i on „od onih budala koje žele ekskluzivno pravo na nečiju ljubav“ (Kurejši 2017: 19), te nam otvoreno priznaje i svoje najintimnije želje. „Istina je da sam joj rekao: 'Nadam se da ćeš kad umrem naći nekog imućnog muškarca s lepim penisom da se stara o tebi', mada sam podrazumevao da će posle moje smrti preseći vene slomljenom bocom, ali tek nakon što poludi i počupa svu kosu s glave.“ (Kurejši 2017: 29)

Opsednut idealizovanim slikama odnosa između Zi i svog lažnog prijatelja Edija, Voldo se, uprkos povremenoj borbenosti i nesumnjivom osvetničkom nagonu, uglavnom predaje mazohističkim maštarijama o odnosu između ovo dvoje nekompatibilnih ljubavnika. „On je sada raskravljuje. Ubrzo će početi da rade ovo ili ono prvi put, da se poveravaju jedno drugom, da dele pesme i poljupce, da razmenjuju skupe poklone, da otkrivaju ko šta voli i ne voli, da se pretvaraju u par, da jedno drugom budu nezamenjivi.“ (Kurejši 2017: 33) „Kažu da ljubav promeni čoveka. A možda se zaljubljujemo da više ne bismo bili ozlojeđeni. Ili kad se smučimo sami sebi.“ (Kurejši 2017: 9) U svakom slučaju, Voldo je od samog početka njihove veze iskreno verovao da je Zi bila njegovo konačno odredište i kraj svih tragedija<sup>212</sup> – ona zbog koje je još davno poželeo da bude u braku sa osobom s kojom zaista već jeste u braku, „posle toliko žena, ljubavnica, pokušaja i promašaja“ (Kurejši 2017: 29). „Majka, ljubavnica, sestra i prijateljica“ (Kurejši 2017: 29), koja je odrasla na muslimanskim principima ponašanja i smernosti, preživela zlostavljanje očuha i ujaka, pa potisnula sopstvenu seksualnost do apsurdna da bi se jednog dana preobrazila u ženu sa kojom je Voldo uspeo da nadvlada gađenje svake vrste, pa i konačno, razočarano zaključi „kako je jeftino, šokantno i otrežnjujuće kad se posle svega toga probudite i shvatite da je vaša ljubav postala neko drugi ko voli nekog drugog“ (Kurejši 2017: 26); da se žena vašeg života ponovo zaljubljuje, ali ne u vas; da „sve joj je novo i čini joj se da ceo svet odiše nekakvim značenjem“ (Kurejši 2017: 28).

Zaista je nepodnošljivo koliko je nestalno i prevrtljivo „poniženje požude“ (Kurejši 2017: 46). Naravno, što se Edija Vorbertena tiče, njega je Voldo hteo da raščereči i njegovim ostacima „nahrani svinje koje ciče dole u hodniku“ (Kurejši 2017: 43). Taj „lezilebović iz državne škole, donekle i žigolo“ (Kurejši 2017: 62), koji im ne izbija iz kuće, iskorišćava Voldovu slabost i Ziinu usamljenost, i bestidno, gotovo egzibicionistički, koketira svojom traumatičnom seksualnom prošlošću i problematičnom adolescencijom ne bi li pridobio naklonost i sažaljenje usamljenih, ali dobronamernih i dobrostojećih žena, predstavlja baš sve što narator ovog romana nikada nije mogao organski da podnese. Svestan da je od ljubavnika i prijatelja degradiran na ulogu džangrizavog oca i nesumnjivo uplašen zbog sopstvene nemoći da kontroliše novonastalu porodičnu situaciju, Voldo ipak poznaje svoju ženu dovoljno dobro da zna koliko i ona zapravo prezire slabiće, ali „voli opasne momke, koji ne prezaju ni od čega i ne mare za posledice.“ (Kurejši 2017: 130) Stoga, budući da se njena veza sa Edijem temeljila na očajanju, strahu od gubitka voljene osobe, ali i svesti o sopstvenoj prolaznosti i želi da se smrt pobedi, Ziina fascinacija Edijem se, kao što je uostalom i očekivano, završava potpunim krahom njenih nadanja i bolnim otrežnjenjem koje rezultira begom u preteranu smernost i fanatičnu religioznost<sup>213</sup>

<sup>212</sup> Videti u Kurejši (2017).

<sup>213</sup> Po Kurejšiju, povratak verskom fundamentalizmu u mnogim oblicima zapravo govori o prisustvu greha, o užasu koji zadovoljstvo može da izazove, kao i potrebi da se strasti zauzda i pobeđe. Fundamentalizam, odnosno poslušnost koju zahteva, je zapravo pokušaj da se odbace svi oni konflikti koje uživanje podrazumeva. U takvim okolnostima, zamena se nalazi u samoodricanju, verskoj poslušnosti i drugim oblicima apstinencije. To je ono što može da zameni iskreno uživanje, jer zadovoljstvo je prevrtljivo i može da poprimi mnoge oblike.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2011c. "It's a Sin: the Kama Sutra and the Search for Pleasure." *Critical Quarterly* 53 (1): 1–5. PDF, str. 3. Dostupno na:

## 4. PITANJE PORODIČNOG ŽIVOTA

„Svog analitičara zavoleo sam više nego sopstvenog oca.  
Više mi je pružio – spasio mi je život  
ponovo me je sastavio i preoblikovao.“ (Kurejši 2008: 90)

### 4.1 Buda iz predgrađa, Poslednja reč, Crni album i Nešto da ti kažem

Ako izostavimo neke detalje odnosa između oca i sina, opisane u *Mojoj lepoj perionici*, Kurejšijev stav prema autentičnoj porodičnoj dinamici sopstvenog doma po prvi put možemo jasno videti u romanu *Buda iz predgrađa*. Poput Karimovog oca, Haruna Amira, Rafiušan Kurejši, poznatiji kao Šanu, stigao je u Englesku iz Bombaja 1947. godine i ubrzo se oženio Odri, jednom mladom, neostvarenom slikarkom<sup>214</sup> i tipičnom Britankom, koju je upoznao na sastanku naslepo zakazanom kod stanice Viktorija<sup>215</sup>. Kao potomak dobrostojeće i ugledne porodice, koja je na vrednosti Zapada gledala sa odobravanjem i divljenjem, Šanu je od detinjstva imao tu privilegiju da bude odgajan kao musliman po rođenju, ali ne i ubeđenju, da bude obrazovan u jezuitskoj školi i ima slobodu da otvoreno gaji strastveno interesovanje za istočnjački misticizam, muziku, sport i književnost<sup>216</sup>. Međutim, on je više od svega želeo da, umesto „nešto između“, bude „pravi“ Englez<sup>217</sup>, renomirani pisac i ponos čitave porodice. Na njegovo ogromno razočaranje, završio je u depresivnom, mračnom i malograđanskom Bromliju, kao frustrirani otac dvoje dece<sup>218</sup> i sitni činovnik u Ambasadi Pakistana, bezuspešno pišući svoje nikada objavljene romane o sopstvenom odrastanju u Indiji<sup>219</sup>.

Režiser Rodžer Mičel, bliski prijatelj i saradnik Hanifa Kurejšija, navodi da pisac nikada nije zaboravio da ga je upravo strast prema knjigama, umetnosti, muzici i popularnoj kulturi učinila toliko jedinstvenim, zanimljivim i maštovitim, te da bi u suprotnom najverovatnije još uvek bio u Bromliju i radio u prodavnici cipela<sup>220</sup>. Iako i autor lično ističe da svoje detinjstvo pamti kao dosta liberalno, na čemu je iz očiglednih razloga i dan-danas izuzetno zahvalan, Kurejši takođe priznaje da su svađe među ukućanima bile prilično česte<sup>221</sup> i ne krije da su svi ti emancipovani i slobodarski stavovi, koji

---

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8705.2011.01984.x> (pristupljeno: 24.01.2026).

<sup>214</sup> Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 1* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3ypStooQ3g4> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>215</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>216</sup> U razgovoru iz 2009. godine, Hanif Kurejši navodi koliko su ga interesovanja njegovog oca oblikovala i kako se nada da će i on imati takav uticaj na svoje sinove.

Izvor: Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 1* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3ypStooQ3g4> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>217</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>218</sup> Iako često ističe koliko voli svoja tri sina i koliko uživa u ulozi oca, Hanif Kurejši ne krije da je roditeljstvo ujedno i jedna od stvari koje vam na neki način unište život.

Izvor: Culture Vulture Rises. 2024. *In My Own Words – Hanif Kureishi (BBC)* [video-zapis]. YouTube, 21. oktobar. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=3m65Ha7JZE8> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>219</sup> Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 2* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CtYFbFzruY0> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>220</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>221</sup> Iako navodi da su porodična pravila koja su se odnosila na njega bila progresivna, Kurejši ističe da to nije važno za njegovu sestru. Naime, dok su konflikti oko vaspitanja u kulturološki mešovitom domaćinstvu u njegovom slučaju uglavnom izostajali i on kao sin nije osećao pritisak da ide u džamiju, oženi se ili kupi Mercedes, Jasmin Kurejši nije bila te sreće, pa su porodične rasprave vođene oko ograničenja kojima je ona, kao žensko dete, bila izložena.

su ga oblikovali i učinili onim što danas jeste, zapravo poticali od njegove majke Odri<sup>222</sup>. Kako se čini, biće da ima dosta istine u piščevim navodima o tome da je Šanu, koji je svog sina smatrao izuzetno teškim i svojeglavim mladićem, bio prilično zahtevan, takmičarski nastrojen i posesivan otac, nespreman da dozvoli deci da napuste porodični dom i ostave ga samog na tako sumornom mestu kao što je Bromli<sup>223</sup>. Naime, biće da, baš poput očeva iz romana *Buda iz predgrađa*, *Crni album*, *Nešto da ti kažem* i *Poslednja reč*, i on u svom sinu budi izuzetno jaka, ali i oprečna osećanja.

Govoreći o porodičnom životu sa Harunom, Margaret i Alijem, Karim Amir voli da istakne kako je uvek želeo da bude na „nekom drugom mestu“ (Kurejši 2001a: 9), umesto u predgrađu, gde su „ljudi retko sanjali o pokušajima da pronađu sreću“ (Kurejši 2001a: 14), i gde „razvod nije spadao među stvari koje bi njima mogle pasti na pamet“ (Kurejši 2001a: 14). „Sve je bilo rutina i istrajavanje<sup>224</sup>: nagrade za tupost bile su sigurnost i izvesnost.“ (Kurejši 2001a: 14). Iako moramo da priznamo da pisac ni u jednom trenutku ne opisuje lik oca u *Budi iz predgrađa* kao ogorčenog, već isključivo frustriranog, ali veselog i pomalo detinjastog čoveka, koji ostavlja porodicu zbog uzbudljive Eve Kej, prati svoje želje i ne pristaje na kompromise, sličnosti sa Šanuom Kurejšijem su očigledne:

Otac je završio kao službenik u državnoj administraciji radeći za tri funte nedeljno. Njegov život, nekada brza reka blažene razbibrige, plaža i kriketa, podsmevanja Britancima i zubarskih stolica, pretvorio se u kavez kišobrana i čelične neumoljivosti. Sve se svelo na vozove i usrane sinove, pucanje zaleđenih cevi u januaru i loženje vatre ugljem u sedam ujutru. Tako se ljubav organizuje u porodični život u tipskoj kući u predgrađu južnog Londona. Život ga je kažnjavao što je bio dete, nevino stvorenje koje nikada ništa nije moralo da učini za sebe. (Kurejši 2001a: 36–37)

Kao što vidimo, u ovom romanu je to čovek koji „nije umeo da namesti krevet niti da opere i popegla odeću“ (Kurejši 2001a: 248). „Nije znao da kuva, čak ni čaj ili kafu.“ (Kurejši 2001a: 248). „Žene su uvek brinule o njemu, a on ih je iskorišćavao.“ (Kurejši 2001a: 248). Karim se često čudio njegovoj bespomoćnosti<sup>225</sup>, a kasnije i konstatovao da divljenje koje je prema ocu osećao kao dečak zapravo „nije imalo nikakvog osnova“ (Kurejši 2001a: 248). Osećao se prevarenim i izneverenim, pa ga je čak i povremeno prezirao. Međutim, u trenutku kada biva suočen sa sinovljevim lošim ocenama, melanholični, neambiciozni i povremeno otvoreno nezainteresovani Harun se ponaša toliko uvređeno da postaje gotovo neprepoznatljiv. Ljut kao da otac i sin dele jedan isti život<sup>226</sup>, on nemilosrdno izlaže

---

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. “Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 49. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na:

<https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>222</sup> Uprkos kasnijim kritikama upućenim majci, Kurejši u razgovoru iz 2009. godine navodi da ga je ona svakodnevno vodila u biblioteku i da se kod kuće osećao izuzetno voljenim. Uz to, napominje i koliko je Odrina familija prihvatila i poštovala njegovog oca, te ističe da osećaj nepripadanja i izopštenosti, u njegovom slučaju, nikada nije dolazio iz porodičnog, već društvenog i obrazovnog sistema.

Izvor: Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 1* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3ypStooQ3g4> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>223</sup> Galvin, Cathy. 2012. “Hanif Kureishi: The Pariah of Suburbia.” *The Telegraph*, 13. decembar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/9722077/Hanif-Kureishi-the-pariah-of-suburbia.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>224</sup> Kurejšijev negativan odnos prema bračnoj zajednici, kao košmarnom i teškom odnosu, nema veze sa iskustvom odrastanja u mešovitom domaćinstvu, već je takav generalno.

Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. “Hanif Kureishi and London.” *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 49. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na:

<https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>225</sup> Ova strana Harunove ličnosti svakako nije u skladu sa opisom Šanua iz Kurejšijevih memoara. O tome koliko je pravi otac bio sposobniji i angažovaniji porodični čovek od svog književnog dvojnika već je bilo reči na stranici 2.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 37.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>226</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 143.

Karima najstrašnijim uvredama – njegove reči su neiscrpan izvor poniženja i nipodaštavanja, a prezir snažan „kao tajfun“ (Kurejši 2001a: 143). Sa druge strane, iako svestan očeve narcisoidnosti, paralisani i besani, Kurejšijev narator nije u stanju da mu se suprotstavi, ma koliko to zaista želeo.

Verovatno čovek pred svojim roditeljima nikada ne prestaje da se oseća kao osmogodišnjak. Odlučite da budete zreli, da reagujete razložno, bez histerije, da ravnomerno dišete sa dna stomaka i posmatrate roditelje kao sebi ravne, ali za manje od pet minuta sve pada u vodu i počinjete da mucate i praskate kao dete u napadu besa. (Kurejši 2001a: 355)

U slučaju Mamuna Azama<sup>227</sup>, protagoniste romana *Poslednja reč*, problemi između oca i sina su daleko ozbiljniji<sup>228</sup>, iako očeva posvećenost detetu tu nikako ne izostaje. Naime, dok je Mamunova majka „bila vernica i vreme je provodila moleći se u svojoj sobi, iz koje je izlazila jedino kad treba da se posavetuje sa stručnjacima za Kuran“ (Kurejši 2014a: 135), otac je „podržavao sinovljevu ambiciju, ali se zato oštro protivio bilo kakvim zadovoljstvima“ (Kurejši 2014a: 135). Zabrinut glasinama o sinovljevim brojnim i razvratnim seksualnim poduhvatima, nije više želeo da rizikuje<sup>229</sup>. „Nije hteo da stvori ženskaroša, ispičuturu i međunarodnog plejboja koji se u iznošenim cipelama vucara po kafićima evropskih prestonica, kamči novac i grca u samosažaljenju i dugovima dok vodi razgovore o Bernardu Šou i Trockom.“ (Kurejši 2014a: 135)

Poput mnogih glava porodice u Indiji, otac je od samog početka bio rešen da pošalje svoju nadu i uzdanicu u omraženu matičnu zemlju: Iako je to bilo ostvarenje njegovog sna, otac je imao tek neodređenu sliku o tome koliko će odlazak teško pasti Mamunu i s koliko će nadmenosti, prezira i teškoće morati da se suoči. (Kurejši 2014a: 135)

Čak i ako mu je ponekad teško, mislio je, to je ionako privremeno jer će se dečak vratiti kući kao bolji čovek i nastaviti da svom usamljenom ocu bude oslonac, ogledalo, podguzna muva. „Ne zaboravi me“, neumorno je ponavljao, pokušavajući da kolonizuje sinovljev um. I više od toga: „Živi sa mnom.“ Ali Mamun je odbio. Po cenu patnje hteo je da se uključi u „veću ili celovitiju civilizaciju“, kako je kasnije to opisao. Raskrstio je s ocem i nikada više nije živeo sa svojim. Otac nikada nije prestao da se jede zbog toga, što ga je na kraju oteralo u smrt. (Kurejši 2014a: 135–136)

Zanimljivo je da upravo na ovom ekstremnom primeru možemo da vidimo koliko odnos između oca i sina može biti zasnovan na patološkoj međuzavisnosti. U slučaju Šanua i Hanifa Kurejšija, suština problema je prevashodno bila u tome što se svaki sinovljev književni i komercijalni uspeh neizostavno poredio sa očevim literarnim neuspesima. Naravno, Kurejši se zbog toga osećao krivim. Dok je Šanu ustajao svakog jutra u šest, oblačio odelo, putovao satima do posla i vraćao se kući potpuno iscrpljen, njegov sin je imao tu privilegiju da vodi život kakav su obojica oduvek želeli. Zbog svega toga, proslavljeni pisac je sve do očeve smrti bio prinuđen da nosi teret njegovog poniženja, poriče svoje uspehe i pristaje na česte nadobudne tirade o tome kako su sva ta uspešna dela

---

<sup>227</sup> Iako Kurejši ne poriče da Mamunov lik neodoljivo podseća na Najpola, takođe dodaje da bi izmišljeni lik njegovog pisca mogao biti inspirisan njime, njegovim ocem ili stričevima. Bilo kako bilo, onog trenutka kada je počeo o njemu da piše, taj junak, pa i svaki drugi, počeo je da živi svojim životom i gradi ga u odnosu na ostale likove romana. Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „*Hanif Kureishi*.“ Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>228</sup> U razgovoru iz 2003. godine, Hanif Kurejši je govorio o teretu porodičnih očekivanja koja je osenio tokom boravka kod rođaka u Karačiju, kao i o klaustrofobičnosti takvih konzervativnih sistema. Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. „Hanif Kureishi and London.“ *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 49. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

<sup>229</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 135.

koja je napisao zapravo ništa drugo do gomila banalnosti o seksu, drogama, zabavama i ostalim nebitnim stvarima<sup>230</sup>.

Istovremeno, Hanif Kurejši je znao da je taj surovi kritičar bio isti onaj čovek koji ga je od najranijeg detinjstva ohrabrivao da piše i bio mu posebno naklonjen<sup>231</sup>. Raspolučen složenim emocijama prema voljenom, ali svojeglavom i sujetnom roditelju, Kurejši je nakon očeve smrti, 1991. godine, prolazio kroz izuzetno dugačak i bolan period ispunjen autodestruktivnim ponašanjem, dubokom depresijom i jednogodišnjom stvaralačkom blokadom. Imajući to na umu, jasno nam je zašto je piščevo autobiografsko delo *Dok mu oslušujem srce*, toliko potresna i autentična priča o mučnoj obnovi jednog poljuljanog odnosa između oca i sina, pa makar to bilo i nakon smrti jednog od njih. Međutim, upravo je ovo delo dovelo do novih problema u već otežaloj komunikaciji između autora i njegove sestre Jasmin, tada već godinama ogorčene zbog načina na koji je njihova porodica predstavljena u *Budi iz predgrađa*<sup>232</sup>. Po njenim navodima, problem nije bio u tome što je teško napraviti distancu između fikcije i stvarnosti, već u činjenici da je Hanif Kurejši suštinski prepravio porodičnu istoriju zarad lične koristi i degradirao svoje roditelje u intelektualnom, duhovnom, pa i klasnom smislu<sup>233</sup>. Navodno, Šanu se već osećao toliko poniženim nakon objavljivanja *Bude iz predgrađa* da godinu dana nije govorio sa sinom<sup>234</sup>. Insistirajući na tome da je suštinska namera bila da oca predstavi kao slabog, promašenog i patetičnog čoveka, Jasmin se i danas, decenijama kasnije, osvrće na piščeve literarne uspehe sa dozom duboke uvređenosti i gneva.

Naravno, ne možemo da ne primetimo da je ova vrsta obeshhrabrivanja i težine u prisnim odnosima inspirisala i zaplet romana *Crni album*, u kojem harizmatični otac i oslonac čitave porodice iznenada umire, ostavljajući za sobom ranjive sinove, ali i čitav niz nerešenih pitanja i porodičnih problema. Kao mladi bračni par, Šahidovi i Čilijevi „roditelji došli su u Englesku da bi živeli bolje i mirnije u zemlji kojom nisu vladali tirani“ (Kurejši 2001b: 66). „Kada su to postigli, njihove ambicije potpuno su se okrenule sinovima, naročito starijem.“ (Kurejši 2001b: 66) „Želeo je da ljudi govore kako ima dobre sinove. Ali, da li su oni od toga imali ikakve koristi? (Kurejši 2001b: 66)

Uprkos sklonosti da cuga, tata beše stamen čovek dostojan poštovanja. Beše nizak, jedva nešto viši od metar i šezdeset, sa kratkim brčićima. U kancelariji je uvek nosio odela ili blejzere, kravatu i sive pantalone. Za vreme rata bio je pilot na bombarderima koji su poletali iz istočne Engleske, čime je i zaradio orden Britanske Imperije. Uvek je želeo da postigne mnogo. Njegova gordost, gotovo plemenitost, beše ogromna. (Kurejši 2001b: 65–66)

Nažalost, kada je očevo sveprisutno biće nestalo iz života ostalih ukućana, činilo se „da se porodica raspada bez njega“ (Kurejši 2001b: 24). „Šahid se žučno rastao sa svojom devojkom. Čili i Zulma su se svađali. Majka je bila nesretna i izgubljena. Bio je to grozan period.“ (Kurejši 2001b: 24) U stanju potpune anarhije i izložen svakodnevnom zadirkivanju svoje surove snaje Zulme, Šahid biva

---

<sup>230</sup> Brown, Mick. 2008. „Hanif Kureishi: A Life Laid Bare.“ *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>231</sup> Lister, David. 1998. „Family at War.“ *The Independent*, 8. maj. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/life-style/family-at-war-1160722.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>232</sup> Po sopstvenom priznanju, Hanif Kurejši se danas nikako ne bi usudio da pročitati *Budu iz predgrađa* u celosti. Ipak, to nije samo zato što je Karim Amir, legendarni protagonista i piščev dvojnik, u ovom trenutku ne samo mlađi od čuvenog pisca, nego čak i od njegovih sinova, već zato što bi ponovno iščitavanje tih istih stranica predstavljalo dodatno sučeljavanje sa porodičnom istorijom i poreklom, okolnostima pod kojima je odrastao, starim prijateljstvima i muzičkim i modnim trendovima tog vremena, što mu iz emotivnih razloga sada nikako ne bi odgovaralo.

Izvor: Asia House. 2019. *Between the Lines with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Nn8varaP6c> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>233</sup> Lister, David. 1998. „Family at War.“ *The Independent*, 8. maj. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/life-style/family-at-war-1160722.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>234</sup> Brown, Mick. 2008. „Hanif Kureishi: A Life Laid Bare.“ *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

silom prilika usmeren na starijeg brata, koji bi u normalnim okolnostima „bio poslednja osoba na koju je Šahid želeo da liči“ (Kurejši 2001b: 63). „Bilo je toliko toga u njegovom bratu što je mrzeo. Ako je Čili mislio da Šahid ima probleme, to nije bilo ništa prema problemima koje je Čili, po Šahidovom mišljenju, imao sam.“ (Kurejši 2001b: 63)

Kad su bili mlađi, jasno mu je stavljao do znanja da ga smatra mlakonjom zato što se interesuje za knjige. U tome je praktični i agresivni tata, od koga je potekla ideja da je Šahidova sklonost ka učenju ne samo beskorisna već i udarac za porodicu, odigrala presudnu ulogu, naročito posle događaja sa Šahidovom pričom<sup>235</sup>. (Kurejši 2001b: 53)

Međutim, koliko god da je Šahid idealizovao oca, nije mogao da ispuni njegova očekivanja. „Nevolja je bila u tome što je tata hteo da Šahid krene Čilijevim stopama“ (Kurejši 2001b: 66). Ali Šahid je po svaku cenu želeo da postane pisac, a uz to, nije baš bio siguran ni da li je njegov brat skroz normalan. Sa druge strane, opterećen očevom molbom da bezuslovno vodi računa o Šahidu, Čili je počeo da izvodi mlađeg brata po mračnim klubovima, gde bi ga upoznao sa „doteranim devojkama koje bi odvrćale glavu od njega čim bi ih Čili ostavio nasamo“ (Kurejši 2001b: 53), pa je Šahid „stekao utisak da je stariji brat imenovao sebe njegovim vodičem kroz stvarni svet, pokazujući mu ponore i zamke da ne bi – u neiskustvu, osetljivosti i nedostatku lukavosti – učinio kakvu ozbiljnu grešku“ (Kurejši 2001b: 53).

Prisećajući se ranih osamdesetih godina prošlog veka, kada religijski aspekt nacionalnog ili bilo kog kolektivnog identiteta još nije igrao naročito značajnu ulogu, kao i perioda nakon 1989. godine, fatve i ozbiljnih društvenih talasanja, koji su značajno promenili način na koji danas gledamo na pitanje verskog radikalizma, Kurejši se neretko vraća delima poput *Crnog albuma*. On govori o problematičnosti pronalaženja ličnog identiteta u atmosferi u kojoj je otpor rasizmu apsolutni prioritet u borbi za kulturni i fizički opstanak, i u kojoj zlostavljanje jedne ideologije preti čitavim društvenim zajednicama. U tim, krajnje neprirodnim okolnostima, kada jedna restriktivna solucija mnogim pripadnicima obespravljenih grupa deluje kao jedini adekvatan odgovor, pisac izražava nadu da će se u budućnosti ispostaviti da je današnji verski radikalizam, ponekad vešto prikriven učenim jezikom i elokventnim govorništvom, baš kao i umerenost pripadnika njegove generacije ili generacije njegovih roditelja, zapravo jedna „generacijska stvar“<sup>236</sup>, kojoj uskoro može doći sasvim logičan kraj, a ne jačajuća struja koja će vremenom mobilisati sve veći broj tvrdokornih pristalica. Šokiran malodušnom pomirljivošću i spremnošću ljudi da tek tako dignu ruke od kritičkog stava, potrebe da se preispituju i posumnjaju u svoje sudove, Hanif Kurejši navodi da je *ubeđenost* ljudi sigurnih u neprikosnovenost svog znanja i uvida u objektivnu istinu, ukoliko ona uopšte i postoji, jedna od onih stvari koje najviše prezire kao pisac<sup>237</sup>. Naime, odrastajući kao dete iz mešovitog braka, Kurejši je veći deo svog detinjstva, a kasnije i tinejdžerskog i mladalačkog života posvetio, ako ne pronalaženju već postojećeg mesta u društvu, onda stvaranju svog sopstvenog. Iz tadašnje perspektive, činilo mu se normalnim da veruje kako svi ostali već imaju svoje utvrđeno mesto u hijerarhiji stvari, pa samim tim i više sreće. Međutim, danas mu se čini da je osećaj sigurnosti generalno izgubljen i da se retko ko oseća kao da nečemu zaista pripada. I njemu to na neki način i odgovara – želi da bude autsajder i da pripada svugde, baš zato što ne pripada nigde. Pripadanje je po njemu ionako najobičnija iluzija<sup>238</sup>.

<sup>235</sup> O njegovoj autobiografskoj priči je već bilo reči na stranici 8.

<sup>236</sup> Asia House. 2019. *Between the Lines with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Nn8varaP6c> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>237</sup> Asia House. 2019. *Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=az-OjMhUvxU> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>238</sup> Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. *“Hanif Kureishi.” Best of the Festival with Cassie McCullagh* [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

Danas je već opšte poznato koliko Kurejšijevi radovi odišu upadljivom željom za političkim promenama<sup>239</sup>. Međutim, kako su njegove lične traume iz najranijeg detinjstva pretežno obojene upravo rasizmom i ksenofobijom, možemo da razumemo zašto mu je ponekad mnogo lakše da o pomenutim problemima govori iz bilo koje druge pozicije osim sopstvene. U priči pod nazivom „Vrata su zatvorena“, napisanoj posle piščevog drugog putovanja u Pakistan, oko dvadeset godina nakon prve posete zemlji svojih predaka, autor nam pripoveda o još sumornijoj viziji života u modernom Karačiju, gradu u kojem su ostali samo oni koji nisu imali gde i kako da pobegnu – o strahu na ulicama, destruktivnoj dekadenciji iza zatvorenih vrata i zlostavljanju nemoćnih i obespravljenih. Naime, već ranije ugroženi duh liberalnog mišljenja, o kojem je Hanif Kurejši u prošlosti više puta pisao, je tada potpuno nestao bez traga. Na ulicama nije više bilo nasmejanih žena u letnjim haljinama, pripadnika drugih nacija ili verskih zajednica, pa čak ni kineskih restorana. Ostala je samo mrtva, fašistička atmosfera<sup>240</sup>, u zemlji gde je život bio čista nužnost, strogo kontrolisana preteranom, gotovo nemoralnom moralnošću Talibana i religiozno fanatične desnice<sup>241</sup>. Važno je napomenuti da ovo ipak nije bilo ništa novo<sup>242</sup> za Kurejšija, koji je već ranih devedestih počeo da se bavi rastućim problemom radikalizma među mladim pripadnicima islamske zajednice u Britaniji i provodi dosta vremena u njihovom društvu. Ipak, ono što je među njima video, potpuno ga je zgrozilo. Diktatura nad umom, nedostatak imaginacije i njihova hladna mržnja prema Zapadu je propagirala vrednosti potpuno suprotne svemu što je voleo, bila usmerena protiv principa liberalnog društva i slobode govora, i nije više imala nikakve veze sa zdravim buntom protiv potcenjivačkog, imperijalističkog<sup>243</sup> mentaliteta. Sa druge strane, mora se priznati da je reč o ideologiji koja se, politički i emotivno, još uvek čini izuzetno privlačnom jednoj ispuštenoj i napuštenoj generaciji, izgubljenoj između dva kulturna ekstrema<sup>244</sup>. Upravo iz tog razloga, a izložen uticaju majke, koja je volela da „pravi prezrive primedbe na račun crnaca, govoreći da su lenji“ (Kurejši 2001b: 157), poražen bolom i nerazumevanjem, Kurejšijev junak Šahid Hasan se osećao prinuđenim da oslonac pronađe u nečemu sa strane, „da krene u nešto novo, sa novim ljudima, na novom mestu“ (Kurejši 2001b: 24) i prisustvo oca zameni strabilnošću ekstremne religioznosti.

Iako i sama otvoreno priznaje da lik Džamalove sestre Mirijam, iz romana *Nešto da ti kažem*, nije inspirisan njome, Jasmin Kurejši retko propušta priliku da u javnosti prokomentariše koliko je razočarana bratovljevim literarnim verzijama njihove porodice, prikazom oca i majke u *Budi iz predgrađa*, strica Omara u *Mojoj lepoj perionici*<sup>245</sup> i, naravno, sebe u scenariju za film *Majka*, iz 2003. godine. Optužujući brata za maliciozno manipulisanje činjenicama, surovi suparnički odnos prema njoj kao literarnom stvaraocu, kao i nedostatak diskrecije kada je o privatnim stvarima reč, čini se da

<sup>239</sup> Kurejši želi da piše o politici ako je ona u službi izgradnje lika. Tako se u *Crnom albumu* o radikalnom islamu govori kroz Šahidove unutrašnje dileme, na sličan način na koji se *Buda iz predgrađa* bavi pitanjima rase i imigracije.

Izvor: Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „Hanif Kureishi.“ Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na:

<https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>240</sup> Galvin, Cathy. 2012. „Hanif Kureishi: The Pariah of Suburbia.“ *The Telegraph*, 13. decembar. Dostupno na:

<https://www.telegraph.co.uk/culture/9722077/Hanif-Kureishi-the-pariah-of-suburbia.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>241</sup> Videti belešku 240.

<sup>242</sup> Tokom svog prvog putovanja u Pakistan, Kurejši je primetio da je kolonijalizam za sobom ostavio ogromnu ideološku rupe i zbunjene mase koje nisu znale čemu da se okrenu i u šta da veruju. Islam, kao suprotnost zapadnjačkom i proameričkom identitetu, mnogima se učinio kao logičan izbor, naročito ako uzmemo u obzir da komunistički, liberalni i kapitalistički modeli jednostavno tamo nisu nailazili ni na kakvo razumevanje.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „Hanif Kureishi.“ Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na:

<https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>243</sup> Brown, Mick. 2008. „Hanif Kureishi: A Life Laid Bare.“ *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na:

<https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>244</sup> Videti belešku 243.

<sup>245</sup> Kureishi, Yasmin. 2008. „‘Keep Me Out of Your Novels’: Hanif Kureishi’s Sister Has Had Enough.“ *The Independent*, 4. mart. Dostupno na:

<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/keep-me-out-of-your-novels-hanif-kureishi-s-sister-has-had-enough-790839.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

je piščeva mlađa sestra uvek tu negde u pozadini, spremna da diskredituje poznatog pisca, ako ne kao dobronamernog, onda makar kao nepristrasnog pripovedača. Svakako, u tome nije jedina, jer neslaganja ovog tipa ne predstavljaju nikakvu novinu u svetu umetnosti. Sestra čuvenog pijaniste Dejvida Helfgota je uporno poricala sve moguće spekulacije o zlostavljačkom ponašanju njihovog oca, a zapažanja Salmana Ruždija o odrastanju u jednom krajnje prizemnom domaćinstvu su naišla na kategorično neodobravanje ostatka porodice, čiji su članovi uporno tvrdili da tako nešto ne može biti istina i da je piščev otac bio jedan izuzetno cenjeni i naširoko uvažavani profesionalac<sup>246</sup>. Kako se često navodi<sup>247</sup>, Odri Kurejši je takođe bila dugo uvređena onim što je smatrala sinovljenim pokušajima da čitavu porodicu predstavi kao marginalce sa samog društvenog dna, ne bi li time još više učvrstio svoj javni imidž i unapredio karijeru. Danas, Hanif Kurejši i dalje tvrdi da je *Dok mu osluškujem srce* jedna iskrena i topla porodična priča o poštovanom roditelju, odnosi između majke i sina su izgladjeni, ali brat i sestra još uvek ne govore, za razliku od Džamala Kana i njegove sestre Mirijam, junaka romana *Nešto da ti kažem*.

Po rečima samog Kurejšija, ovaj roman je tragična priča inspirisana istinitim događajem, koji mu je ostao urezan u sećanju još od kada je bio tinejdžer i proganjao ga decenijama kasnije. Naime, autor je kao građu iskoristio ispovest svoje nekadašnje devojke, tada osamnaestogodišnje žrtve porodičnog seksualnog nasilja, prinuđene da pobjegne od kuće i oca<sup>248</sup>. Međutim, ono što je u početku zamišljeno kao tužna priča o zlostavljanju, ljubavi i patnji, pretvorilo se u izuzetno ambiciozan i sadržajan roman o psihoanalizi<sup>249</sup>, popularnoj kulturi, religioznom radikalizmu i fundamentalizmu, nepredvidivosti seksualne želje u srednjim godinama, ubistvu iz nehata i kajanju<sup>250</sup>. To je lična ispovest psihonalityčara Džamala Kana, čija se radnja proteže na dugačak i, istorijski i kulturološki gledano, turbulentan period od sedamdesetih godina prošlog veka pa sve do ranih dvehiljaditih, sa posebnim nagaskom na odnosu dominantnog, autoritativnog, ali emotivno i fizički odsutnog oca prema glavnom junaku i njegovoj starijoj sestri.

Vrlo slično upoznavanju Šanua i Odri Kurejši, Džamalovi roditelji su započeli vezu dok je njegov otac „na Londonskom univerzitetu studirao međunarodne odnose“ (Kurejši 2008: 63). Ona je bila povučena i tiha, a on „kao sunce koje ti bije u oči“ (Kurejši 2008: 63).

Jedna mamina prijateljica, Bili, izvela ju je tamo na igranku, smatrajući da će bolje da se „uklopi“ s nekim intelektualcem nego s lokalnim momcima. Svi su zajedno izašli na večeru u *Indijski klub* na Strandu. Mama nam je kazala da nikada pre toga nije upoznala nekoga ko je pričao kao tata, ko je svojim pripovestima umeo da očara ljude. (Kurejši 2008: 63)

Međutim, nakon kraha tog hladnog i razočaravajućeg braka, pa i neminovnog rastanka njihovih roditelja, Džamal i Mirijam su, svako na svoj način, teško izlazili na kraj sa nedostatkom majčinske topline, ali i očeve pažnje i podrške. Naime, čak i u retkim prilikama kada bi dolazio da ih poseti, njegovo aktivno interesovanje za potomke je neminovno izostajalo i izlagalo Džamala i Mirijam jedino dodatnom emotivnom nasilju – zanemarivanju i ignorisanju. Iako Kurejšijev narator

---

<sup>246</sup> Lister, David. 1998. "Family at War." *The Independent*, 8. maj. Dostupno na:

<https://www.independent.co.uk/life-style/family-at-war-1160722.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>247</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na:

<https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>248</sup> Videti belešku 247.

<sup>249</sup> I danas, nakon skoro trideset godina, Kurejši razgovara sa svojim psihoterapeutom jednom nedeljno i primećuje da ga ono što otkriva u njihovim razgovorima i dalje intelektualno stimuliše. Za njega je to jedinstven odnos, iz kojeg su proistekle mnoge piščeve kreativne ideje. Sa svojim psihoterapeutom je razgovarao više nego sa svojim roditeljima i imao intimniji odnos nego sa svojim prijateljima.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 81–82.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>250</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na:

<https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

u prvi mah ne želi tome svesno da prida preveliku pažnju, upravo od njega saznajemo da je takva vrsta neprirodne distance imala višestruke posledice po njihove kasnije emotivne živote i složena duševna stanja.

Mirijam, obično na spidu, sredstvima za umirenje ili oboma, često bi se veoma razočarala. Zamišljala je da će njih dvoje sedeti sami satima, razmenjujući svoje tajne i zebnje. Njen otac će sigurno želeti da je upozna: kako da ne bude opčinjen njome? Nežnim rečima prekinuće njeno „glumatanje“. Po njoj, otac ne samo da je nije zaštitio od rasizma već ju je lično ostavio na vetrometini. (Kurejši 2008: 62)

Da situacija bude još gora, nakon Džamalove i Mirijamine posete „ocu i 'korenima' u Pakistanu“ (Kurejši 2008: 83), odakle su se vratili još ogorčeniji, „mrzeći jedno drugo i sve oko sebe“ (Kurejši 2008: 83), oboje su se „od njega oprostili pod apsurdnim i groznim okolnostima“ (Kurejši 2008: 37) za koje je Mirijam „još uvek tražila od oca oprostaj i razumevanje“ (Kurejši 2008: 37). Ni jedno ni drugo se od toga nikada nisu oporavili. Na sve to, i odnos između Mirijam i majke je bio izuzetno nasilan. Svađe i fizički obračuni između njih dve su bili česti i Džamalu je dugo trebalo da počne ponovo da uživa u sestrinom društvu, „uglavnom zato što je zbog nje mama toliko čupala kose i gubila glavu“ (Kurejši 2008: 25). Opisana kao izuzetno nepredvidiva i agresivna, Mirijam je naučila Džamala da je svaka vrsta pažnje uvek dobrodošla, pa makar bila i negativna, i da, ako nešto želi da kaže, mora odmah da drekne, „glasno i bez oklevanja“ (Kurejši 2008: 33):

Verovala je da smo zbog naše vatrene krvi tako pričljivi, nemirni i skloni da koječime gađamo ljude u glavu. Majka nam je bila riđokosa i, nekad davno, boem u duši. A mi, deca, završili smo kao čudna mešavina muslimana i hrišćanke, i još ostali bez oca, što je tada bilo vrlo neobično, budući da smo živeli u konzervativnom belaćkom kraju. (Kurejši 2008: 34)

Iako se sa iskrenim uživanjem seća koliko su se lepo slagali kao deca, dok su u svojoj zajedničkoj sobi „kovali razne zavere“ (Kurejši 2008: 36), sprdali se sa komšijama, išli da krađu jabuke, i tumaraju po tuđim baštama, „tražeći nevolju“ (Kurejši 2008: 36), Džamal prvenstveno ističe koliko je svaka, pa i najbezazlenija rasprava sa sestrom ličila na pravu „apokalipsu“ (Kurejši 2008: 36) i isuviše nalikovala „svetu odraslih“ (Kurejši 2008: 36) da bi u tome mogao da učestvuje. Međutim, uprkos tome što ne krije da je bilo nekih stvarno „gadnih trenutaka“ (Kurejši 2008: 25) i priznaje koliko ju je dugo otvoreno mrzeo, čini se da Džamal sada poštuje sestrinu izrazito borbenu narav i na njoj joj čak ponekad i zavidi. Istovremeno, upadljivo je da i Mirijam, pored podrške i oslonca koje već nalazi u ljubavniku Henriju i saradniku Bušiju, kao i saznanju da je sopstvenu mnogobrojnu decu izvela na pravi put, neprekidno traži odobravanje od mlađeg brata i na njega se, na neki svoj ekscentrični način, aktivno ugleda<sup>251</sup>.

Poveden sopstvenim, krajnje pozitivnim i blagotvornim iskustvom sa psihoanalizom<sup>252</sup>, Hanif Kurejši ne krije da su ga lične neuroze i duži periodi duboke depresije neretko odvlačili od pisanja i oduzimale mu više energije nego što bi voleo da prizna. Iz tog razloga, Džamalov odnos prema idealizovanoj figuri Tahira Huseina, Pakistanca, muslimana, „što je bilo neobično za jednog psihoterapeuta“ (Kurejši 2008: 90), i izuzetnog stručnjaka, koji će mu konačno zameniti i oca, odiše naročitom autentičnošću:

---

<sup>251</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 36.

<sup>252</sup> Svakako, Kurejši je svestan da psihoanaliza nije za svakoga, da nema odgovor za sve životne probleme i da je teško naći terapeuta koji vam odgovara. Ipak, za svog terapeuta kaže da ga poznaje bolje od bilo koga drugog iako ga nikada ne bi nazvao prijateljem, niti to želi. Njih dvojica ne razmenjuju stavove o fudbalu ili politici, već samo o književnosti. Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 132–133.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

Stan mu je bio pun ćupova i čilima i nameštaja koji je zahtevao redovno održavanje, slika koje je sigurno osigurao i skulptura koje su se uključivale u struju. I on je bio ekstravagantan. Ja sam maltene očekivao da bude neki tihi čičica u odelu i s leptir mašnom. A Tahir je bio skoro razmetljivac, odeven u posleratnu narodnu nošnju. Nosio je dugu košulju, kaftan, hipi pantalone, čak i fes, i one papuče s izvrnutim vrhom. Rekao bih da mi je ponekad više ličio na vašarskog mađioničara nego na lekara.

Ipak, u potpunosti je posedovao egzotičnu auru i harizmu jednog doktora. Tamne puti, duge prosede kose, delovao je nekako imperatorski zgodno i upadljivo. Mora da je bio svestan da bi nekome mogao da izgleda neozbiljno. Retko ko ne bi posumnjao da je arogantan, surov, alkoholičar i nemalo narcisoidan. Ali pretpostavljam da je tako zadržavao pravo da bude ono što jeste, u najvećoj mogućoj meri. Za njega, kao i za druge terapeute na glasu, analiza nije imala za cilj da ljude pretvara u ugledne građane i konformiste, već da im da dopuštenje da budu ljudi koliko god žele, i da proživljavaju svoje sukobe i uživaju u njima – čak i po cenu još veće patnje – a da pri tom ne budu samodestruktivni. (Kurejši 2008: 90–91)

„Bolest je nedostatak inspiracije“, govorio je“ (Kurejši 2008: 93) i otkrio Džamalu da je „analiza deo književne kulture, ali i da je književnost šira od psihoanalize i da ju je progutala kao kit ribicu“ (Kurejši 2008: 92), pa je mladi Kan ubrzo postao potpuno opčinjen njime. Kupovao mu je „sitne poklone, kafu, olovke, razglednice, romane“ (Kurejši 2008: 91), zamišljao njegov privatan život i povremeno čak maštao o tome da će ga Tahir zvesti, mada je sve vreme istovremeno znao da to nije ono što stvarno želi<sup>253</sup>. Naime, Džamalovo psihičko stanje je posle slučajnog ubistva Ađitinog oca i napasnika, neočekivanog rastanka od nje i nesrećnog puta u Pakistan, koji je „po mnogo čemu bio katastrofalan i depresivan“ (Kurejši 2008: 98), bilo u tako ozbiljnoj krizi da je žudeo za bilo kakvim olakšanjem. U mislima je urlao na ljude ili imao želju da ih prebije i bude prebijen<sup>254</sup>, pa mu je čak „i smrt izgledala primamljivo“ (Kurejši 2008: 87). „Tahir je bio taj koji je sve postavio na svoje mesto“ (Kurejši 2008: 98) i Džamal je ubrzo shvatio da je „analiza, u najmanju ruku, vežba razbijanja iluzija“ (Kurejši 2008: 73), a on sam inteligentno biće koje mora pronaći način da iskoristi svoj um<sup>255</sup> i potencijal:

Otkrio sam da me osećaj za porodicu, njenu istoriju i njene uspehe (stričevi su mi bili novinari, sportisti, generali, lekari), uz očekivanje da uspem bez mnogo muke, ujedno nadahnjuje i zastrašuje. Nisam bio samo „Paki“. Najednom sam, za razliku od Mirijam, pronašao ime i mesto, kao i odgovornost koja uz to ide. (Kurejši 2008: 98)

Međutim, koliko god bio koristan za Džamalov stav prema sebi, sopstvenoj budućnosti i prošlosti, odnos Kurejšijevog naratora sa Tahinom Huseinom je umnogome uticao i na njegove stavove prema očinstvu, učinivši ga mnogo zdravijim i toplijim od onoga što je on sam iskusio kao dete. Ova informacija je naročito značajna ako uzmemo u obzir to da ni Džamalova hipohondrična žena Džozefina, od koje je sada privremeno razdvojen, takođe nije imala najzdravije porodične uzore. „Sviđalo joj se sve što se završavalo na – zepam, kao temazepam, lorazepam ili dijazepam“ (Kurejši 2008: 299), pa ju je Džamal ponekad zvao i „Džozefinazepam“ (Kurejši 2008: 299). Kako joj je otac bio „nasilnik, pijanica, prgav čovek kog je pregazio auto dok je pokušavao da pređe put“ (Kurejši

---

<sup>253</sup> Videti u Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 91.

<sup>254</sup> Videti u Kurejši (2008).

<sup>255</sup> Hanif Kurejši svog terapeuta pohvaljuje jer nikada nije odustao od njega i uvek je nalazio načine da ga pokrene. Kako se u psihoterapiji postupak ne svodi samo na razgovor i slušanje, Kurejši ističe da je ono što se dešava nakon seanse zapravo ono što je važno. Potezi koje povlačimo i životne promene u koje se upuštamo, načini na koje ostvarujemo nove veze, kako razgovaramo, odnosimo se prema svom izgledu, ostavljamo ljude za sobom i donosimo druge radikalne odluke – sve su to rizici u koje moramo da se upustimo.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 133.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

2008: 298), vrlo rano je postala „doživotno isprepadana, puna strepnje, kao da joj je neki ludi vozač neprestano za petama“ (Kurejši 2008: 298).

Ostavši sama s egzibicionistički nastrojenom majkom, Džozefina je više volela – a u sebi mrzela – da ostane neprimetna i ćutljiva, kao da i dalje veruje da joj za lepo ponašanje sledi nagrada. Mnogi moji prijatelji nisu uspevali da joj zapamte ime. Oba njena terapeuta takođe su ga zaboravljala, pa je ljutito napustila terapiju posle samo nekoliko odlazaka. Neko kao što je Mirijam – koju je Džozefina često nazivala „ženom gladnom pažnje“ – neminovno joj je išao na živce. (Kurejši 2008: 298)

Uprkos svemu tome ili možda baš zbog toga, i Džozefina i njen muž daju sve od sebe da ne ponavljaju greške svojih roditelja, te tako Džamal obožava svog sina Rafija, pušta ga da „gleda TV, jede šta hoće i psuje, što maštovitije to bolje“ (Kurejši 2008: 27), snažno prezire sebe u retkim prilikama kada bi pozeleo da nema dete i pita se kakve bi sve sulude životne greške u suprotnom pravio. Mada nema nikakvih iluzija kada je o porodičnim odnosima reč, Džamal sa očiglednim uživanjem prati njegovo odrastanje i nada se da neće doživeti sudbinu svog najboljeg prijatelja Henrija, duboko pogođenog posledicama rivalskog ponašanja prema bivšoj ženi Valeri i lošeg odnosa sa sinom Semom. Naime, iako u početku ushićen time što im se odnos preporodio otkad je Sem „shvatio da ne može da plaća rentu i račune“ (Kurejši 2008: 15), Henri ne može da se suoči sa sinovljevim konstantnim neodobravanjem i izuzetno teško podnosi Semov povratak majci, zbog čega je potpuno „pomahnitao“ (Kurejši 2008: 15).

Odbijao je da prizna da je momak otišao zauvek; nije mu dopuštao da odnese lične stvari: kad je došao da iznese svoj kompjuter, odeću i aj–pod, Henri mu je sve zaključao rekavši kako može da ih dobije samo ako ostane da živi kod njega. Momak je, naravno, odbio i pretio da će se vratiti da porazbija sve dok ne dobije ono što je njegovo. Henri se nije obazirao na sinovljeve pretnje niti na stalno zivkanje njegove majke, jer je to ipak značilo da još uvek ima kakav–takav odnos sa Semom. (Kurejši 2008: 163)

#### 4.2 *Intimnost, Ništarija, Poslednja reč i Telo*

Opšte je poznato koliko kreativne inspiracije Hanif Kurejši crpi iz svog privatnog života. Bilo da je reč o atmosferi porodičnog doma u kojem je odrastao, ličnoj hronologiji neslavno okončanih ljubavnih veza ili pozadini uništenih prijateljstava i finansijskih nedaća, reč je o čoveku koji se definitivno ne krije iza tendenciozne smernosti i dobroćudnog, svetačkog karaktera. Zapravo, ovde je reč o piscu koji je ubeđen da umetnici treba da budu teroristi, a ne maseri<sup>256</sup> i ponosno ističe da je u životu uvek prednost davao strasti i ljubavi, ali ne dobroti. Međutim, koliko god njegovi porodični odnosi bili nategnuti, čini se da je situacija naročito dovedena do usijanja nakon objavljivanja *Intimnosti*, romana o piscu koji ostavlja svoju porodicu vođen seksualnom opčinjenošću dvadeset godina mlađom ženom. Kao što danas znamo, Kurejši je učinio isto to zbog Monik Praudlav, tek neposredno pred objavljivanje ovog romana, 1998. godine, i potom bio upleten u javnu i prilično gadnu raspravu sa Trejsi Skofild<sup>257</sup>, svojom nekadašnjom partnerkom i majkom njihova dva starija

<sup>256</sup> Brown, Mick. 2008. “Hanif Kureishi: A Life Laid Bare.” *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>257</sup> Trejsi Skofild i Hanif Kurejši su se upoznali sredinom osamdesetih godina i krajem iste decenije počeli da žive zajedno. Nakon kratkotrajnog razlaza obnovili su vezu i ubrzo dobili blizance, Sačina i Karla. Iako su se nekoliko godina kasnije razišli, Kurejši je kupio kuću u blizini, svakodnevno ih obilazio i nakon inicijalnih trzavica, uspostavio prisan prijateljski odnos sa bivšom partnerkom. Danas Hanif Kurejši smatra Trejsi članom svoje najuže porodice.

sina, Sačina i Karla. Naime, dok je Trejsi smatrala da je njen privatni život bio izložen javnosti na jedan izuzetno surov i bestidan način<sup>258</sup>, Hanif Kurejši je sebe predstavljao isključivo kao umetnika čija je dužnost da svet prikaže upravo onakvim kakvim ga sam vidi i kao nekoga ko piše o opštim životnim temama sa aspekta običnog čoveka i prosečnog oca, ali natprosečno svestnog toga koliko je kontroverzno priznati da su i roditelji obični smrtnici, u stanju da budu užasno ljubomorni čak i na svoju decu.

U trenutku kada ga upoznajemo, protagonista romana *Intimnost* želi da pobjegne od svoje partnerke jednako snažno kao što je decenijama ranije žudeo da napusti porodični dom. Kako saznajemo, Džej svoje detinjstvo prvenstveno pamti po osećanju straha, jer su mu roditelji svakodnevno besneli kao da će „jedno ubiti drugo a zatim izvršiti samoubistvo“ (Kurejši 2005: 24), ali se, u skladu sa običajima niže srednje klase, nikada nisu razišli, već su na obostrano nezadovoljstvo ostali „pod istim krovom celog života“ (Kurejši 2005: 55). Lik njegovog oca, upadljivo nalik profilu Šanua Kurejšija, opisan je kao veliki ljubitelj ratnih filmova, kriketa i evropskih pisaca devetnaestog veka, naročito Rusa, pod čijim je uticajem Džej toliko zavoleo „likove kao što su Gorio, Vronski, madam Ranevskaja, Nana, Žilijen Sorel“ (Kurejši 2005: 55) da ih je osećao kao deo sebe.

Otac je bio državni službenik koji je kasnije radio kao činovnik u Skotland Jardu, za policiju. Izjutra, i preko vikenda, pisao je romane. Mora da ih je dovršio pet ili šest. Nekoliko njih se dopalo izdavačima, ali nijedan nije bio objavljen. Nisu bili sasvim loši, ali ni jako dobri. Nikada nije odustajao; to je bilo jedino čime je oduvek želeo da se bavi. (Kurejši 2005: 53)

Međutim, iako se sa iskrenom toplinom sećao očeve ljubavi i toliko se na njega ugledao da je dugo želeo da hoda, govori, smeje se i oblači nalik njemu ili čak oženi nekoga kao što je on<sup>259</sup>, Džej mnogo više pažnje posvećuje razmišljanju o sebičnoj majci, koja je „toliko patila da je bila u stanju da misli samo na sebe“ (Kurejši 2005: 56).

Majka je bila samo delimično prisutna. Veći deo vremena je samo sedela, nepokretna i gojazna, u svojoj stolici. Jedva da je i govorila – osim da bi se svađala; nikada nikoga nije dodirivala i često je plakala, mrzeći sebe i sve nas: kao živi mrtvac. Nije se umivala; po svim sobama bilo je paučine; tanjiri i posuđe bili su masni. (Kurejši 2005: 55)

Kako ova žena „nije umela da uživa u drugim ljudima, u svetu ili u sopstvenom telu“ (Kurejši 2005: 56), Džej je kao dete osećao da ga, umesto ljubavi, za majku vezuju jedino strepnja, osećaj dužnosti i griza savesti, jer nije mogao ni da je izleći ni da je povredi<sup>260</sup>. „Bilo kakav napor predstavljao je problem i ona je živela na rubu panike, kao da će sve svakog časa da ode u propast. Povremeno su se javljali ostaci života, poneki osmeh ili šala, pa čak i razgovor. Ali, to je bilo retko i od nje nije ništa ostalo.“ (Kurejši 2005: 56) Uz to, iskreno je i sažaljevaao oca, čiji mu je primer dokazao „da je život borba, a da ta borba ne vodi nikuda i da za nju ne dobiješ ni priznanje, a ni nagradu“ (Kurejši 2005: 54), da „u braku ima malo zadovoljstva“ (Kurejši 2005: 54) i da je za to malo „potrebna poprilična izdržljivost, kao kod posla koji čovek mrzi da radi“ (Kurejši 2005: 54). „I on i majka bili su ozlojeđeni, nijedno od njih dvoje nije bilo sposobno da pronađe način da dobije ono što želi, ma šta to bilo. Uprkos tome, bili su lojalni i verni jedno drugom. Nelojalni i neverni sebi samima.“ (Kurejši 2005: 54) Naravno, nije nikakva slučajnost ni to što ni njegova nova, mlada ljubavnica Nina, a ni uskoro bivša partnerka Suzan ne potiču iz mnogo srećnijih porodičnih okolnosti. Opterećen nezdravim odnosom sa majkom, osećanjem grize savesti, kao i potrebom da bude od

---

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 127–128.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>258</sup> Brown, Mick. 2008. “Hanif Kureishi: A Life Laid Bare.” *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>259</sup> Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato, str. 51.

<sup>260</sup> Videti u Kurejši (2005).

pomoći<sup>261</sup>, Džej deluje kao očigledan izbor nekoga ko se sada „svojski trudi da dobro obavi kupovine i sprema lepa jela“ (Kurejši 2005: 12), „iznosi salvete, pali sveće i otvara vino“ (Kurejši 2005: 12), insistirajući na tome da uvek imaju „pristojan porodični obed, sa sve napetim ćutanjem i teškim svađama“ (Kurejši 2005: 12).

Očigledno je koliko Hanif Kurejši iskreno veruje da je suština postojanja svakog čoveka, sposobnog da voli i da bude voljen, u ostvarivanju uspešnih, smislenih i sadržajnih međuljudskih odnosa<sup>262</sup>. Kako je u njegovim delima ovo naročito očigledno na relacijama između roditelja i dece, Džej iz *Intimnosti* odlaze odlazak zbog svojih sinova, a Voldo iz romana *Ništarija* dokazuje dubinu emocija i ozbiljnost namera prema Zi<sup>263</sup> upravo kroz posvećenost njenim ćerkama iz prvog braka, sa kojima sada ima odličan odnos, ali „koje su i te kako umele da budu teške i uvek su držale stranu svom dobroćudnom ocu“ (Kurejši 2017: 32). Pored toga što je počeo da odlazi kod psihoterapeuta istog trenutka kada je shvatio da bi najviše voleo da tih devojaka uopšte ni nema, neko vreme je imao utisak da bi bio spreman da ostavi čak i njihovu majku, jer su te svakodnevne interakcije sa ovim buntovnim tinejdžerkama od njega samo pravile čudovište kakvo zaista nikada nije hteo da bude<sup>264</sup>. „Ponekad su bile nepodnošljivo okrutne“ (Kurejši 2017: 32) i Voldo je zahvaljujući njima „naučio koliko uloga očuha može biti strašna i koliko mržnje i poniženja čovek mora da proguta“ (Kurejši 2017: 32).

Odricanje od samoživosti i egoizma, kao dostizanje vrhunca roditeljske ljubavi, karakteriše i lik Mamuna Azama iz romana *Poslednja reč*, pa makar to bilo i samo na neko određeno vreme. Naime, iako se nikada nije ostvario u ulozi biološkog oca, on se nakon smrti svoje prve žene Pegi izuzetno vezao za Džuliju i Skota, decu njihove kućne pomoćnice Rut i otvoreno priznavao da ih je „zavoleo na zreliji, odgovorniji način“ (Kurejši 2014a: 167).

Nikada nije želeo uplakane bebe ili kenjkavu dečurliju, tako da se iznenadio kada je shvatio da mu se sviđa uloga oca. Uživao je u tome što ima autoritet i što je nekome oslonac. Deca su mu pokazala da unutrašnjost njegove glave nije jedino zanimljivo mesto na svetu.

Otkrio je da može da bude zabavan i da se neprestano šali kao što su se roditelji šalili sa njim. Ali bio je i brižan i umeo je da vidi kako se dečije potrebe menjaju s godinama. Zajedno su jeli, gledali utakmice i filmove. Deca su se navikla da ga vide kako sedi na kauču i pravi beleške. Rut ga je pitala želi li malo mira, ali rekao je da nema potrebe – shvatao je da mu prijaju zvuci i glasovi svakodnevnog života. (Kurejši 2014a: 167)

Istina je da je velika većina njegovih odnosa sa drugim ljudima usiljena i neiskrena, i da je odnos sa Džulijom i Skotom možda najautentičniji koji je uspeo da izgradi. Mimo toga, Mamun je

---

<sup>261</sup> U svojim memoarima, Kurejši se priseća situacija iz sopstvenog detinjstva kada bi pokušavao da razveseli roditelje koji su neretko bili depresivni ili krajnje očajni, kao i razgovora koje bi započinjao u pokušajima da ih trgne. Dok bi otac obično živnuo čim bi neko spomenuo književnost ili sport, majka bi ga obično potpuno ignorisala. Priznaje da i danas radi isto sa svojim sadašnjim ukućanima – ne želi da ih udalji od sebe, pogotovo sada, posle nesreće, kada su mu najpotrebniji. Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 167.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>262</sup> Galvin, Cathy. 2012. “Hanif Kureishi: The Pariah of Suburbia.” *The Telegraph*, 13. decembar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/9722077/Hanif-Kureishi-the-pariah-of-suburbia.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>263</sup> Kako se veza između Volda i Zi ponekad može učiniti nasilnom, Hanif Kurejši je osetio potrebu da objasni da su osećanja vrlo često izuzetno složena i da je sasvim uobičajeno da najviše mrzimo one koje najviše i najstrastvenije volimo. Njihova povezanost je toliko snažna upravo zato što je lišena svih inhibicija i zabrana. Kao neko ko se čitavog života bori sa prevazilaženjem svoje potrebe da potiskuje stvari, Kurejši ovde naglašava koliko je važno da se stvarno otvorimo prema partneru i dozvolimo sebi da budemo viđeni onakvi kakvi zaista jesmo. Sloboda koju Voldo i Zi osećaju u tom odnosu je možda i njihovo najznačajnije životno delo.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. “*Hanif Kureishi*.” Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>264</sup> Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka, str. 32.

okružen samo ulizicama koje ga bezrezervno podržavaju<sup>265</sup> čak i kada ih tokom svoje rođendanske proslave pozdravlja kao „žive mrtvace, ravnodušno poput indijskog milijardera dok posmatra svoju služinčad“ (Kurejši 2014a: 94) ili nazdravlja „srećnoj apokalipsi“ (Kurejši 2014a: 96), potpunom samouništenju i smrti<sup>266</sup>. Iako se dinamika odnosa sa Džulijom i Skotom nepovratno narušila dolaskom njegove druge žene Lijane u porodični dom, Mamun Azam je neko ko je u stanju da prepozna koliko je odbacivanje ega i nesebična posvećenost nekome drugom osim sebi važna za mentalno zdravlje i stabilan emotivni život svakog pojedinca. Naravno, kako čovek posle takvih saznanja nikad više ne može da bude ono što je nekada bio, tako se i njegov mladi biograf menja iz korena. Upadljivo nalik samom Kurejšiju, koji je nakon rođenja prva dva sina, u svojim kasnim tridesetim godinama bio prinuđen da se od dugokosog tinejdžera<sup>267</sup> pretvori u odgovornog oca, zrelog čoveka, koji više nije mogao ni da piše, a kamoli živi kao što je to radije činio, Hari Džonson obožava svoje sinove i strahuje pri samoj pomisli da bi mogao da podbaci u svojim roditeljskim dužnostima.

Slično ocu i starijoj braći, Hari je uživao u očinstvu. Mogao je kilometrima da šeta po Londonu gurajući dečake u ogromnim kolicima. Bio im je pogonska snaga i izvor hrane, sa jedinom svrhom da im služi, a oni su se pretvarali u zavodnike i superstarove, koje su na svakom koraku obasipali poklonima. Obožavao je usne svojih sinova, njihovu kožu i miris kose – u kojoj su se često krili komadići brokolija i kukuruz – isto koliko je voleo sve to kod žena. (Kurejši 2014a: 235–236)

Kao neko ko nakon rođenja sinova nedelju dana nije mogao da ustane iz kreveta od šoka i neverice, Hari je sada „počeo da odlazi na mesta i druži se sa ljudima koje bi inače izbegavao“ (Kurejši 2014a: 236), pa i shvata zašto u životu „nema mnogo vidova usamljenosti koji se mogu porediti s onom koju proživljava novopečeni otac“ (Kurejši 2014a: 236). Međutim, u Kurejšijevim romanima možemo primetiti ne samo koliko su spoznaje te vrste važne za smislenu i ispunjenu egzistenciju, već i koliko je tragično kada one ili potpuno izostaju ili kada se do njih dođe sa zakašnjenjem. Tako je u slučaju Adama iz romana *Telo*. Budući da je isuviše opterećen žalom za sopstvenom mladošću da bi mogao da uživa u sinovljevoj, ovaj tragični Kurejšijev junak shvata koliko bi mu zadovoljstva pružilo ponovno prisustvo u sinovljevom životu, blizu njega ili čak banalno saznanje o tome gde ide i šta radi<sup>268</sup>, tek onda kada je za to isuviše kasno. Za razliku od Džeja iz *Intimnosti*, koji napušta svoj život bez namere da se vrati, Adam to nesumnjivo želi. U početku još uvek nesvestan da to ipak neće biti moguće, on ne deli Džejeve brige; ne opterećuje se mislima da će članovi njegove porodice nastaviti svoje živote bez njega i na koji način će ih njegovo odsustvo promeniti. Uz to, Adam je iskreno šokiran kada shvati koliko bi lako mogao da zavede svoju ženu u novom telu i, na kraju, poražen kada uvidi da je nemoguće vratiti se nečemu što je prethodno napustio<sup>269</sup>.

---

<sup>265</sup> Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „Hanif Kureishi.” Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na:

<https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>266</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 96.

<sup>267</sup> Ovo je, svakako, pišev komentar njegovog dotadašnjeg načina života, kao i efekta koji je očinstvo imalo na doživljaj sebe. Iako poslednjih deset godina neizmerno uživa u očinstvu, priznaje da su mu prve godine bile prilično teške i nezgodne. Često je imao osećaj da je na pogrešnom mestu sa pogrešnim ljudima, u nekom paralelnom univerzumu, u kojem nikako nije trebalo da se nađe. Kurejši veruje da je i ovo jedno od onih univerzalnih ljudskih iskustava o kojima piše i priznaje da je roditeljstvo palo kao bomba u njegov život – da mu se očinstvo u početku činilo više kao katastrofa nego čudo, nakon kojeg više ništa neće biti isto.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 59.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>268</sup> Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 115.

<sup>269</sup> Perfect, Michael. 2015. „The enigma of abandonment: Rethinking Hanif Kureishi’s importance for multiculturalism.” In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 7–20. London: Bloomsbury, str. 15.

Iako otvoren po pitanju toga da je besmisleno očekivati od ljudi da provedu čitav život sa istom osobom, Hanif Kurejši pre svega želi da nam kaže da težnja isključivo čulnim zadovoljstvima, u svakom životnom dobu i po svaku cenu, vodi samo uništenju i destrukciji<sup>270</sup>, kao i da se život sastoji od brojnih međuljudskih odnosa i užasno bolnih rastanaka, strastvene ljubavi i još strastvenije mržnje. On nam stavlja do znanja da je umetnost dobra jedino onda kada se čini opasnom<sup>271</sup>, ali i da je ljubav, a ne seksualnost, ono iz čega crpimo snagu i zbog čega smo spremni da se menjamo<sup>272</sup>. I zaista, navodeći primer *Ane Karenjine* kao, istovremeno najobičnije petparačke priče o zabranjenim emocijama udate žene prema muškarcu koji nije njen muž, ali i potresne priče o kršenju društvenih konvencija, izdaji, gorućoj ljubavi, strasti, dužnosti i deci, Kurejši nas svesno navodi da se zapitamo postoji li u životu uopšte bilo šta značajnije od iskrene ljubavi ili potpune iskrenosti prema sebi i sopstvenim željama<sup>273</sup>.

### 4.3 Opšta zapazanja

Zanimljivo je, ali i logično, da problematični ili složeni porodični odnosi, kao i njihove burne istorije predstavljaju inspiraciju mnogim postkolonijalnim piscima. Zato se, uprkos površnim utiscima i načelnim različitostima u poreklu, vaspitanju i ličnom iskustvu, dosta sličnosti može naći u odrastanju Hanifa Kurejšija i već ranije pomenutog Edvarda Saida, oca postkolonijalne kritike, rođenog usred niza neprekidnih političkih trzavica, 1935. godine u Palestini. Naravno, čak i mnogo pre nezaustavljive eskalacije netrpeljivosti između Izraela i arapske države, što je 1948. godine rezultiralo i masovnim proterivanjem Palestinaca u Aman, Bejrut i Tunis (Veeser 2010: 165), kolektivni identitet Saidovih zemljaka je već predstavljao ekstremni paradoks, ali je to ipak samo jedan u nizu faktora koji su ovu ličnost učinili toliko složenom i autentičnom. Po ocu američki građanin, po majci unuk osnivača prve baptističke crkve u Nazaretu, on je istovremeno bio odgajan kao Arapin i bio oličenje akademskih ideala britanskog školskog sistema, na relaciji između Kaira, Jerusalima i Bejruta (Veeser 2010: 158), u atmosferi koja je umnogome ograničavala njegove društvene interakcije (Veeser 2010: 94). Izolovan od vršnjaka, pa čak i rođenih sestara, majčinom posesivnom, manipulativnom ljubavlju (Said 1999: 35) i frustriran očevom zastrašujućom pojavom, kombinacijom represivne moći, autoriteta, nemilosrdne discipline i potisnutih emocija (Said 1999: 6), on je nalazio oduška u čitanju romana i slušanju klasične muzike<sup>274</sup> – tekovinama te iste civilizacije čije je imperijalističke metode demonizacije Srednjeg istoka kasnije surovo kritikovao, ali kojoj se i uvek iznova vraćao.

Naime, na samom početku prvog poglavlja svojih memoara, Edvard Said primećuje jednu univerzalnu stvar – da svaka porodica poseduje gotovo istovetnu potrebu da svojim članovima nametne već unapred osmišljenu životnu priču, ličnosti, sudbinu<sup>275</sup> i, naravno, jezik. Budući da je vrlo rano postao svestan ograničavajuće i deprimirajuće prirode takvog položaja, Saidu je od najranijeg detinjstva delovalo kao da mu nedostaje nešto što bi mu pomoglo da se uklopi u hermetičnost sistema kojim su tako suvereno vladali njegovi roditelji i četiri sestre. Zbunjen, usamljen i definisan jedino potrebom da u celosti pripada samo jednoj kulturi, bila ona arapska, engleska, američka, hrišćanska,

<sup>270</sup> Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>271</sup> Videti belešku 270.

<sup>272</sup> Galvin, Cathy. 2012. "Hanif Kureishi: The Pariah of Suburbia." *The Telegraph*, 13. decembar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/9722077/Hanif-Kureishi-the-pariah-of-suburbia.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

<sup>273</sup> Videti belešku 272.

<sup>274</sup> Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge, str. 2.

<sup>275</sup> Hanif Kurejši navodi da su ovakve porodice, u kojima se tačno zna ko šta u porodici treba da radi, užasne. Izvor: MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 49. London: Architectural Association School of Architecture. Intervju dostupan na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 06.01.2026).

muslimanska ili egipatska (Said 1999: 2), sebe je prvenstveno doživljavao kao osobu potpuno lišenu karaktera, slabu, plašljivu, nesigurnu,<sup>276</sup> bezvoljnu i izgublenu (Said 1999: 1). Njegovo englesko ime kao da je bilo nasilno pripojeno upadljivo arapskom prezimenu, nijedan od jezika kojim se ravnopravno služio nije osećao kao nepogrešivo svoj (Said 1999: 1), a pojedini detalji i podaci iz porodične istorije su dugo u njegovom sećanju ostajali nepovezani bilo kakvim logičkim ili hronološkim vezama.

Saidov otac Viljem, u detinjstvu poznat kao Vadi Ibrahim, bio je strog, rigidan čovek, rođen u Jerusalimu krajem devetnaestog veka, koji je iskoristio prvu priliku da započne novi život daleko od omraženog rodnog grada. Desetak godina kasnije, zahvaljujući čeličnim ambicijama i spartanskoj disciplini, iz Amerike se vratio u domovinu kao neko drugi: protestant, uspešan poslovan čovek naoružan iskustvom, materijalnom potporom i, što je njegovoj sujeti najviše laskalo, tamošnjim državljanstvom. Potpuno odbacivši sve što se ikada dogodilo u životu Vadija Ibrahima, on je u svoje emigrantske avanture, koje je ozbiljnim cenzurisanjem uzdigao na nivo mita i ideala za sve članove porodice, utkao čitavo svoje biće. U tim svedenim pričama, Viljemova ličnost je oduvek bila satkana isključivo od najuzvišenijih osobina i istančanog ukusa, oplemenjena ljubavlju prema klasičnoj muzici i književnosti, neukaljano pohotom, raznoraznim porocima ili bilo kakvim drugim slabostima (Said 1999: 3–6). Jednostavno rečeno, čovek je bio svetac. Kako je 1932. godine već bio dovoljno bogat da može sebi da priušti porodicu, u njegov život je putem posrednika konačno ušla i žena: osamnaestogodišnja Hilda je iz Nazareta zakoračila u potpuno nepoznat grad, da bi se udala za čoveka o kojem nije znala apsolutno ništa (Said 1999: 6). Bilo to iz potpuno drugačijih razloga ili ne, i ona je bila podjednako diskretna kada je reč o prošlosti i komplikovanim porodičnim vezama. Rođena 1914. godine, kao miljenica surovog i represivnog oca, baptističkog sveštenika, i jedina ćerka u porodici sa petoro dece, vezivala je svoja najsrećnija sećanja za period školovanja u Bejrutu i prijateljstva koja je i kasnije održavala, ali ne i za braću sa kojom je, uz muževljevu zdušnu podršku, gajila vrlo problematične odnose (Said 1999: 7). Za mladog Edvarda Saida, Hilda je dugo predstavljala otelotvorenje topline, mladalačke energije, lepote, nadarenosti, i lakoće postojanja, i može se reći da ju je sin dugo idealizovao na isti način na koji je Hanif Kurejši obožavao svog oca. Sve do njegovog dvadeset petog rođendana, Hilda je Saidu bila najbliži i najintimniji prijatelj, koji mu je usadio celoživotnu ljubav prema muzici, jezicima, esteticima, stilu i formi, pokazao mu kako da ovlada socijalnim veštinama i konstruktivno iskoristi kreativni potencijal koji sa sobom nose sreća, ali i tuga i osećaj usamljenosti. Sa druge strane, može se sa sigurnošću reći da je ona istovremeno bila i, ne samo izuzetno zahtevna i manipulativna, već i proračunata, samoživa, sadistički nastrojena majka, koja je vrlo često pribegavala emotivno ucenjivačkom ponašanju. Kako Said<sup>277</sup> navodi, bila je u stanju da se gotovo u trenutku, od osećajne i posvećene žene pretvori u hladnog, razočaranog, nezainteresovanog i surovog stranca, od čijeg mu se hladnog pogleda ledila krv u žilama. Otudivši sina svojom posesivnom ljubavlju, ne samo od vršnjaka, već i od rođenih sestara, i stavivši se u ulogu posrednika među njima, stalno je insistirala samo na manama svoje dece i ohrabrivala nezdravu takmičarsku atmosferu, stvorivši na taj način doživotnu emotivnu otuđenost među njima, kao i trajan osećaj nelagode kada je reč o muško–ženskim odnosima i sopstvenom telu<sup>278</sup>.

Kao što je ranije već spomenuto, u izolovanom svetu surove discipline i budne kontrole, gde nije bilo nimalo mesta za fleksibilnost i lične afinitete, Edvard Said nije znao za odmor, dokolicu, ali ni za zadovoljstvo ili osećaj ponosa zbog postignutih rezultata (Said 1999: 6). Opterećen stalnim negodovanjem, crnim slutnjama i beskrajnim obavezama, vrlo rano je razvio panični strah od

---

<sup>276</sup> Upadljivo je da je i Kurejši sebe smatrao nervoznom, ako ne i užtogljenom osobom, koja se plašila intimnosti i potiskivala osećanja. To povezuje sa odrastanjem u predgrađu, gde su se nenametljivost, ako ne i stidljivost, smatrale vrlinama.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 59.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>277</sup> Said, Edward W. 1999. *Out of Place: A Memoir*. New York: Vintage Books, str. 6–7.

<sup>278</sup> Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge, str. 35–36.

mogućih posledica svojih kratkoročnih neuspeha (Said 1999: 10), a kada je Viljem preuzeo i brigu nad sinovljevim zdravljem i fizičkim izgledom, Hilda mu se nije suprotstavljala, te su i Saidovo lice, jezik, leđa, grudi, šake i stomak bili stalno podvrgavani lekarskoj kontroli i surovoj disciplini, koja ga je samo učinila još osetljivijim i nesigurnijim<sup>279</sup>. Od svoje osme godine, pa sve do kasne adolescencije, Said je bezbrojne posete ordinacijama i različite korektivne aparate doživljavao jedino kao direktne i nimalo suptilne pokušaje roditelja da mu na još jedan način ograniče slobodu kretanja i okrenu ga protiv sebe samog. Po svemu sudeći, njihova idealna kreacija je bila zarobljena u jednom nedostojanstvenom, nezgrapnom telu<sup>280</sup>, čiji su fizički nedostaci odslikavali ozbiljne karakterne mane, što je trebalo surovo kažnjavati<sup>281</sup>. Istovremeno, u očima roditelja, Edvard Said je bio sin, brat i dečak nameračen samo na kršenje pravila, čija je isključivost bila neophodna iz prostog razloga što su i oni, svako za sebe, bili više samostvorene kreacije nego pravi ljudi. Dvoje Palestinaca, iz potpuno različitih socijalnih miljea, a kasnije zajedno u kolonijalnom Kairu, kao pripadnici hrišćanske manjine, vodili su život zasnovan na kombinaciji predratnih navika, britanskog obrazovanja i manira nastalih pod uticajem misionara i moderne američke literature (Said 1999: 10). Mnogo godina kasnije, u većitom pokretu između Amerike u kojoj je kasnije stalno boravio, Bejruta, gde je živela njegova majka, i Evrope, čije je jezike dobro poznao, Edvard Said, ovaj Palestinac, a tek potom Amerikanac, priznao je da ne bi podneo život bilo gde osim u Njujorku, baš kao što ni Hanif Kurejši ne mogao da zamisli svoj van Londona. Do kraja života, ostao je posvećen paradoksima intimne veze između književne teorije, ličnog osećaja stalne progonjenosti i hronične psihofizičke dislociranosti. Zato se danas, u vremenu potpune neusaglašenosti između tradicije i realne sadašnjosti, i dalje sveobuhvatnog prisustva imperijalističke moći i strastvene borbe protiv političke i kulturološke represije, intelektualna snaga Saidovog pisanja, direktnije nego ikada pre, obraća svetu gde ideologije imaju materijalne posledice, ali i gde se ljudsko iskustvo ne prilagođava teoriji dosledno<sup>282</sup>.

Dok Saidova priča pokazuje kako porodica oblikuje ličnost od rođenja, Kurejši demonstrira da i kasniji susreti sa korenima mogu biti snažno formativni. Za razliku od Edvarda Saida, koji je korene sopstvene složene porodične dinamike poznao od rođenja, Hanif Kurejši je prvi put posetio Pakistan tek ranih osamdesetih godina prošlog veka<sup>283</sup>, kada je ponevši sa sobom Najpolovu knjigu *Među vernicima: islamsko putovanje*, nameravao da baci pogled na zemlju u koju je otišao njegov stric Omar, zamišljajući Pakistan kao utočište za sve one koji su bili prognani iz Indije, mesto gde će muslimanima biti omogućeno da žive u demokratskom društvu, a nikako ne kao državu strahovlade ekstremnih vernika. Kurejši, koji je upravo tamo otpočeo rad na *Mojoj lepoj perionici*, je svoje celokupno iskustvo smatrao krajnje apsurdnim i možda već tada svesno rešio da definitivno raskrsti sa konvencijama bilo koje vrste. Tako u svojim romanima, Hanif Kurejši odbacuje svaku vrstu nostalgije i tradicionalizma, i odbija da učestvuje u transgeneracijskoj patologizaciji porodičnih odnosa. Na isti način, on prekida lanac roditeljskih i društvenih očekivanja, oslobađa svoje junake, i pruža im mogućnosti koje je želeo za sebe i koje je obezbedio svojoj deci.

Naime, iako danas ranjiv i u poziciji da mora da računa na pomoć svojih bližnjih, Hanif Kurejši iznenađeno i pomalo razočarano primećuje da ga nezgoda koju je preživeo nije učinila slabijim ili manje uticajnim roditeljem, partnerom ili prijateljem, kao što se to u početku pribojavao<sup>284</sup>. Naprotiv, još jednom je konstatovao koliko moći bolesni imaju nad zdravima, pa i koliko poteškoće bilo koje vrste mogu da dominiraju porodičnim sistemima i mobilišu svu raspoloživu snagu. Bolesni, nemoćni i poraženi drže svoju okolinu u šaci i nemoguće ih odbiti, a njihove potrebe su prioritete i

<sup>279</sup> Said, Edward W. 1999. *Out of Place: A Memoir*. New York: Vintage Books, str. 38.

<sup>280</sup> Više o ovome videti u Said (1999).

<sup>281</sup> Videti belešku 280.

<sup>282</sup> Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge, str. 2–6.

<sup>283</sup> O ovom putovanju je već bilo reči na stranici 18.

<sup>284</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 157.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

nikada se ne mogu dovesti u pitanje<sup>285</sup>. Svakako, bez obzira na novu perspektivu, Kurejšijevi stavovi o napuštanju i pronalaženja ličnog identiteta mimo porodičnih, društvenih i političkih uloga su nepromenjeni, a traumatično iskustvo presecanja sa prošlošću zarad samoostvarenja ostaje u prvom planu. Stoga, koliko god Kurejšijeva sećanja na oca bila topla i iskrena, a tuga zbog njegove smrti duboka, *Dok mu osluškujem srce* ostaje priča o nepremostivim razlikama između roditelja i deteta – o sinu koji je, u želji da ostvari očeve ambicije, morao da ostavi za sobom ne samo njega, već i celokupni način života koji je inspirisao jedan autentični umetnički izraz<sup>286</sup>, ne bi li otkrio šta je njemu lično zaista važno. Iako Karim Amir iz *Bude iz predgrađa* ostvaruje sebe onog trenutka kada napusti svog oca Haruna i prihvati nestalnost sopstvenog duha<sup>287</sup> kao prednost, a ne hendikep, Hanif Kurejši, poput Rekse u *Gabrijelovom daru*, rekonstrukcijom ličnog identiteta pronalazi novi način da se uključi i porodični život<sup>288</sup>.

Prisećajući se jednog naročito napornog ranog letnjeg jutra, kada je sedeći na mokroj travi gledao svoje sinove kako se igraju u blatnjavim barama i zavideo slučajnim prolaznicima koji su se bezbrižno vraćali iz noćih klubova i nisu delili njegove probleme, Hanif Kurejši je uvideo da je vreme da se suoči sa realnošću kao i svi ostali. Shvatio je da nas u životu vanredno izluđuju ne oni ljudi koje mrzimo, već oni koji u nama bude najekstremnija i najoprečnija osećanja; da je sebičluk za sinove, a ne za očeve; da on nije njihova odgovornost, već oni njegova i mora da postane ozbiljan pisac koji je u stanju da od toga dobro zarađuje i izdržava svoju porodicu; da će proći godine dok ne bude naučio da uživa u roditeljstvu i da će u tom procesu sticanja mudrosti proći kroz najneprijatnije i najdosadnije situacije koje je ikada mogao da zamisli; da će godinama uglavnom želeti da bude na nekom drugom mestu, dok će istovremeno osećati ogromnu krivicu svakog puta kada njegovi postupci ne budu u službi sreće njegove dece ili kada shvati da je u njihovom svetu, i on samo još jedan nesnađeni roditelj, nedorastao tom zadatku<sup>289</sup>.

---

<sup>285</sup> Videti belešku 284.

<sup>286</sup> Perfect, Michael. 2015. "The enigma of abandonment: Rethinking Hanif Kureishi's importance for multiculturalism." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 7–20. London: Bloomsbury, str. 17–18.

<sup>287</sup> Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury, str. 61.

<sup>288</sup> Jays, David. 2001. "Never Trust a Man in Platform Heels." *The Guardian*, 25. februar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/feb/25/fiction.hanifkureishi1> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>289</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 59–60. <https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

## 5. PITANJE LIČNOG IDENTITETA

„Jednog dana smo deca, lica su nam svetla i otvorena.  
Želimo da znamo kako mašine rade. Zaljubljeni smo u bele medvede.  
A sledećeg dana se pijani kotrljamo niz stepenice i jecamo. I život nam je završen.  
Mrzimo život i mrzimo smrt.“ (Kurejši 2001a: 335)

### 5.1 Gabrijelov dar, Buda iz predgrađa i Crni album

Mada je druge roditelje uglavnom smatrao „pohlepnom kopiladi“ (Kureishi 2001c: 14) i uprkos tome što su uloge između oca i petnaestogodišnjeg sina u značajnoj meri zamenjene u romanu *Gabrijelov dar*, Kurejšijev mladi protagonista je nakon očevog odlaska bio prinuđen da se po prvi put suoči sa teškim osećanjem praznine, nedostatkom roditeljske bezrezervne podrške, kao i do tada nepojmljivom količinom frustracije i besa. Dečak kojem je prvi uzor bio niko drugi do Vrdalama iz *Olivera Twista*, koji je do tada predano planirao snimanje svog prvog filma i štedeo za kupovinu šesnaestomilimetarske kamere, se sada ne suočava samo sa padom koncentracije i nedostatkom motivacije zbog odsustva voljenog roditelja, već i sa saznanjem da je svako ko je imao tu sreću da postigne nešto u životu, to učinio uglavnom zahvaljujući nekom drugom ko je u njega verovao<sup>290</sup>. Kako sada, po prvi put u životu, žudi za nečijim prisustvom, pati zbog Reksovog odlaska i mašta o danu njegovog povratka<sup>291</sup>, Gabrijelova ličnost biva dodatno izložena najozbiljnijim iskušenjima i u odnosu sa njegovom novom dadiljom Hanom. Naime, kako je smatrao da je užasno ponašanje prema ovoj krajnje nedopadljivoj ženi njegova porodična obaveza i dokaz privrženosti izopštenom ocu, kojeg je pošto–poto nameravao da vrati pod zajednički krov, on se dovija na najrazličitije načine ne bi li slomio Hanin despotski karakter, pobedio njenu tvrdoglavost i uništio joj samopouzdanje. Međutim, na njegovo veliko razočaranje, dešava se upravo suprotno. Kada bi Gabrijel za sobom napravio nered, ona bi ga naterala da ga počisti. Ignorisa je njegovo durenje, pravila se da ne čuje neumorno zanovetanje, kuvala mu isključivo jela koja Gabrijel nikako nije mogao da podnese i otvoreno mu pokazivala da bi njoj lično najviše odgovaralo kada bi dečak stalno spavao, ali ne i sanjao, ili jednostavno nestao bez traga (Kureishi 2001c: 12).

Usamljen i potpuno lišen majčinog i Haninog razumevanja, Gabrijel traži kakvu–takvu utehu u fantastičnom svetu svoje izuzetne imaginacije, sve češće vodi izmaštane dijaloge sa bratom blizancem, i često se pita da li bi i koliko sve u njegovom životu bilo drugačije da je Arči još uvek živ ili, tačnije, da se nije od stvarne osobe pretvorio u Gabrijelovog demona, još jednu ličnost čiji je duh sada živio u njegovom telu. Kako saznajemo, Arči je umro od meningitisa kada je imao samo dve i po godine i njihovi roditelji se nikada nisu od toga u potpunosti oporavili. Štaviše, situacija u kući, koja je već bila izuzetno teška i napeta, je dodatno eskalirala nakon Gabrijelove nesreće na plivanju koju je doživeo kao četvorogodišnjak i tokom koje se umalo udavio. Bez ikakvog preterivanja, Gabrijel je tada postao pravi mali zatočeni princ, usmeren jedino na majku koja mu više uopšte nije dozvoljavala da izlazi iz kuće, i koja se i sama umalo udavila, ali u „moru tuge i užasa“ (Kureishi 2001c: 20). Istovremeno privržena i ravnodušna, u stanju stalne napetosti, ona je izgubila jedno dete i uspela da spase drugo, kojem takođe nije dozvoljavala da živi iz straha da bi mogao da umre (Kureishi 2001c: 20). Uz sve to, ovog Kurejšijevog junaka je duboko uznemiravala i svest o tome da su dečaci kao bebe bili toliko slični da niko, pa ni njihovi roditelji, nije bio u stanju da ih razlikuje. Strahovao je da je greškom zamenjen, da je zapravo on Arči (Kureishi 2001c: 20), a da je Gabrijel mrtav, te će ova strepnja, pored višegodišnje izolacije, umnogome uticati na formiranje

<sup>290</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 17.

<sup>291</sup> Videti u Kureishi (2001c).

njegove autentične ličnosti, njenu hibridizaciju i seksualnu fluidnost. Naime, uz muziku Lestera Džonsa<sup>292</sup>, još jedne androgine figure koja će na Gabrijela izvršiti ne samo ogroman umetnički, već i lični uticaj, on je voleo da oblači majčinu odeću, isprobava njen nakit, obuva ženske cipele, šminka se, lakira nokte i pretvara se da je neko drugi – muškarac ili možda neka žena koju je želeo da ima (Kureishi 2001c: 17).

Iz sopstvenog iskustva, ali i na primerima svojih roditelja, kao i mnogih drugih pojedinaca koje je poznavao, Gabrijel je rano uvideo kako neki ljudi osećaju neodoljivu potrebu da čitav život provedu zarobljeni u začaranom krugu svojih zavodljivih, ali autodestruktivnih želja, kojima je kasnije nemoguće odupreti se. Međutim, istovremeno je i shvatio da je stvarnost samo dosadna fasada jednog mnogo uzbudljivijeg sveta neverovatnih snova i čudnih priča, koje su prosto prštale od autentičnosti i života (Kureishi 2001c: 17). Od očevog nekadašnjeg poslovnog saradnika i svog muzičkog idola, Lestera Džonsa, čoveka jednako agresivnog koliko i nežnog, muževnog koliko i ženstvenog<sup>293</sup>, Gabrijel otkriva da je neposlušnost u osnovi svakog uspeha kao i da dobri momci ne postižu ništa<sup>294</sup>, da su ljubomora i mržnja najčešće osobine svih onih običnih ljudi čiji je jedini životni cilj da sputavaju i nipodaštavaju druge, a zavist njihov najjači pokretač, kao i koliko je važno okružiti se isključivo inspirativnim ljudima, punim podrške, u čijem društvu nam ne pada na pamet da potiskujemo svoje talente i sposobnosti ili bežimo u osrednjost (Kureishi 2001c: 57). Zapravo, pored poklona u vidu crteža, statusnog simbola oko kojeg će se oba roditelja zdušno boriti u želji da konačno pobegnu iz sveta siromaštva, anonimnosti i prosečnosti<sup>295</sup>, a koji će Gabrijelu možda doneti čak i više problema nego neke konkretne koristi, Lester pruža dečaku i nešto daleko dragocenije – saosećanje, razumevanje i potvrdu izuzetnosti njegovog talenta<sup>296</sup>, pa i neophodno samopouzdanje koje će promeniti ne samo Gabrijela lično, već i živote njemu najbližih.

Očigledno vođen namerom da nam dokaže da umetnost, kreativnost, autentičnost ličnosti i snažna volja moraju preživeti svakakve nepovoljne okolnosti i to po svaku cenu, Hanif Kurejši nam u romanu *Gabrijelov dar* daje i uvid u komplikovane, ali logične veze između individualne ostvarenosti i zdrave porodične dinamike. Tako će i Reks, doskoro zaboravljena i osiromašena rok zvezda, ponovo ući u svet bogatih i slavnih, pa makar to bilo i na zadnja vrata, kao profesor gitare, zajedno sa maserima, računovođama, ličnim trenerima, kozmetičarima, terapeutima i ostalim pomoćnim osobljem. Iako je i dalje ponekad imao utisak da im je darivao muziku na isti način kao što su im krojači ili frizeri pružali svoje usluge<sup>297</sup>, Reks pronalazi neočekivan užitek ne samo u pažnji, uvažavanju i novostečenim privilegijama, već i u radu sa mladim ljudima. Svakodnevno zasipavan njihovim poštovanjem, pa i ponesen svešću o tome koliko je u životu važno osećati se priznatim, značajnim i potrebnim, Reks pronalazi novo zadovoljstvo u ulozi oca i glave porodice, sveže interesovanje za odnos sa Gabrijelovom majkom i ponos usled saznanja da na svetu postoji neko ko je od svih muškaraca izabrao baš njega (Kureishi 2001c: 160). Krajnje logično, u svetlu svih ovih novih životnih okolnosti, otac gotovo neprimetno, ali neminovno odrasta, pa se i kompletna dinamika Gabrijelovog porodičnog doma menja i poprima mnogo zdraviju formu.

---

<sup>292</sup> Kao što je već nekoliko puta navedeno, Dejvid Bouvi je bio veliki uzor Kurejšiju i ostalim propadnicima njegove generacije, zato što im je pokazao da kultura neretko dolazi sa margine društva, da fiksirani identiteti nisu za svakoga i da ne postoji samo jedan ispravan način za poimanje života; da ne mora svako da igra po istim pravilima, želi iste stvari, teži istim ciljevima i skonča na isti način.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. "Hanif Kureishi." Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>293</sup> Clark, Alex. 2001. "Mood Swings, *Gabriel's Gift* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>294</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 49.

<sup>295</sup> Clark, Alex. 2001. "Mood Swings, *Gabriel's Gift* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>296</sup> Videti belešku 295.

<sup>297</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 134–135.

Pored složenih i jedinstvenih ličnosti Karima i Čarlija iz romana *Buda iz predgrađa*<sup>298</sup>, o kojima je u prethodnim poglavljima već naširoko pisano, i čije ćemo profesionalne i lične uspone i padove pratiti i kroz pojedine epizode u romanima *Crni album*<sup>299</sup>, *Nešto da ti kažem*<sup>300</sup> i *Gabrijelov dar*<sup>301</sup>, bitno je da obratimo pažnju i na lik Džamile, koja se svojim feminističkim i antirasističkim angažovanjem već izdigla na nivo prave heroine kurejšijske postkolonijalne filozofije<sup>302</sup>.

Pod uticajem učenja Anđele Dejvis Džamila je počela svakog jutra da vežba. Trenirala je karate i džudo, ustajala rano ujutru, razgibavala se, trčala i radila sklekove. Kretala se kao san, Džamila, mogla je trčati po snegu ne ostavljajući tragove. Pripremala se za gerilski rat za koji je znala da će biti neizbežan kada se belci konačno okrenu protiv crnih i žutih i poteraju ih u gasne komore ili na splavove. (Kurejši 2001a: 75)

Odrastajući u kraju koji je bio dosta bliže Londonu od Karimovog Bromlija, „daleko siromašniji“ (Kurejši 2001a: 75), u kojem je bilo „mnogo neofašističkih grupa, siledžija koji su imali svoje pabove, klubove i prodavnice“ (Kurejši 2001a: 75) i koji su subotom „prodavali svoje novine i pamflete na buvljaku“ (Kurejši 2001a: 75), a noću lutali ulicama, napadali doseljenike iz Azije i gurali im „zapaljene krpe u poštanske sandučiće“ (Kurejši 2001a: 75), Džamila je rano formirala čvrste stavove<sup>303</sup> inspirisane mogućnošću da grupa belaca jednog dana ubije nekoga iz njenog najbližeg okruženja<sup>304</sup>, te nas svojim idejama i zapažanjima često podseća na samog Hanifa Kurejšija<sup>305</sup> iz njegove mladalačke, radikalnije faze<sup>306</sup>.

Umnogome nalik njoj, koja je sopstvenim interpretacijama patrijarhalnih stega uspela da se izbori za ulogu u društvu kojoj je oduvek zapravo i težila, Didi Ozgud iz romana *Crni album* će iskoristiti svoja originalna viđenja i životna načela kao ključ uspeha i socijalne mobilnosti. Kao što

---

<sup>298</sup> Ovo svakako i danas ostaje Kurejšijev najličniji roman, gde je pod uticajem Selindžerovog *Lovca u žitu*, Rotove *Portnojeve boljke* i *Staklenog zvona* Silvije Plat odlučio da piše u prvom licu, ne bi li lik Karima Amira učinio što uverljivijim i originalnijim, a atmosferu čitave naracije što intimnijom i ličnijom.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „Hanif Kureishi.” Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na:

<https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>299</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 103.

<sup>300</sup> Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna, str. 255–276.

<sup>301</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 122–125.

<sup>302</sup> Baš kao i Edvard Said, Hanif Kurejši ne pristaje na etiketu postkolonijalnog pisca, već navodi da se „hvata za mitraljez“ svaki put kada čuje svoje ime u vezi sa tim terminom.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2015. „A Very Serious Business”: Hanif Kureishi in conversation with Susan Alice Fischer. In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 132–144. London: Bloomsbury, str. 141.

<sup>303</sup> Šandor Ferenci, mađarski psihoanalitičar, i Frojdov bliski prijatelj i saradnik, pisao je o izuzetnoj deci koja su se nakon traumatičnih iskustava brže razvijala, ne bi li mogla da se izbore sa intenzitetom i prirodom doživljenog. U svojim memoarima, Hanif Kurejši to povezuje sa ličnim iskustvom i navodi da ga je svakodnevna izloženost rasizmu i neprijatnostima u školi navela da brzo napreduje u čitalačkom i kreativnom smislu.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 40.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>304</sup> Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato, str. 76.

<sup>305</sup> Pisac govori o *Budi iz predgrađa* kao o pikarskom romanu koji iz događaja u događaj prati razvoj i sazrevanje glavnog lika. U vreme dok ga je pisao, Kurejši je znao da će to biti prvi roman o nekome kao što je on, ali i svedočanstvo o dramatičnim, uzbudljivim i potresnim pričama i društvenoj revoluciji. Naime, iako se nakon Drugog svetskog rata dosta pisalo o odrastanju, niko nije pisao o iskustvima doseljenika iz Azije i njihovih potomaka, uprkos imigraciji sa Kariba, iz Bangladeša i iz Indije koja je značajno promenila demografsku, rasnu i versku sliku Britanije. Pisao je što je brže mogao, plašeći se da bi neko drugi mogao da ispriča tu priču pre njega.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 50.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>306</sup> O ovome je već bilo reči na stranici 3.

saznajemo prvo u *Crnom albumu*, a kasnije u *Telu*<sup>307</sup> i *Gabrijelovom daru*<sup>308</sup>, Didi je uprkos ograničenjima i otežavajućim okolnostima vezivanim za klasu i pol, prvo postala univerzitetska profesorka i uzor mladih, potom popularna autorka i, konačno, izuzetno tražena terapeutkinja među poznatim i slavnim ličnostima. Potpuno lišena mržnje i rušilačkog nagona, ona predstavlja suštu suprotnost Šahidovim fanatičnim poznanicima, te ima sve uslove da izgradi ispunjenu i smislenu egzistenciju. Čad, sa druge strane, vidi događaje oko sebe kao more genocida, silovanja, tlačenja i ubistava<sup>309</sup>, a istoriju sveta kao „jedan veliki pokolj“ (Kurejši 2001b: 30). Nema sumnje da takav lik neminovno smatra Šahidovu ljubav prema književnosti detinjastom i eskapističkom, isto onoliko koliko Rijaz veruje da čitanjem i uznemiravanjem uma pojedinac podilazi sebi, čineći tako neoprostiv greh jer „su istine o važnosti vere i brizi za druge mnogo dublje od ponora koji može otvoriti imaginacija pojedinca“ (Kurejši 2001b: 214). Svojim neznanjem i uskogrudošću, i Rijaz i Čad izjednačavaju Šahidov stav da „slobodna imaginacija zagledana u sebe osvetljava i druge“ (Kurejši 2001b: 213) sa bezbožništvom i otpadništvom. Zar nije onda logično to što su Rijazove angažovane pesme nakon Šahidove korekture postale gotovo pornografsko štivo? Nije li to dokaz da su, paradoksalno, aktivnosti njegove grupe politički motivisane, pre nego zasnovane na duhovnosti i posvećenosti veri? Naravno, kako ovi likovi nisu jedini čiju isključivost i nefleksibilnost Kurejši kritikuje, tačeristi, Čili i Zulma su materijalisti koji takođe ne vole knjige i potpuno su lišeni duhovnosti. Šahidov otac je praktičan tip, koji je čitao isključivo stripove, a majka, budući da je i sama rasista, je na njegov književni prvenac, o pakistanskom dečaku kojeg psihofizički zlostavlja grupica vršnjaka, reagovala kao da ju je rođeni sin zasuo najstrašnijim uvredama i psovkama.

## 5.2 Nešto da ti kažem, Poslednja reč i Ništarija

Iako roman *Nešto da ti kažem* nikako ne oskudeva u ekscentričnim karakterima i ljudskim osobenostima bilo koje vrste, izuzetno je važno još jednom skrenuti pažnju na stabilnost i inspirativnu snagu karaktera protagoniste romana, Džamala Kana, sada uglednog terapeuta, koji se zahvaljujući ličnim kvalitetima i intelektualnim naporima, u mladosti potpuno samostalno izdigao iz jedne izuzetno komplikovane porodične, emotivne, društvene, ali i zdravstvene situacije. Sa druge strane, ni njegovu haotičnu i prilično autodestruktivnu, ali neizmerno uzbudljivu sestru Mirijam ne treba uzimati zdravo za gotovo. Uprkos otvoreno neprijateljskom odnosu sa majkom, ali i ostatkom sveta, pa i samom sobom, „čak i kao tinejdžerka, uglavnom trudna i natripovana – Dženis Džoplin je bila njen uzor – Mirijam nikad nije bila malodušna“ (Kurejši 2008: 34). Uvek okružena decom i životinjama, omiljena ili makar poštovana u svom šarenolikom komšiluku, gde je svima odredom delila raznorazne savete, Mirijam je odavno pronašla svoje mesto i osećala se potpuno prihvaćenom. Bila ona naporna, zahtevna ili nepredvidiva, Mirijam je na svoj originalni način potpuno ostvarena kao osoba, neko ko vrlo dobro zna ko je i šta je, te nema nikakvu nameru da se zbog toga ikome pravda.

Potpuno drugačiji od nje, ali podjednako autentičan, Mirijamin novi ljubavnik i Džamalov najbolji prijatelj je uspešni „pozorišni i televizijski reditelj, britki intelektualac, koji gaji strast prema govorništvu, idejama i novotarijama“ (Kurejši 2008: 11), pa čak i rokenrol doživljava pomalo snobovski, ne voli da đuska i mrzi „sve što je preglasno“ (Kurejši 2008: 211). Međutim, iako lišen ličnih nesigurnosti i profesionalnih frustracija, pošto se zaista nikada i nije susretao sa ozbiljnim nipodaštavanjem niti je verovao da ono postoji, Henri nije pokazivao preteranu strast prema samom stilu života na kojem bi mu svako drugi pozavideo ili, za razliku od svoje bivše žene Valeri, čije je finansije i porodične veze još uvek obilato iskorišćavao, očekivao da drugi ljudi budu kao on. Prava

<sup>307</sup> Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber, str. 58.

<sup>308</sup> Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber, str. 107.

<sup>309</sup> Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato, str. 103.

istina je da on duboko pati. Onesposobljen patološkom vezom sa Valeri, a suštinski odbačen od strane obožavanog, ali infantilnog i manipulativnog sina Sema, kao i uskogrude, društveno neprilagođene ćerke Lize, opterećene hroničnim osećajem krivice privilegovanih, Henri provodi dane u stalnoj panici, jer ne uspeva da se ostvari na jedinom polju koje mu je suštinski važno. Iz tog razloga, ovaj strah od samoće i neprihvaćenosti, koji upravo i čini suštinsku okosnicu čitavog romana, te proganja i ostale junake, jeste ono što prvenstveno povezuje dve krajnje različite, ali jednako karakterne i zanimljive ličnosti, kao što su Henri i Mirijam.

Zanimljivo je to da u slučaju Mamuna Azama, junaka romana *Poslednja reč*, takve fobije i ljudske slabosti potpuno izostaju, jer se radi o nekome ko je toliko siguran u sebe da iskreno uživa u svemu što je postigao, pa i u mržnji koju izaziva<sup>310</sup>, ili optužbama onih „koje je ostavio za sobom“ (Kurejši 2014a: 136) da je „prodao dušu đavolu i oskrnavio pretke i porodicu“ (Kurejši 2014a: 136). U skladu sa tim, Mamun ni pod stare dane nema dlake na jeziku<sup>311</sup> kada govori o slobodi govora među piscima kao ljudskom pravu kojem je gotovo odzvonilo<sup>312</sup>, a o Engleskoj kao „džungli punoj majmuna“ (Kurejši 2014a: 95), „demokratiji za glupake“ (Kurejši 2014a: 95) ili zemlji „koja ima jedino prošlost, ali ne i budućnost“ (Kurejši 2014a: 95).

Neko bi sada mogao da pomisli kako je Mamun oduvek znao šta radi i da je njegov napredak bio takoreći neizbežan. Hari je saznao koliko je rešenosti i snage Mamun pokazao, ne odlukom da ostane u negostoljubivoj Britaniji i živi od pisanja, nego i nastojanjem da se razvije u originalnog pisca, kakav dotle nije viđen, koji će govoriti iz ugla kolonizovane, potčinjene nacije, ali ne s mržnjom, nego s divljenjem, pa čak i poistovećivanjem s kolonizatorskom kulturom. Izbegavajući vladajuća načela i stavove, Mamun je izrastao u značajnog i uspešnog umetnika, poteklog iz sredine koja je dala malo takvih. Uspeo je da zadre u samu srž, da unese nešto novo u kulturu, da bude glas onih koji ga dotle nisu imali<sup>313</sup>. Usledila su priznanja, ali i još štošta. Svaka budala zna da uspeh jednog „dodoša“ uvek pobuđuje optužbe i isijavanje zavisti. Međutim, kod kuće, u Indiji, Mamunovi uspesi i dostignuća bili su primljeni s dozom kivnosti, podozrenja i kriticisma koji bi nekog slabijeg zaprepastili, ako ne i uništili. (Kurejši 2014a: 136)

Istrajnost i beskompromisnost, o kojima nam Hari Džonson govori dok pripoveda o ostarelom piscu i predmetu svog istraživačkog rada, su osobine koje takođe karakterišu i Kurejšijevog najstarijeg protagonistu do sada, režisera Volda iz romana *Ništarija*, čoveka primoranog da posmatra kako sve što voli nestaje pred njegovim očima. Naime, nakon što je zašao u sedmu deceniju, Kurejši je počeo

---

<sup>310</sup> Nalik Mamunu, Kurejši je oduvek bio naročito sumnjičav prema preterano poštovanim ljudima, jer se u praksi uverio da su najlukaviji i najopasniji baš oni koji nose masku poštenja i uglađenosti. Ovo se uglavnom uzima zdravo za gotovo zbog krajnje razumljive i prirodne pretpostavke da se većina ljudi u svojim postupcima makar donekle vodi određenim normama ponašanja i zdravog razuma, te da neće dozvoliti sebi srljanje u potpunu autodestrukciju, pa i povući druge sa sobom. Nažalost, ta pretpostavka je neretko pogrešna, i na nama je da se svakodnevno borimo protiv tih mračnih sila, koje žele da prisvoje sve za sebe i uskrate nam pravo na radost i uživanje.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „*Hanif Kureishi*.“ Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>311</sup> Mamun veruje da čak i njegovu životnu priču sada oblikuje „jedan idiot“. Izvor: Faber & Faber. 2013. *Hanif Kureishi on his new novel, The Last Word* [video-zapis]. YouTube, 8. april. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xAjhpNmA0Uo&list=FL0ksy10rYTsLn0JFRrIRwggw&index=8> (pristupljeno: 10.01.2026).

<sup>312</sup> Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka, str. 95

<sup>313</sup> Hanif Kurejši navodi da fikcija nastaje da bi se došlo do istine i spoznala stvarnost, a ne da bi se bilo ko prevario. Iskreno i pravo pripovedanje služi tome da nam pomogne da spoznamo da li svet, i sve u njemu, ima ikakvog smisla ili ne.

Izvor: Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. „*Hanif Kureishi*.“ Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

da se pribojava kako se pred njim sada jedino proteže period intelektualnog pada, velikih emotivnih i ličnih gubitaka i ubrzanog gašenja životne energije. Shvativši da je kreativnost jedini oblik bunta koji mu je na raspolaganju, stvorio je lik Volda koji na propadanje i uništenje odgovara stvaranjem<sup>314</sup>, te uprkos godinama i teškom zdravstvenom stanju ne oseća ni trunku malodušnosti ili emotivne otupelosti o kojoj Hanif Kurejši piše u svom autobiografskom delu *Dok mu osluškujem srce*. Naime, Voldo do poslednjeg daha strastveno želi da radi, živi i bori se za ljubav svoje mnogo mlađe žene Zi. Iako nam na poslednjoj strani romana već poručuje da „umiranje nije toliko loše“ (Kurejši 2017: 142) i zna da se njegova priča „ovde završava“ (Kurejši 2017: 142), on nam svojim postupcima, žarom i ljubavlju prema životu, ali i pomirenošću pred saznanjem da i tome jednom mora doći kraj<sup>315</sup>, poručuje isto ono o čemu nam i njegov mnogo mlađi prethodnik, Harun Amir govori u romanu *Buda iz pregrada*:

Ponašanje koje se rukovodi dužnostima ili obavezama ili osećajem krivice ili željom da se ugoditi drugima donosi samo nesreću. Čovek mora prihvatiti sreću kada mu se ukaže prilika, ali ne sebično, već držeći na umu da je deo sveta, deo drugih, da nije odvojen od njih. Treba li poći za svojom srećom na račun drugih? Ili treba biti nesrećan da bi drugi bili srećni? Svako se jednom mora suočiti sa ovim problemom. (Kurejši 2001a: 100)

### 5.3 Opšta zapazanja

Dok Hanif Kurejši u svojim delima neumorno govori o značaju izgradnje nezavisne, autentične ličnosti, Homi Baba, osvrnuvši se na događaje koji su usledili 1989. godine, nakon objavljivanja Ruždijevih *Satanskih stihova*, uporno insistira na opasnostima klasifikacija i upozorava da sama različitost ne sme biti shvaćena kao urođena etnička ili kulturološka specifičnost utemeljena u tradiciji, već kao neprekidna potraga za samoafirmacijom hibridnog identiteta u vremenu istorijske transformacije. Kao što možemo da zaključimo i na osnovu Kurejšijevih romana, prihvatanje nasleđa podrazumeva poistovećivanje samo do određene mere, dok u suprotnom pojedinac beži u fantazije o okolnostima iz kojih je potekao i postaje stereotip, jer sopstvenom isključivošću i fobijom od realnosti sadašnjice nenamerno opravdava i hrani predrasude društva u kom, već po rođenju, predstavlja odstupanje od uobičajenog. Na taj način, čovek postaje simbol i gubi osnovne ljudske karakteristike. U skladu sa tim, Homi Baba smatra da je razmere višegeneracijskih trauma nemoguće odrediti bez saznanja o ravnodušnosti prema vezi između moći i znanja, kao i da je teško proceniti do koje mere moć produktivno funkcioniše kao sistem podsticanja i zabrana<sup>316</sup>.

Iako o sebi govori istovremeno kao o realisti<sup>317</sup> i idealisti, Hanif Kurejši nikako ne želi da promovise određeni program, već se smatra skeptikom i pita zašto i dalje koristimo rasu kao izgovor

---

<sup>314</sup> Videti belešku 313.

<sup>315</sup> Iako je oduvek naginjao popularnoj umetosti, putem koje bi mogao da se obrati velikom broju čitalaca, Hanif Kurejši istovremeno ne preza ni od eksperimentisanja sa avangardnim u književnosti i želi da iskoristi to kao svoju prednost na isti način na koji su to činili Hičkog na filmu ili Bitlsi, Majls Dejvis i Dejvid Bouvi u muzici – oni koji su uspeli da ostvare komercijalni uspeh bez pravljenja kompromisa po pitanju kvaliteta ili umetničkog integriteta. Sloboda u eksperimentisanju sa književnim žanrovima, kao i volja za stvaranjem nekih novih, ali i ekonomičnost jezika, kao oruđe koje doprinosi energičnosti, jasnoći i jezgrovitosti pisanja su ono čemu Hanif Kurejši neprekidno teži. Godine iskustva, samopouzdanje koje ono sa sobom nosi, ali i svest o prolaznosti vremena i sopstvenoj smrtnosti se takođe nikako ne mogu zanemarivati kao izuzetno značajni pokretački faktori, te doprinose Kurejšijevoj stvaralačkoj etici i stalnom razvoju pišćeve lične i profesionalne filozofije.

Izvor: Asia House. 2019. *Between the Lines with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Nn8varaP6c> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>316</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 72.

<sup>317</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 11.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

kada govorimo o nezaposlenosti, razlici između bogatih i siromašnih ili moćnih i potčinjenih<sup>318</sup>. Duboko skeptičan po pitanju materijalnih kriterijuma, kao uslova za sticanje formalnog školovanja, pa i povremeno nepoverljiv prema kvalitetu znanja koje nam ono pruža, on smatra da je sramotno u kolikoj meri je finansijsko stanje preduslov za sticanje obrazovanja i svestan je daljih podela u društvu koje takav sistem ohrabruje. Kao hroničar života u Londonu, Kurejši svedoči o tome kako se odnos bogatstva i moći, pa tako i status pripadnika engleske srednje klase, ubrzano menjao tokom poslednjih decenija, što takođe negativno utiče i na kosmopolitski karakter grada koji je oduvek mnogo voleo i o kojem je rado pisao. U vremenu drastičnih ekonomskih i statusnih razlika, ali i sveopšte bregzitovske zbunjenosti i nesnađenosti, pisac naglašava koliko je apsurdno to što rastuće nezadovoljstvo, frustracije, nemoć i bes nailaze jedino na nezainteresovanost i ravnodušnost opšte javnosti<sup>319</sup>. Osvrnuvši se na to koliko su bunt, autentičnost ličnosti, istinski talenat i uloženi kreativni napor<sup>320</sup> bili od ključnog značaja u borbi za socijalnu i klasnu mobilnost tokom šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, zabrinuto primećuje da Englesku danas pre svega karakterišu osećanje obespravljenosti, neadekvatnosti i ekonomske nemoći, što još jednom dovodi do destabilizacije ličnih i kolektivnih identiteta, ali i rastućeg interesovanja za ono što bi definisanje istog zapravo moglo da podrazumeva. U nadi da su novi potkulturni, pobunjenički potresi i dalje mogući u današnjem vremenu nemilosrdne političke korektosti, Hanif Kurejši, kao pisac i kreativni stvaralac, pokušava da nam dočara kontradiktornu prirodu svega što nas okružuje, povrati veru u sopstvenu slobodnu volju, kontrolu nad ličnim postupcima i njihovim posledicama, kao i ubeđenje da naše odluke mogu biti od šireg civilizacijskog značaja i imati uticaj na tok događaja u društvu<sup>321</sup>.

Svakako, za mnoge imigrante prve generacije ili njihove potomke, najbolnije je saznanje o uticaju koji je Britanija imala na njih, kao i o privrženosti koju osećaju uprkos svim negativnim iskustvima<sup>322</sup>. Iako nekada i sam mučen sličnim dilemama i unutrašnjim sukobima, Kurejši sebe smatra pravim engleskim piscem. Skoro. Iako naglašava da mu smeta što se autori poput Ruždija, Išigura i njega još uvek na silu smeštaju u neke podžanrove, što nema preuzimanja odgovornosti za smer u kom se moderan čovek kreće, kao i što nema prilagođavanja niti prihvatanja činjenice da biti Britanac ne znači isto što i ranije<sup>323</sup>, on se bavi pitanjem dostojanstva svake osobe pojedinačno, ali i načelne demokratičnosti<sup>324</sup>, i još uvek je fasciniran i preokupiran stvarima koje su oduvek karakterisale njegovo stvaralaštvo, te stoga Kurejšijeva radoznalost i kreativna energija nikako ne jenjavaju<sup>325</sup>. Njegovo pripovedanje saopštava univerzalne istine, govori o najaktuelnim događajima u svetu koji se stalno menja demografski, ekonomski i umetnički, ali i svedoči o tome da je Ruždijevo iskustvo sa fatvom zaista označilo prekretnicu za autore širom sveta, ukazalo na značaj i posledice pisanja, ali i transformisalo sam pojam književnosti<sup>326</sup>. Uz to, on nam poručuje i da u savremenoj

<sup>318</sup> Kaleta, Kenneth C. 1998. *Hanif Kureishi: Postcolonial Storyteller*. Austin: University of Texas Press, str. xiv.

<sup>319</sup> Asia House. 2019. *Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=az-OjMhUvxU> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>320</sup> Naš rad je doprinos svetu i ovo što stvaramo ne nastaje samo zbog nas, nego pripada i drugima, i stvara vezu sa njima. Oslobađa nas, nosi u sebi životnu snagu i ljubav, zato bi trebalo da uživamo u svojim uspesima i volimo sebe zbog tih postignuća.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 58. <https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>321</sup> The Bagri Foundation. 2019. *Highlights from Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis]. YouTube, 21. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=tpofR8-XM80> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>322</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 100.

<sup>323</sup> Kaleta, Kenneth C. 1998. *Hanif Kureishi: Postcolonial Storyteller*. Austin: University of Texas Press, str. vii.

<sup>324</sup> Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber, str. 101–102.

<sup>325</sup> Asia House. 2019. *Between the Lines with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Nn8varaP6c> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>326</sup> Iako je svestan da ima mnogo pisaca koji se plaše da pišu o politizovanoj verziji islama, Kurejši veruje da je dužnost književnika da pripovedaju baš o onome što može biti uvredljivo ili se protumačiti kao svetogrđe. Kultura ne treba da

umetnosti nema ni autoritativnog naratora, ni potrebe za skromnošću u kulturnoj hijerarhiji baziranoj na etničkoj pripadnosti<sup>327</sup>; da su istovremeni prkos i prihvatanje specifičnosti razvojne prirode postkolonijalnog identiteta<sup>328</sup>, a hibridnost privilegija, te da je i njegovo pisanje nastalo zahvaljujući integraciji kolonizovanog stanovništva u savremeno londonsko društvo, klasnoj svesti i dvojnosti odnosa prema nacionalnom ponosu i političkoj nesigurnosti<sup>329</sup>. Kurejšijev prirovedrački stil, senzibilitet, ljubav prema popularnoj kulturi, smisao za humor i autentičnost otkrivaju umetnika koji je iskusio slobodu onog trenutka kada je naučio da čita<sup>330</sup>, koji se u velikoj meri formirao pod uticajem engleske književne tradicije<sup>331</sup>, ali kojeg nikada nije zanimalo da piše avanturističke ili fantastične priče o podvodnim putovanjima ili mitskim stvorenjima. O njima ništa nije znao, ali je zato mnogo toga mogao da kaže o svom okruženju<sup>332</sup>. Pisanje Hanifa Kurejšija jeste oblikovano stvaralaštvom i drugih pisaca, utoliko što o njima i danas razmišlja, čita njihova dela i integriše ih u svoj pogled na svet<sup>333</sup>. Ipak, njegov najveći izazov oduvek jeste bio nalaženje načina da sve svoje ideje i fascinacije uklopi u jedinstvenu priču, i nađe adekvatan glas kojim je moguće pripovedati autentično i verodostojno<sup>334</sup>.

Kurejši je svakako svestan da ljudi vole da pričaju, da vam kažu nešto o sebi, jer žele da ih upoznate<sup>335</sup>, te je i dalje spreman da podrži individualnost i pokaže nam koliko su njegovi stavovi moderni i progresivni, kao i koliko je zainteresovan da sasluša šta novije generacije mlađih pobunjenika i buntovnika imaju da kažu. Svakako, on sada već uživa status literarne rok zvezde<sup>336</sup> i svestan je koliko je filozofska i nematerijalna priroda talenta mnogima neshvatljiva u vremenu kada je skoro sve moguće kupiti, ali i koliko je prisustvo pisaca poput njega i Salmana Ruždija na svetskoj književnoj sceni otvorilo put mlađim autorima<sup>337</sup> poreklom iz manjinskih zajednica, pa i stvorilo povoljnije uslove u kojima bi snaga njihovog glasa mogla da prodre u prvi plan. Naravno, danas je već sigurno i da pitanje rase ne remeti isključivo društvenu ravnotežu i klasni poredak, već uslovljava

---

nam podilazi, već da nas zaplaši, uznemiri i navede nas da zauzmemo drugačije stavove prema našim telima, seksualnosti, politici i pravilima.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 87.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>327</sup> Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 220.

<sup>328</sup> Opširnije o ovome videti u Head (2002).

<sup>329</sup> Videti belešku 328.

<sup>330</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 11.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>331</sup> Opširnije o ovome videti u Kaleta (1998).

<sup>332</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 11.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>333</sup> NEWSROCKING SREE. 2013. *Hanif Kureishi Five Minutes live show* [video-zapis], YouTube, 10. novembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=uoFe25FOefc&t=2s> (pristupljeno: 11.01.2026).

<sup>334</sup> The Bagri Foundation. 2019. *Highlights from Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis]. YouTube, 21. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=tpofR8-XM80> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>335</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 142.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>336</sup> Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. "Hanif Kureishi." Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na:

<https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>337</sup> Ipak, Kurejši navodi da mu je drago što ne počinje svoju literarnu karijeru kao mladi pisac u današnjoj atmosferi preterane korektnosti, samosvesti i anksioznosti koja se vezuje za upotrebu jezika. On nas podseća da je *Buda iz predgrađa* roman pun uvreda i politički nekorektnih izjava jednog sedamnaestogodišnjaka, kao i da su nepristojne reči neretko pokazatelj naklonosti i bliskosti, a ne okrutnosti. Navodeći primer svog najmlađeg sina, koji radi kao nastavnik i često komentariše trenutnu nelagodnu i napetu atmosferu oko slobode govora i kreativnosti u liberalnim krugovima, Kurejši nas podseća da antidesničarske struje ne treba da gube vreme i snagu u manjim razmiricama oko jezika, već da se usmere na stvaranje umetnika koji će biti hrabri, odvažni, spremni da pomeraju granice moderne misli i pisane reči, kako bi izgradili svet bez nejednakosti i rasizma.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 87.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

seksualni<sup>338</sup> i rodni aspekt jedne ličnosti, te zato perspektiva postkolonijalnog diskursa od nas zahteva da preispitamo granice zvaničnog i trivializovanog, insistirajući na različitosti kao nezamenjivom faktoru prilikom vrednovanja kulturnog i politizovanog identiteta<sup>339</sup>. Nažalost, uprkos načelnoj demokratizaciji javnog prostora, rasizam i nacionalne tenzije su poslednjih godina sve prisutniji u medijima, a otvorena netrpeljivost je politizovana i institucionalizovana, pa samim tim i normalizovana, što je naročito zabrinjavajuće. Po Hanifu Kurejšiju, očaj, nusproizvod populizma kao poražavajućeg rezultata propale revolucije<sup>340</sup> i pronalaženja zadovoljstva u mržnji, je ono što leži u korenu ovih gorućih problema i ne može se pripisati samo jednoj, već svim ostrašćenim stranama<sup>341</sup>. Stoga, on nam poručuje da su savremeni stavovi konzervativnih verskih grupa „odraz trenutne krajnje desne ideologije koja preovlađuje na Zapadu: seksističke, homofobne, izolacionističke, monokulturne i borbene“ (Kurejši 2020a: 115) i zato nas poziva na novu vrstu radikalizma – solidarnost u zajedničkoj borbi protiv represije bilo koje vrste<sup>342</sup>:

Neposlušnost je, kao što svako dete zna, oblik slobode, a potpuna sigurnost je oblik ludila. Ruganje je noćna mora vlasti, a povratak religije tiranina i jakog čoveka treba da nas nadahne na bolje sumnje i više pitanja, bezazlenosti i potrage. Tirani žele da izleče sukobe pretvaranjem da je sve već odlučeno. Treba ih podsetiti da se pitanja o moći, rodu, klasi i seksualnosti nikad ne mogu jednom zauvek definisati, već su uslovna i moraju biti otvorena za ispitivanje. (Kurejši 2020b: 112)

Uprkos njegovim jasnim stavovima, čini se da Kurejšijeve ideje o samospoznaji još uvek nisu u potpunosti shvaćene. Iako nikada nije imao problem sa tim ko je i odakle dolazi, on razume koliko su stalna promišljanja te vrste važna i zbunjujuća, ali i koliko je jaka potreba ljudi da se istovremeno neprekidno dele i negde pripadaju. Hanif Kurejši je svoje mesto oduvek znao, ali je i razumeo koliko je to smetalo drugima koji nikako nisu bili u stanju da prihvate sopstvenu prosečnost<sup>343</sup>. Postojanje pojedinaca poput njega je značilo krizu britanskog nacionalnog identiteta<sup>344</sup>, naročito zato što su ljudi u tačerizmu još uvek bili opsednuti idejom o sebi kao superiornoj rasi<sup>345</sup>. Sada, već nekoliko godina nakon nesreće koju je doživeo 26. decembra 2022, on je ponovo prinuđen da se suoči sa potrebom da

---

<sup>338</sup> Pisati o braku, smrti, pejzažima, istorijskim likovima ili bilo čemu drugom nije lako niti bi trebalo da bude. Između tema o kojima pišemo i nas mora da bude da postoji konflikt, a frustracija i poteškoće su sastavni deo stvaralačkog procesa. Tako je i sa seksualnošću. Ako je isključimo iz književnosti, izgubićemo svoju glavnu pokretačku snagu – razlog da volimo i da se smejemo. Naše želje nas zbunjuju i oduševljavaju toliko snažno da je jasno zašto imamo potrebu da ih krijemo.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 147–149.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>339</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 175.

<sup>340</sup> Kada nemate budućnost, prošlost vam se vraća.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 34.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>341</sup> Kurejši, Hanif. 2020a. „Fanatici, fundamentalisti i fašisti.“ In *Šta se desilo?*, ed. Hanif Kurejši, 113–117. Beograd: Kosmos Izdavaštvo, str. 115.

<sup>342</sup> Merritt, Stephanie. 2019. “What Happened? by Hanif Kureishi – review.” *The Guardian*, 15. oktobar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2019/oct/15/what-happened-hanif-kureishi-essays-short-stories> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>343</sup> Iako mnogi među nama očekuju da budu upamćeni po svojoj izuzetnosti, Kafka navodi da lako može da se desi da se istaknemo zbog svoje prosečnosti. Ukoliko imamo sreće, možemo biti važni jedni drugima.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 51.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>344</sup> Culture Culture Rises. 2024. *In My Own Words – Hanif Kureishi (BBC)* [video-zapis]. YouTube, 21. oktobar.

Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3m65Ha7JZE8> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>345</sup> British Library. 2016. *Interview with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 24. maj. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BFoqBn15XNw> (pristupljeno: 17.01.2026).

definiše značenje ličnog identiteta i pita se da li je sada „Paki“, „bogalj“, pisac<sup>346</sup> ili samo objekat<sup>347</sup> kojim se njegovi doktori svakodnevno bave – i, ako jeste nešto od toga, kojim redom.

Hanif Kurejši za sebe kaže da je čovek koji ne voli da se smeje, ali da voli da zasmehava druge jer je ono što ljude povezuje želja da ih neko zabavi, a to ih i navodi na razgovor<sup>348</sup>. Kreativnost je ono što nas održava u životu<sup>349</sup>, čak i kada smo u ekstremnim životnim ili zdravstvenim situacijama, zbog kojih moramo da se odrekemo ustaljenih pogleda na svet; zbog kojih se osećamo izopšteno i uplašeno ili zbog kojih počinjemo da razumevamo da ne živimo u svetu zdravih, prilagođenih, prihvaćenih ili ravnopravih<sup>350</sup>. U trenutku kada još uvek nije u potpunosti razumeo šta mu se dogodilo, Kurejši je jedino mogao da razmišlja o onim doživljajima koje bi voleo da iskusi i stvarima koje bi voleo da postigne, pa su tako danas radoznalost i stvaralački nagon, kao manifestacije želje za životom, u njegovom slučaju jači nego ikada<sup>351</sup>. Kroz svoje romane, a svakako i najnoviju esejistiku, Hanif Kurejši nam još jednom dokazuje da se neprekidno menjamo i da nikada ne možemo da budemo onakvi kakvi smo bili juče. Možda je njegov život sada razbijen, sastavljen i prepravljen, i na to ne može da utiče<sup>352</sup>. Ipak, on ne dozvoljava da ga to porazi – napraviće nešto i od toga<sup>353</sup>.

---

<sup>346</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 139.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>347</sup> Culture Vulture Rises. 2024. *In My Own Words – Hanif Kureishi (BBC)* [video-zapis]. YouTube, 21. oktobar.

Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3m65Ha7JZE8> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>348</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 144.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>349</sup> Culture Vulture Rises. 2024. *In My Own Words – Hanif Kureishi (BBC)* [video-zapis]. YouTube, 21. oktobar.

Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3m65Ha7JZE8> (pristupljeno: 29.01.2026).

<sup>350</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 40.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>351</sup> Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco | Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=pyR3I5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

<sup>352</sup> Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF, str. 168.

<https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/>

<sup>353</sup> Videti belešku 352.

## ZAKLJUČAK

„Samo lud čovek može da postigne nešto značajno.“ (Kurejši 2014a: 11)

Osvrćući se na događaje koji su usledili 1989. godine, nakon objavljivanja Ruždijevih *Satanskih stihova*, Homi Baba u svom delu *Smeštanje kulture* primećuje nešto izuzetno zanimljivo. Uprkos međusobnim razlikama, irske feministkinje su se zajedno sa aktivistkinjama Crnog feminizma pobunile protiv shvatanja religije kao obeležja rase, smatrajući takvu generalizaciju metodom koju Britanija koristi ne bi li diskreditovala poteškoće manjina i borbu za verske, svetovne ili seksualne slobode<sup>354</sup>. Slična stvar intrigira i Hanifa Kurejšija. Da li je udruživanje grupa, čiji interesi na prvi pogled nemaju mnogo zajedničkih tačaka<sup>355</sup>, moguće? Kakve su to ideje koje mogu da pomire ekstremne suprotnosti, koliko su one zapravo racionalne ako se u njih nikad ne sumnja i kada neko umesto individue postaje nosilac ideologije?

Po rečima Milana Mesića, autora *Multikulturalizma*, upravo je ovo posledica pojave koju je Parek nazivao *moralnim monizmom*, stalne potrage za superiornim ključnim vrednostima, koja zbog svoje isključive prirode ne dozvoljava zagovaranje više različitih, ali suštinski kvalitativno jednakih sistema vrednovanja i insistira na univerzalnosti ljudske prirode, isključujući pritom mnoge prostorne, istorijske i kulturne faktore. Polazeći od pretpostavke da će se tek u budućnosti istorijska praksa liberalizma u kolonijama i njegova multikulturalistička kritika pokazati kao nerazdvojive i zasebno teško ostvarive<sup>356</sup>, on nam tek najavljuje vreme u kojem će se sve više i više pažnje posvećivati upadljivim manama *moralnog monizma*, jer je zbog ignorisanja značaja tradicije, temperamenta, moralnih vrednosti i emotivnog materijala u životima ljudi, ovakav filozofski koncept jednostavno neodrživ. Naime, kako robuje tendenciji da određeni, navodno ispravni, način življenja svede na neko načelo, dok sve ostalo tretira kao „devijacije od istinskih ljudskih standarda“ (Mesić 2006: 21), svako društvo koje propagira pomenute vrednosti će neminovno izbegavati kontakte sa drugima ili ih prilagođavati sebi „bilo na miran ili na nasilan način“ (Mesić 2006: 21). Zbog toga u *Orijentalizmu*, svom revolucionarnom delu, otac postkolonijalne kritike, Edvard Said drži fokus na kolonijalnom diskursu i zaključuje da imperijalističke sile<sup>357</sup> forsiraju predstavu pripadnika istočnjačke civilizacije

<sup>354</sup> Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, str. 2.

<sup>355</sup> Naravno, različite grupe jednog društva možda neće deliti isto iskustvo na svakodnevnom nivou, ali će sigurno razumeti, i do određene mere, deliti kulturne obrasce. Ako govorimo o klasnim sistemima, to znači da određene skupine ne mogu funkcionisati zasebno, već samo u sistemu hijerarhijskih odnosa, gde su suprotstavljene, i gde postoji tenzija u vidu borbe za kulturnu, vrednosnu i materijalnu dominaciju. Naravno, ovakva previranja po pravilu idu u korist onima koji već uživaju privilegije, prava i moć, ali to ne znači da će samo njihove ideje i vrednosti izvršiti uticaj na javni prostor. Alternativni sistemi vrednosti i značenja koji ulaze u dominantnu kulturu će joj se stoga direktno suprotstavljati i iskušavati njena pravila, pa će zato i ulaskom na teren vodeće strukture kročiti i na polje njene ideologije, iako možda nikada neće ući i u otvoreni konflikt sa njom. U modernom vremenu, možemo reći da najprepoznatljiviji kulturni obrasci nastaju kao posledica klasne borbe i temelje se na borbi za dominaciju između određenih slojeva društva. Tako, potkulture možemo definisati kao manje, lokalizovane i specifičnije strukture, u okviru šire slike veza i odnosa u kulturi porekla. Dakle, potkultura deli osnovne obrasce sa kulturom porekla, ali joj se i suprotstavlja na polju poznatih vrednosti, normi i simbola komunikacije. Ona kroz određene aktivnosti ili društvene prakse, proširuje polje delovanja i time postaje uočljiva i značajna. Međutim, ukoliko potkulture funkcionišu samo u određenom istorijskom trenutku, gde imaju težinu samo dok projektuju drugačiji odgovor na isti socijalni kontekst, to neće biti slučaj.

Izvor: Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge, str. 5-8.

<sup>356</sup> Opširnije o ovome videti u Mesić (2006).

<sup>357</sup> Već pomenuti Kurejšijev put u Pakistan, kao i Najpolovo delo *Među vernicima: islamsko putovanje*, naveli su i Hanifa Kurejšija da primeti kako su se fundamentalisti branili od arogantne i nipodaštavajuće dominacije kolonizatora ničim drugim nego jednako odanim potčinjavanjem drugom tiraninu. Otvoren po pitanju svog stava da robovanje religiji i tradicionalističkoj isključivosti može da vodi jedino poništavanju lične i kolektivne istorije, ali i slobode mišljenja, Najpol nam je pokazao kako je strašno i pogubno kada je opravdani bes pogrešno usmeren, pa i koliko je neverovatno da sve te

kao nepopravljivog i po rođenju iracionalnog, slabog, sklonog ponašanju zasnovanog na ženskom principu, i po svemu suprotstavljenog čoveku iz Zapadnog sveta, čije su dominantne karakteristike racionalnost, snaga i osobine generalno pripisivane muškom principu. Kako Mesić tvrdi, ove fiktivne razlike se i danas tretiraju kao trajne, jer koncept „pluralnog društva“ ignoriše varijacije unutar grupa i zanemaruje statusne raskorake među pripadnicima stereotipnih kategorija, unutar kolonijalne hijerarhije moći<sup>358</sup>. Bilo da poreklo takvog samozadovoljnog stava leži u neznanju ili opštoj nezainteresovanosti, činjenice govore u prilog tome da je Evropa do druge polovine devetnaestog veka razvila kulturu, do te mere zasnovanu na samouverenosti i autoritativnom ponašanju, da se njene pretpostavke ili insistiranje na centralizovanosti evropskog života uopšte više ne mogu dovesti u pitanje<sup>359</sup>. Naime, imperijalizam je bio toliko utkan u njen svakodnevni život, da je postao praktično nevidljiv, a ono što je istovremeno mučilo i fasciniralo teoretičare kolonijalizma i multikulturalizma je upravo ta lakoća sa kojom estetski proizvodi nastaju bez ozbiljnog osvrta na nasilje i nepravde političkih institucija matičnih zemalja. Iako oni predstavljaju vodeće investicije u politički karakter jednog društva, tajna njihove efikasnosti je upravo u neopipljivosti tog odnosa, koji vrlo često može da prođe potpuno nezapaženo. Naime, kroz zagovaranje onih vrednosti od kojih može imati koristi, samoproklamovani autoritet ne dozvoljava sebi upuštanje u raspravu o pravdi ili bilo kakvim društvenim reformama, a izolovanjem imperijalizma od njegove kulture, potiru se višestruke veze između ova dva pojma, čime se umesto činjeničnog izveštaja stvara subjektivna verzija istorije<sup>360</sup>. Ubedivši prvo sebe, a potom i ostatak sveta da je imperijalizam zapravo civilizacijska misija<sup>361</sup>, da je domorodac po prirodi delikvent<sup>362</sup>, a beli čovek moralni uzor, gospodar života i smrti<sup>363</sup>, kolonizatori kao da zaboravljaju da se moć nameće silom ili hegemonijom praćenom osvajanjem, prisvajanjem i eksploatacijom.

Baveći se pitanjima u vezi sa prirodom i otpornošću imperijalističke intelektualne tradicije, načinu na koji su joj religija, psihologija, leksikografija, istorija, biologija, politika, ekonomska teorija i književnost imponovale, kao i problematičnom mestu originalnosti i individualnosti u takvom kontekstu, Edvard Said zaključuje da u prirodi autoriteta ne postoji ništa misteriozno ili neuhvatljivo. Neodvojiv od ideja koje zastupa kao neprikosnovenu istinu, on postavlja kanone ukusa i brani svoj status tako što formira, prenosi i stalno reprodukuje svoje sudove, prilagođavajući se novim okolnostima i modernim sredstvima masovne kontrole medija i komunikacije<sup>364</sup>. Ono što se smatra moralnim i verskim pohodom, po pravilu i podrazumeva veću odlučnost i snažniju pokretačku snagu od čisto psiholoških i racionalnih motiva. U današnje vreme, upadljivi su naporu teoretičara multikulturalizma dok pokušavaju da utvrde okolnosti „postojanja društva s više od jedne kulture, koje mogu biti u većem ili manjem sukobu“ (Mesić 2006: 35) i razreše probleme pluralizma, ispremeštanih nacionalnih, etničkih i verskih kultura<sup>365</sup>. Iako se čini da konkretnih rešenja nema na vidiku, ne smemo zaboraviti da postoje i drugi faktori različitosti osim etno-kulturnih, kao i da savremena mešovita društva nisu nikakav istorijski izuzetak. Međutim, kako Mesić<sup>366</sup> navodi, Parek primećuje da raste spoznaja i svest o tome da su ljudi duboko vezani za svoju kulturu, kao i da njihovo

---

ideje, koje su rezultirale jedino bespogovornom poslušnošću, nasilnim čistunstvom i marginalizacijom manjina i žena, još uvek postoje i pridobijaju sve veći broj pristalica.

<sup>358</sup> Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, str. 31–32.

<sup>359</sup> Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge, str. 84.

<sup>360</sup> Said, Edward W. 1993a. "The Native Under Control." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 162–168. New York: Vintage Books, str. 163.

<sup>361</sup> Walia, Shelley. 2001. *Edward Said and the Writing of History*. Duxford: Icon Books, str. 77.

<sup>362</sup> Zato je i protagonista Najpolove *Kuće za gospodina Bisvasa* – novinar koji je, budući da je isuviše inteligentan u odnosu na svoje okruženje, postao histerična žrtva svog mučeništva pod teretom kolonijalizma, zarobljena u začaranom krugu internalizovanog osećaja bezvrednosti i jalovog promišljanja o ničim zasluženoj nesreći i nepravdi. Ono što Bisvasu jedino preostaje je duhovno i intelektualno izbavljenje kroz veru da njegovog sina Ananda čeka bolja budućnost.

<sup>363</sup> Said, Edward W. 1993b. "The Pleasures of Imperialism." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 132–161. New York: Vintage Books, str. 148.

<sup>364</sup> Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon, str.15–19.

<sup>365</sup> Videti belešku 364.

<sup>366</sup> Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, str. 35–36.

samopoštovanje zavisi od njenog priznavanja i poštovanja. Uz to, poimanje nasilja se promenilo i usložnilo nakon viševjekovne prakse psihofizičkog uslovljavanja i zlostavljanja, kolonijalizma, uspona robovlasničkog društva, a kasnije i holokausta, komunizma i različitih totalitarističkih uređenja. Dok Franc Fenon<sup>367</sup> tvrdi da je za domoroca „objektivnost” kao evropska vrednost, uvek usmerena protiv njega, jer individualnost ne ide u prilog interesima kolonizatora, Edvard Said smatra da je ovakvo zalaganje usmereno ne samo na poznavanje istorijskih činjenica i sagledavanja kulture Evrope u kontekstu osvajačke prošlosti njenih vodećih zemalja, već i na suočavanje imperijalističkih sila sa posledicama kolonizacije na samopercepciju pokorenih naroda<sup>368</sup>. Dok su ranije generacije doživljavale kolonijalizam kao nešto što briše stvarne ili izmišljene identitete, samo da bi ih kasnije ponovo uspostavilo kroz nacije, postkolonijalna identifikacija sa hibridnošću i marginalnošću predstavlja revolt protiv zagovaranja nacionalne autentičnosti od strane tih istih, imperijalističkih kulturnih formacija. Međutim danas, u vremenu ekonomske i kulturne globalizacije, kada nijedno društvo ne može da ostane izolovano i samodovoljno, manjinske zajednice ne žele više da se mire sa podređenim statusom i društveno–geografskim ograničenjima kao što su to činile u predmodernim društvima. Po Mesiću<sup>369</sup>, ova problematika neslaganja je najdramatičnija u zemljama liberalne demokratije, među kojima su mnoge opterećene teretom kolonijalizma, a gde sada poštovanje različitosti stoji u samoj osnovi njihovih načela i služi kao jedan od glavnih dokaza civilizacijske i moralne naprednosti. U praksi, pomenuta društva tretiraju specifičnosti kao krizu identiteta i prelazno stanje na putu ka uranjanju u ideologiju jednakosti, te se stoga i susreću sa negodovanjem različitih grupa koje se bore za ukidanje lažne objektivnosti i univerzalnosti, i zalažu za ispravljanje socijalnih nepravdi, javno priznavanje i osećaj dostojanstva. Suočena sa ovakvom promenom u raspodeli moći, a da bi izbegla verske, etničke ili bilo kakve druge sukobe i netrpeljivosti, moderna društva obično pribegavaju asimilaciji, segregaciji ili nekoj od niza varijanti multikulturalističke ideologije<sup>370</sup>.

Sudeći po mišljenju sociologa i teoretičara globalizacije, Jana Nedervina Pitera, koncept multikulturalizma je nastao pod uticajem više različitih činilaca, poput nastanka i ekspanzije kolonijalnog društva, viktorijanske antropologije i socijalnog darvinizma, Kulturkampf<sup>371</sup> i manje–više agresivne homogenizacije stranovništva (Mesić 2006: 30–31). U nastavku, Mesić navodi i sledeće:

Model multikulturalizma pretpostavlja da se pojedinci i kulturno različite grupe mogu potpuno inkorporirati u društvo, bez gubljenja svoje posebnosti ili mogućnosti za punu participaciju u širem društvu. Upravo je ovaj proces pune participacije shvaćen kao ključan za prevladavanje etničkih sukoba. (Mesić 2006: 38)

Sa druge strane, Mesić<sup>372</sup> ne ignoriše ni stav Denisa Vronga, kritičara multikulturalizma koji, priznaje da otpor rasnim i etničkim predrasudama postoji, ali da se on pre svega temelji na trajnim pretpostavkama i predrasudama, čime ih zapravo i potvrđuje. Međutim, govoreći na primeru američke potrebe za identitetom i osećanjem pripadnosti, Vrong pre svega misli da je tamošnje naglašavanje

---

<sup>367</sup> Said, Edward W. 1993a. “The Native Under Control.” In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 162–168. New York: Vintage Books, str. 162–163.

<sup>368</sup> Hutcheon, Linda. 2001. “Orientalism as Post–Imperial Witnessing.” In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Ashcroft, Bill and Kadhim, Hussein, 91–106. New York: Nova Science Publishers, str. 95.

<sup>369</sup> Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, str. 35–36.

<sup>370</sup> Teri Iglton podseća da niko do danas nije uspeo da na adekvatan način definiše pojam ideologije, te ni njegova *Ideologija* u tome neće biti izuzetak. Razlog tome je činjenica da sam termin nosi mnoštvo značenja koja često nisu međusobno usklađena, zbog čega ga Iglton doživljava kao tekst satkan od različitih konceptualnih niti. Stoga se ideologija ne odnosi isključivo na sisteme verovanja, već i na pitanje raspodele moći i legitimizaciju dominacije određenih društvenih grupa ili klasa, iako ona ne mora uvek da bude u sprezi sa trenutnim izvorom moći.

Izvor: Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: An Introduction*. London and New York: Verso, str. 1–5.

<sup>371</sup> Sukob krajem devetnaestog veka u Pruskoj i Nemačkom carstvu, između sekularne države i Katoličke crkve, sa ciljem smanjenja verskog uticaja Katoličke crkve na javni život, obrazovanje i politiku.

<sup>372</sup> Opširnije o ovome videti u Mesić (2006).

kulturnih različitosti zapravo izraz nelagode zbog svesti da će putem medija masovne komunikacije, mešovitim brakova ili stapanjem ruralnog sa urbanim stanovništvom, do potpune homogenizacije sigurno doći, mada ne u skorije vreme. Iako njegovu teoriju, o neminovnom stapanju različitih kultura, smatra zanimljivom i inovativnom, Mesić se u suštini ne slaže sa tako drastičnim prognozama, već radije govori o mogućnosti „*smanjivanja* kulturnih razlika ili bolje kulturne distance među raznim etničkim i drugim grupama koje dolaze u kontakt“ (Mesić 2006: 38). Stoga, on razlike deli na: one „čija se upadljivost povećava kao posledica ili nusprodukt rastuće sličnosti“ (Mesić 2006: 41), ona „ustanovljena ili istaknuta u prvi plan kao način postignuća jednakih prava razlika“ (Mesić 2006: 41), ona koja dobijaju na značaju zbog promenjenih političkih okolnosti i ona koja nastaju na putu transformacije u okviru same zajednice, ka njenom modernom obliku. Ipak, govoreći o problemu definisanja i klasifikacije specifičnosti, Parek<sup>373</sup> ističe da se multikulturalizam u stvari ni ne bavi nekom pojavom zasebno, već čitavim sistemom verovanja i praktičnog delovanja, u kojem je jednoj grupi omogućeno da razume sebe i sopstvenu organizaciju sveta.

Ono što zasigurno znamo je da, već od prvog dana, definisanje *multikulturalizma* prate suštinska neslaganja, ali ne samo među zagovornicima dva suprotna tabora, već i među načelnim istomišljenicima. Tajna je u tome da je multikulturalizam „moderan i antimoderan u isto vreme“ (Mesić 2006: 64) i treba ga shvatiti kao „borbu za jednakost manjina koje su isključene iz jednakog uključivanja u društvo, i kao afirmaciju kulturne različitosti na osnovu postavljanja prava na etničku i rasnu autentičnost“ (Mesić 2006: 64). Ono što dodatno doprinosi konfuziji i opštem nerazumevanju je svakako svest o tome da se većina kulturnih teoretičara prema njemu odnosi krajnje površno, baveći se isključivo etničkim pluralizmom i pravima manjinskih društvenih grupa na zadržavanje i očuvanje njihovih kulturnih osobenosti. „Iz te perspektive, multikulturalizam može biti pozitivan samo utoliko, ukoliko naspram isključivosti i (prisilne) asimilacije zagovara suživot manjinskih i deprivilegovanih grupa s dominantnim društvom“ (Mesić 2006: 68), dok postoji i opasnost od skretanja u drugu krajnost, gde se u ime očuvanja kulturnog nasleđa zapravo insistira na zatvorenosti, izolaciji, segregaciji, kao i ekstremizaciji neliberalnih odnosa, najčešće prema ženama. Naravno, ovo se pre svega manifestuje kroz nacionalizam i verski radikalizam<sup>374</sup>. Kako je jasno da nacionalizam podrazumeva plemensku sebičnost i hvalisavost, tiransku netolerantnost i militantnost, ne propagira milosrđe i znakovno ne uspeva da univerzalizuje ljudske interese<sup>375</sup>, a da njegovi ciljevi podrazumevaju samo smrt i uništenje, Kupmans i Statam (Mesić 2006: 42) pridaju značaj upravo ovoj pojavi, njenim uzrocima i posledicama, koji su naročito postali upadljivi u izuzetno, politički i

---

<sup>373</sup> Videti belešku 372.

<sup>374</sup> Najpol nam svojim stvaralačkim radom tačno pokazuje i zašto. Naime, objavljena 1981. godine, *Među vernicima: islamsko putovanje* nam dočarava piščevo šestomesečno putovanje Malezijom, Indonezijom, Iranom i Pakistanom, neposredno nakon Iranske revolucije, kao i upoznavanje sa atmosferom i okolnostima u kojima je verski fundamentalizam ojačao. U mnogobrojnim razgovorima sa taksistima, studentima, nižim činovnicima, pa čak i nekim verskim predstavnicima, Najpol u ovom delu jasno skreće pažnju na svoju pronicljivost kada je o opštem okruženju, ali i pojedincima reč – istovremeno pušta pomenute sagovornike da slobodno pričaju, dok se on sam uspešno drži po strani. Iako se čini kao suštinski zainteresovan, ali nemilosrdan ispitivač, kojeg nije lako impresionirati, upadljivo je da nikada ne intervjuiše one čija se inteligencija ili elokvencija mogu porediti sa njegovom. Kako nam Kurejši svedoči, Mišel Fuko je otprilike u isto vreme posetio Ruholaha Homeinija, otišao u Teheran dvaput, i bio pod snažnim utiskom ideje o „duhovnoj revoluciji“ potčinjenih, kao inspirativnom vidu otpora ili čak mogućnoj alternativni marksizmu, koja bi mogla da rezultira stvaranjem novog društva sačinjenog od svih tih ličnih i kolektivnih identiteta poljuljanih pod teretom imperijalističke dominacije. U realnosti, mnogi su preko noći počeli da strahuju za svoje živote samo zato što se njihova seksualna orijentacija smatrala nepoželjnom, a žene su odjednom morale da se pokrivaju. Kurejši primećuje da se takva klima ubrzo proširila sa Irana i na Pakistan, te da su njegove rođake, po prvi put u životu bile prinuđene na tako nešto. Naravno, dok su mnoge od njih javno govorile o Ruholahu Homeiniju kao najuzornijem primeru svetačke čistote i nesebične posvećenosti, u privatnosti doma su preklinjale Kurejšija da, kako zna i ume, pomogne njihovoj deci da pobegnu na Zapad. U zemlji u kojoj nije bilo nade za mlade, ljudi su ostajali samo zato što nisu mogli da nađu način kako da iz nje izađu.

Izvor: Kureishi, Hanif. 2018. „Travelling to Find Out.” *LRB Blog*, 30. avgust. Dostupno na: <https://www.lrb.co.uk/blog/2018/avgust/travelling-to-find-out> (pristupljeno: 06.01.2026).

<sup>375</sup> Hart, William D. 2004. *Edward Said and the Religious Effects of Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 59.

kulturološki, turbulentnom dvadesetom i dvadeset prvom veku. Uz to, bilo to racionalno ili ne, i bez obzira na to što uticaj religije varira u zavisnosti od toga ko se na nju poziva, sigurno je da ona predstavlja snažnu motivaciju.

Činjenica je da priznavanje multikulturalnosti u državama zapadne demokratije predstavlja ozbiljan izazov, naročito kada neka od manjinskih grupa gaji netolerantne kulturne prakse. Po Mesićevim navodima, u idealnim okolnostima, multikulturalna osoba po Peteru Adleru bi imala profil psihokulturno adaptivnog, svestranog pojedinca, sklonog stalnom ličnom razvoju, koji ne postavlja jasne granice između sebe i kulturne sredine u kojoj se nalazi. Dakle, odgovor na pitanje suživota većinskih i manjinskih grupa bi podrazumevao insistiranje liberalnih zemalja na otvorenim modelima kulture, dijaloškim odnosima među različitim grupama, *intertekstualizmu*, i značio bi „odbaciti duboko usađenu predstavu o nacionalnoj državi kao kulturno homogenoj zajednici, ili barem zajednici koja u procesu modernizacije teži takvome cilju kao svome idealu“ (Mesić 2006: 69). Međutim, pošto bi tako nešto neminovno obavezivalo i na multikulturalističku politiku, ovo se do sada pokazalo praktično neizvodljivim. Uz to, iako se većini teoretičara multikulturalizma najviše zamera to što previđaju značaj individualnosti i insistiraju na nivelisanju specifičnosti u korist kolektivnih identiteta, „koji svojom zasebnošću i odbijanjem integracije razaraju javni politički prostor i time modernu liberalnu demokratiju“ (Mesić 2006: 45), Čarls Tejlor<sup>376</sup> zaista predstavlja izuzetak, jer njegov koncept *priznavanja* ukazuje na jaku vezu između napredovanja individualizma i zahteva multikulturalizma, insistira na dijaloškoj prirodi karaktera pojedinca i dokazuje u kolikoj meri je njegova samopercepcija suštinski određena društvenim interakcijama i iskustvima. Danas, više decenija nakon objavljivanja njegove čuvene rasprave „Politika priznavanja“<sup>377</sup>, čini se da postoji dublja svest o jednakosti i trajnoj šteti koju može naneti podela ljudi na građane prvog i drugog reda ili, tačnije, nepriznavanje i iskrivljeno priznavanje pojedinca ili grupe.

Biku Parek smatra da se i multikulturalizam, kao i sve drugo, još uvek vrednuje iz perspektive Zapada. Pokušavajući da ga izvede iz okvira liberalnog društva, ne bi li ga šire i jasnije sagledao, on govori o međukulturnoj konstrukciji čija se dinamika pre svega mora oslanjati na stalni dijalog. Kao što već dobro znamo, u drugoj polovini dvadesetog veka se pojavilo mnogo intelektualnih i političkih pokreta, koji zastupaju ne samo etno–nacionalne manjinske grupe nego i „prakse, životne stilove, poglede i načine života koji se razlikuju od dominantne kulture glavnoga toka“ (Mesić 2006: 94). Iako su svi ti pokreti suviše različiti da bi delili neku zajedničku ideologiju, njih udružuje otpor homogenizujućim pritiscima društva, koje veruje da postoji samo jedan normalan i ispravan način razmišljanja i delovanja, te se oni danas ne bore samo za toleranciju, već traže poštovanje onih kulturoloških specifičnosti koje smatraju ključnima za sopstvene identitete. U očima zagovornika, zahtevi pomenutih pokreta predstavljaju izraz borbe za slobodu, „protiv opresivnih predrasuda i praksi koje se ideološki pozivaju na objektivnost i univerzalnost, dok stvarno počivaju na privilegiranju dominantne kulture“ (Mesić 2006: 95). Iz perspektive protivnika, to je „relativističko odbacivanje svih normi i briga za istinom, plitko, samopopustljivo i u krajnjoj liniji samoporažavajuće slavljenje različitosti zbog nje same“ (Mesić 2006: 95). Konačno, Parek zaključuje da na kulturnu različitost ne bi trebalo gledati kao na surovu činjenicu koju treba nevoljno prihvatiti i prilagoditi joj se, već kao pozitivnu vrednost koju treba poštovati i negovati<sup>378</sup>. Međutim, po njemu se multikulturalno društvo može postaviti prema svojoj slojevitosti na dva različita načina – ono može biti *multikulturalističko*, koje će poštovati i podržavati različite kulturne zahteve svojih zajednica, ali isto tako može i zahtevati stapanje takvih struja sa većinskom kulturom i biti *multikulturalno* ili *multikulturalno* (Mesić 2006: 95–96).

<sup>376</sup> Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, str. 76–82.

<sup>377</sup> Esej „Politika priznavanja“ autora Čarlsa Tejlora prvi put je objavljen 1992. godine u zborniku *Multiculturalism and “The Politics of Recognition”* [Multikulturalizam i „Politika priznavanja“], a zatim je 1994. godine ponovo objavljen u proširenom izdanju sa dodatnim komentarima pod naslovom *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* [Multikulturalizam: ispitivanje politike priznanja].

<sup>378</sup> Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, str. 96.

Da bi sprečio dalje zabune, Milan Mesić<sup>379</sup> predlaže jedan ozbiljniji osvrt na Parekovo razdvajanje pojmova *multikulturalan* i *multikulturalistički*, te ističe da „prvim treba označavati naprosto empirijski utvrdivu činjenicu o postojanju kulturno različitih grupa u nekoj zemlji“ (Mesić 2006: 70), a drugim „pozitivnu i aktivnu orijentaciju (normativnu, ideološku, političku)“ (Mesić 2006: 70) ključnog dela političkih snaga. U vremenu kada su problemi multikulturalizma deo svakodnevice i kada je skretanje u bilo koju krajnost mnogo lakše nego što mislimo, najekstremnija verzija multikulturalizma bi podrazumevala da manjinske grupe nastavljaju svoje kulturne prakse na isti način na koji su to činile u svojim matičnim okruženjima. Sa druge strane, najdrastičnija antimultikulturalistička pretpostavka, koja delimično i odgovara tradicionalnim očekivanjima, bi podrazumevala da se svaki pojedinac automatski asimiluje istog trenutka kada kroči na novo tle. Među stavovima istaknutih teoretičara, postoje ogromni naponi da se nađe jedna razumna mera i maltene utopijski model, po kojem bi ideja multikulturalizma pokazala svoj pun potencijal. Iako, na primer, Vil Kimlicka biva etiketiran kao zagovornik liberalne struje i „atomističkog individualizma“ (Mesić 2006: 74), Mesić tvrdi da je to samo delimično tačno. Naime, kako se ispostavilo da je problem liberalnosti multikulturalističkog pitanja izuzetno složen, svaka argumentacija i klasifikacija te vrste neminovno vodi neslaganjima i beskrajnim diskusijama bez konkretnog cilja, naročito ako uzmemo u obzir i istorijsko iskustvo koje pokazuje da se liberalizam ne može uspešno nositi, „teorijski i praktički, s problemima kulturnih različitosti“ (Mesić 2006: 74). U vremenu kada se o manjinskim i ljudskim pravima govori stalno, ali se bavi površno, Kimlicka podržava verovanje u socijalne prakse, nastale u kulturi iz koje pojedinac potiče, ali se protivi tradicionalnoj pretpostavci liberalizma da „poštovanje individualne autonomije ne dopušta političko priznavanje kulturnih identiteta“ (Mesić 2006: 83), te veruje da se to može iskoristiti kao podrška razvoju međuljudskih odnosa. I konačno, on tvrdi da poštovanje grupe ne mora po svaku cenu da bude na štetu individualnosti, ili tačnije, da poštovanje sebe kao ličnosti ne potire sliku sebe kao člana političke zajednice.

Načelno, liberalno društvo podrazumeva slobodu različitih pojedinaca i grupa da neometano razmenjuju svoja individualna i kulturna iskustva. Ipak, kako insistira i na razdvojenosti političke od privatne sfere života, ono omogućava ostvarivanje pomenutog prava samo jednom kulturološkom spektru, dok ostale isključuje i samim tim se ni ne može zaista govoriti o slobodi u pravom smislu. Naime, liberalizam je očigledan proizvod filozofije napretka, nastale na prelasku iz devetnaestog u dvadeseti vek. Ona je podrazumevala nestanak određenih socijalnih pojava, usled neminovnih posledica evolucije i industrijskog razvitka, pri čemu se pre svega mislilo na odbacivanje tekovina tradicionalnog društva i insistiranju na ličnim postignućima i afinitetima. Međutim, pokazalo se da kapitalizam i modernizacija nisu odgovor na nacionalno pitanje, jer savremena svetska kultura ne poništava kulturne različitosti, „već stvara jedan egzistencijalan vakuum koji se može ispuniti jedino vraćanjem specifičnim oblicima kolektivnog identiteta i kulturne vezanosti“ (Mesić 2006: 49). „Kulturni identiteti su rezultat neprestane intervencije, transformacije i rekompozicije“ (Mesić 2006: 49), naročito u vremenu globalizacije kada panično jača privrženost matičnim kulturama i njihovim vrednostima. Kako Mesić navodi, globalizacija paradoksalno vodi homogenizaciji, ali i istovremenoj rastućoj fragmentaciji i pluralizaciji. Naravno, ovde treba imati u vidu da heterogena društva nisu nastala juče i pojedinci još odvajkada imaju višestruke identitete, bili oni etnički, verski ili socijalni. Ono što jeste relativno novo, je moderna država koja kontroliše i uslovljava međuljudske odnose. Posledično, upravo se danas dešava i da to obilje usmeravane različitosti zahteva ogroman napor ne bi li se održali stabilnost i kakvo–takvo jedinstvo. Pre svake ozbiljnije rasprave o prirodi jednakosti i mogućnostima njene realizacije, Mesić podseća da su ljudi istovremeno i prirodna i kulturna bića, slična i različita, koja dele zajednički ljudski identitet, ali na način posredovan kulturom. Njihove specifičnosti ne postoje izolovano, već se međusobno prožimaju, pa jednakost položaja svakog bića ne može biti zasnovana samo na ljudskim vrednostima, već se moraju uvažavati svi aspekti njegove ličnosti, pa makar to bilo i kroz dodeljivanje dodatnih prava do skoro marginalizovanim i

<sup>379</sup> Opširnije o ovome videti u Mesić (2006).

deprivilegovanim grupama, u cilju političke integracije, socijalne harmonije i podrške kulturnoj različitosti. Sa druge strane, treba realno sagledati situaciju i prihvatiti da je „kulturno i moralno neutralna država“ (Mesić 2006: 108), koja ne postavlja nikakve zahteve i jednako je otvorena za svačiju životnu filozofiju i koncepciju, logički nemoguća. Ono što jeste neophodno imati u vidu, je da moderno društvo, koje je sigurno multikulturalno, ipak „ne može biti stabilno i dugotrajno bez razvijanja zdravog razuma o pripadanju istoj zajednici“ (Mesić 2006: 115), ali i bez pravednog udela u političkoj i ekonomskoj moći. U suprotnom, naročito u socijalnoj klimi gde se prećutno ili otvoreno podržavaju zloupotrebe poput eksploatacije, marginalizacije i obezvlašćenosti, velika je verovatnoća da će se, i pored zaista obespravljenih grupa, pojaviti i neke nove koje svoj identitet određuju isključivo na osnovu sopstvenog negativnog odnosa prema drugima.

Nažalost, suočen sa svim navedenim problemima, autor *Multikulturalizma* nas ipak ostavlja bez konkretnog razrešenja i podseća da civilno razumevanje multikulturalizma ne poznaje sisteme kojima bi se suočilo sa problemima poput separatizma i nacionalizma, prosto zato što se „ne može nositi s oštrim distinkcijama ili strogim granicama između kultura“ (Mesić 2006: 136), ali očigledno ni sa paradoksom koji nastaje zato što zbunjeni pojedinci traže potvrdu ličnog identiteta u ekstremnim emocijama i aktivnostima, te i „nacionalistički sukobi postaju oštriji kada kulturne razlike nestaju“ (Mesić 2006: 136). Sve ranije pomenuto, naročito ne bi trebalo da nas čudi danas, u vremenu načelne političke korektnosti. Bez obzira na manje ili više realne napore u ovom smeru, ne smemo zaboraviti da je otvoreno samodopadljivo, a loše skriveno rasistički i ksenofobični *konzervativni multikulturalizam* (Mesić 2006: 138–145), i dalje izuzetno popularan kako u široj javnosti tako u naučnim krugovima. Njegov pritisak se oseća kroz kontrolisanje i usmeravanje tokova opšte kulture, ignorisanje drugih jezika i potkopavanje dvojezičnog obrazovanja, ili tačnije, u otvorenom tretiranju belackog društva kao norme, a vrednosti manjinskih grupa kao inferiornih i direktno suprotstavljenih pomenutom idealu. Prisutniji od *liberalnog* (koji zagovara prirodnu jednakost ispod specifičnosti), *levo – liberalnog* (gde su razlike te koje se prepoznaju kao suština), *rezistentnog* (koji se bavi odnosima među razlikama) ili *fluidnog* (okupiranog hibridnim identitetima i individualnim pravima), *konzervativni multikulturalizam*, pored trenutnih žrtava svoje isključivosti i nefleksibilnosti, mora imati i ozbiljne dugoročne posledice. Međutim, istina je da se stalno postavljanje istih pitanja ipak pokazalo neophodnim zbog neprekidne težnje za rekonceptualizacijom, kao i rastućih problema u odnosima među kulturno različitim grupama u današnjim društvima. Naime, kroz dijalog koji je najočigledniji pokazatelj međukulturnog uvažavanja, insistira se upravo na onim ljudskim vrednostima koje se smatraju univerzalnim.

Iako se već odavno podrazumeva da homogenizovano društvo ima svoje prednosti, da je psihološki i politički ekonomično, i da lako neguje i održava osećanje jedinstva i pripadnosti, treba istaći da su upravo ti isti razlozi i oni koje vode neko društvo zatvaranju, netoleranciji, ksenofobiji i opresiji. U realnosti, ne smemo zaboraviti da „pripadanje kulturnoj zajednici dopušta mnoge varijacije i po naravi nije homogeno“ (Mesić 2006: 100), što može voditi manjim, ali i ozbiljnijim unutrašnjim konfliktima čija je najekstremnija posledica moralna šizofrenija, a kasnije i samouništenje. Ova pojava, koja istovremeno predstavlja neminovnost i anomaliju u okviru svakog sistema vrednosti, samo potvrđuje svest o neophodnosti vođenja dijaloga u okviru samih zajednica, gde je kulturni identitet sklon stalnim potresima, promenama i jeste suštinski strašno nestabilan. Imajući u vidu sve ranije navedene izazove i prepreke, Parek<sup>380</sup> optimistično insistira na neprocenjivom humanističkom i kreativnom potencijalu multikulturalnosti, podseća koliko je važno izbeći bilo kakvu isključivost i razume da ljudska bića ne mogu biti ni potpuno samostalna, ali ni krajnje zavisna od svoje matične kulture, prema kojoj je neophodno imati kritički stav bez obzira na krajnje ljudsku i razumljivu pristrasnost. U suprotnom, neosvešćeni pojedinci najčešće postaju robovi sopstvene ograničenosti, bez ikakvog izgleda da će ikada razumeti blagodeti samospoznaje, samokritičnosti i, posledično, samopoboljšanja. Međutim, Parek istovremeno podseća i na to da se, bez obzira na njegove

---

<sup>380</sup> Videti belešku 379.

potencijale, čak ni multikulturalizam, koji nedvosmisleno preferira kulturnu otvorenost i fluidnost, ipak nikako ne sme nametati kao jedini ispravan moralni stav, jer bi na taj način bila pobijena njegova osnovna načela. Ono što zaista nema alternativu je poštovanje drugih kultura, ali samo ako je to uvažavanje pojedinih zajednica i njihovih praksi zasnovano na ispravnom i temeljnom opažanju, a ne ličnom doživljaju.

Deriviran iz termina *etnocentrizam*, *evrocentrizam* označava ponašanje i stavove na nivou evropske kulture i civilizacije, čiji ponos, samoljublje i samopouzdanje podrazumevaju i viševjekovni nipodaštavajući odnos prema svemu što se nalazi izvan njenih okvira. To znači „guranje heterogenosti u jedinstvenu paradigmatiku perspektivu iz koje je Evropa viđena kao jedini izvor značenja, kao svjetski<sup>381</sup> centar gravitacije, kao ontološka realnost“ (Mesić 2006: 277). Kako Mesić podseća, evrocentrizam opravdava kolonijalizam, potvrđuje hijerarhijske odnose moći između osvajača i kolonizovanih, „demonizira nezapadnu, prisvajajuću kulturu i materijalnu produkciju neevropljana, odričući njihova postignuća, kao i svoje vlastito prisvajanje njihovih postignuća“ (Mesić 2006: 278). Međutim, najveća opasnost ne leži u ovim neoprostivim osobinama evrocentrizma kojih smo kao moderno društvo svesni, već upravo u onima koje smo prihvatili kao objektivnu istinu i sastavni deo naše zajedničke kulturne baštine. Ako se, poput Mesića, udubimo u Parekovu analizu ove sveprisutne pojave, videćemo da je evropsko samopouzdanje u suštini zasnovano na tri ključne pretpostavke. Prema prvoj, evropska moderna civilizacija veruje da predstavlja vrhunac ljudskih dostignuća, što joj daje za pravo da vrednuje ostatak sveta u skladu sa svojim sistemom vrednosti. Automatski, to znači da sva postignuća Evrope mogu biti samo proizvod civilizacijske i evolutivne superiornosti, a ne posledica eksploatacije i ugnjetavanja neevropskih naroda. I konačno, sve ranije pomenuto i duboko problematično, nalazi opravdanje u viktorijanskoj hijerarhiji, koja afrička, azijska i mediteranska društva smešta daleko ispod anglosaksonske izuzetnosti. Žalosno je to što su, iako danas navodno skandalozni i prevaziđeni, ovakvi stavovi i dalje jednako aktuelni. Nametanje hrišćanstva, feudalizma, klasnog društva, a kasnije i demokratije, poricanje ili ublažavanje razmera evropskih nehumanih praksi, kao i prisvajanje kulturnih i materijalnih postignuća neevropljana, samo su neki od najupadljivijih oblika evropske dominacije kroz istoriju. Iako se o svakom od ranije pomenutih problema može govoriti javno, to je često vrlo površno i lišeno ozbiljnosti ili upućenosti, naročito ako je reč o marginalizaciji religijskog identiteta, ulozi koju vera igra u društvenim neslaganjima, pa samim tim, i problemima potpunije realizacije potencijala multikulturalizma.

Primitivši da je kulturna atmosfera ono što čini izvor kolektivnog identiteta, a samo delimično nastaje na herojskim i radikalnim figurama, Edvard Said objašnjava, ali ne opravdava, upadljiv povratak tradicionalizmu, verskom ili nacionalnom fundamentalizmu, u postkolonijalnim društvima<sup>382</sup>. Mada se iz perspektive modernog racionalizma može reći da se religija uglavnom smatra zastarelim i prevaziđenim oblikom verovanja, svakodnevno viđamo primere koji nam potvrđuju da, kod pripadnika migrantskih i marginalizovanih grupa, osećaj verskog pripadništva vremenom jača, potreba za separacijom od neprijateljski nastrojenog spoljnog sveta raste, a sama verska afilijacija može poprimiti i ekstremne oblike, pa se kreće „od latentne ka manifestnoj“ (Mesić 2006: 333). Uz to, jačanje verskog konzervativizma raspiruje nepoverenje feminističkih pokreta i teoretičara prema multikulturalizmu uopšte, jer zaista postoji mnogo primera koji nam potvrđuju koliko je lako zaboraviti zablude koje nekritičko poistovećivanje sa nasleđem nosi.

Dok su ranije generacije doživljavale kolonijalizam kao nešto što briše stvarne ili izmišljene identitete, samo da bi ih kasnije ponovo uspostavilo kroz nacije, postkolonijalna identifikacija sa hibridnošću i marginalnošću predstavlja revolt protiv zagovarjanja nacionalne autentičnosti od strane tih istih, imperijalističkih kulturnih formacija. Iako postkolonijalizam kritikuje ideologiju kulturne dominacije, on istovremeno potvrđuje traumatičnost kolonijalne prošlosti, slavi hibridnost i usmereva

<sup>381</sup> U ovom radu se koristi izdanje na hrvatskom jeziku.

<sup>382</sup> Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge, str. 3.

je protiv nacionalističkih stereotipizacija osvajačkih kultura, čime samo svedoči u prilog tome u koliko su meri potčinjeni oblikovani osvajačkim susretima<sup>383</sup>. Mada je za pokorene narode, Indijska pobuna iz 1857. godine obeležila jasnu prekretnicu i javno priznavanje razlika između kolonizatora i kolonizovanog, za Britance je ovaj događaj bio samo još jedan dokaz postojanja orijentalnog tipa ličnosti i divljaštva starosedelaca<sup>384</sup>. Još jednom su okarakterisani kao bezlične marionete, ponašanja uslovljenog klimom i geografskim položajem, nemoralne, lenje i nepouzdanе kukavice, nesposobne da govore istinu, koriste logiku ili hodaju trotoarom<sup>385</sup>. Ovakve i slične predrasude, koje i danas, skoro pedeset godina nakon objavljivanja *Orijentalizma* i više od trideset nakon objavljivanja *Bude iz predgrađa*, imaju svoje mnogobrojne pristalice, još uvek postoje u osnovi disciplina poput kolonijalne ekonomije, antropologije, istorije i sociologije<sup>386</sup>, i održavaju moć hegemonije zasnovane na binarnim suprotnostima između sebe i „Drugog“, belog i crnog, dobrog i zlog, superiornog i inferiornog.

Ubedivši prvo sebe, a potom i ostatak sveta da je imperijalizam zapravo civilizacijska misija<sup>387</sup>, da je domorodac po prirodi delikvent, a beli čovek moralni uzor, gospodar života i smrti<sup>388</sup>, kolonizatori kao da zaboravljaju da se moć nameće silom ili hegemonijom praćenom osvajanjem, prisvajanjem i eksploatacijom. Zato što je odavno poznato da znanje i moć idu ruku pod ruku i zato što je pozicija onoga koji govori mnogo važnija od onoga što ima da kaže<sup>389</sup>, „Drugi“ oseća pritisak da sopstveno biće tumači na osnovu poređenja sa obrascima u odnosu na čiji diskurs njegov identitet predstavlja dislokaciju, a glas slomljenu naraciju, čija se fragmentarna kompozicija suočava sa sopstvenim ograničenjima<sup>390</sup>. Zato je kritika kulture i imperijalizma, koja sebe stavlja na granice znanih zajednica, intelektualnih sistema i kritičkih praksi, decentrizovanih i nevezanih za određenu lokaciju, energija generisana uz pomoć izmeštene kritičke svesti, što stvara teorijski oblik simptomatičan za postkolonijalni kosmopolitizam, koji proklamuje svoje višestruke veze sa hibridnim prostorom<sup>391</sup>.

Shodno tome, postkolonijalna teorija je akademska disciplina nastala iz postmodernističke misli, prvenstveno kao odgovor na nasleđe kolonijalizma i imperijalizma. Baveći se problematikom kolektivne samopercepcije dekolonizovanih naroda, ali i uticajima traumatičnog istorijskog nasleđa na pojedinačne, hibridne identitete, ona u centar svog interesovanja stavlja rezultate dinamike između generisanog i primenjenog evropskog znanja o nezapadnjačkom svetu. Ipak, nije tako bilo oduvek. Kako Ahmad<sup>392</sup> podseća, ne smemo zaboraviti da je postkolonijalizam inicijalno bio dosta radikalan u svojim idejama nacionalnog oslobođanja i autonomije, u svim sferama kolonijalne prošlosti, dok je prisvajanje autora poput Hala, Spivakove i Edvarda Saida došlo ipak nešto kasnije, sa ublažavanjem njegovih revolucionarnih elemenata i ekstremnih ideja. Međutim, kako je generalizacija postkolonijalnog dovela do uopštavanja specifičnosti problema etničnosti i rase, upravo su njegova najzvučnija imena bila ta koji nisu želela da na bilo koji način budu povezana sa njim. Uprkos tome što je objavljivanjem *Orijentalizma* otvorio vrata književne scene ozbiljnim studijama imperijalizma i osigurao svoje mesto među pionirima postkolonijalne kritike, Said za nju nikada nije pokazivao

---

<sup>383</sup> Opširnije o ovome videti u Ashcroft and Kadhimi (2001).

<sup>384</sup> Said, Edward W. 1993b. "The Pleasures of Imperialism." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 132–161. New York: Vintage Books, str. 146–147.

<sup>385</sup> Videti belešku 384.

<sup>386</sup> Videti u Said (1993b).

<sup>387</sup> Wadia, Shelley. 2001. *Edward Said and the Writing of History*. Duxford: Icon Books, str. 77.

<sup>388</sup> Said, Edward W. 1993b. "The Pleasures of Imperialism." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 132–161. New York: Vintage Books, str. 148.

<sup>389</sup> Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge, str. 147–151.

<sup>390</sup> Videti u Veesser (2010).

<sup>391</sup> Opširnije o ovome videti u Ashcroft and Kadhimi (2001).

<sup>392</sup> Dirlik, Arif. 2001. "Placing Edward Said: Space, Time and the Travelling Theorist." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Bill Ashcroft and Hussein Kadhimi, 1–30. New York: Nova Science Publishers, str. 4–7.

preterano interesovanje, niti je razumeo njene ciljeve<sup>393</sup>. Međutim, nema sumnje da je Fenonov poziv na promenu, kao i insistiranje na transformisanju nacionalne svesti u političku i društvenu ono što je usmerilo i obogatilo njegov rad<sup>394</sup> verovanjem da kritika mora da propagira nenasilno širenje znanja u interesu ljudskih sloboda i sebe vidi kao unapređivača života, suprotstavljenog svakom obliku dominacije i tiranije. Upravo u skladu sa Fenonovim stavom da kolonijalizam nije misleća mašina, niti telo obdareno razumom, već nasilje u svom najosnovnijem obliku, koje se neće povući bez suočavanja sa silom jačom od sebe<sup>395</sup>, on i sam stremlji univerzalnom humanizmu, imajući pritom u vidu do koje mere je zloupotreba tog termina diskreditovala neke od njegovih pristalica<sup>396</sup>.

Danas, u skladu sa stavom Semjuela Vebera<sup>397</sup>, koji ističe da sociološka i društvena kritika, koja ne razmatra konfliktnu strukturu sopstvenih diskurzivnih operacija, može proizvesti samo ona ograničenja protiv kojih se bori, Hanif Kurejši koristi svaku pogodnu priliku da istakne sa koliko nepoverenja gleda na sisteme, pre svega zbog njihove totalitarističke i rigidne prirode, upozori na egoizam dominantnih političkih sila i posledice njihovog nametanja jedne volje čitavom svetu, ali i ukaže na ozbiljnost problema pasivnosti. Kako je još Džozef Konrad isticao zloslutnost postojanja statičnih i letargičnih entiteta, koji opstaju bez mišljenja, savesti, srca i sposobnosti da predvide stvari, dok vrlo predano oko sebe šire smrtonosni zadah ogorčenosti i sumnje u bilo kakav drugačiji ishod<sup>398</sup>, za samog Kurejšija, pa i druge postkolonijalne autore koji ni na trenutak ne pokušavaju da nam prečute sopstvene slabosti ili umanje traumatičnost ličnih iskustava, ova tema zahteva mnogo više pažnje čak i od pitanja koja ih inače okupiraju. Dakle, možemo se složiti da, poput oca postkolonijalne kritike, Edvarda Saida, Hanif Kurejši nikada nije podlegao iskušenju da utone u stereotipizaciju i mitologizaciju, što je naročito značajno u današnjem vremenu potpune neusaglašenosti između tradicije i realne sadašnjosti, i dalje sveobuhvatnog prisustva imperijalističke moći i strastvene borbe protiv političke i kulturološke represije.

Ako prihvatimo tvrdnju Edvarda Saida da se ljudski um sastoji iz dva sloja, kolektivnog i individualnog, sklonog sebičnim, kratkovidim i autodestruktivnim težnjama<sup>399</sup>, postavlja se pitanje da li je stvarno istina da se narodi samo na kolektivnom nivou mogu izboriti za transformaciju konvencionalne slike o sebi<sup>400</sup> ili postoje dovoljno snažni glasovi, koji svojim pojedinačnim stremljenjima već mogu učiniti mnogo za pitanja multikulturalnosti i postkolonijalne književnosti. Bez dileme u ovom slučaju, potreba za samospoznajom je neraskidivo povezana sa istorijskim trenutkom u kojem Hanif Kurejši živi, sa osećanjem konstantnog intelektualnog i fizičkog izgnanstva u jednom neprijateljskom okruženju, koje zahteva ili potpunu nezavisnost ili apsolutno pokoravanje. Iako autobiografi personalizuju realne događaje, pa se može reći da memoari egzistiraju na samoj granici između fikcije i istorije, oblikovani imaginacijom ne bi li poslužili potrebama trenutnog stanja svesti, ono što sva Kurejšijeva dela čini toliko kontroverznim i autentičnim je upravo oživljavanje

<sup>393</sup> Ashcroft, Bill, and Hussein Kadhimi. 2001. "Introduction to Edward Said and the Post-Colonial." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Bill Ashcroft and Hussein Kadhimi, ix–xv. New York: Nova Science Publishers, str. ix–x.

<sup>394</sup> Dirlik, Arif. 2001. "Placing Edward Said: Space, Time and the Travelling Theorist." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Bill Ashcroft and Hussein Kadhimi, 1–30. New York: Nova Science Publishers, str. 11.

<sup>395</sup> Marrouchi, Mustapha. 2004. *Edward Said at the Limits*. Albany: State University of New York Press, str. 99.

<sup>396</sup> Spanos, William V. 2008. "Edward Said's Humanism and American Exceptionalism: An Interrogation after 9/11." In *Edward Said and Jacques Derrida: Reconstellating Humanism and the Global Hybrid*, ed. Mina Karavanta and Nina Morgan, 24–54. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, str. 30.

<sup>397</sup> Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge, str. 23.

<sup>398</sup> Videti belešku 397.

<sup>399</sup> U svom delu *Ideologija*, Teri Iglton navodi da nije lako razumeti zašto su ljudi u stanju da se u životu vode apstraktnim pojmovima, kao što su ideje, pa čak i umru za ono što nisu u stanju da definišu u potpunosti. Slično tome, on navodi da obespravljani možda nisu uvek u stanju da definišu alternativu sistemu koji ih tlači, ali da bi svakako trebalo da je prepoznaju kada se stanje promeni i kasnije se osvrnu na tu promenu sa razumevanjem.

Izvor: Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: An Introduction*. London and New York: Verso, str. xiii–xiv.

<sup>400</sup> Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge, str. 34, 150.

subjektivnog poimanja detinjstva, mladosti, ali i zrelog doba u okruženju koje je jedinstveno kako politički, tako i kulturološki<sup>401</sup>.

---

<sup>401</sup> Po Stjuartu Holu, kultura se može definisati kao zbir dostupnih opisa kojima društvo pokušava da definiše zajedničko iskustvo. Međutim, danas je koncept kulture demokratizovan i socijalizovan, te se više ne odnosi samo na skup najboljeg što je u njoj naučeno i izrečeno, niti na vrhunac dostignutog civilizacijskog nivoa kao ideala ili savršenstva kome se ranije težilo. Kultura sada podrazumeva društveni proces i prilagođavanje zajedničkih značenja, zbog čega umetnost, proizvodnja, trgovina, politika i porodica stoje ravnopravno u njenim okvirima i predstavljaju specifične i savremene oblike ljudske energije. Stoga se može reći da ona istovremeno obuhvata ideje, način života, društvene prakse, kao i njihove međusobne veze, koje se ne stvaraju na individualnom, već na nivou grupe.  
Izvor: Hall, Stuart. 1980. "Cultural Studies: Two Paradigms." *Media, Culture & Society* 2(1): 57–72, str. 59–60. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/016344378000200106>.

## LITERATURA

- Ashcroft, Bill, and Pal Ahluwalia. 2001. *Edward Said*. 2nd ed. New York and London: Routledge.
- Ashcroft, Bill, and Hussein Kadhim. 2001. "Introduction to Edward Said and the Post-Colonial." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Bill Ashcroft and Hussein Kadhim, ix–xv. New York: Nova Science Publishers.
- Baldwin, James. 1963. *The Fire Next Time* [Sledeći put – vatra]. New York: Dial Press.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Boucher, Geoff. 2015. "The Other Kureishi: A Psychoanalytic Reading of *Something to Tell You*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 99–113. London: Bloomsbury.
- Childs, Peter, and R. J. P. Williams. 1997. *An Introduction to Post-Colonial Theory*. London: Prentice Hall.
- Clarke, John; Hall, Stuart; Jefferson, Tony; Roberts, Brian. 2006. „Subcultures, cultures and class.“ In *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, 2nd edition, eds. Stuart Hall and Tony Jefferson, 3–59. London & New York: Routledge.
- Dirlik, Arif. 2001. "Placing Edward Said: Space, Time and the Travelling Theorist." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Bill Ashcroft and Hussein Kadhim, 1–30. New York: Nova Science Publishers.
- Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: An Introduction*. London and New York: Verso.
- Fischer, Susan Alice. 2015. "Hanif Kureishi's 'Better Philosophy': From *The Black Album* and *My Son the Fanatic* to *The Word and the Bomb*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 69–84. London: Bloomsbury.
- Gunning, Dave. 2010. *Race and Antiracism in Black British and British Asian Literature*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Hall, Stuart. 1980. "Cultural Studies: Two Paradigms." *Media, Culture & Society* 2(1): 57–72. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/016344378000200106>.
- Hall, Stuart, and Whannel, Paddy. 1990. "The Young Audience." In *On Record: Rock, Pop and the Written Word*, eds. Frith, Simon and Goodwin, Andrew, 22–30. London and New York: Routledge.
- Hart, William D. 2004. *Edward Said and the Religious Effects of Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Head, Dominic. 2002. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hebdige, Dick. 2002. *Subculture: The Meaning of Style*. London and New York: Routledge.

- Hutcheon, Linda. 2001. "Orientalism as Post-Imperial Witnessing." In *Edward Said and the Post-Colonial*, ed. Ashcroft, Bill and Kadhim, Hussein, 91–106. New York: Nova Science Publishers.
- Kaleta, Kenneth C. 1998. *Hanif Kureishi: Postcolonial Storyteller*. Austin: University of Texas Press.
- Kureishi, Hanif. 1996. "The Rainbow Sign." In *My Beautiful Laundrette and Other Writings*, ed. Hanif Kureishi, 73–102. London: Faber & Faber.
- Kurejši, Hanif. 2001a. *Buda iz predgrađa*. Beograd: Plato.
- Kurejši, Hanif. 2001b. *Crni album*. Beograd: Plato.
- Kureishi, Hanif. 2001c. *Gabriel's Gift*. London: Faber & Faber.
- Kureishi, Hanif. 2003. *The Body*. London: Faber & Faber.
- Kurejši, Hanif. 2005. *Intimnost*. Beograd: Plato.
- Kurejši, Hanif. 2008. *Nešto da ti kažem*. Beograd: Laguna.
- Kureishi, Hanif. 2011a. *Dok mu osluškujem srce*. Zagreb: VBZ.
- Kureishi, Hanif. 2011b. "Introduction: The Writer's Time." In *Collected Essays*, ed. Hanif Kureishi, vii–xvi. London: Faber & Faber.
- Kureishi, Hanif. 2011c. "It's a Sin: the Kama Sutra and the Search for Pleasure." *Critical Quarterly* 53 (1): 1–5. PDF. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8705.2011.01984.x> (pristupljeno: 24.01.2026).
- Kurejši, Hanif. 2014a. *Poslednja reč*. Beograd: Booka.
- Kureishi, Hanif. 2014b. *A Theft: My Con Man*. London: Faber & Faber.
- Kureishi, Hanif. 2015. "A Very Serious Business": Hanif Kureishi in conversation with Susan Alice Fischer. In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 132–144. London: Bloomsbury.
- Kurejši, Hanif. 2017. *Ništarija*. Beograd: Booka.
- Kurejši, Hanif. 2020a. „Fanatici, fundamentalisti i fašisti.“ In *Šta se desilo?*, ed. Hanif Kurejši, 113–117. Beograd: Kosmos Izdavaštvo.
- Kurejši, Hanif. 2020b. „Zašto bi valjalo da radimo ono što Bog kaže?“ In *Šta se desilo?*, ed. Hanif Kurejši, 105–112. Beograd: Kosmos Izdavaštvo.
- Kureishi, Hanif. 2024. *Shattered: A Memoir*. London: Penguin Books. PDF. Dostupno na: <https://www.ebooks.com/en-rs/book/211212817/shattered/hanif-kureishi/> (pristupljeno 05. 01. 2025)
- Kureishi, Omar. 2003. *Home to Pakistan*. Lahore: Ferozsons.

Marrouchi, Mustapha. 2004. *Edward Said at the Limits*. Albany: State University of New York Press.

Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga.

Morrison, Jago. 2015. "The parallax of aging: Hanif Kureishi's *The Body*." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 85–97. London: Bloomsbury.

Morrison, Toni. 2000. "Unspeakable Things Unspoken: The Afro-American Presence in American Literature." In *A Turbulent Voyage: Readings in African American Studies* (3rd edition), ed. Floyd Windom Hayes, 246–267. San Diego: Collegiate Press.

Moore–Gilbert, Bart J. 2001. *Hanif Kureishi* (Contemporary World Writers). Manchester: Manchester University Press.

Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 1973. "London." In *The Overcrowded Barracoon and Other Articles*, ed. Vidiadhar Surajprasad Naipaul, 9–16. New York: Knopf.

Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 1981. *Among the Believers: An Islamic Journey*. London: A. Deutsch.

Naipaul, Vidiadhar Surajprasad. 2004. "Postscript: Two Worlds (The Nobel Lecture)." In *Literary Occasions: Essays*, ed. Mishra, Pankaj, 181–196. New York: Vintage.

Perfect, Michael. 2015. "The enigma of abandonment: Rethinking Hanif Kureishi's importance for multiculturalism." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 7–20. London: Bloomsbury.

Reichl, Susanne. 2012. "Hanif Kureishi, *The Buddha of Suburbia*: Performing Identity in Postcolonial London." In *A History of Postcolonial Literature in 12½ Books*, ed. T. Döring, 139–154. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.

Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon.

Said, Edward W. 1993a. "The Native Under Control." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 162–168. New York: Vintage Books.

Said, Edward W. 1993b. "The Pleasures of Imperialism." In *Culture and Imperialism*, ed. Edward W. Said, 132–161. New York: Vintage Books.

Said, Edward W. 1999. *Out of Place: A Memoir*. New York: Vintage Books.

Spanos, William V. 2008. "Edward Said's Humanism and American Exceptionalism: An Interrogation after 9/11." In *Edward Said and Jacques Derrida: Reconstellating Humanism and the Global Hybrid*, ed. Mina Karavanta and Nina Morgan, 24–54. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Thomas, Susie. 2007. "Something to Ask You: A Conversation with Hanif Kureishi." *Changing English: Studies in Culture and Education* 14(1): 3–16. London: Routledge.  
Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/13586840701234910>.

Townshend, Pete. 2012. *Who I Am*. London: HarperCollins Publishers.

Trimm, Ryan. 2015. "The suburbs that did it: Hanif Kureishi's *The Buddha of Suburbia* and metropolitan multicultural fiction." In *Hanif Kureishi: Contemporary Critical Perspectives*, ed. Susan Alice Fischer, 50–68. London: Bloomsbury.

Veesser, Harold A. 2010. *The Charisma of Criticism*. New York and London: Routledge.

Walia, Shelley. 2001. *Edward Said and the Writing of History*. Duxford: Icon Books.

## IZVORI

Brown, Mick. 2008. "Hanif Kureishi: A Life Laid Bare." *The Telegraph*, 23. februar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/books/3671392/Hanif-Kureishi-A-life-laid-bare.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

Clark, Alex. 2001. "Mood Swings, *Gabriel's Gift* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 3. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/mar/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

Clark, Alex. 2017. "Hanif Kureishi: 'Britain's middle class is more racist now than ever'." *The Guardian*, 21. april. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2017/apr/21/hanif-kureishi-interview-britain-middle-class-more-racist> (pristupljeno: 12.01.2026).

Cowley, Jason. 2002. "You're as young as you feel..." *The Guardian*, 3. novembar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2002/nov/03/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

Galvin, Cathy. 2012. "Hanif Kureishi: The Pariah of Suburbia." *The Telegraph*, 13. decembar. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/culture/9722077/Hanif-Kureishi-the-pariah-of-suburbia.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

Jays, David. 2001. "Never Trust a Man in Platform Heels." *The Guardian*, 25. februar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2001/feb/25/fiction.hanifkureishi1> (pristupljeno: 11.01.2026).

Kureishi, Hanif. 2001. "Our Beautiful Project." *The Guardian*, 31. januar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/film/2001/jan/31/artsfeatures.fiction> (pristupljeno: 24.01.2026).

Kureishi, Hanif. 2017. "My Friend David Bowie." *The Guardian*, 12. avgust. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2017/aug/12/hanif-kureishi-david-bowie-starman-new-book> (pristupljeno 05.01.2026).

Kureishi, Hanif. 2018. "Diversity in publishing is under attack. I hear the sound of knuckles dragging." *The Guardian*, 15. jun. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/15/diversity-publishing-culture-minority-writers-penguin> (pristupljeno: 12.01.2026).

Kureishi, Hanif. 2018. "Hanif Kureishi on Bromley: 'Words were my lifeline out of zombie boredom'." *The Guardian*, 11. avgust. Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/books/2018/aug/11/hanif-kureishi-on-bromley-words-were-my-lifeline-out-of-zombie-boredom> (pristupljeno 05. 01. 2026).

Kureishi, Hanif. 2018. "Travelling to Find Out." *LRB Blog*, 30. avgust. Dostupno na: <https://www.lrb.co.uk/blog/2018/august/travelling-to-find-out> (pristupljeno: 06.01.2026).

Kureishi, Yasmin. 2008. "'Keep Me Out of Your Novels': Hanif Kureishi's Sister Has Had Enough." *The Independent*, 4. mart. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/keep-me-out-of-your-novels-hanif-kureishi-s-sister-has-had-enough-790839.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

Linklater, Alexander. 2002. "Death of the Ego." *The Guardian*, 16. novembar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2002/nov/16/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

Lister, David. 1998. "Family at War." *The Independent*, 8. maj. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/life-style/family-at-war-1160722.html> (pristupljeno: 27.01.2026).

MacCabe, Colin, and Hanif Kureishi. 2003. "Hanif Kureishi and London." *AA Files*, No. 49 (Spring), str. 40–49. London: Architectural Association School of Architecture. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/919929618/2003-Interview-by-Colin-MacCabe> (pristupljeno 07. 01. 2026).

McCrum, Robert. 2014. "Hanif Kureishi interview: 'Every 10 years you become someone else'." *The Guardian*, 19. januar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2014/jan/19/hanif-kureishi-interview-last-word> (pristupljeno 06. 01. 2026).

Mendelsohn, Jane. 1999. "But Enough About You...." *The New York Times*, 28. mart. Dostupno na: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/99/03/28/reviews/990328.28mendelt.html> (pristupljeno: 24.01.2026).

Merritt, Stephanie. 2019. "What Happened? by Hanif Kureishi – review." *The Guardian*, 15. oktobar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2019/oct/15/what-happened-hanif-kureishi-essays-short-stories> (pristupljeno: 29.01.2026).

Mishra, Pankaj. 2008. "Listen without prejudice, *Something to Tell You* by Hanif Kureishi." *The Guardian*, 7. mart. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2008/mar/08/fiction.hanifkureishi> (pristupljeno: 11.01.2026).

Mullan, John. 2008. "Race Ahead, Hanif Kureishi Discusses the Social Influences on *The Buddha of Suburbia*." *The Guardian*, 26. januar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2008/jan/26/4> (pristupljeno 06. 01. 2026).

Tonkin, B. 2008. "Something To Tell You, by Hanif Kureishi: The Interpreter of Dreams." *The Independent*, 14. mart. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/something-to-tell-you-by-hanif-kureishi-795442.html> (pristupljeno: 06.01.2026).

Robb, Simon. 2009. "The Buddha of Suburbia by Hanif Kureishi." *The Observer*, 4. oktobar. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2009/oct/04/the-buddha-of-suburbia> (pristupljeno 06.01.2026)

## DRUGI IZVORI

Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 1* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3ypStooQ3g4> (pristupljeno: 29.01.2026).

Al Jazeera English. 2009. *One on One – Hanif Kureishi – 19 Sep 09, Part 2* [video-zapis]. YouTube, 19. septembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CtYFbFzruY0> (pristupljeno: 29.01.2026).

Architecture Foundation. 2015. *Will Self in conversation with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 8. oktobar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=HnpQdlntkfE> (pristupljeno 05.01.2026).

Asia House. 2019. *Between the Lines with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Nn8varaP6c> (pristupljeno: 29.01.2026).

Asia House. 2019. *Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis]. YouTube, 2. decembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=az-OjMhUvxU> (pristupljeno: 29.01.2026).

Australian Broadcasting Corporation (ABC). 2018. "*Hanif Kureishi.*" Best of the Festival with Cassie McCullagh [podkast]. ABC Radio National, 25. decembar. Dostupno na: <https://www.abc.net.au/radionational/programs/bestoffestivals/hanif-kureishi/10622004> (pristupljeno: 29.01.2026).

British Library. 2016. *Interview with Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 24. maj. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=BFoqBnl5XNw> (pristupljeno: 17.01.2026).

Culture Vulture Rises. 2024. *In My Own Words – Hanif Kureishi (BBC)* [video-zapis]. YouTube, 21. oktobar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=3m65Ha7JZEs> (pristupljeno: 29.01.2026).

Faber & Faber. 2013. *Hanif Kureishi on his new novel, The Last Word* [video-zapis]. YouTube, 8. april. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xAjhpNmA0Uo&list=FL0ksy10rYTslLn0JFRrIRwggw&index=8> (pristupljeno: 10.01.2026).

Freud, Bella. 2025. *Hanif Kureishi on writing, dreams and his love of Tesco | Fashion Neurosis with Bella Freud* [video-zapis]. YouTube, 16. april. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=pyR3l5YNIXQ> (pristupljeno: 12.01.2026).

Manzoor, Sarfraz. 2010. *Sarfraz Manzoor talks to Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 6. maj. Dostupno na: [https://www.youtube.com/watch?v=IKq77Ov70\\_Y](https://www.youtube.com/watch?v=IKq77Ov70_Y) (pristupljeno: 12.01.2026).

NEWSROCKING SREE. 2013. *Hanif Kureishi Five Minutes live show* [video-zapis]. YouTube, 10. novembar. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=uoFe25FOefc&t=2s> (pristupljeno: 11.01.2026).

The Bagri Foundation. 2014. *Hanif Kureishi: "The Last Word"* [video-zapis]. YouTube, 8. maj.  
Dostupno na:  
[https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq\\_QZAY](https://www.youtube.com/watch?v=v1R8oq_QZAY) (pristupljeno 06.01.2026).

The Bagri Foundation. 2019. *Highlights from Hanif Kureishi: What Happened?* [video-zapis].  
YouTube, 21. decembar. Dostupno na:  
<https://www.youtube.com/watch?v=tpofR8-XM80> (pristupljeno: 29.01.2026).

The Literary Consultancy. 2021. *Why I Write: Hanif Kureishi* [video-zapis]. YouTube, 31. avgust.  
Dostupno na:  
<https://www.youtube.com/watch?v=pp-H8pYxLOE&t=7s> (pristupljeno: 12.01.2026).

## Biografija autorke

Sofija Pejić je rođena 7. februara 1985. godine u Pančevu, gde je završila osnovnu školu i gimnaziju „Uroš Predić“. Na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, na grupi za Engleski jezik i književnost, diplomirala je 2009. godine sa prosečnom ocenom 7,96. Odbranivši rad pod nazivom „Ljudska priroda i smrt duše u *Gospođi Delovej*“, završila je master studije na istom fakultetu 2011. godine, sa prosečnom ocenom 9,17. Te godine, kandidatkinja je upisala doktorske akademske studije i ispite položila sa prosečnom ocenom 9,88. Trenutno radi u međunarodnoj školi *Quality Schools International*, podržanoj od strane Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Bratislavi, gde predaje britansku književnost.

## Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Софија Пејић

Број досијеа 2020/30101

### Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Аспекти идентитета у романима Ханифа Курејшија

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

**Потпис аутора**

У Београду, 18.2.2026.

\_\_\_\_\_

## Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Софија Пејић

Број досијеа 2020/30101

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада Аспекти идентитета у романима Ханифа Курејшија

Ментор проф. др Зоран Пауновић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

**Потпис аутора**

У Београду, 18.2.2026.

\_\_\_\_\_

## Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

---

Аспекти идентитета у романима Ханифа Курејшија

---

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

☒ 3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

**Потпис аутора**

У Београду, 18.2.2026.

---

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.